

II. ÉVFOLYAM

304373

JANUÁR—FEBRUÁR

1-2. SZÁM

1-5
130

MUZSIKA

ZENEMŰVÉSZETI
ZENETUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYÓIRAT

~ 1930 ~

BUDAPEST, IX., LÓNYAY-UTCA 36. SZÁM

HEGEDŰ, VIOLA, CELLO

ÉS ALKATRÉSZEI, KVINTTISZTA HÚROK

TÓTH (KOMÁROMY ÉS TÓTH)

MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐNÉL

HITES SZAKÉRTŐ

BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS-UTCA 10. SZÁM

ELSŐRANGÚ

MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐ

MŰTEREM

Csere, vétel, becslés, művészi javítás. Kedvező fizetési feltételek. Prospektus díjtalan. *Altalam épített hegedűn nagyobb számú hegedűművész és tanár hangversenyezik. Párisi nemzetközi hegedűversenyen 23*

hegedűből 13 — *genfi* 51 hegedűből 38 darabot — *Budapest* az összes magyar, olasz, német, francia régi hegedűket legyőztem. Aranyérmek stb. kiüntetések. Az 1928. évi aranykoszorús mester, versenyen zsűri tag. Magyar királyi I-ső honvéd, magyar királyi folyamórség zenekar, székesfevárosi zenetanfolyam, zeneiskolák, stb. szülőtője. Nemlétező hangfokozó gerendáráról díjtalan tájékoztatás.

ALAPITVA 1890. ÉVBEN.

Külföldi világmárkás zongorák legdúsabb választékban — Részlet

Legújabb zenekari és jazz-hangszerek

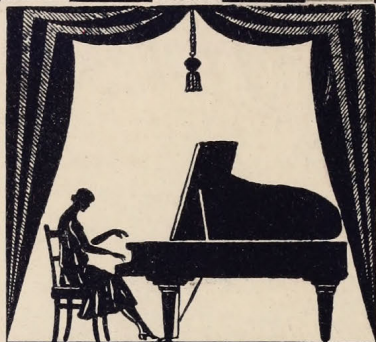
Élőhang — Pathé — Olotonál — Beszélőgép

BUDAPEST, VII., RÁKÓCZI-ÚT 60. (Saját palota)

TELEFONSZÁM: 811-36

V., DOROTTYA-UTCA 7
(HITELBANK-PALOTA)
MAGYARORSZÁG
LEGRÉGIBB ÉS
LEGLŐKELŐBB
ZONGORATERME

KÖLCSÖNZÉS, HANGOLÁS, JAVÍTÁS

CHMEL
ZONGORATEREM

ALAPÍTATOTT 1835. ÉVBEN

VEZÉRKÉPVISELETEK:
BECHSTEIN, BOSEN-
DORFER, GROTRIAN-
STEINWEG, PROKSCH,
STECK, SCHIEDMAYER
ÉS MUSICA

KEDVEZŐ FIZETÉSI FELTÉTELEK

RENDKIVÜLI KEDVEZMÉNY

A LEGSZEBB MAGYAR AJÁNDÉKKÖNYV

BEETHOVEN ÉS A MAGYAROK

A „MUZSIKA”
ELŐFIZETŐINEK
ÉS AZ ISKOLÁKNAK
TIZENÖT PENGŐ

ÍRTA

DAPP VIKTOR

HARMINC KÉPPEL ÉS MELLÉKLETTEL, MÁSFÉL-
SZÁZ OLDAL MŰNYOMÓPADÍRON, DÍSZESEN
BEKÖTVE, 30 PENGŐ.

MEGRENDELHETŐ A „MUZSIKA” KIADÓHIVATAL-
LÁBAN (BUDAPEST, IX., LÓNÝAY-UTCA 36. SZÁM).
A KÖTETET UTÁNVÉTELLEL KÜLDJÜK MEG.
POSTAPORTÓT NEM SZÁMITUNK FEL

TARTALOM

	Lap
Beköszöntő	3
<i>Papp Viktor</i> : Hat év magyar zeneművészete (Jelentés az 1929. évi Greguss-jutalomról)	5
Liszt Ferenc kiadatlan naplója (1861—62) Közli: <i>Végh Gyula</i>	22
<i>Isoz Kálmán</i> : Bakfark Bálint, Mihály és János	34
<i>Major Ervin</i> : Magyar program=zenemű 1843-ból (Kirch János zene=ábrándja)	40
<i>Fritz Kreisler</i> : A magyar zenéről	44

KRITIKA

Fábián László és Haics Géza írásai	46
--	----

LAPSZEMLE

A NEMZETI MŰZEUM ZENEI OSZTÁLYÁNAK
KOZLÉSEI

RÁDIÓ

<i>Szabados Béla</i> : Kacsóh Pongrác	60
---	----

FIGYELŐ

ZENEIRODALMI REPERTORIUM

1929 (I. félév). Összeállította: <i>Kozocsa Sándor</i>	68
--	----

MUZSIKA

MUZSIKA

Ungarische musikalische Rundschau

Redaktion und Administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Revue musicale hongroise

Redaction et administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Hungarian musical review

Editorial and publishing offices:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Rivista musicale ungherese

Redazione ed amministrazione
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

INHALT:

Der neue Jahrgang unserer Zeitschrift.

Viktor Papp: Sechs Jahre ungarischer Musik; (dritter Zeitabschnitt 1923—1928.) Bericht über den Greguss—Preis 1929.

Unedierte Aufzeichnungen *Franz Liszt's* aus den Jahren 1861—62. Mitgeteilt von *Julius v. Végh*.

Koloman Isoz: Valentin, Michael und Johann Bakfark. — Über die letzten Jahre des Lautenvirtuosen Valentin Bakfark ist wenig bekannt. Im allgemeinen werden die Angaben der Grabschrift auf grund der Tomasinischen Aufzeichnung (*Urbis Patavinae inscriptiones . . . 1649*) einfach abgeschrieben. Dieser Inschrift verdanken wir den verunstalteten Namen Bacfort und die Annahme, dass Bakfark eigentlich Greff hiess.

Seit 1909 ist die Donations—Urkunde v. J. 1570 des Königs Johannes II. bekannt. In dieser handelt es sich um den Besitz von Oláh—Gáld.

Wir publicieren hier: 1. Urkunde d-dts. 25. August 1571. Valentin Bakfark verpachtet Oláh—Gáld bis Pfingsten 1572, während welcher Zeit er Frau und Kinder aus Italien heimbringen will. 2. Urkunde d-dts. 8. Mai 1573. Stefan Báthori confiscirt Oláh—Gáld, — da Bakfark nicht zurückkehrte —

CONTENU:

Introduction.

Victor Papp: La musique des six dernières années (1923 à 1928). — Rapport sur le prix Greguss.

François Liszt: Mémento Journalier 1861—1862. Notes inédites. Publiées par *J. de Végh*.

Koloman Isoz: Valentin, Michel et Jean Bakfark. — On connaît peu les derniers ans de la vie de Valentin Bakfark, le luthiniste hongrois de grand renom. En général on cite, d'après l'épithaphe de Padoue, le nom Bacfort et Greff et l'année de la mort. Nous connaissons dès 1909 (voir: *Századok* 1909. p. 669—72), la lettre de donation de l'an 1570, par laquelle Bakfark reçut du roi Jean II. le village Oláh—Gáld.

Deux chartes de 1571 et 1573 publiés in extenso, et deux registres de documents de 1575 et 1584 livrent les preuves authentiques sur les faits suivants:

a) Valentin Bakfark quitta la Hongrie en automne 1571 pour aller rejoindre sa famille en Italie et de la reconduire en Transylvanie. Dans ce but il donnait en ferme sa propriété d'Oláh—Gáld pour 100 florins jusqu'aux Pentecôtes 1572.

b) Michel Bakfark musicien du roi était le frère aîné de Valentin Bakfark. La femme de Michel était Anna Greff,

und schenkt den Besitz dem Johann Iffju. Diese Urkunde bezeichnet Michael Bakfark Musikus als den Bruder Valentins. 3. Regeste der Urkunde vom 15. September 1575. Die Wittve des Michael Bakfark, geb. Anna Greff, Mutter des Johann Bakfark, schenkt dem Vertreter ihres Sohnes, Franz Gáldi, einen Mühlengrund. 4. Regeste der Urkunde vom 22. August 1584. Johann Bakfark verkauft sein väterliches Erbteil.

Aus dem Wortlaute dieser Dokumente geht hervor, dass: 1. Michael Bakfark Musikus des Königs Johannes II. war, und zwischen 1570—1574, starb; 2. seine Gattin war Anna Greff; 3. sie hatten einen Sohn namens Johann Bakfark. 4. Michael Bakfark's jüngerer Bruder war Valentin Bakfark, der aller Wahrscheinlichkeit nach durch die Greff's erzogen wurde, deshalb schrieb er sich oft, — aber niemals in seinen Briefen — Greff—Bakfark. 5. Die oft wiederholte Behauptung, der Name Bakfark wäre eine Art von Spitznamen, den unser Künstler statt des bürgerlichen Greff, gebraucht hätte, wird gegenstandlos, da die Familie der Greff und jene der Bakfark nicht identisch waren.

Ervin Major: Charakteristisches Tongemälde des ungarischen Komponisten Johann Kirch, aus dem Jahre 1843. — Biografie Kirch's; eigene Werke und Transkriptionen.

Fritz Kreisler: Über die ungarische Musik.

Kritik:

Konzertberichte von Ladislaus Fábíán, Géza Haics.

Zeitschriftenschau.

Mitteilungen der Musikabteilung des Ungarischen Nationalmuseums.

Radio:

Béla Szabados: Pongrác Kacsóh.

Kleinere Nachrichten.

Musikliterarisches Repertorium.

leur fils se nommait Jean Bakfark. Le document du 8 mai 1573 prouve, que Valentin Bakfark ne retourna pas en Transylvanie et par conséquent son domaine fut confisqué.

c) En 1575 Anna Greff était veuve et se remaria à Michel Liwadani, donc Michel Bakfark décéda entre 1570 et 1574.

d) Jean Bakfark vendit son héritage paternel en 1584. Il se peut que Jean Bakfark était aussi musicien, quitta après la vente de ses biens Transylvanie et faisait la connaissance de Besardus, qui publia dans son *Thesaurus harmonicus* une fantaisie de Jean Bakfark. Cette fantaisie n'est qu'une transcription d'une oeuvre de Valentin Bakfark, donc la question se pose tel: Besardus se trompa-t-il du nom de baptême ou bien Jean se paraît de l'oeuvre de son oncle?

e) Valentin Bakfark adolescent fut élevé par les soins du roi Jean I. Il était orphelin et pauvre, et fut élevé par la famille Greff; s'est à cause de cela qu'il se servit du nom Greff-Bakfark. Mais sa correspondance n'est signée que: Bakfark.

f) La théorie des écrivains, selon laquelle le nom véritable de Bakfark soit Greff et qu'il ne se servit du nom hongrois que parce qu'il le trouvait plus beau, est insoutenable puisque les Greff et les Bakfark représentent deux familles distinctes.

Ervin Major: Fantaisie caractéristique du compositeur hongrois Jean Kirch, de l'année 1843. Biographie du compositeur; ses oeuvres et ses transcriptions.

Fritz Kreisler: La musique hongroise.

Critique:

Référéés de Ladislas Fábíán, Géza Haics.

Périodiques.

Communications de la Section de Musique du Musée National.

Radio:

Béla Szabados: Pongrác Kacsóh.

Notes.

Répertoire littéraire de musique.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Egész évre	-----	20 pengő
Félévre	-----	10 „
Egyes szám ára	-----	2.50 „

—————
KETTŐS SZÁM ÁRA 3 PENGŐ

A „MUZSIKA“
MEGJELENIK HAVONTA EGYSZER

MUZSIKÁ

ZENEMŰVÉSZETI
ZENETUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYOIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ
PAPP VIKTOR

BUDAPEST, IX., LÓNYAY-UTCA 36. SZÁM

TELEFON:
AUTOMATA 861-44

ÚJ ÉVFOLYAMUNK

első szava: köszönet. Elsősorban *köszönjük előfizetőinknek és olvasóinknak*, hogy megértően és szeretettel pártolták törekvéseinket s munkánkat. Cserében ígérjük, hogy nem lankadó buzgalommal, minden igyekezetünkkel be akarjuk váltani hozzánk fűzött reményeiket s együtt akarunk dolgozni velük és érettük. Kérjük őket, tartsanak meg minket abban a szeretetben, amellyel fogadtak, mert méltánylásuk a leghatásosabb ösztönzés és a legnagyobb elismerés számunkra.

Második köszönő szavunk: *Klebelsberg* Kunó gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter úré, aki folyóiratunkat életrekelte, segíti, támogatja s jövőjének útját bizakodóan kémleli. Köszönetünkön felül *hálával is tartozunk a kultuszminiszter úrnak, de tartozik neki az egész magyar közönség*, mert az ő irányító és emelő keze nélkül céljainkat nem tudnánk szolgálni.

Fogadják köszönetünket azok a társadalmi, művészeti, tudományos és irodalmi előkelőségek is, akik egyéniségük és kiválóságuk nagy súlyával folyóiratunk mellé álltak s nemes tollukkal fényt sugároztak lapunk oldalaira.

Köszönjük minden munkatársunknak közreműködését s szeretettel kérjük további munkásságukat.

De nemcsak az övékét, hanem *mindazokét kérjük*, akik a toll fortélyait ismerik, sőt azokét is, akik gyakorlatlanabbak, akik fiatal szívvel vágyódnak a nyilvánosság elé. Nálunk megértésre és irányításra találnak, mert egyik legfőbb gondunk, hogy új erőket keressünk, találjunk és neveljünk a meglehetősen elhanyagolt magyar zenei irodalom számára.

Bizakodva és tisztelettel kérjük általánosságban és egyénenként azokat a jelentős zenei íróinkat, akik egy év alatt törekvéseinket nem látták meg, vagy nem látták jól, — közeledjenek hozzánk, értsék meg a mi természetes szerénységünket abban, hogy ha minden magyar erő és érték összefogását s együttműködését tűztük ki célul, azt nem frázisként mondtuk, hanem olyan őszintén és komolyan gondoljuk, mint ahogy hisszük, hogy e nélkül nincs magyar feltámadás. Ha egy fél lépést közelednek felénk, észre fogjuk venni ránk vetett tekintetüket. Hangsúlyozzuk, hogy folyóiratunk *minden személyi és művészetpolitikai pártállás* nélkül szolgálja a magyar zeneművészet és zenetudomány előbbrevitelét. Hasábjainkon mindenkinek helye van, aki tollával ezt a célt akarja és tudja szolgálni.

Második évfolyamunk programja ugyanaz, ami az elsőé volt, — azzal a hozzáadással, hogy vidéki nagyobb városaink zenei multjának és jelenének feldolgozását is közvetlen célul tűztük ki, olymódon, amint azt decemberi „Szegedi

szám"-unkban tettük. Debrecen, Pécs, Sopron, Miskolc stb. mind sorra kerül, mert számba akarjuk venni a magyar értékeket. Második évfolyamunkat — miként az elsőt — kettős számmal és kettőzötten dús tartalommal indítjuk meg. Többi számunk havonta jelenik meg, kivéve július—augusztus és szeptember—októbert, mikor ismét kettős számot adunk.

A „Muzsika“ árát a mostani súlyos gazdasági helyzetben sem emeltük, sőt olcsóbbá tettük, mert az egyes szám árát 3 pengőről 2 pengő 50 fillérre mérsékeltek s a kettős szám nem 5, hanem 3 pengő. Az évi előfizetés változatlanul 20 pengő, mely két 10 pengős részletben is fizethető. A „Muzsika“ kiállításának gazdagságáról első évfolyamunk tanuskodik. További számainkat is ugyanilyen külsővel jelentetjük meg, egyenként 56 oldal terjedelemben, díszes borítólapplal, műnyomópapíroson, nagy oktávalakban, képekkel, hangjegypéldákkal és kótamelléklettel.

Szerkesztőink személyében beállott változást is be kell jelentenünk, mely csupán formainak tekinthető. *Stefániai* Imre, folyóiratunk leglelkesebb alapítója és egyik szerkesztője, másirányú nagy elfoglaltságára való tekintettel, szerkesztői teendőkkel nem foglalkozhatik, de segítőként továbbra is velünk és közöttünk marad. Ugyanígy *Koudela* Géza dr. szerkesztőtársunk sem végezhet szerkesztői teendőket, mert ebben külföldi hosszas tartózkodása gátolja. De — ígérete szerint — munkásságát nem vonja meg folyóiratunktól.

Szerkesztőségünk és kiadóhivatalunk új helyisége: Budapest, IX., Lónyay-utca 36.

A szerkesztőség.

HAT ÉV MAGYAR ZENEMŰVÉSZETE

Jelentés az 1929. évi Greguss-jutalomról.

(Harmadik zenei évkör. 1923—1928.)

A Kisfaludy-Társaság megtisztelő megbízásából a zenei Greguss-jutalom odaítélése alkalmával zeneéletünk olyan hat esztendejéről számolhatok be, melynek a századforduló óta nincs mása s melyhez a XIX. században is csak Erkel Ferenc legvirágzóbb korszaka hasonlítható. A magyar zeneművészet ez alatt a hat év alatt nemcsak bekapcsolódott, hanem belegyökerezett a világ-zeneművészetbe, melynek egyik magas fokán hirdeti zenekultúránk diadalát és dicsőségét. Ha természetünk szerint nem volnánk ildomosan szerények, bevallhatnánk magunknak, hogy zeneművészetünk az élen jár s maroknyi nemzetünk őserije haladottabb zenekultúrák falait eredményesen döngeti. Az angolok maguk állapították meg, hogy a világ élő legnagyobb négy zeneköltője: Elgar, Délius, Strauss és Dohnányi. Ismeretes, hogy a világszerte divatozó úgynevezeit ultramodern zenének Stravinszki után, sőt mellett, a mi Bartók Bélánk a vezére; Hubay Jenő hegedűművészi, pedagógusi és zeneköltői érdemeit földrészek népe kalaplevéve ismeri el; Kodály Zoltán faji ereje rég áttörte a külföldi határokat s ha Szabados Béla meleg magyar szíve értene a mai idők megkövetelte reklámhoz, országokat hódíthatna. Hol van a világnak az a nemzete, mely ma őt ilyen nevet vallhat a magáénak? És ezek a mesterek nem tétlenkednek, hanem mindenikük kötelességtudó szorgalommal dolgozik a magyar- és a világzenekultúra előbbrevitelén.

Az alkotó magyar zenei géniusz így kapcsolódik ma az általános zene-történet folyamába. Reprodukáló zeneművészetünk még győzedelmesebben. Amint a XVII. és XVIII. században az olasz zenészek elárasztották a külföldet, ugyanúgy ma Európában és Amerikában legjobban a magyar muzsikust keresik és szeretik. Zenepedagógiai fejlettségünk érdekéért: a „magyar művész“ — világmárka. Jóhírünk általános színvonalát toronymagasra emelték a Filharmóniai Társaság külföldi körútjai. Büszkeséggel emlegetett zenekarunk Dohnányi Ernő elnökkarnagy vezetésével 1927-ben (aug. 19. és 21.) Frankfurtban a nemzetközi zenekiállítás vezetőségének meghívására két hangversenyt adott olyan sikerrel, hogy szereplésüket meg kellett hosszabbítaniuk. Következő évben a Filharmóniai Társaság (május 1-től 14-ig) Északolaszország nagyobb városaiban tizenkét koncertet tartott. Az ujságok superlativusokban dícsérték zenekarunkat, kiváltképpen Dohnányi Ernőt, kinek karmesteri erényeit a Toscaniniével hasonlították össze. Az olasz siker után a kölni „Pressa“ hívta meg vendégszereplésre filharmónikusainkat, melynek során zenekarunk Európa nagyobb metropolisáiban 1928 júniusában

hangversenyeket rendezett. Két estén Párizsban, kettőn Londonban, egy-egy estén Scheweningenben, Kölnben, Heidelbergben, Zürichben és Münchenben játszott. Osztatlan, dicsőséges sikerrel. Orcheszterművészetünk külföldi megcsillogtatásában ez eddig legnagyobb eredményünk. Olyan távlatokat nyitó esemény, mely kultúrtörténetünk lapjain nem fog elveszni. A franciáktól, angoloktól, németektől, svájciaktól és bajoroktól ránkdobált elismeréseket közel hetven sajtókritika őrzi. A Times (jún. 16., 19. és júl. 1.) elragadtatás hangján beszél zenekarunkról, melynek főként közvetlenségét, finomságát, erejét, tónusának nemességét s az egyes hangszerek kezelőinek és hangszergruppjainak egyöntetűségét emeli ki. A Daily Telegraph Dohnányi Ernőről azt mondja, hogy boldog lehet az a zenekar, melyet ilyen nagy művészegyéniség vezet. És így tovább...

Ezek mellett énekművészetünk eredményeiről se szabad elfeledkeznünk. A magyar énekművészet még sohasem állt ilyen magaslaton. Annyi nagyhírű énekesünk van, mint még soha. Olyan előadásokat tudnánk velük rendezni, hogy megirigyelhetne érte a külföld. De ezek a művészek nem mind a mi játékindünket emelik. Idegenben boldogulnak és idegeneket boldogítanak. Gyenge Anna, Ivogün Mária, Németh Mária, Anday Piroska, Angerer Margit, Pataky Kálmán és Pilinszky Zsigmond dicsősége azonban a magyar zenekultúrára is fényt vet.

Előadóművészeink nagy külföldi sikerei mellett zeneköltőink olyan gazdag természettel ajándékoztak meg, amilyenben még nem volt részünk. Nagyszerű zenei szüretünk hat évének legjobb borai ezek: Poldini Ede Farsangi lakodalom című vígoperája; Hubay Jenő Karenina Anna című operája; Kodály Zoltán Hány János című magyar daljátéka; Szabados Béla Fanni című operája; — szimfónikus zenében Dohnányi Ernő Ünnepi nyitánya; Bartók Béla Tánc-szvitje; Kodály Zoltán Psalmus hungaricus; Dohnányi Ernő Rurália hungaricája, III. vonósnégyese és még — amint később látni fogjuk — több jelentős kompozíció.

Csodálatos, szinte megmagyarázhatatlan, hogy amikor Trianon megeskötött, mikor nem maradt semmink, csak a kultúránk, — művészetünk s különösen zeneművészetünk olyan lendületet vett, amelynek küllöző fénye nemcsak a magyar eget világítja be. A magyar géniusz megtalálta azt a területet, amelyen előretörhet és dacolhat szellemének diadaláért. A harsonát lehangosabban a zeneművészet fújta a világ fülébe s a világ meghallotta. Ma már tudja, hogy nemzetünk zeneművészete elpusztíthatatlan és értékességben egyenrangú a vezető kultúrnemzetekével.

Az utolsó hat év zeneművészetének jelentőségét ebben találjuk.

A zenei Greguss-jutalomról szóló és az előbbi hat évet felölelő jelentésemben azt mondtam, hogy az 1917-től 1923-ig terjedő évkör azért értékes, mert erre az időre esik, hogy a magyar zeneművészet elindult világhódító útjára. Az azóta eltelt hat év múltán örömmel jelenthetem, hogy a magyar zeneművészet az általános kultúrába: beérkezett.

*

A Kisfaludy-Társaság zenei alkotásnak ezúttal harmadszor ítéli oda a Greguss-alapítvány jutalmát. A díjat most olyan műnek kell kiadni, melyet az 1923-mal kezdődő s az 1928-cal végződő évkörben mutattak be. Az alapítólevél nem szól ugyan arról, hogy csak előadott mű kaphatja a jutalmat, de ez magától értetődő, hiszen olyan művekről, melyek kéziratban vannak, de előadásra nem kerültek, nem szerezhettek tudomást s az olyat sem tekinthetjük ismertnek, mely nyomtatásban meg-

jelent ugyan, de előadásra vár. A zenemű a bemutatás által válik közismertté. A jelentésben tehát csakis előadott művekről lesz szó.

Tájékoztatásul néhány szóval a módszert emlitem, melyet a felsorolandó művek kiválasztásában követtem. Először a m. kir. Operaház újdonságain megyek végig, azután a zenekari hangversenyeken, a kamarazenei műsorokon, az egyházzenei műveken s a szólókoncerteken. Minden zeneműről nem szólhatok, hiszen az ország évente annyi száz és száz kisebb zenedarabot termel, hogy ezt a tömeget még áttekinteni is lehetetlenséggel határos feladat volna. Annak azonban, hogy mit vettem fel a jelentésembe, mit nem, jelentőséget akartam tulajdonítani. Minthogy pedig a Greguss-jutalom előadói jelentéseinek nemcsak az a célja, hogy időnként seregszemlét tartson a magyar művészetek felett, hanem a vizsgálódása alá eső évköröknek tükröképét is kell adnia, érinteni fogom a dalirodalmat, a dalosügyet, a zene-pedagógiát, a vidéki zeneéletet, a zenei irodalmat, a rádiót s a zenei ünnepélyeket, jubileumokat.

*

A m. kir. Operaház hat év alatt 13 magyar újdonságot mutatott be. Önmagában is jelentős szám, hátha még hozzávesszük, hogy a 13 mű közül öt: Karenina Anna, Farsangi lakodalom, Hány János, Fanni, Moments musical's olyan, amely a korizlés változóságával szemben is értéke marad a magyar operairodalomnak.

A vizsgálódásaink körébe eső operák között időrendben is egyik első helyen áll Hubay Jenő: Karenina Anna című háromfelvonásos dalműve (1923 november 10.). Szövegét Tolsztoj világhírű regényéből Góth Sándor írta. Hubay előadott hat operája közül a legnagyobb s a legerőteljesebb. A nála csaknem harminc évvel idősebb Cremonai hegedűs világsikerét még nem érthette el, de Operaházunk állandóan műsoron tartja s a külföld figyelmét is magára vonta. A Karenina Anna partitúrája a Dante-szimfónia költőjének előkelő magaslátán áll. A lírai alaphangú cselekményből hatalmas drámai erők csapnak ki, melyek Hubay kótáiban nagyszerű zenei felfokozásra találnak. A Karenina Annában Hubay tolla drámaibb és grandiózusabb lett. Művészete mintha új állomáshoz jutott volna. Ez az opera olyan alkotás, mely arányainál fogva és művészeti értéke szerint a Greguss-jutalom kiadásánál figyelemreméltó volna, de mert — az alapítólevél szelleméhez és az eddigi szokáshoz híven — egyazon szerző a jutalmat csak egyszer kaphatja meg s zeneművészetünk világhírű vezérében, dr. Hubay Jenőben, az első ízben 1917-ben kiadott Greguss-díj nyertesét is tiszteljük, a Karenina Anna a jutalmat nem nyerte el.

Az operabemutatók sorrendjében egy napon (1923 dec. 22.) két kevésbé jelentős mű következett: Zádor Jenő, bécsi zenekonzervatóriumi tanárnak Diana című egyfelvonásos zenedrámája és Hentschel Károly, temesvári zenetanárnak Apharodisia című, két képből álló — ahogy a szerző nevezte — „szimfónikus pantomimája“. Az elsőnek a szövegét Mohácsi Jenő írta, a másodikét maga a zeneszerző, nem valami nagy dicsőségére.

Az 1924. év februárjának 16. napja jelentős dátum a magyar opera történetében. Ekkor mutatta be a m. kir. Operaház Poldini Ede Farsangi lakodalom című vígoperáját.

Minden példánykép nélkül, teljesen felvértelve, egyszerre, csaknem a semmi-ből pattant ki az első magyar művészi vígopera. A Farsangi lakodalom csak nyo-

mokat látott maga előtt, de az utat sajátmagának kellett megkeresnie és megszabnia. A Bolond (Szabados) s némileg a János vitéz (Kacsóh) bizonyos irányt sejtetett. Mikor Szabados Béla merevnek és hajlíthatatlannak mondott zenénkkel a francia ötletességet érte el; mikor Kacsóh az ősi, nemes, színmagyar melódiavonalakat úgy hajlítgatta, mint csikós a karikás ostort; mikor Szendy Árpád beigazolta, hogy akinek lelke van hozzá, klasszikus szonátaformában szeplőtelen magyar szonátát is írhat: a magyar zene művészi problémája meg lett oldva, csak talentum kellett hozzá, aki minden eredményt összefogva, meg tudja teremteni az első faji mesterművet.

Poldini Ede a zeneművészet eddigi eredményeinek szépségeit (de csakis a szépségeit) mind felhasználta mondanivalóinak legtökéletesebb eszközeül. Geniálisan eltalálta, hogy kell a száz év előtti magyar udvarházbéli kedves történetet és annak levegőjét megéreztetni, elbeszélni ma. És nemcsak a mi számunkra, hanem az egész világ számára érthetően, élvezetesen és mégis: magyarul.

A Farsangi lakodalom szövegét Vajda Ernő írta, ki ezzel a munkájával több mint tíz évvel ezelőtt az Operaház librettópályázatán első díjat nyert. Kedves, kellemes, vidám szövegekönyv. Nem nagyigényű, nem irodalom, de jó példája annak, milyen alkalmazkodóan lehet partitúra számára dolgozni.

A vezérkönyv zenei szépségthalmazából csupán néhányra mutatunk rá. A zeneköltő pregnáns témákkal, motívumokkal dolgozik, melyeknek jellemzőereje bámulatos. Ezekből vagy ezeken át szövi, bogozza tarka magyar varrottaskendőjét: a partitúrát. Régi nótákhoz, dalokhoz is hozzányúl, de azokat megfürdeti a zenei tudás és vígopera-stílus folyamában és úgy találja fel, hogy szépségeiktől elkápráztatunk. Alig észrevehető zárt számok sorozatából és három nagyszerűen felépített fináléból áll a vezérkönyv, mely olyan magasrendű muzsika, hogy mindvégig csaknem koncertál. Az egyik szám zárlatát a másik szám (mondhatjuk akár tételnek is) kapja fel s egy picike ötletből mesteri kidolgozással zenehegyeket épít. És mindezt stílusosan, vígopera-stílusban, egyszerű eszközökkel éri el. A harmonizálási szépségek mint hímes lepkék repdesik körül a zenekari virágokat. Pattog-pattog, nevet, kacag, incselkedik, humorizál és sodor ez a zenekar. Az énekbeszédje nagyszerű. Tökéletesebb magyar zenei prozódiaival még nem írtak operát. Az énekhanggal jobban és szebben már nem lehet bánni. Példa rá a második felvonás kvartettje és a tömérdék kar, mely talán a partitúra leggeniálisabb eleme.

A Farsangi lakodalom egyik legkedveltebb operája a magyar közönségnek. Állandóan műsoron van. Több külföldi sikeréről is tudunk, legutóbb a nürnbergi „magyar hét“ keretében magyar előadással hódította meg a német közönséget.

Poldini Ede jelentős művét a Greguss-jutalomra azért nem lehet ajánlani, mert szerzője — bár jó magyar — nem magyar állampolgár. Vagy harminc év óta külföldön él s az alapítólevél szerint a jutalmat csak magyar állampolgár kaphatja és csak olyan állampolgár, aki állandóan itt él.

Időrendet tartva, a következő két magyar újdonság (egy estén, 1924 március 29.) Vincze Zsigmond Az erősebb című egyfelvonásos zenedrámája és Gajáry István Árgirus királyfi című háromfelvonásos „táncos játék“-a volt.

Az erősebb szövegét Géczy István írta, mely parasztdráma formájában előzőleg a Vígsházban került színre. Vincze Zsigmondot a Parasztszünet hevíthette, amikor zenedrámájának partitúráját írta. Nem modernkedő, hanem egyszerű, magyaros dallamokkal dolgozó, jól hangszerelt vezérkönyv. Fogyatékosága, hogy igazi drámai ereje nincs.

Az Árgirus királyfi című balett szövegírója, Ferenczi Frigyes. lényegében ragaszkodott Gyergyai Albert XVI. századbeli széphistóriájához. Színpadi látványosságaiért meg lehet dicsérni, de ilyen szép tárgyhoz csak költői tollal szabad közölni. Gajáry István vezérkönyvében sok finomság, lendület és hangulat van.

A Bűvös bábú című balett (1924 dec. 19.), melynek zenéjét Máder Raoul s szövegét Kéméndy Jenő írta, karácsonyi gyermekelőadásra készült látványosság.

Az 1925. év egyetlen magyar bemutatót sem hozott. Ez az év az Operaház válságával telt el. Az állam szűkös anyagi helyzete s a szólisták és a csoportos személyzet túlkövetelése zenekultúránk legelső intézményét oda juttatta, hogy egy időre meg kellett szakítani az előadásokat.

Az újjászervezett Operaház már az első évben három magyar újdonságot mutatott be, melyek közül Kodály Hány Jánosa jelentős értéket képvisel. Irőrend miatt azonban előbb a Taifunról és az Assisi Szent Ferenc oratóriumáról kell szólnunk.

A Taifun háromfelvonásos „japán tragédia“ (1926 február 16.). Zenéjét Szántó Tivadar, a jönevű zongoraművész írta; szövegét Lengyel Menyhért. A Taifun úgynevezett „modern opera“. Modern zene. A „modern“ szó a zenében annyiféle és sokszor ellentétes fogalmat takar, hogy jelentésén alig lehet eligazodni. A Taifunnal kapcsolatban a rosszabbik jelentését kell érteni.

A Taifun partitúrájában minden új zenei irányzat egyesül. Expresszionista, impresszionista, futurista, ultramodern, neoprimitív, exotikus, naturalista vezérkönyv, aszerint, hogy melyik oldalát lapozzuk fel. Hangszin, hangfolt, túlzásfolt harmónia és tobzódó ritmus az elemei. Melódia sehol, még a motívum is ritka, legfeljebb itt-ott egy motívumtöredék. Szántó Tivadar szégyenli a zene lényegét, a melódiát. Ezért vezérkönyvének csaknem minden hangzása nyugtalan, indokolatlan, meglepetésszerű, fanyar, savanyú, l'art pour l'art kellemetlen disszonancia-hajhászás. Lélek sehol. Itt minden számítás, kótapapír és tintafolt. Hangzik ez a partitúra, de nem beszél. Folyton liheg, mint az aszthmás ember. Recitativo-piramis a kóta-sivatagban.

Olyan jó muzsikusnak, mint Szántó, meg kellett volna éreznie, mit lehet és mit nem lehet megzenésíteni.

A Taifun drámát külföldön aktuális és érdekfeszítő témája éltette. A sárga emberfajta titokzatossága és alattomos térhódítása érdekelte az embereket. A librettóba ebből az érdekességből nagyon keveset lehetett átmenteni, mert operában nem lehet érvelni, vitatkozni, dialektikai fogásokkal viaskodni a fajok értékéről, jogairól, harcairól s jövőjéről. A Taifun szerelmi, tehát érzelmi része, alkalmas a zenésítésre, de az a népesedési és sárgafehér faji politikum, amelyért a dráma íródott, nem bírja meg az opera levegőjét. A szó fele az operákban általában el szokott veszni, mert a szavak erejét a zene legtöbbször akadályozza. A Taifun értelmi motívuma a japán „küldetés, kötelesség, engedelmisség“. Hogy lehetett ezeket az absztrakciókat egy opera alapjává tenni? Vannak témák, melyeket nem lehet és nem szabad megzenésíteni.

Assisi Szent Ferenc halálának hétszázadik évfordulóját az Operaház azzal ünnepelte meg, hogy előadta Beretvás Hugónak és Lányi Viktornak erre az alkalomra írt Assisi Szent Ferenc című három részből álló oratóriumát (1926 október 9.). Nem jelentősebb alkotás, érzik rajta az alkalomszerűség s hiányzik belőle a hitbéli meggyőződés ereje. Beretvás vezérkönyvében van lelkes és értékesebb részlet is, de

egészében zeneiskolai használatra esetleg alkalmas moduláció-példatár s nem zene-költészet. Az oratóriumhoz emelkedett zenei lélek kell és stílus. Főként stílus. Egyetlen értékű melódiákkal nem lehet zenei falfestményt alkotni. A zenei freskófestő ecsetjében mindig lendület legyen, mert a zenei epika, az oratórium, darabokra esik, ha nem átszellemült lélek beszél el.

Kodály Zoltán Hány János című operája (1926 október 16.) különös és különleges helyet foglal el a magyar dalműirodalomban. Különleges a mű maga, mert olyan opera, amelyben sokkal több a beszéd, mint a zene és különös, mert szokatlan, hogy ilyen műsoronkívüli termék az Operaház tradíciókkal terhelt színpadjára kerülhet. A napisajtó kedvezően fogadta és nagy megértést akart mutatni, ami inkább a zeneszerző érdemes személyének szólt. Lényegesebb körülmény, hogy a közönség — értők és értetlenek — az első percben szívébe zárta a Hány Jánost s azóta állandóan zsúfolt ház ontja tapsait a szerzőknek és a szereplőknek.

Örvendetes tünet, hogy az Operaház közönsége az utóbbi néhány év alatt sokkal magyarabbá lett. Azelőtt kerülte a magyar szerzőt s a magyar irányú dalműveket. Most szereti, dédelgeti, sőt büszkélkedik vele. Ez a szellem lopódzott be az Operaházba s azért örülünk a Hány János színrehozatalának, mert színmagyar levegője mérsékelni fogja az idegen művek túltengését. Magyar művészekkel, jó magyar szóval, szép magyar énekkel épített Operaház! Ez a mi ideálunk!

A Hány János nem példaadó opera, de útmutató vendégoldal, mellyel a magyar művészet Toldi Miklósa jelzi a magyar opera útját. A Bánk bán indítja a sort s a viszontagságos út egyik-másik fordulójánál póznaként tűnik fel a Bolond (Szabados), a Falu rossza (Hubay), a János vitéz (Kacsóh), A vajda tornya (Dohnányi), a Farsangi lakodalom (Poldini) és a Hány János. Nincs már messze, látszik már a magyar dalmű Budavára!

Hány János klasszikus füllentéseit, fantasztikus hazugságait Garay János Az obsitos című költeményéből mindenki ismeri. A librettisták: Harsányi Zsolt és Paulini Béla csak az ötletet és a hangulatot vették Az obsitosból. Érdemük, hogy Vitéz Joannes Hány hazudozásait eléggé egységes és érdekes három felvonássá szélesítették ki és sok mulatságos fordulattal tűzdelték meg. Talán a szövegnek ebben a kvalitásában gyökerezik a dalmű egyetlen és legnagyobb fogyatéksága. A zeneszerző a szó, az értelem tiszteletbentartása miatt csak helyyel-közzel szólalt meg s az egész librettót nem szötte át muzsikával, nem gyúrta át zenei műfajjává. A szöveg és a zene örök problémáját a szöveg javára döntötte el. Stílus- és műforma-egységet tépett össze, hogy a népies magyar szöveg szépségeit megmentse az eddigi operastílus szavakat és értelmet gyötrő túlkapásaitól. Igaz, hogy ahol a szó sokat mond, ott a zene lehetőleg ne sokat beszéljen, de — Berlioz szerint — minden szó, minden szótag, minden magánhangzó, minden érzelem és minden helyzet zenére való, mert a zene a költészet legfelsőbb formája s nem ismer urat maga felett. Kodály zenekara minduntalan megszakad. Holott a zenét operaszínpadon nem lett volna szabad ennyire alárendelni a szónak. Különösen akkor nem, amikor Kodály robusztus talentumától mindenki várva-várta a friss, az igazi magyar recitativót. Ebből egy ütemet sem kaptunk. Betétszámokkal nem lehet dalművet írni. Az operák egységes zenei szövetből készülnek. Kodály a szövetnek csak a virágmintázatát hímezte ki zenével. Érthetetlen, hogy olyan logikus fő, olyan imponáló zenetudós miként eshetett bele ilyen stílustalanságba.

Eddig arról a zenéről beszéltünk, ami nincs benne a Hány Jánosban, most hallgassuk meg azt, ami benne van.

Kodály vezérkönyve dalokból, férfi-, női- és vegyeskarból, egy hatalmas finálészerű vegyes kórusból és közzenékből áll. Egytől-egyig mestermunka. Nagyrészt népi dalgyűjteményéből vette. Operája cantus firmusait a legnagyobb költővel, a néppel csináltatta meg. Ő csak az aranykocsit adta alájuk, melyen a népköltészet rétvéréről behozhatta ezeket a virágokat az Operaház márványfalai közé. A dallambeli invencióról, a zeneköltői értékesség fokmérőjéről önként lemondott. Melódiája nem az övé, arról tehát nem beszélhetünk. Érdeme csupán a feldolgozóé. De a dallamok zenei feltalálása, orkeszterre való átöntése csodálatraméltó. Ehhez nem elég a tudás, ehhez költői szív is kell. Ahogy például kibomlik a zenekarból ez az egyszerű népi dal: „Szegény vagyok, szegénynek születtem“, lélekbemarkoló. Ahogy él, nő és elhal a hangszertömegben, álmétkodtató. És a toborzó és a harangjáték és a minét-dal és a „Tizán innen, Dunán túl“ kezdetű nóta, mind-mind olyan zenekari magyar nyelven szólal meg, amelynél művészibbet és egyben magyarabbat aligha hallottunk. A népi dalok hamvassága, üde hangulata nemhogy el nem vész a százfejjű zenekarban, de hatványozódik, nemesedik.

Operaházunk 1912-ben operaszöveg-pályázatot hirdetett, melyen a Farsangi lakodalom librettója nyerte az első díjat. A második helyen dícsérettel kitüntetett szöveg a Fanni. Írója Mohácsi Jenő. A bírálóbizottságban Szabados Béla is résztvett. Ott ismerte meg a szövegkönyvet s mindjárt elkérte megzenésítésre. Operája 1918 nyarán készült el, tehát kilenc évig várt a bemutató napjára, mely 1927 február 16-án volt.

Szabados Béla zenevilágunk nagyvezérkarának régi, illusztris tagja. Több mint negyvenévi ernyedetlen munkásság dícséri szorgalmát és teszi tiszteltté nevét. A magyar muzsika finomszavú költője. Csupa melegség, lágyság és érzelem. Az abszolút zenei szépnek fanatikus híve. Tolláról sohasem cseppent le művészetellenes folt. Művészete Erkelben és Lisztben gyökerezik s a régi értelemben vett zenei formaművészet ösvényein halad.

Az opera szövegkönyve Kármán József Fanni hagyományai című regényéből készült. De a szövegíró csak a főalakot és a kor hangulatát vette a wertheri szellemű regényből, melyhez maga költött történetet.

A szöveg Szabados Béla lelkiületéhez símuló tárgykört ölel fel. Más kérdés, hogy operaszövegnek érdekes-e. A lélektanilag hajszálfinomán indokolt szöveg az operastílust rendszerint akadályozza. A Fanni librettistája épít, szö. indokol és analizál, ami operaszínpadon nem erény.

Szabados partitúrájában elsősorban a hangulatok zenei aláfestésére törekedett. Nemes lírájával a finom hangulatokat szerencsésen meg is fogta. A nagyképüsködő drámaiságot — igen helyesen — kerülte, hiszen lírai dalművet írt, melynek szereplői nem történelmi hősök, nem germán félistenek, hanem egyszerű emberek. De az egyszerű emberek szíve esetleg jobban fáj és sajog, mint a világrengető hősöké. Ezek az elgondolások vezethették a szerzőt abban, hogy szubtilis eszközökkel fejezze ki a szemünk előtt lepergő bánatos történetet, kerülje a túlságos dinamikai fokozásokat s bensőségesen fesse hősei vergődő szívének érzéseit. A hangszerelés letompított. Kerüli a túlzásokat. A vezérkönyv paszteliszínekben úszik. Finom és könnyed. Recitativója kevesebb is lehetne, de zárt számai emelkedettek.

Bacsányi János szövegére készült, spinéttel és vonósnégyessel kísért magyaros dala megvesztegetően szép.

A művek sorrendjében (1927 december 21.) Siklós Albert egyfelvonásos operája: A hónapok háza következett, melynek szövegét Törzs Jenő írta. Nem jelentékeny mű.

Zádor Jenő: A holtak szigete című egyfelvonásos lírai dalművének (1928 március 29.) tárgyát Böcklin híres festményéhez, A holtak szigetéhez kapcsolta. Festmények nyomán több nevezetes zenei kompozíciót ismerünk. Ebből is lehetett volna alkalmasabb librettót írni, de Zwerenz Károly (bécsi operett-szövegkönyvszerző) gyenge tollúnak bizonyult. Hosszadalmaskodó, bőbeszédű. Ugyanez a hibája a zeneszerzőnek. Vezérkönyve zárt formákkal dolgozó, jól hangszerelt, néhol lendületre kelő, megszokott operazene. Ennyi invencióval csak zeneszerző lehet valaki, de zeneköltő soha.

A Schubert-centenárium alkalmából Dohnányi Ernő Schubert Moments musical's című közkedvelt hat zongoradarabját meghangszerelte, egyetlen ütemét sem változtatva meg. Dohnányi költői lelkű felesége: Galafrés Elza, a moderato, andantino, allegro vivace stb. sorozatához ötletes mesét írt, amely logikus és emelkedett szellemű történettel illusztrálja az eredetileg zenekari számnak készült művet. Így finom, látványos egyfelvonásos baletté vált, mely A múzsa csókja címen került színre (1929 november 19.).

Miután a balett szövegírója és hangszerelője magyar ember, Schubert szeleme ellen talán nem vétünk, ha ezt a művet a magyar bemutatók közé sorozzuk. Dohnányi Ernő schuberti szívvel hangszerelte meg a közkedvelt zongorkompozíciókat.

A Városi Színházban is játszanak operákat. De magyar operát minél kevesebbet. A hat év alatt csak két estéről kell beszámolnunk. Siklós Albert Mohácsi Jenő szövegére A tükör címen zenés némajátékot írt. Nem jelentős mű, csak éppen megemlíthető (1923 március 29.). A másik estén (1927 február 24.) három magyar újdonság szerepelt: Dohnányi Ernő Simona néni című egyfelvonásos vígoperája; Lavotta Rezső Karnevál című egyfelvonásos zenés grandguignolja és Kósa György Laterna magica című egyfelvonásos énekes mimodramája.

A Simona nénit (eredeti néven: Donna Simonát) 1912-ben mutatta be a drezdai operaház. Magyar földön először és csak egyszer játszották: Debrecenben, 1918-ban. Kedves, bájos, finom vígopera. Dohnányi Ernő színes, meleg, pompás humorú tollának mosolygó, nevető kótatömege. A neoromantikus zene tipikus képviselője. Szövegét Heindl Viktor írta.

Lavotta Rezső Karneváljának szövege Toronyi Gyula ügyességét mutatja. Lavotta Rezső kiváló zeneköltő. Nem ultramodern, de jó értelemben vett modern szerző. Tiszteli a melódiát és a zenei szép szolgálja. A franciás ízű zenei finomságok legtehetségesebb mestere Szabados Béla mellett a magyar zenében. Lavotta műveit nem ismeri eléggé a saját hazája. A külföld, főként a franciák, jobban megbecsülik. Nálunk leginkább dalaira s néhány színdarabhoz írt kísérezzenéjére emlékeznek az emberek. Ez az egyfelvonásos tollának nem java termése, csak érezteti, hogy jelentős tehetség az, aki írta.

Kósa György Laterna magicájának librettistája Szederkényi Anna. A szövegkönyv figyelemreméltóbb, mint a zenéje, mely atonális, ultramodern, szenzációhajhászó kótatár.

A magyar szimfónikus zene termésének betakarítását a Filharmóniai Társaság hangversenyeivel kezdjük meg. Az érdeemes szemeművészeti egyesület koncertjein hat év alatt 58 magyar mű szerepelt, köztük 18 újdonság. Olyan nagyranövekedett szám, mely az előző évkörök átlagát éppen megkétszerezi. Nemcsak statisztikailag, hanem értékességben is rendkívüli a vizsgáldásunk alá eső évek magyar szimfónikus termése.

Időrend szerint vesszük sorra a jelentősebbeket.

Az első esztendő (1923) Hubay Jenő két hatalmas alkotásának, a c-moll és a Petőfi-szimfóniának bemutatásával indult.

A c-moll (op. 93.) szimfóniát (1923 január 22.) a mester a világháború rettenetes emlékezetére írta. A klasszikus szimfóniák hagyományos formáit megtartó, négytétéles mű. Gazdag tematikával és színes hangfestéssel. A propagandaszimfónia értékes alkotása.

Petőfi szelleme nagyszabású szimfónia megírására ihlette a Petőfi-dalok zeneköltőjét: Hubay Jenőt. Petőfi-szimfóniáját 1923 február 26-an országos ünnep keretében mutatták be a Városi Színházban. Négy szólóhangra, nagy zenekarra, vegyes- és gyermekkarra készült. Ötszáz előadót kíván. Éjféλι harangszóval kezdődik, jelezve Petőfi születésének idejét, mely után a költő géniuszt szimbolizáló jellegzetes főtémát halljuk. Erős kapoccsal fogja át az egész művet a főtéma, melynek színes hajlékonyságában mindig gyönyörködünk. A költő tragikumának témája is felhangzik az első tételben, majd a hegedűk napsugaras tremolói között szólal meg a géniusz: „Szabadság, szerelem: e kettő kell nekem.“ A második tétel a magyar Alföldet írja le. A harmadik tétel Szendrey Juliáról szól. Nemes, meleg szerelmi himnusz. A „Minek neveztelek . . .“ kezdetű dal a szimfónia kincse. A mű koronája a negyedik tétel. Vésztjósló moll-akkordokban nehéz felhők tornyosulnak hazánk felett. A férfikarban felhangzik a „Talpra magyar“, a költő érzi hivatását, megindítón búcsúzik kedvesétől, mennie kell. A hadbavonuló sereg ajkán felharsan a csatadal. Lezajlik az ütközet, melyben a lánglelkű hős, hiven jóslatához, halálát lelta. A megdicsőült elvesztése feletti bánatunkban a gyönyörűen felépített hatalmas finale engesztel ki, melynek zárlataként magasztosan csendül fel a gyermekkar.

A Petőfi-szimfónia Hubay Dante-szimfóniájának előkelő szellemével rokon.

1923 november 19-e nevezetes dátuma a magyar zeneművészetnek. Ekkor volt a Vigadóban az a díszhangverseny, melyet Buda és Pest egyesülésének félszázados évfordulójára rendeztek. Itt mutatták be azt a három művet, melyet a székesfőváros megbízásából erre az alkalomra Bartók Béla, Dohnányi Ernő és Kodály Zoltán írt. Így született meg a magyar zeneművészet három jelentős alkotása: Bartók Tánc-szvitje, Dohnányi Ünnepi nyitánya és Kodály Psalmus hungaricus.

Kodály Zoltán egyik legkiválóbb zeneköltőnk. Nagy tudással vértezett talentumát a régi, messze, magyar idők talaja érleli. Szorgalmasan gyűjti, formálja a régi magyar dalokat s megteremti belőlük a modern magyar zenei nyelvezetet.

Kodály nem bő termelő. Ópuszai száma 13. Ehhez járul 14 ópusz-szám nélküli munka. Csak akkor szólal meg, amikor érett mondanivalója van. Inkább borús, melancholiára hajlamos kedély, de hősi erő és tűz lapang benne. Nagy vidámságot, eszeveszett duhajságot nem ír le, inkább önfeledten elgondolkodó. Időrendben ő az első magyar muzsik, ki az impresszionista technikát a klasszikusok törekvéseivel egyesítette.

Psalmus hungaricus 13-ik ópusza. Tenorszólóra, vegyeskarra, gyermekkarra és zenekarra írt grandiózus zsoltár. Szövege az 55. zsoltárnak szabad magyar átültetése, mely Kecskeméti Vég Mihály protestáns prédikátor műve, 1561-ből. Mint a tizenhatodik század számos magyar verse, ez a zsoltár is tele van az üldözött költő keserű önvallomásával. Gazdag, izzó erejű nyelve hatalmas kitörésekre és mély borongásokra ad alkalmat.

Zenekari bevezetés nyitja meg, mely után fojtott alt és basszus uniszólóval lép be a kar. Örökszép korál, régi magyar, epikus énekekkel rokon. Ez a korál és négy visszatérő motívuma szövi át az egész kompozíciót. Dávid panaszának széles, rapszódikus hangulatát több szakaszra bontott tenorszóló hozza recitatívó-szerűen. Fojtott szenvedélyű zokogás, halk sírás és lázadó morajlás felszínén úszik a tenorszóló. A kórus második belépését a fohászkodás hangulata emeli. A népéért kiáltó prófeta hangját a kar kánonikusan követi. A kánon utóléri a szó-lót s most már a könnyörgés szavait harsogó erővel együtt mondják. A szólista recitatívója nagyvonalú ariózóvá terül szét, melynek zárt dallamvonala maga a fen-séges egyszerűség. Ebben a magasztos hangulatban szólalnak meg a hárfák, majd misztikus orgona bűg, melkedett hangtömg zeng s a mély vonások üres kvintje zárja be a kompozíciót.

Az Istenség gondolatának szent extázisával telített mű lenyűgöző hatású. Valami középkori rejtelmesség és erő ömlik el rajta. A magyar egyházi zene és az új magyar zene monumentális alkotása.

Kodály Psalmusa minden eddigi művének a koronája. Olyan alkotás, mely a magyar zeneművészet tündöklő lapjain mindig világítani fog. Kivételes értékét a külföld nem is ismeri és becsüli.

A székesfővárosi díszhangverseny számára készült másik mű: Bartók Béla Tánc-szvitje, nagyzenekarra. Öt részből áll, melyek szünet nélkül, attacca, következnek egymásután. A fináleszerű hatodik rész is szervesen kapcsolódik az elő-zókhöz, melyben az összes előfordult témák ismétlődnek. Az öt táncnak eredeti-ben népies, de nem népi témája van, melyeket kis ritornellek, közjátékok, kötnék össze. A mű legmodernebb zenekari nyelven hangzó, pompás ritmikájú táncsoro-zat. Primitív stilizáltságában s a hangszerek nyers és meglepő ellentéteiben ma-gyar tájak és hangulatok tükröződnek. Hangszerelése genialis. Az ultramodern magyar muzsikának mesterműve. Szertelen és kesernyés ez is, — mint Bartók legtöbb szerzeménye — de költői erejét vitatni nem lehet. Értékességét külföldi rendkívüli sikerei is mutatják.

Dohnányi Ernő Ünnepi nyitányát is a székesfővárosi díszhangversenyen hallottuk először. Három részre tagolt nagy zenekarra, szonátaformában készült. Pregnáns főtéma vezet be, melynek melléktémája a Szózat, de nem eredeti alak-jában, hanem módosításokkal. A kidolgozási részbe a szerző beleszötte Hiszek-egyének részleteit, majd a visszatérésben a főtémán kívül a Szózat, Hiszekegy és Himnusz felfokozott akkordjai virtuóz kontrapunktikával zengenek.

A következő évek szimfónikus magyar újdonságai közül a jelesebbek ezek: Radnai Miklós Öt vers című nagyzenekari szvitje, op. 26. (1925 február 9.); Hu-bay Jenő Balettzenéje az Álarc című operából (1926 január 18.); Meszlényi Róbert Burleszkje nagyzenekarral (1926 március 22.); Weiner Leó Koncertinója zongorára zenekarral, op. 15. (1926 március 22.); Siklós Albert Tinódi Lantos Sebes-tyén nyitánya, op. 68. (1927 január 24.); Bartók Béla Zongoraversenye (1928 már-

cius 19.); Demény Dezső Rekviemje (1928 április 6.) és Bartók Béla Csodálatos mandarin szvitje (1928 október 15.).

Dohnányi Ernő Rurália hungaricájára később kerül a sor.

Bartók Béla háromtétéles zongoraversenyének keletkezését Tánc-szvitjétől öt év választja el. Ez alatt az idő alatt Bartók az ultramodern zene legszélsőségebb fajtájának egyik vezérévé lett, ami egyúttal azt jelenti, hogy ezeket a kompozícióit művészetileg megmagyarázhatatlanoknak tartjuk. Tudjuk, hogy a legmodernebb zene a régi zenei stílusokra való beállítottság alapján élvezhetetlen; tudjuk, hogy a művészeti fejlődés éppen olyan törvény, mint az emberi haladás; tudjuk, hogy a zeneművészet még csak gyermekkorát éli; tudjuk, hogy a meglévő és a konstruálható hangszereken szinte korlátlan lehetőségek nyugosznak; tudjuk, hogy a tonalitás előregedett szabály; tudjuk, hogy ami forradalmian új és meglepő, az eleinte kellemetlen — egyszóval mindent számbaveszünk, amikor Bartók legújabb „művészete“ ellen fordulunk — de magyarázó és enyhítő körülményt sehol sem találunk.

Ez a zongoraverseny: nem muzsika, hanem zenekarral körített zongorazörej. Akusztikai mutatvány a zeneművészet köréből. Fizikaóra egy hangkémiai intézetben. Téma, frázis, sőt frázistörredék sincs benne. A zsákutcába került Bartók vergődése.

A Filharmóniai Társaság egyik rendkívüli hangversenyén (április 6.) Demény Dezső Missa pro defunctis című rekviemjét mutatták be. Demény zeneéletünk egyik kitűnő egyénisége. Egyházi és világi szerzeményei tudásról, ízlésről tesznek bizonyosságot. Különösen a vokális irodalom köszönhet sokat szorgalmas tollának. Rekviemje a legnagyobb és legértékesebb alkotása. Nagy zenekarra, szoprán, tenor, alt és basszushangra készült. Felépítése oratóriumszerű, de azért a szöveget liturgikusan kezeli. Önálló instrumentális rész nincs benne, legfeljebb mint elő-, köz- vagy utójáték. Tisztán vokális jellegű. A gyászmisén három motívum húzódik át, amivel a nyolc hatalmas tétel hangulati egységet kap. A Sanctus és az Absolutio (Libra) áhitatos szépségű. Az egész: emelkedett szellemű, komor fényű gyászmise az elhunytakért.

*

A filharmónia mellett két számbaveendő zenekarunk van: a régi Budapesti Ének- és Zenekaregyesület és az az új Székesfővárosi Zenekar.

A Zenekaregyesület ismert keretében figyelemreméltóan dolgozott. Célkitűzése szerint a kar- és oratóriumirodalom nagyobb műveit mutatja be. Magyar újdonságot is találunk műsorán: Radnai Miklós Magyarok szimfóniája című értékes kantátáját, melyet Kozma Andor azonos című, remek költeményére írt.

A Székesfővárosi Zenekar színvonala évről-évre emelkedik, úgyhogy lassanként zeneéletünk számottevő intézménye lesz. A zenekar az 1922. év őszén alakult meg. Két lelkes székesfővárosi tisztviselő: Bor Dezső (a zenekar karnagya) és Havlin Károly, a főváros oktató és üzemi személyzetéből összegyűjtötte zenekari hangszereken kellő jártassággal rendelkező kartársait s velük zenekart alakított.

A zenekar megalakulása után négy évig a Szent Gellért-gyógyfürdő nagy csarnokában rendezte hangversenyeit, melyeket a szimfónikus zenére vágyó közönség, olcsóságuk miatt is, annyira megkedvelt, hogy 1926-tól a Vigadó nagytermébe vonultak át, ahol vasárnap délutánonként zsúfolt ház várja szereplésüket.

A zenekar téli szezonja mintegy 30 koncertet jelent, melyeken évenként 30—30 ezer látogató fordul meg, aikik főként a középosztály, a tanulófijúság s az intelligensebb munkásság köréből kerülnek ki.

Minden külföldi metropolisznak van városi zenekara. Némelyik évszázados multra tekint vissza. Dícsérjük a székesfőváros vezetőségét, hogy a hiányt áldozatkészen pótolni akarja.

*

Valamely város zenekultúráját legjobban tükrözi: kamarazenetársasága. Ezen a téren vagy két évtizedig magas színvonalon állottunk, mert a Waldbauer—Ország—Temesváry—Kerpely vonósnégyes a szintizta muzsikálásnak gyönyörűségeihez szoktatott. Évenkénti körútjaikról garmadával hozzák haza a babért. A kamarazenetársaság művészete nem hanyatlott, de a közönség pártolása megcsappant. Az átlános zenei érdeklődés inkább az opera és szimfónikus zene felé hajlik. Lassanként alig lesz látogatója a kamarazenének. Szomorú tünet!

Waldbaueréken kívül több állandó jellegű kitűnő kamarazenetársaságunk van (a Melles és a Léhner-kvartett, Kerntler—Koncz—Zsámboky-trió), de elismerésreméltó törekvéseiket részvéltenség bénítja. E miatt kamarazene-irodalmunk is szenved, e téren alig akad beszámolnivaló. Járay István, Lajtha László, Kerntler Jenő szerzeményeire emlékszünk s főként Dohnányi Ernő mesteri III-ik vonósnégyesére (1926 november 30.) és Weiner Leó Coolidge-díjnyertes II-ik vonósnégyesére, op. 13. (1928 január 12.).

Ismételjük, hogy a kamarazene iránti érdeklődés megcsappanását az évkör legnagyobb veszteségének tartjuk.

Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a házizene legszebb hangversenyeit Hubay Jenőék vasárnapi zenedélutánjain élvezhettük. Hubay budai palotájában évek hosszú sora óta magasrendű műsorokkal áll meghívott közönsége elé. Ő maga is mindig szerepel, ami kivételes élmény.

Háború előtt fővárosunkban több ilyen meleg fészke volt a házizenének. Száz-százharminc évvel ezelőtt Buda minden második-harmadik palotájában emelkedett szellemű koncertekre gyűlt össze hetenként a főnemesség. Később a gazdagabb polgárság is átvette a szép szokást. Mióta, száz évvel ezelőtt, az első olasz vándorló vonósnégyes-társaság elindult s a házizene bevonult a hangversenyterembe (nem nekivaló környezetbe) — ennek a bensőséges zenei életnek, mely a művészet legjobb melegágya volt, — vége.

*

Egyházi zeneművészetünk színvonala biztató emelkedést mutat, amit főként három lelkes szakember: Demény Dezső, Harmat Artúr és Koudela Géza munkásságának köszönhetünk. A Bazilikában (Demény Dezső), a Mátyás-templomban (Sugár Viktor), a Belvárosi plébániatemplomban (Harmat Artúr) és az Egyetemi templomban (Koudelka Géza) a legkiválóbb egyházzenei műveket adják elő. Szorgalmasan és körültekintően dolgozik a Regnum Marianum énekkara (Pöschl Vilmos), a Városmajori plébániáié (Bársoy Lajos) és a Kőbányai plébániáié (Vitéz Kelemen Ferenc). A klasszikus s az újabb külföldi mesterek mellett nem hanyagolják el a magyar szerzeményeket. A kórusokon a következő magyar szerzők

művei szerepeltek: Mosonyi Mihály, Liszt Ferenc (Esztergomi mise, Koronázási mise, Misst Choralis), Kersch Ferenc, Beliczay Gyula, Vavrinecz Mór, Sztojanovits Jenő, Demény Dezső, Harmat Artúr, Perényi Géza, Koudela Géza, Bárdos Lajos, Franck Gábor, Eisvogel Ferenc, Sugár Viktor, Sámly Zoltán, Lavotta Rezső és Clement Károly.

Harmat Artúr, a Belvárosi plébánia karnagya, azzal a szép tervvel foglalkozik, hogy kórusán kizárólag magyar kompozíciókat adtat elő. Koudela Géza a magyar Schola Cantorium megalapításán fáradozik. Az ő nevéhez fűződik a több mint harminc év óta fennálló Országos Magyar Cecilia Egyesület megerősödése, mely egyesület az egyházi zenének őre és lelkes propagálója.

Az egyházzene fejlesztése szempontjából jelentős esemény, hogy a Zeneművészeti Főiskolán hároméves egyházzenei fakultás nyílt meg. Évek hosszú munkáját koronázta be Klebelsberg kultuszminiszter, mikor a hézagpótló akadémiai szak felállításához hozzájárult. A fakultás gondolata az akadémia megnyitásáig nyúlik vissza. Tudjuk, hogy Liszt Ferenc az egyházzenei reform német apostolatát, Witt Ferencet hívta meg a pesti egyházzenei fakultás megszervezésére. Akkor ez nem sikerült. Azóta Járosy Dezső temesvári papkarnagy kezdeményező lépéseinek kívül semmi sem történt. Most végre Hubay Jenő és Harmat Artúr vezetése alatt a Zeneművészeti Főiskola keretében megnyílt Magyarország egyházzenei főiskolája.

*

A szólóhangversenyek az évkör kezdetétől számban csökkenő, de értékességben emelkedő irányt mutatnak. 1923-ban még hatszáz koncert volt, mely szám 1928-ban felére csökkent. Eleinte szereplési viszketegből s abból a tévhitből kifolyólag, hogy a rossz gazdasági viszonyok között a hangversenydobogó megélhetést ad, valóságos koncert-lázba esett az ország. Mintha a zenélés volna az első és legfőbb boldogság. Sokszor eszünkbe jutott Humboldt Sándor mondása a zenéről: „calamité sociale“. Amint zeneéletünk normálisabb mederbe terelődött, évről-évre apadt a hangversenyáradat.

A külföldi mesterek legnagyobbjai kerestek fel bennünket, s fővárosunk ismét belejutott abba a nemzetközi hangversenyvonalba, melyen békeidőben számottevő állomás volt. Az idegen nagyságok közül kiemeljük Vincent D'Indynek, a francia zeneművészet vezérének látogatását, aki napokat töltött körünkben általános ünneplés közepett. (1928.)

A szólóhangversenyek közül messze kimagaslik az a két jótékonycélú koncertsorozat, melyet Hubay Jenő, majd nagy tanítványa, Vecsey Ferenc, rendezett a vidéki városokban.

Dohnányi Ernő ismét nagy élményekkel ajándékozott meg. Zeneművésztünk legszebb napjai azok, mikor a rendkívüli mester zongorája mellett megjelenik.

Hangversenyző művészeink érdekes sorából: Bartók Béla, Stefániai Imre, Zsolt Nándor, Telmányi Emil, Koncz János, Geyer Stéfi, Kerpely Jenő, Földesi Arnold, Zsámboky Miklós, Szerdahelyi László, Zathureczky Ede, Szentgyörgyi László, Melles Béla, Tarnay Alajos, Balázs Árpád, Wehner Géza, Ivogün Mária, K. Durigó Ilona, Véghehlyné-Deáky Flóra, Márkus Lili, Wolff Jussi, Sztojanovits Lili, Hegyi Emánuel, Molnár Imre, Basilides Mária, Schmidthauer Lajos, Földessyné-Her-

mann Lula, Sugár Viktor, Sárkány Sándor, Engel Iván, Ember Nándor, Riegler Ernő, ifj. Schletter Jenő, K. Comensoli Mária, Rubinstein Erna, Szigeti József, Hannover György, Székely Zoltán, Ticharich Zdenka, Haydu István nevét emeljük ki.

*

A magyar dalirodalom évről-évre gyarapodik, növekedik. Zeneköltőink legjelesebbjei szeretettel járják be a magyar dal elhanyagoltabb területeit. Hubay, Dohnányi, Szabados, Tarnay, Bartók, Kodály, Lavotta, Balázs, Fráter és a fiatalabb zeneköltők lelkes tollal szántják a magyar népi dalok ezerszínű rétjét s építgetik a magyar műdal tündöklő fellegvárát.

*

Társadalmunk a dalosügy iránt mindig meglehetősen közömbös volt s addig az is marad, amíg az iskolai énekotatást meg nem reformálják. Pedig a dalosügy nemcsak művészeti kérdés, hanem társadalmi és politikai is. Köztudomású, hogy a nagy német egységet a német dalosok teremtették meg, melynek el nem képzelt méretű kirobbanását látta a világ az 1928. évi Schubert-ünnepségek alkalmával. Dalosügyünk országos rendezése, fejlesztése és támogatása elodázhatatlan.

*

Két vezető zenepedagógiai intézetünk, az Orsz. Magy. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola és a Nemzeti Zenede Egyesület kezelésébe ismét átvett Nemzeti Zenede, híven szolgálta feladatát. Hubay Jenő világhíre és Szabados Béla nagy neve öröködi a két intézet nimbusza felett.

*

Vidéki zeneéletünk erősödni kezd. Művészeink szívesen keresik fel nagyobb városainkat, ahol ünneplik őket. Különösebben figyelemreméltó Debrecen, Szeged, Sopron, Pécs, Baja és Miskolc zenei fejlődése. Vidéki zeneiskoláink kezdenek népesedni, nagyobbodni; új intézetek épültek, melyek erős várai a magyar zeneművészetnek. A magyar vidék általános érdeklődése a zeneművészet iránt igen örövendetes.

*

Értékes, de egyenetlen zenekultúránk legszembetűnőbb hiánya, hogy nincs zenei irodalmunk. Kevés a zenei írók. Az a néhány, aki újabban dicséretes szorgalommal tűnt fel, nem végezheti el azt a nagy munkát, mely — eddig elhanyagoltan — a magyar zenei írók jövő gárdájára vár. De újabban ezen a téren is mutatkozik haladás. Lelkiismeretes és szakképzett zenei íróink kis csapata munkába fogott, tudományos komolysággal kezdi felkutatni s ahol kell, átértékelni a magyar zenei multat, úgy hogy talán már nincs messze az az idő, mikor a teljes anyagot felölelő, első, komoly, magyar zenetörténet megjelenhetik.

Érdekes, hogy a magyar zeneművészet hirtelen, úgyszólván minden zenei literatúra nélkül, magasra ugrott. Szinte veszélyes ez a színvonalkülönbség, mert a magasrendű zeneirodalom is könnyen útvesztőbe téved, ha nem támogatja megfelelő szellemű zenei irodalom.

*

A magyar zenekultúra fejlődésének hatalmas lökést adott öt év óta működő Rádióink. A Rádió az ország legnagyobb hangversenyterme, egyben óriási színpada és legnépesebb zeneiskolája. Ezenfelül külfölddel naponta érintkező művészeti dobogó, melyről nemzeti zenekultúránk erejét és emelkedettségét állandóan mutogathatjuk az egész világnak. Rádióink ismeri nagy feladatait s működésével máris bebizonyította, hogy a magyar kultúra zászlóvivői közt az élen halad.

*

Erre a hat évre több jelentős zenei ünnepély és jubileum esett.

Beethoven halálának centenáriuma külső díszben és művészi emelkedettségben nem naradt el az 1870. évi Beethoven születési ünnepségünk mögött. Sőt túlszárnyalta abban, hogy ezen a centennáriumon az egész társadalom résztvett.

Az Országos Beethoven-ünnepély (1927 március 25—május 22.) alkalmából 36 hangversenyt rendeztek. A külföldi ünnepségekkel való összehasonlításban sem kell szégyenkezniünk. Az egész művelt világ kegyelettel adózott a Mesterek Mestérének, de a világegyik legnagyobb szónoka s a zeneművészetnek mindenestre egyetlen rendkívüli szónoka: gróf Apponyi Albert, nálunk és nekünk mondta el díszbeszédét, Dohnányi Ernő, a világ koronázott Beethoven-játékosa, nálunk és nekünk zongorázta el a zengő levegő legnagyobb urának csodálatos költeményeit.

Schubert halála centenáriumából is kivettük részünket. Az Operaház két Schubert-bemutatót adott, zeneművészeti egyesületeink és a Rádió díszhangversenyek (1928 november 19.) sorozatával adózott a legnagyobb dalköltő szellemének.

A m. kir. Zeneművészeti Főiskola 1925-ben (május 2.) fennállásának félszázados jubileumát díszüléssel és értékes hangversenyek sorozatával ünnepelte. A díszülés ünnepi szónoka gróf Apponyi Albert volt, aki 1873-ban, mint fiatal képviselő, szűzbeszédét a Zeneakadémia felállítása érdekében mondta. A jubileum alkalmából az intézetet a kultuszminiszter Liszt szellemének örök emlékeként: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolának keresztelte el.

Dohnányi Ernő harmincéves művészi pályafutásának jubileumát (1927 október 24.) — élén az Operaházzal s a Filharmóniai Társasággal — az egész magyar zenevilág megünnepelte. Ebből az alkalomból gróf Klebelsberg Kuno kultuszminiszter a kormány nevében ötvenezer pengőt ajánlott fel a jubilánsnak egy megírandó kompozíció tiszteletdíja fejében.

Szép hangversennyel ünnepelte meg legrégibb és legérdemesebb zeneművészeti egyesületünk, a Filharmóniai Társaság, fennállásának 75 éves jubileumát (1928 november 5.). A díszhangverseny ünnepi szónoka, a kultuszminiszter, nagyjelentőségű beszédet mondott zenekultúránk multjáról, jelenéről és jövőjéről.

A Budai Dalárda, egyik legkiválóbb énekkarunk, mely 1924-ben, Amsterdamban, a nemzetközi dalosverseny első díját nyerte el, fennállásának 60. évfordulóján díszhangversenyt adott (1924 december).

A magyar zenevilág kegyeletes ünnepséget rendezett (1928 október 13—14.) Bihari János, a nagy cigányprímás és geniális magyar zeneköltő halálának századik évfordulóján. Ebből az alkalomból a székesfőváros azt a házat, melynek helyén Bihari lakott, emléktáblával jelölte meg; a Szent Margitszigeten pedig részben közadakozásból felállította mellszobrát.

*

A hat év zenetörténetének vázolója után ugorjunk most vissza az évkör egyik legjelentősebb napjára, melyről a zenekritikusok és a filharmónikusok között keletkezett ellentét miatt a sajtóban alig található feljegyzés. Ez a nap: 1924 november 17-e, melyen a filharmónikusok a Zeneművészeti Főiskola nagytermében Dohnányi Ernő *Ruralia hungaria* című zenekari szvitjét mutatták be a szerző vezénylete alatt.

Dohnányi Ernő nevét minden magyar ember tisztelettel és szeretettel ejti ki. Mindenütt elismerik, méltányolják és ünneplik. Külföldi útjairól garmadával hozza haza a babért, mint nagy elődje: Liszt.

Mióta állandóan közöttünk él, egészen más itt a zenei horizont. Még az utcákon is meglátszik, itthon van-e a mester. Az emberek, akik az élet ezer fájdalomával futkossák tele a várost, estenden sűrű sorokban mennek, mint rórátéra, a Liszt Ferenc-tér márványos palotájába, ahol Dohnányi, a hangok főpapja, Beethoven szavát prédikálja.

Fáradhatatlan szelleme mindenütt ott van, ahol a zene szépségei enyhítik a görnyedező ember fájdalmát. Ha zongorájának grandiózus skáláján szétárasztotta lelke melegét, tollat vesz elő s keze nyomán elévülhetetlen szép magyar kótták szaporodnak, sokszor fürdeti lelkét a legnemesebb kamarazene illatában s ha újjai elfáradtak, vezénylőpálcáját veszi elő és zenekara élén áldoz a művészetnek.

Jótekonny, meleg lélek. A nagy háború rettenetes éveiben, mikor az elárvultak sóhajainak zuhatagában haldoklott a zeneművészet, dobogóra állt Dohnányi, végigfuttatta újjait lelkünk billentyűin s a sírdogáló szemek felszikkadtak és hála-telt arccal néztünk a csodálatos doktorra, aki meg tudott vigasztalni.

Valamelyik hadikórházban láttam egy szegény, megvakult harcost, aki imádkozott, mikor ő zongorázott...

Zeneköltői termékenységet 34 ópus-szám és 10 ópus-szám nélküli mű jelzi. Nagy munkásság, ha hozzávesszük, hogy Dohnányi a világ egyik legelső zongoraművészi pozícióját is erősen tartja. Nincs egy éve, hogy értékes kompozícióját, a székesfőváros jubileumára írott Ünnepi nyitányát hallottuk s most ennél is sokkal jelentősebb alkotással állott elénk. Partitúrájára ezt írta: *Ruralia hungarica*, öt darab zenekarra, op. 32/b. október 28. Ötételes zenekari szvit. Júniusban komponálta: eredeti zongorára. Ilyen formájában hét részből áll, melyből kettőt, mint zenekari feldolgozásra nem eléggé alkalmast, az orchestrális formából kihagyott. A zongorakompozíciót november 27-én tartott hangversenyén játszotta először, miután londoni koncertjén már hódított vele. Jelentősebb magyar zongoraművet évek óta nem hallottunk. De mint zenekari költemény: grandiózusabb, mert a zenekari hangszínek sokféleségét, elevenségét és intenzitását még Dohnányi zongorázása sem pótolhatja.

A *Ruralia hungarica* a tősgyökeres faji, magyar muzsikának egyik legszebb és legművészebb alkotása. A magyar nóta csodálatosan színes mezejének örökszép virágsokra. Rajta rezeg a rétek üde harmata s kicsap belőle a frissen kaszált rendek haldokló virágillata.

Ez a mű mindenkit meglepett. Hát Dohnányi ilyen mélylelkű, faji muzsikus? A d-moll szimfónia (op. 9.) első tétele, ha ígérte is, de közel húsz évig nem váltotta be ezt a magyar erőt.

Lapozzuk át a vezérkönyvet. Csupa régi magyar nóta. Jórészt a Kodály—Bartók-féle kincses gyűjteményből. Némelyikből csak egy frázis, egy motívum vagy periódus és az egész mégis összefonódva, acélos egységben. Az első tétel (andante poco moto, rubato, e-moll) egy magyar regős mélabús elbeszélése. A „Cserebogár, sárga cserebogár“ nemes szavát halljuk, melyből testvérképletek szövődnek tovább s a brácsa, hegedű, majd gordonka szólói lebegnek a finoman szomorkás hangulatú zenekar felett. A második tétel (presto ma non tanto, g-moll) rondó formában tartott duhaj csárdás, dinamikus színekkel és száz ötlettel. Mintha a falusi vidám mulatságon táncoló legényeknek és leányoknak Dohnányi húzná a talpalávalót. A magyar friss százféle ritmusának fénye világlik a hangszerekből. Elementáris hatású. A harmadik tétel (allegro gracioso, A-dur) a báj és kellem maga. Egyszerű gyermekdal, hímes mezőn játszó önfeléd gyermekcsoport naív nótázása... Ispiláng, ispiláng, ispilangi rózsza... Lánc, lánc, eszterlánc... Renoire gyermekrajzaiban sincs több finomság. A tétel alig tart három percig. Halk, lassudó kis kódával végződik, mintha akvarellfestő egy rózsaszínt mosott volna el. A negyedik tétel (adagio non troppo, f-moll) mély fekete bánat. Gerince egy régi erdélyi nóta: „Árva vagyok anya nélkül, Mint gerlice párja nélkül.“ Nemcsak mélységesen szomorú, hanem misztikusan megrázó is. Drámai ereje feszíti a hangszerek fáját. Az utolsó tétel (molto vivace, C-dur) a „Bolond német így jár táncot“ kezdetű öskuruc melódiának nyolc tündöklő változata. Dohnányi a variációs forma legnagyobb mesterei közül való. Aki hallotta egy gyermekdalra írt változatait (op. 26.), elképzeli, milyen virtuózitással hajlítja, fonja, töri, torzítja és építi a kuruc dallamot.

A szvit elhangzása után melegség ömlik az ember szívére.

A *Ruralia hungarica* faji zeneművészetünk maradandó gyöngye. Olyan mestermű, mely mindig méltóképpen fogja képviselni a magyar zeneművészetet. Azt a zeneművészetet, mely Erkelben és Lisztben gyökerezik s a régi értelemben vett zenei formaművészet megbízható, egyenes ösvényén haladva, a legmodernebb zenekari technika újításainak szárnyán repül be az általános zeneművészetbe.

Minthogy a szvit nemcsak az elmúlt hat év zenei alkotásainak dús terméséből, de a szerző számos ragyogó kompozíciójából is kiemelkedik, Dohnányi Ernő *Ruralia hungarica* című öttételes, nagyzenekari szvitjét op. 32/b. a Kisfaludy-Társaságnak a zenei Greguss-jutalommal való kitüntésre tisztelettel ajánlom.

Papp Viktor.

LISZT FERENC KIADATLAN NAPLÓJA

MEMENTO JOURNALIER.

1861—1862.

Liszt Ferenc naplója a Mester halála után, örökösének jóvoltából került Atyám birtokába, emlékül a Zeneakadémia hírneves elnökére, akinek oldala mellett Atyám tiszteletbeli alelnöki minőségben éveken keresztül segédkezett a kezdet nehézségeivel küzdő állami zeneintézetünk megszervezésében.

A napló különben nem az egyedüli, családunkban kegyelettel őrzött emléke a Mesternek. Néhány baráti levélen kívül több hangjegy is van közöttük, melyek közül legértékesebb Atyám „Suite“-jének Liszt által két zongorára átírt kézírata, a „Symphonische Dichtungen“ szüleimnek dedikált két kötete stb.

De a napló talán mégis a legbecsesebb ereklye, nem irodalmi tartalmánál, mint inkább közvetlenségénél fogva, mely az ilyen feljegyzéseket írójuk személyiségének varázsával ruházza fel.

Az igénytelen vászonkötésű könyvecske táblájára aranybetűkkel „Memento Journalier“, egyes lapjaira az év egy-egy napjának dátuma van nyomtatva.

A sietséggel írt, néha bizony nehezen olvasható szöveget szóról-szóra, betűről-betűre másoltam le, kivéve a teljesen kibetűzhetetlen szavakat, kivált a tulajdonneveket, melyeknek értelmét sejteni sem lehet. A legjelentéktelenebbnek látszó jegyzeteket sem véltem elhagyandóknak, mert más adatokkal való összefüggésükben esetleg azok is segíthetik a Mester életrajzának kutatóit.

A fordítást franciából magyarra a lap szerkesztősége volt szíves vállalni. A feljegyzések túlnyomórészt idézetek Liszt Ferenc rendkívül kiterjedt olvasmányaiból, beszélgetések során hallott aforizmákból. A forrásokat, a szerzőt, az idézett művet, sőt még a lapszámot is, Liszt mindenütt lelkiismeretesen feljegyzi. A történelmi tényekre, a helyes ítéletekre kíváncsi, ügyes szójátékokban, finoman csiszolt mondatokban örömet lelő szellemes világfi „aide-mémoire“-ja a könyvecske. Följegyzi azt, ami figyelmét megragadta, anélkül, hogy hozzátenne valamit a sajátjából. Alig hogy megemlékezésre érdemesnek tartja utazásainak, néhány meghívásnak, sétának dátumát, ennél sokkal fontosabb eseményekről pedig egyáltalán nem is szól.

A napló tehát korántsem az, amit a „journal intime“ alatt érteni szoktunk. A nagy művész, a buzgó hívő, ki a vértanuk példájában, az egyházi írók bölcsességében keres lelki támaszt, óvakodik attól, hogy lelki küzdelmeit naplójának bizalmasan elmondja. Csakis olvasmányai és a kiválasztott idézetek sejtetik ve-

LISZT FERENC

lünk gondolatvilágát. Hiszen Liszt Ferenc még legbizalmasabb levelezésében sem feledkezett meg az előkelő lelkek tartózkodásáról, mely inkább leplezni, mintsem bevallani készíti őket mindazt, ami bensőjükben végbemegy.

Pedig Liszt Ferenc naplója éppen abban a válságos időszakban íródott, amikor a Mester magánélete nagy átalakulásokon ment keresztül: 1861- és 1862-ben. Akkor hagyta el weimari menedékét, „tizenhárom év örömeinek és fájdalmának” színhelyét, hogy állandóan Rómában települjön le. Akkorra esik Wittgenstein hercegnővel kötendő házasságának váratlan meghiusulása. A házassági szertartás 1861 október 22-ikére, Liszt Ferenc ötvenedik születésnapjára volt kitűzve, de a Szentszék utolsó órában visszavonta a hercegné első házasságának megsemmisítését kimondó határozatát s a hercegné végleg lemondott arról a reményről, hogy életét a Mesterével egyesítheti.

Mindezekről szó sincsen a naplóban. A végzetes napon Liszt Tertulliót idézi. Ki tudja, vajjon a másnap bejegyzett idézetek, melyeket három kérdőjel előz meg s melyek közül az egyik Garibaldinak a pápa elleni kifakadását tartalmazza, nem állanak-e összefüggésben az akkori élményekkel?

A naplónak nem tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget, mint amennyi a nagy művész odavetett feljegyzéseinek, gondolatai e nem-személyes vonatkozású töredékének jár.

Ámde ami nagy elméktől, nagy szivektől jön, sohasem lehet egészen érdektelen azok előtt, akik megértésükre törekcszenek. Ha a génusz leglényegtelenebb megnyilatkozásai között tarlózni szeretnek, mindig akadhatnak aranykalászokra.

Végh Gyula.

MEMENTO JOURNALIER.

(1861—62.)

(Első közlemény.)

1. Janvier.

„Les plus jeunes sont les plus vieux; ils profitent de l'expérience de leurs devanciers.” (Roger Bacon cité par Mr. Roscher au banquet de l'Exposition de Londres, 12. Juillet 1862.)

2. Avril.

On ne meurt qu'une fois. De même, on n'aime qu'une fois, quand on meurt on le sait... Quand on aime, le sait-on? La mort, c'est la punition — et la délivrance. L'amour, ... c'est Dieu!

6. et 7. Mai.

Bruxelles 61. St. Pierre—Catholicisme. St. Paul (Épîtres aux Galates surtout) Protestantisme. St. Jean, révélation chrétienne — accomplissement de la Loi d'amour.

Antiquité payenne. — Christ couvert, voilé. — Nouveau Testament Christ découvert, dévoilé.

Január 1-én.

„A legfiatalabbak a legöregebbek; elődjeik tapasztalatait a maguk hasznára fordíthatják.” (Roger Bacon mondása, amelyet Mr. Roscher idézett a londoni kiállítás bankettjén, 1862 július 12-én.)

Április 2-án.

Az ember csak egyszer hal meg. Épp úgy, szeretni is csak egyszer szeret. Ha meghal, akkor tudja — — Ha szeret, tudja-e? A halál, az a büntetés — és a felszabadulás. A szerelem — — az az Isten!

Május 6-án és 7-én.

Brüssel, 61. — Szent Péter. — Katholicizmus. Szent Pál (különösen Episztolái). Protesztantizmus. Szent János, keresztény megnyilatkozás — a szeretet Törvényének beteljesedése.

Pogány ókor. — Krisztus eltakarva, fátyollal borítva. — Új Testamentum. — Krisztus kitárva, szabadon.

„L'Église grecque se conserve par le froid” (Pie IX.). La différence entre Mr. Thiers et moi, c'est que lui reprend toujours les choses à leur commencement tandis que moi je commence par leur fin. (Metternich.)

„De cette aptitude à tout comprendre combinée avec cette prudence quand il fallait agir et des longs succès que lui avait valu ce double mérite était résulté pour le Prince Metternich une confiance étrangement, je dirais volontiers naïvement orgueilleuse — dans ses vues et dans son jugement; en 1848 pendant notre retraite commune à Londres „l'erreur, me dit-il un jour, avec un demi sourire qui semblait excuser d'avance ses paroles, l'erreur n'a jamais approché de mon esprit!” — „j'ai été plus heureux que vous, mon Prince, lui répondis-je; je me suis plus d'une fois aperçu que je m'étais trompé” — et son air me disait qu'il approuvait ma modestie, sans être au fond de son coeur ébranlé dans sa présomption. (4-ème volume des mémoires de M. Guizot.)

Il est rare de rencontrer un personnage tellement *cuit dans le jus* de ses certitudes! (Fénéant.)

8. Mai.

La politesse coûte peu et vaut beaucoup. Exemple: Madame je suis heureux de vous rencontrer, et d'avoir l'occasion de vous offrir mes civilités; je voulais aller vous rendre mes devoirs, permettez-moi ici de vous présenter mes humbles respects.”

Actif dans l'immobilité. (C... de M. Thiers.)

9. Mai.

„C'est que j'ai tous les vices.” (L'abbé Galiani, auquel on demandait comment il faisait pour être toujours à court d'argent.)

Louis XIV. fit don de la ferme des tabacs à Mme de Montespan, — elle rapportait alors 45.000 francs. Colbert supplia le Roi de changer ce don en une rente de 75.000 fcs. — Peu d'années après la ferme des tabacs rapporte 3 millions — et actuellement 180,000.000.

L'abbé Galiani dans son ouvrage sur les céréales raconte qu'un nouveau prélat à son début lors du jugement d'un procès sur la validité ou la non-validité d'un testament, lut un long mémoire fait par un célèbre avocat et que le prélat avait relaté, lequel prouvait la non-validité. Mais comme les deux orateurs précédents avaient conclu pour la validité, il ajouta aussi une conclusion de son cru pour la validité, par peur de se trouver en minorité. Le malheur vou-

„A görög Egyház a hidegség által tartja fenn magát”. (IX. Pius). Köztem és Mr. Thiers közt az a különbség, hogy ő mindig visszatér a dolgok kezdetére, én pedig a végüknél fogom meg őket. (Metternich.)

„Az a képesség, hogy mindent megértsen, egyesülve a cselekvés percében való okossággal és az ebből a kettős érdemből eredő számos siker Metternich hercegenbén sajtósága, — bátran mondhatom: naíval gögös önbizalmat fejlesztett — nézeteiben és ítéletében egyaránt; londoni közös visszavonultságunk idején egy napon így szólt hozzám halvány mosollyal, mely mintegy mentéséül szolgált szavainak: „A tévedés sohasem ért közel elmémhez.” — Én szerencsésebb voltam mint Ön, Hercegem, — válaszoltam — én nem egyszer azon vettem észre magamat, hogy csalódtam”, — és tekintete azt mondá nekem, hogy helyesli szerénységemet, anélkül, hogy szívében a fenhéjázás megrendült volna. (Guizot emlékiratai, 4. kötet.)

Ritkán találkozhatunk olyan személységgel, aki annyira megfőtt volna önbizalma levében! (Semmirekelő.)

Május 8-án.

Az udvariasság kevésbé kerül és sokat ér. Például: Asszonyom, boldog vagyok, hogy találkozhatom Önnel és hogy alkalmam van Önnek hódolatomat kifejezni; tiszteletemet akartam tenni Önnél, engedje meg, hogy itt fejezzem ki legalázatosabb hódolatomat.”

Tevékeny a mozdulatlanságban. (C... M. Thiersről.)

Május 9-én.

„Azért, mert az összes bűnök megvannak bennem.” (Galiani abbé, mikor megkérdezték, miért szenved mindig pénzhányban.)

XIV. Lajos megajándékozta Mme de Montespan a dohányültetvényekkel, — akkor 45000 frank hasznot hoztak. Colbert könyörög a királynak, hogy cserélje fel ezt az ajándékot egy 75000 frankos évjáradékkal. Néhány évvel később a dohányültetvények 3 milliót hoznak és ezidőszent 180 milliót.

Galiani abbé egyik ismert művében elmondja, hogy egy új prelátus egy végrendelet érvényessége körüli perben hosszú tanulmányt olvasott fel — egy híres ügyvéd művét —, amely az érvénytelenséget bizonyította. De mivel az előbbi két szónok az érvényesség mellett tört lándzsát, előadásához hozzáfűzte külön véleményét az érvényesség mellett, attól való félelmében, hogy kisebbségben marad. A balszerencse úgy hozta magával, hogy az utána következő

lut que les orateurs qui lui succédèrent, convaincus par le mémoire, conclurent pour la non-validité.

11. Mai.

L'impression que j'ai gardée de cette époque (le premier Empire) c'est que le soleil n'y luisait pas. (Michelet.)

Jusqu'à Friedland armée unie, compacte, invincible — après divisée, détendue, affaiblie (par les guerres simultanées d'Espagne et d'Allemagne) ibid.

L' esprit humain nait géomètre. (ibid.)

C'est un *coeur d'honneur*. (moi — de Lecourt.¹)

13. Mai.

Vanité — porc épique (d'Eckstein de V... H.).

*

A l'hôtel de ville un groupe d'hommes déterminé vient, le pistolet en main, réclamer que le droit au travail fut proclamé et effectué, menaçant de brûler la cervelle sur le champs à Lamartine et les autres membres du gouvernement provisoire s'ils s'y refusaient. Garnier Pagès essaye de parlementer. „Connu, connu” — s'écrient les réclameurs. — Enfin Lamartine intervint et dit: Le citoyen a pleinement raison; le peuple a été souvent abusé; il faut réparer les fautes commises par les gouvernements qui nous ont précédés. Seulement, le gouvernement provisoire ayant en ce moment beaucoup de proclamations à rédiger, prie le citoyen qui a sûrement une connaissance approfondie de la question, de s'asseoir à cette table et de rédiger lui même le décret du droit au travail.

*

Harem d'écoles, de doctrines, de goûts. (P. Metternich, des éclectiques qui prétendent goûter à la fois Wagner, Verdi, Mozart, Händel etc.)

15. Mai.

J'y crois par deux raisons — d'abord parce que je suis Évêque d'....., et en second lieu parce que je n'y comprends rien. (I. — de la Bible.)

*

Une princesse russe se croyant à l'église, fait le signe de la croix à l'Opéra.

*

szónokokat a felsorolt emlékirat meggyőzte a végrendelet érvénytelenségéről és valamennyien erre szavaztak.

Május 11.

Erről a korszakról (az első császárság) azt a benyomást őriztem meg, hogy ott a nap nem sütött. (Michelet.)

Friedlandig egységes, tömör, legyőzhetetlen a hadsereg — azután: felbomlva, szétszórva, elgyengülve (a spanyol és osztrák háborúk következtében. (u. o.)

Az emberi elme földmérőnek születik. (u. o.)

Ez egy becsületes szív (én magam — Lecourt-ról.¹ (szójáték: cour d'honneur = coeur d'honneur.)

Május 13-án.

Hiuság — tüskédisznó. (Eckstein V... H.-ről.)

*

A városháza elé elszánt emberek csoportja vonult, pisztollyal felfegyverkezve. Követelték, hogy hirdessék ki és hajtsák végre azonnal a munkára való jogot; fenyegetődtek, hogy rögtön lelövik Lamartinet és az ideiglenes kormány többi tagjait, ha követelésüket nem teljesítenék. Garnier Pagès megkísérli a tárgyalást. „Ismerjük, ismerjük” — kiáltják a békétlenkedők. — Végre közbelép Lamartine és azt mondja: A polgártársnak teljesen igaza van; a néppel sokszor visszaélték; jóvá kell tenni azokat a hibákat, melyeket az előbbi kormányok elkövettek. Mivel azonban az ideiglenes kormánynak ezidőszerint számos proklamációt kell megszerkesztenie, felkéri a polgártársat, aki bizonyára alaposan tanulmányozta ezt a kérdést, hogy foglaljon helyet ennél az asztalnál és szerkessze meg maga a munka jogáról szóló dekrétumot.

*

Iskolák, doktrinák, ízlések háreme. (Metternich herceg az elektikusokról, akik úgy tesznek, mintha egyszerre élveznék Wagnert, Verdit, Mozartot, Händelt, stb.)

Május 15-én.

Két okból hiszek benne — egyrészt, mert... püspöke vagyok, másrészt, mert nem értek belőle semmit. (I. — a Bibliáról.)

*

Egy orosz hercegnő az Operában — azt képzelvén, hogy templomban van — keresztet vet.

*

¹ Lecourt, Henri, naturaliste français, né 1828.

¹ Lecourt, Henri, francia természettudós, szül. 1828.

„Je ne bois d'eau de vie qu'en deux circonstances: quand je mange du canard et quand je n'en mange pas. (Une Anglaise.)

Quelle est la différence essentielle entre la gare d'un chemin de fer et une locomotive? La locomotive se rend à sa destination et la gare — demeure et ne se rend pas! (Berlioz.)

16. Mai.

„Ce ne sont plus des lieux communs, ce sont des lieux — d'aisance.” (Gounod de certains opéras comiques.)

„Vous avez tort, ici et partout il faut toujours faire attention à ce que l'on mange et à ce que l'on dit.” (Louis XVIII.)

J'ai pleuré comme une vigne coupée. (Mme Janin.)

Pauvre squelette vivant. (Car. de Berlioz.)

Paris est une grande affiche. Vitet²)

La modéstie n'est ni le... ni l'ignorance de ce que l'on est, mais la pudeur de soi. (Gounod.)

17. Mai.

Das Gelichter der Opern Singer. (R. Wagner.)

12. Juin.

(Écrit d'une main étrangère) Invidia Gloriam, Mors Invidiam, Gloria Mortem extinguit. Weimar, 1861. Ernst Julius Höher sculptor m. p.

17. Juin.

„Que Dieu accorde à votre maison et à votre famille ses prospérités qu'Isaac promettait à Jacob: les moissons de la terre et les rosées du Ciel, les biens de ce monde et les grâces d'en haut. Mes prières le lui demandent et je vous les souhaite à tous trois, comme votre mère affectionnée!” C. W.

„Que Dieu lui accorde les biens que l'Eglise demande dans ses prières publiques pour ses enfants, l'intégrité de l'intelligence et la santé du corps.” (Lettre au P.)

28. Juin.

„Wie Mäusetreck und Koriander.” (Jahrmart zu Plundersweiler — Goethe.)

² Vitet, Ludovic, littérateur et homme politique français, né 1802.

Én csak két esetben iszom szeszt: amikor kacsát eszem és a mikor nem eszem kacsát. (Egy angol nő.)

(Lefordíthatatlan szójáték: „la garde meurt et ne se rend pas.”)

Május 16-án.

(Lefordíthatatlan szójáték.)

Nincs igaza, itt és mindenütt arra kell vigyázni, mit eszik az ember és mit mond. (XVIII. Lajos.)

Úgy sírtam, mint egy levágott szőlőinda. (Mme Janin.)

Szegény élő csontváz. (Car. Berliozról.)

Páris egy nagy hirdetés. (Vitet.²)

A szerénység nem az, hogy az ember nem tudja, hogy mi, hanem szemérem önmagunkkal szemben. (Gounod.)

Május 17-én.

Az operaénekesek söpredéke. (Wagner R.)

Június 12-én.

(Idegen kéz írása.)

Június 17-én.

„Adja meg Isten házatoknak és családoknak azt a jólétet, amelyet Izsák ígért Jákobnak: a föld termését és az Ég harmatát, a földi javakat és a mennyei áldást. Imámban ezt kérem és mindháromotoknak ezt kívánom, mint szerető anyátok!” C. W.

„Isten adja meg neki azokat a javakat, melyeket nyilvános imámban az egyház kér gyermekei számára: a szellem épségét és a test egészségét.” (Levél P-hoz.)

Június 28-án.

„Mint egérpizok és koriander.” (Goethe — Jahrmart zu Plundersweiler.)

² Vitet, Ludovic, francia politikus és irodalmár, szül. 1802.

1. Juillet.

„Plus on réfléchit à ce qu'on dit, plus on sent la nécessité du silence.” (Coreth.)

4. Juillet.

„Laure die 1-te!” — Charakterloses Talent — talentloser Charakter.

„La Papauté” — „le Pape ôté.”

„Wir sehen einer versprechenden Zukunft entgegen.” (Discours du roi de Prusse!)

Dialogue entre le Prince impérial et son père:

„Il m'est arrivé un malheur — les chevaux se sont emportés — et j'ai failli verser.”

„C'est un accident, mon fils.”

„Quelle différence y a-t-il entre un accident et un malheur?”

„Je te l'expliquerai par un exemple: si Plonplon tombe dans un puits, — c'est un accident; si on l'en retire, c'est un malheur.”

„Si je n'y avais été, je me serais terriblement ennuyé.” (A. Dumas.)

11. Juillet.

O Weimar, dir fiel ein besondres Loos Wie Betlehem in Juda klein und gross.

17. Juillet.

(Voir 17. Juin.)

26. Juillet.

„Les plus jeunes sont les plus vieux; ils profitent de l'expérience de leurs devanciers.”

31. Juillet.

Schumann hat als Genie angefangen und als Talent aufgehört. (Draesecke.)

5. Août.

Von Herzen kam's, zum Herzen soll es dringen. (Beethoven's Epigraph zu seiner Messe.)

6. Août.

Bülow — Blondin traversant le Niagara perché sur une corde raide. — Appelé à Paris pour quelques tours de force analogues pour célébrer le 15. Août.

11. Août.

Erbprinz.³ A 2 heures quitté l'Altenburg.

³ Erbprinz-hôtel à Weimar.

Július 1.

„Minél többet gondolkodik az ember azon, amit mond, annál inkább szükségét érzi a hallgatásnak.” (Coreth.)

Július 4.

„I. Laura!” Jellemtelen tehetség — tehetségtelen jellem.

(Lefordíthatatlan szójáték.)

„Sokat ígérő jövőnek nézünk elébe.” (Poroszország királyának beszédéből!)

Párbeszéd a császári herceg és atyja közt: „Szerencsétlenség ért — a lovak megbokrosodtak — majdnem felborultam.”

„Ez baleset, fiam.”

„Mi a különbség a baleset és a szerencsétlenség között?”

„Példával fogom neked megmagyarázni: ha Plonplon beleesik egy kútba — az baleset; ha kihúzzák onnan — az szerencsétlenség.”

„Ha nem lettem volna ott, borzalmasan unatkoztam volna.” (A. Dumas.)

Július 11-én.

O Weimar, nagy sorsra vagy hivatva, Mint hajdan Judeában Betlehem.

Július 17-én.

(Lásd jún. 17-ét.)

Július 26.

„A legfiatalabbak a legöregebbek; hasznukra fordítják az elődök tapasztalatait.”

Július 31.

Schumann mint zseni kezdte pályáját és mint tehetség fejezte be. (Draesecke.)

Augusztus 5.

Szívből fakadt és szívhez szóljon. (Beethoven epigrafja a miséjéhez.)

Augusztus 6.

Bülow — Blondin, aki kifeszített kötélen halad át a Niagara fölött. — Párisba hívták, hogy néhány ehhez hasonló erőmutatványt végezzen augusztus 15-ének ünnepelésére.

Augusztus 11.

Erbprinz.³ Két órakor elhagytam Altenburgot.

³ Erbprinz-szálló Weimarban.

17. Août.

Reinhardsbrunn,⁴ Samedi. „Reges ex nobilitate, Duces ex virtute summant.” (Tacitus.) Parti à 1 heure et demi de Gotha à Reinhardsbrunn (en une heure et demi), arrivé à R. à 4 heures et demi.

Lecture: Napoléon III. P... de Molinari⁵ (Bruxelles 61). „Le sort commun à toute nouvelle vérité qui surgit est d'effrayer au lieu de séduire, de blesser au lieu de convaincre.” (Idées napoléoniennes.)

„Marchez à la tête des idées de votre siècle, ces idées vous suivent et vous soutiennent. Marchez à leur suite, elles vous entraînent. Marchez contre elles, elles vous renversent.” (..... historiques, comparaison des révolutions de 1688 et 1830.)

„J'ai péri parce que je me suis mis à travers des idées de mon temps.” (Napoléon I. à Ste Helène.)

18. Août.

Wilhelmsthal⁶ (Suite du 17). „Une génération ne peut assugettir à ses lois les générations futures.”

„France — nation-Soleil.”

Articles dans le Courrier de Pas-de-Calais: „Les astronomes nous apprennent qu'il y a des étoiles si éloignées de notre globe que si elles s'anéantissaient subitement, nous les verrions encore pendant 20 ans. Il est de même de la noblesse. Nous voyons encore sa lueur, quoiqu'elle ait disparu réellement depuis longtemps. Il n'y a plus depuis 89 de principautés, de comtés, de marquisats, de baronies, et cependant nous avons encore des princes, des ducs, des comtes, des marquis, des barons.” (Page 138—39.)

„La ville de Léon ou de Massagna située entre le lac de ce nom et le lac de Nicaragua, paraît destinée à devenir le Constantinople du nouveau Monde.”

Église catholique de Gotha — de 16 à 18 mille Thalers. Même prix indiqué par Rietgen au curé de Weimar pour la construction d'une église à W.

19. Août.

W. T. „Il faut unir suivant un vieux proverbe l'audace du lion à la prudence du serpent.”

La religion du prince est à créer. (Napoléon III.)

⁴ En visite chez le Duc de Cobourg.

⁵ Molinari, Gustave, écrivain belge, né 1819.

⁶ Chez le Grand-duc de Weimar.

Augusztus 17.

Reinhardsbrunn,⁴ szombat. „Reges ex nobilitate, Duces ex virtute summant.” (Tacitus.) Félkettőkor elindultam Gothából és megérkeztem Reinhardsbrunnban félőtkor.

Olvasmány: III. Napoleon, P... de Molinaritól,⁵ (Brüsszel, 61.) „Minden felbukó új igazságnak közös sorsa, hogy megijeszt, ahelyett, hogy elkápráztatna, — sebet ejt, ahelyett, hogy meggyőzne.” (Napoleoni gondolatok.)

„Járj századod eszméinek az élén — s ezek az eszmék követnek és fentartanak. Járj a nyomukban — és magukkal ragadnak. Lépj fel ellenök — és ledöntenek.” (Történelmi ötletek, az 1688-i és az 1836-i forradalom összehasonlítása.)

„Legyőztem, mert szembe helyezkedtem koromnak eszméivel.” (I. Napoleon Szt. Ilona szigetén.)

Augusztus 18.

Wilhelmsthal⁶ (folytatása a 17-inek). „Egyik nemzedék nem vetheti alá a maga eszméinek az eljövendő nemzedékeket.”

„Franciaország — a Napnemzet.”

Cikkek a Courrier de Pas-de-Calaisból: „A csillagászoktól tudjuk, hogy vannak a mi földünkötől oly távol eső csillagok, hogy ha hirtelen megsemmisülnének, még húsz éven át látnók őket. Ugyanez áll a nemességre nézve is. Még látjuk a fényét, noha valóban már régesrég eltűnt. 89 óta nincsenek se hercegségek, se grófságok, se márkiságok és mégis vannak hercegeink, grófjaink, márkisaink, báróink (138—39. l.)

„Léon vagy Massagna városa, amely a hasonnevű tó és a Nicaragua tava között fekszik, szinte arra van hivatva, hogy az Újvilág Konstantinápolyává legyen.”

Gotha katolikus temploma — 16—18000 tallér. Ugyanezt az árat szabta meg Rietgen Weimar plébánosának egy Weimarban felépítendő templomért.

Augusztus 19.

W. T. „Egy régi közmondás azt mondja, hogy az oroszán bátorságát a kígyó okosságával kell egyesíteni.”

Meg kell alapítani az elvek vallását. (III. Napoleon.)

⁴ Látogatóban Coburg hercegnél.

⁵ Molinari Gusztáv, belga író, szül. 1819.

⁶ A weimari nagyhercegnél.

Né le 20 Avril, aux Tuilleries. — S'est échappé déguisé en ouvrier maçon, et en portant une planche qui cachait sa figure à la sentinelle (25 Mai 46) de Ham où il était resté 6 ans.

17 Mai — Duc de Gotha: „Nos ministres ne sont que des commissaires de police.”

18 Août à W. T. „associez, cimentez, unissez — au lieu de diviser.”

Plus de Tausig (?) contre Liszt, de Zeichenschule contre Kunstschule, de Künstlerverein contre Neuer W. Verein.

Parti le 18 à 1 heure de Reinhardbrunn — arrivé à 4½ à Wilhelmsthal.

Comte de Paris et Duc de Chartres. — Cte de Montguyon — Capitaine Mortier (?) — Général Trolleveau. Le comte de Rouillé (Meaux) son père Marquis de Rouillé ou .....

Le Comte de Paris né le jour de la St. Barthélemy 24 Août.

20. Août.

W. T. „Soyez partial et je serai partial.”

„Selber ist der Mann.”

„Man thue das Rechte ganz, das Ganze recht.”

„Vous parlez d'abus en Autriche. Je suis un abus de ce pays-là — et je m'en trouve fort bien.” (Le prince de Ligne — de l'Autriche.) NB. Le pce de Ligne se lavait rarement. Je n'ai jamais rencontré d'homme aussi sale. (Pce Hohenzollern.)

Le suprême de la sagesse politique de M. de Talleyrand consistait dans ces deux interjections: „Ho-ho! — Ah-ah!” (Le comte de Rouillé.)

„L'étiquette est un paravent derrière lequel les princes cachent leur bêtise.” (Ligne.)

M. de Larrey, homme très doux, mais qui avait une grande connaissance de la société, disait qu'il faudrait avaler un crapaud tous les matins pour ne plus rien trouver de dégoûtant le reste de la journée, quand on devait la passer dans le monde.

21. Août.

Mecredi. Leipzig (arrivé à Leipzig 5½ de matin). Diner et souper chez Brendel. — Lecture: Der Herzog von Gotha und sein Volk (Blockheim 61, 3te Auflage) von Eduard Schmidt Weissenfels — nebst einem Antwortschreiben der H. E. V. S. K. E.

22. Août.

Jeudi. Löwenberg. Parti de Leipzig à 6 heures moins un quart, arrivé 6 heures du soir.

Április 20-án született a Tuillériákban. — Kőművesnek öltözve, kezében nagy szál deszkával, amely arcát az ór előtt elfedte, (46. május 25.) szökött ki Hamból, ahol 6 évig élt.

Május 17. — Gotha hercege: „A mi minisztereink nem egyebek rendőrfelügyelőknél.”

Augusztus 18-án. W. T.-nak: „Társítások, egyesítsetek, forraszatok egybe, ahelyett, hogy szétválasztanátok.”

Nincs többé Tausig (?) Liszttel szemben, Zeichenschule-Kunstschuleval szemben, Künstlerverein Neuer W. Vereinnel szemben.

Elutaztam 18-án 1 órakor Reinhardbrunnból, megérkeztem fél ötkor Wilhelmsthalban.

Páris grófja született Szt. Bertalan napján, augusztus 24-én.

Augusztus 20.

W. T. „Legyetek részrehajlók és én is részrehajló leszek.”

„Selber ist der Mann.”

„A helyeset egészen és az egészet helyesen kell megtenni.”

„Ausztriai visszaélésekről beszéltek. Én is egyik visszaélése vagyok ennek az országnak s emellett igen jól érzem magam.” (de Ligne herceg — Ausztriáról). NB. Ligne herceg ritkán mosakodott. Sohasem találkoztam hozzá hasonlóan piszkos emberrel. (Hohenzollern herceg.)

M. de Talleyrand politikai bölcsessége ebből a két felkiáltásból állott: „Ho-hó! — Ah-ah!” (Rouillé gróf.)

„Az etikett spanyofal és mögéje rejtik el a hercegek az ő butaságukat.” (Ligne.)

M. de Larrey igen kedves ember, azonban nagyon jól ismerte a társaságot, azt mondta, hogy az embernek reggelenként egy varangyosbékát kellene lenyelnie, hogy azután a nap többi részében, amelyet társaságban kell eltölteni, semmit se találjon undorítótnak.

Augusztus 21. — Szerda.

Leipzig. (Megérkeztem Leipzigba reggel ½ 6-kor.) Ebéd és vacsora Brendelnél. — Olvasmány: Der Herzog von Gotha und sein Volk. (Blockheim, 61, harmadik kiadás.) Eduard Schmidt Weissenfelstől — a H. E. V. S. K. E. válasziratával.

Augusztus 22. — Csütörtök.

Löwenberg. Elutaztam Leipzigtől háromnegyed 6-kor, megérkeztem este 6-kor.

Nouvelle Ère d'économie.

23. Août.

Vendredi.

2. Septembre.

Bunzlau (Bunzelau) Concert de M. Gärtner.

3. Septembre.

Rankenau. „L'imperatrice est toujours remplie de timidité (schüchtern). Es ist eine Dummheit.” (Pse Mett. au coin de loge.)

„Er soll Hauptmann sein — aber ein Haupt, der!”

„Westen sagt zu Frédéric — Mögen, beliebten oder geruhen Ew. Majestät selbst dieser ersten Stunde gut zu sein.” (Mgr de...)

On ne peut déconvenir qu'il y a beaucoup de mélodie dans les opéras d'Offenbach. „Sans doute — de la mélodie tout à fait à la hauteur de vos pieds.....” (Z... au pce Waldstein d'Augustenburg.)

4. Septembre

Dalkau — Rankenau. Dr. Max Heilmann.

5. Septembre.

Revenu à 4 heures de Bunzlau et Löwenberg.

10. Septembre.

À Gersdorff chez Henselt.⁷

À Petersbourg nous jouissons maintenant de 8 cours.

Henselt souffre de la Malaria de Petersbourg.

„Das Leben ist ein Geschäft, wobei man nicht auf seine Kosten kommt!” (les B.)

Jeder Engländer ist eine Insel für sich. (Novalis.)

11. Septembre.

„Dechats l'aprii quil doit re Dourner à son lapour — et jande dour-àdour!” (Pce Fugger.) 4 saisons à Lausanne.

„À notre cour on a le fanatisme de l'ennui. (Pce George.)

Maj. Pot à canonisation. (Cos.)

Par malheur je ne puis me passer de ce dont je n'ai que faire. (Dsse de Bourgogne.)

About, Lettres à la Comtesse Madeleine. — Sur le jury. — Les journaux (réclament la liberté de la Presse). — Les professions libérales.

„Jean Sauerkraut expropriant Jean Sauerkraut!”

⁷ Henselt, Adolphe, pianiste et compositeur allemand, 1814—1889.

Új háztartás korszaka.

Augusztus 23. — Péntek.

Szeptember 2.

Bunzlau (Bunzelau) M. Gärtner hangversenye.

Szeptember 3.

Rankenau. „A császárné mindig csupa félelem (schüchtern). Ostobaság.” (Metternich hercegnő, a páholy sarkában.)

„Ez főhadnagy volna — fő — ez!” (Szójáték.)

„Westen így szól Frédéric-hez — Szíveskedjék, méltóztassék, kegyeskedjék Fel séged még ez első óra iránt is kegyesnek lenni.” (Mgr de...)

Nem lehet tagadni, hogy Offenbach operáiban sok a dallam. „Semmi kétség, — olyan dallamok, amelyek egész a lábunk magasságáig érnek.” (Z... Waldstein d'Augustenburg herceghez.)

Szeptember 4.

Dalkau — Rankenau. Dr. Max Heilmann.

Szeptember 5.

4 órakor visszaérkeztem Bunzlauból és Löwenbergből.

Szeptember 10.

Gersdorffban Henseltnél.⁷

Szentpéterváron most 8 udvartartásnak örvendünk.

Henselt Szentpétervár maláriájában szenved.

„Az élet üzlet, amelyben az ember nem találja meg a számadását!” (B.)

Minden angol ember egy-egy sziget önmagában. (Novalis.)

Szeptember 11.

(Lefordíthatatlan.)

„A mi udvarunk emberei az unalom fanatikusai.” (György herceg.)

Szerencsétlenségemre nem tudok megenni azok nélkül a dolgok nélkül, amelyekkel nem tudok mit kezdeni. (Bourgogne hercegnő.)

About, Levelek Madeleine hercegnőhöz. — A juryról. — A napilapok (reklamálják a sajtószabadságot.) Szabad hivatások.

„Jean Sauerkraut — kisajátítja Jean Sauerkrautot.”

⁷ Henselt Adolf, német zongoraművész és zeneszerző, 1814—1889.

„Unterstehe er sich!” (Frédéric le G. à un croate qui le couchait en joue au passage d'un pont.)

„Der König, der sitzt auf seinem A...” (Keller à Stillfried) — „nun, worauf soll er denn sitzen?” (Frédéric sur Henri IV.)

Daignez excuser, Sire — je suis parfaitement dans mon tort — mais que faire quand je me trouve avec cet individu, . . . j'ai une démangeaison de lui flanquer des soufflets. — „Es geht mir ganz so wie Ihnen (Keller), aber es wäre nicht schicklich.” (Frédéric IV.)

12. Septembre.

Départ de Cos. pour Berlin.

19. Septembre.

Parti de Bunzlau à 10 heures, arrivé à Berlin 4¾ — hôtel.

Briefe über die Schopenhauer'sche Philosophie von Dr. Julius Frauenstädt.

„Generatio equivoca.”

„Harnstoff” — aus Cyansäure und Ammoniak.

„Stickstoff” — Kohlenstoff.

„Derselbe Kohlenstoff und Stickstoff, welchen die Pflanzen der Kohlensäure und dem Ammoniak entnehmen, sind nacheinander Gras, Klee und Weizen, Thier und Mensch, um zuletzt wieder zu zerfallen in Kohlensäure und Wasser, in D . . . säure und Ammoniak. Hierin liegt das natürliche Wunder des Kreislaufs.”

20. Septembre.

Lettre d'About à M. Keller: „Hercule était un pamphletaire qui ne savait pas écrire.”

21. Septembre.

Visite Meyerbeer. — „Rossini disait au 23 à Vienne: je me f . . . bien du paradis en général, mais si l'on peut y entendre les choeurs du théâtre du Kärnthner Thor, je les écouterai volontiers.”

Nouvelles importations de cigares: Vomiros extra muros. Impossibles (prononcez à l'espagnole). Lasciate speranza.

Les amours platoniques plus fréquente les plats toniques.

—Byron — apostrophe à Prométhée.

„Wenn ich eitel sein will, bleibe ich lieber allein.” (Auerbach,⁸ s'excusant de ne plus aller chez les . . . .)

Intime Beziehungen zwischen Verdi und Goethe.

⁸ Auerbach, Berthold, romancier allemand, 1812—1882.

„Csak merészkedjék kend!” (Így szólt Nagy Frigyes egy horvát emberhez, aki fegyvert fogott reá, amikor egy hídon áthaladt.)

„A király, az a s . . . n ül,” (Keller Stillfriedhez) — „nos hát, min üljön?” (Frigyes IV. Henrikről.)

Kegyeskedjék megbocsátani, Sire, — tudom, hogy egyáltalán nincsen igazam, de hát mit tegyek, ha ezzel az emberrel együtt vagyok . . . viszket a tenyerem, hogy képen teremtem. — „Magam is ugyanígy vagyok vele (Keller), de mégsem volna illő dolog. (IV. Frigyes.)

Szeptember 12.

Cos. elutazása Berlinbe.

Szeptember 19.

Elutaztam Bunzlauból 10 óraker, megérkeztem Berlinbe háromnegyed 5-kor. — Szálloda.

Levelek Schopenhauer filozófiájáról — dr. Julius Frauenstädt-től.

„Generatis equivoca.”

Szeptember 20.

About levele M. Kellerhez: „Herkules pamfletista volt, aki nem tudott írni.”

Szeptember 21.

Meyerbeer látogatása. — „Rossini 23-án azt mondta Bécsben: Füttyölök általában a paradicsomra, de ha ott hallhatóak a Kärnthner Thor—Theater kórusai, azokat szívesen meghallgatnám.”

Újabb szivarbehozatalok: Vomiros extra muros. Impossibles (spanyolosan ejtendő ki). Lasciate speranza.

(Szójáték.)

Byron—Prometheus aposztrofálása.

„Ha hiú akarok lenni, akkor inkább egyedül maradok.” (Auerbach,⁸ kimentvén magát, hogy nem látogatja meg többé . . . éket.)

Intim vonatkozások Verdi és Goethe közt.

⁸ Auerbach Berthold, német regényíró, 1812—1882.

„Nur wer die Sehnsucht kennt
Weiss was ich leide...”

On en fait un grand homme et ce n'était qu'un grand Prussien. (Mme Sand II. Frigyesről.)

„Sphinx bon enfant.” (Musset de Mme Sand.)

22. *Septembre.*

B.... de Montalembert: Une nature en deuil!

„Oh Rome! My country; city of the soul. — The Niobe of Nations.”

23. *Septembre.*

Abbé Domenech, missionnaire aux Indes, bibliophile Jacob. — Manuscrit des *peaux rouges* à l'arsenal publié aux frais du gouvernement...

Wurzt (sic!) — Johannes — Brezel — preuves de l'immortalité de l'âme...

Simonides — Landesverwiesen.

Isidore (du 9me au 17me siècle...?)

Acte des Conciles apocryphe.

28. *Septembre.*

Chez Cornelius. — „Unter diesen Bildern wird man vielleicht bald mehr lesen.”

„Sie sind der grosse Reisende — Herr v. Humboldt kennt sie?” (Réception de Hildebrandt chez Cornelius.)

„Meine Sachen können nicht populär werden, wer daran denkt und dafür strebt, ist in einem Irrthum. Sie sind nicht für die Masse geschrieben.” (Goethe—Eckermann.)

„J'avais le tort de croire que monsieur voulait me consulter.” (Jacques le Fataliste.)

„Ich kenne nicht die Gründe des Ministeriums, aber ich missbillige sie.” (Jekel, député à la chambre de Dresde.)

„Je ne suis pas de ceux qu'on pend, mais qui pendent.” (Mourawieff.)

„Tartufferie musicale.” (Rubinstein appliqué à Joachim.)

„Der Gottvergessende wird der Gottverlassende.” (Overbeck de Raphaël dégenéré.)

6. *Octobre.*

Parti Berlin 8 heures soir.

7. *Octobre.*

Arrivé Francfort 9½ matin.

8. *Octobre.*

W. — Diner Mulinen.

2 portraits de Schiller et Goethe:

„Was unsterblich, im Gesang soll leben,

Nicht im Leben untergehen.” (Schiller.)

„Es kann die Spur von meinen Erdentagen

Nicht in Aeonen untergehen.” (Goethe.)

„Ki a vágyódást ismeri,
Az tudja, mit szenvedek.” — —

Nagy embert csináltak belőle, pedig csak nagy porosz volt. (Mme Saud II. Frigyesről.)

„Jóindulatú szfinksz.” (Musset Mme Sandról.)

Szeptember 22.

B.... Montalembertől: Gyászoló természet! „Oh Róma! Hazám; lelkemnek városa. — A nemzetek Niobéja.”

Szeptember 23.

Domenech abbé, misszionárius Indiában, Jacob bibliofil. — *Vörösbőrűek kézirata* az arzenálban, a kormány költségén kiadva — —)

Wurzt (sic!) — Johannes — Brezel — a lélek halhatatlanságának bizonyítékai —

Simonides — az országból kiutasítva.

Isidore (a 9. századtól a 17-ig — —?)

Apokrif conciliumi akta.

Szeptember 28.

Corneliusnál. — „Ezek alatt a képek alatt talán nemsokára többet lehet majd olvasni.”

„Ön az a nagy utazó — Humboldt úr ismeri Önt?” (Hildebrandt fogadtatása Corneliusnál.)

„Az én dolgaim nem válhatnak népszerűekké, aki erre gondol és erre törekszik, az nagyon téved. Nem a tömeg számára íródtak.” (Goethe—Eckermann.)

„Tévesen azt hittem, hogy az úr tanácsomat kéri.” (Jacques le Fataliste.) tanak.” (Mourawieff.)

„Nem ismerem a minisztérium érveit, de helytelenítem azokat.” (Jekel kamarai képviselő Drezdában.)

„Nem azok közé tartozom, akiket felakasztanak, hanem azok közé, akik akasztanak.” (Mourawieff.)

„Zenei Tartuffiáda.” (Rubinstein—Joachimra alkalmazva.)

„Az Istenről megfelelő Istent elhagyóvá válik.” (Overbeck a degenerált Raphaelról.)

Október 6.

Elutaztam Berlinből este 8 órakor.

Október 7.

Megérkeztem Frankfurtba délelőtt fél 10-kor.

Október 8.

W. — Mulinen-ebéd.

Schiller és Goethe két arcképe:

„Mi halhatatlan dalban éljen tovább,

Ne tűnjön el az életben.” (Schiller.)

„Nem tűnhet nyomtalan el földi létem

Aeonok végtelenjében.” (Goethe.)

9. Octobre.

Parti de Francfort 8 heures matin. — Arrivé Bâle 4½ (trois Rois). Lecture: Todtentanz — Kastner. — 2-e Faust.

10. Octobre.

Parti Bâle 10 heures. Arrivé Genève (hôtel d'Angleterre) 1½.

11. Octobre.

Parti Genève 1½. Arrivé Lyon 9 h.

12. Octobre.

Arrivé Marseille 8 heures matin, hôtel des Empereurs, Cannebière.

13. Octobre.

Voir: Mercy—Marseille et les Marseillais, chapitre 3, La chasse.

Peste de M. 17 — Monseigneur de B . . . . .

„Marseille est une ville essentiellement commerçante, et n'a pas un édifice convenable pour la bourse.

ditto — religieuse, et n'a pas d'église.
ditto — musicale, et n'a ni théâtre, ni salle de concert.”

„Soeur de Rome, rivale de Carthage, ouvre ses portes à César, résiste à Charles Quint.”

17. Octobre.

Quirinal. — Capitaine C . . . . . Parti midi de Marseille.

18. Octobre.

Arrivé Gênes — 6 heures du matin. Parti 7 heures du soir.

19. Octobre.

Arrivé Livourne 7 heures matin. Parti 5 heures.

20. Octobre.

Civita Vecchia — arrivé 6 heures, parti 11½.

Bocca di Leone. — Stando, stando, si rompono le pietre!

21. Octobre.

La patience a Dieu pour guide et pour dépositaire . . . Dieu est pour la patience un admirable dépositaire („Verwahrer”); si vous remettez entre ses mains une injure, il la vengera; si un dommage, il le réparera; si une douleur, il la guérira; si votre dernier soupir, il vous ressuscitera. Autant que la patience le veut, Dieu se fait un débiteur. (Tertullien — De pat. Cap. XV.)

L'Église domine les esprits par la certitude; elle conduit les âmes par l'exemple de toutes les vertus. (Marquise de B . . . .)

Október 9.

Frankfurtból elindultam reggel 8-kor. Baselba megérkeztem fél 5-kor. (Három király.) Olvasmány: Todtentanz—Kastner. — II. Faust.

Október 10.

Baselből elutaztam 10 órakor. — Genf-be megérkeztem fél 2-kor. (Hotel d'Angleterre.)

Október 11.

Genfből elutaztam fél 2-kor. — Lyonba megérkeztem 9-kor.

Október 12.

Érkezés Marseilleba reggel 8-kor, Hotel des Empereurs, Cannebière.

Október 13.

Lásd: Mercy—Marseille és a marseilliaiak, 3 fejezet, a vadászat.

Marseille első sorban kereskedelmi város és tőzsdéjének nincs megfelelő épülete. — ditto vallásos — és nincs temploma ditto — muzikális — és nincs se színháza, se hangversenyterme.

„Róma testvére, Carthago versenytársa, megnyitja kapuit Césarnak, ellenáll V. Károlynak.”

Október 17.

Quirinal. — C . . . kapitány . . . Délben elutaztam Marseilleből.

Október 18.

Megérkeztem Genovába reggel 6-kor. Elutaztam este 7-kor.

Október 19.

Megérkeztem Livornoba reggel 7-kor. Elutaztam 5-kor.

Október 20.

Civita Vecchia, — megérkeztem 6-kor, elutaztam fél 12-kor.

Október 21.

A türelemnek Isten a vezetője és letéteményese. — Isten a türelemnek csodálatos letéteményese („Verwahrer”); ha sérelmet helyeztek az ő kezei közé, meg fogja azt bosszulni; ha kárt, jóvá fogja azt tenni; ha fájdalmat meg fogja gyógyítani; ha utolsó sóhajotokat, új életre fog benneteket kelteni. (Tertullian — De pat. Cap. XV.)

Az Egyház uralkodik az elméken bizonyossága által; vezéri a lelkeket azzal, hogy példát ad az összes erényekből. (Marquise de B . . .)

BAKFARK BÁLINT, MIHÁLY ÉS JÁNOS

Hazai művelődésünk történetében Bakfark Bálint neve olyan ismeretes, hogy még a zenével nem foglalkozó történész is felfigyel reá. Ennek tudandó be, hogy Varjú Elemér régebbi levéltári kutatásai során Bakfark Bálintra vonatkozó két oklevelet lefényképezett és Bakfark Mihályról, illetve Bakfark Jánosról szóló két oklevélről regesztát készített s ezekkel később engem, 1912-ben, amikor ő még a Kassai Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum igazgatója volt, Kassán jártamkor, mint kizárólag a hazai zenetörténettel foglalkozót, hálára kötelező módon, barátilag megajándékozott. Az említett oklevelek a gyulafehérvári levéltárból valók s már futólagos átolvasásuk után is meggyőződtem arról, hogy — szorgos kutatás árán — a bennük érintett ügyekkel kapcsolatban még több oklevélnek is nyomára lehetne jönni. A tervbe vett levéltári kutatást azonban a nagy háború, majd a levéltárnak elpusztulása lehetetlenné tette. Meg kell tehát elégednem a darabok közzétételével; így a Bakfarkról való külföldi forrásokból merített eddigi ismereteket hazai, hiteles adalékokkal bővíthettem ki.

Bakfark Bálinttal a hazai régibb irodalomban¹ kimerítőbben W. Wenrich: *Künstlernamen aus siebenbürgisch-sächsischer Vergangenheit*² című dolgozatában foglalkozott, amelyben főleg arra törekedett, hogy Bakfarknak szász mivoltát bizonyítgassa; főérveit hírneves lantművészünknek páduai sírfeliratából merítette. Szerinte Bakfarknak, kit következetesen Bacfortnak ír, Greff volt igazi neve. (Megemlítendő azonban, hogy a Greff-család neve a magyar Gerébig sok variánsban megy át. Például Petrus Gräff von Rothberg = Gereb de Weresmarth, kinek birtokeihez Hortobágyfalva is tartozott. Lásd *Siebenbürgische Quartalschrift*. 1791. 164—65. l.) Ez a sírfelirat sokakat foglalkoztatott s állandóan ütökártyául szolgált, de nem zenetörténeti vagy zenével foglalkozó művekben, hanem oly történeti munkákban, melyek az erdélyi szászok eredetével foglalkoztak. Megesett ugyanis, hogy valami nagyfantáziájú férfiak, névszerint Erichius és Kircherius (az eredeti műveknek nem néztem utána) azt mesélték, hogy 1282-ben Hammelnben egy ember (az ördög) 300 [130] gyereket a mise alatt összegyűjtött s elvezette valami barlangba s azok ott eltűntek. Ezek a gyerekek a föld alatt Erdélybe jöttek s megalapították a szász nemzetet. Ezen szörnyen felháborodtak s elsősorban Schoockius Márton: *Fabula Hamelensi* című (2-ik kiadás Groningen, 1662.) munkájában kifej-

¹ Gombosi Ottó: *Bakfark Bálint élete* című, az eddigi irodalom alapján írt összefoglaló dolgozata a *Muzsika* 1929. évi számában látott napvilágot.

² *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*. Neue Folge. XXII. kötet. (1889.) A *Fontes Rerum Hungaricarum* I. köt. (Bpest, 1915.) 100—31.; 200—81. ll.

TARTALOM

1929

Tanulmányok.		Vezércikkek, bevezetések, stb.	
	Füzet Lap		Füzet Lap
<i>Bárány Gerő</i> : A metafizikai művészetéről	IV. 8	<i>Albrecht királyi herceg</i> : Magyar zene	III. 3
<i>Benyovszky Károly</i> : Liszt Ferenc Pozsonyban	I—II. 55	<i>Dohnányi Ernő</i> : Kerner István jubileumára	IV. 3
<i>Cooke James Francis</i> : Az Egyesült Államok zenéje	X. 21	<i>Hubay Jenő</i> : Mihalovich Ödön	V. 5
<i>Deutsch Otto Erich</i> : Schubert-szerzemények Liszt feldolgozásában	I—II. 64	<i>Kerner István</i> †	VIII—IX. 3
<i>Glinski Mateusz</i> : Liszt Ferenc „Világtalan dalnok”-a	IV. 13	<i>Klebensberg Kunó gróf</i> : Muzsika Liszt Ferencről szóló emlékezések (gróf Apponyi Albert, Vincent d'Indy, Hubay Jenő, Mihalovich Ödön, báró Wlassics Gyula, gróf Zichy Jánosné, gróf Mailáth József, Plotényi Nándor, Bókay János, Thomán István)	I—II. 5
<i>Gárdonyi Albert</i> : A Báthoryak és a zeneművészet	VI—VII. 3	<i>Papp Viktor</i> : Hozzuk haza Liszt Ferencet	I—II. 22
<i>Gombosi Ottó</i> : Zenei élet Mátyás király udvarában	IV. 27	— Kerner István (Arckép)	I—IIIV. 4
— Bakfark Bálint élete	VIII—IX. 23	— Klebensberg Kunó gróf és a magyar zenekultúra	VI—VII. 3
<i>Hammerschlag János</i> : Monteverdi-bemutató Budapesten	VI—VII. 37	<i>Raffay Sándor</i> : A magyar zene barátaihoz	III. 5
<i>Hárich János</i> : Az Esterházyzenekar első karmestere	IV. 23	<i>Sipőcz Jenő</i> : A debreceni dalosverseny a magyar dalosügy szolgálatában	V. 3
<i>Isoz Kálmán</i> : Liszt és Budapest — Szerelemhegyi András nemzeti melódiái	I—II. 33	Sopron	X. 8
— Wagner Richard ismeretlen levele Szemere Bertalánéhoz	III. 20	Szeged és a magyar zenekultúra (Klebensberg Kunó gróf, Glattfelder Gyula, Aigner Károly, Somogyi Szilveszter, Pálffy József)	XI. 3
— Kísérletek Erkel Ferenc Hunyadi Lászlójának párisi színrehozatalára	IV. 16	Zeneművészeti pályázat	X. 3
<i>Kishonti Barna</i> : A diszsonancia	VIII—IX. 16		
<i>Kozocsa Sándor</i> : Liszt-bibliográfia	VI—VII. 14		
<i>Lajtha László</i> : Népzenei formaproblémák	I—II. 95		
— A kultuszminisztérium gramofon-akciója	III. 15		
— Magyar hangszer-ábrázolásokról	V. 26		
<i>Lugosi Döme</i> : A szegedi zenekultúra története	X. 28		
<i>Major Ervin</i> : Liszt Ferenc magyar rapszódiai	X. 10		
— Kisfaludy Sándor a magyar zenetörténetben	I—II. 47		
— Mihalovich Ödön	III. 7		
— Nyizsnyay Gusztáv	V. 7		
— Rubinstein Antal és Magyarország	VIII—IX. 8		
<i>Pauler Akos</i> : Liszt Ferenc valóságossága	X. 12		
<i>Prunières Henry</i> : Monteverdi Orfeojának szövegekönvéről	I—II. 29		
<i>Pukánszky Béla</i> : Wagner a magyar lírában	III. 10		
<i>Sebestyén Sándor</i> : Reformtörekvések a gordonkajáték technikájában	V. 30		
<i>Végh János</i> : Liszt Ferencről	VIII—IX. 38		
	I—II. 73		

Kisebb cikkek. Novellák.

<i>Bevilaqua-Borsody Béla</i> : Magyar zene a nürnbergi sajtóban	IV. 40
<i>Makkai János</i> : Hattyúdál (Novella)	X. 43
<i>Márkus László</i> : A nürnbergi magyar hét	III. 25
<i>Meszlényi Róbert</i> : Liszt Ferenc emléke a Zeneművészeti Főiskolán	I. 70
<i>Radnai Miklós</i> : Ünnepi játékok Budapesten	VI—VII. 43
<i>Somssich Andor</i> : Petőfi és Reményi	IV. 18
<i>Surányi Miklós</i> : C-moll szimfónia (Novella)	VI—VII. 7
<i>Szabados Béla</i> : A debreceni országos dalosverseny	VI—VII. 45
<i>Szemere Árpád</i> : Erkel Ferenc Bánk bánjának új rendezése	VIII—IX. 41
<i>Sztára József</i> : Liszt Ferenc Kálcsán	I—II. 67

MUZSIKA

Adattár.

	Füzet	Lap
<i>Hárlich János</i> : Liszt Ferenc élet- rajzához	V.	47
— Az Esterházyak udvari és tábori trombitásai	VI—VII.	59
— Esterházy Miklós nádor ud- vari zenekara	VIII—IX.	54
<i>Isoz Kálmán</i> : Hahn János és Rózsa Lőrinc orgonái Ko- lozsvárt	V.	49
<i>Koudela Géza</i> : Liszt Ferenc és Pater Hennig	I—II.	81
<i>Major Ervin</i> : Liszt és Szent Fe- renc rendje	I—II.	78
— Erdély zenéjének ismerte- tése 1814-ből	III.	41
— Adatok a verbunkos történe- téhez (I.)	IV.	52
— Csaplovics János följegyzé- sei a magyar zenéről	VI—VII.	55
<i>Mosonyi Mihály</i> A Bánk bánról <i>Pataky Mária</i> : Reményi és a titkosrendőrség	VIII—IX.	48
	IV.	53

Egyházi zene.

<i>Koudela Géza</i> : Liszt vallásos és egyházi zenéje	I—II.	87
— XI. Pius pápa: Constitutio apostolica	III.	28
— A római nagyhét zenéje	IV.	43
— Az egyházi zene lényege és célja	V.	34
— Magyar egységes egyházi énektár	VIII—IX.	43
— Egyházi zenénk kilátásai	X.	36
<i>Riegler Ernő</i> : A szegedi Fogad- almi-templom készülõ or- gonája	X.	38

Kritika.

	Füzet	Lap
<i>Papp Viktor</i> : A tenor	III.	31
— A végzet hatalma	IV.	47
— Jeritza Mária (Arckép)	V.	36
— Francesco da Rimini	V.	39
— Bánk bán	X.	54
— Orfeusz	X.	55
— Magyar királyi Operaház	XI.	52
<i>Hangversenykritikák</i> (Fábián László, Haics Géza és Papp Viktor írásai)	III. 34., IV. 48., X. 56., XI. 54	

Rádió.

<i>Papp Viktor</i> : Schubert	III.	57
— Magyar kamarazene	IV.	63
— Goldmark Károly	VI—VII.	70
— Beethoven Fideliója	VIII—IX.	66
— Chopin	X.	58

A Nemzeti Múzeum Zenei Osztályának
közlései.

III. 55., IV. 60., V. 55
VI—VII. 65., VIII—IX. 62

Irodalom, lapszemle.

III. 52., IV. 56., V. 53., VI—VII. 62
VIII—IX. 57., X. 57

Az Országos Zenepedagógiai Egyesület
közlései.

III. 63., IV. 67., V. 59., VI—VII. 84

Zeneirodalmi repertórium.

VI—VII. 80

tette, hogy ez a mese gonosz és ostoba. Fejtegetései során, amelyekben csodálatosan tudott majd minden szóra szentírást, egyházi írókat, klasszikusokat citálni, Orpheus szóval kapcsolatban citálja Bakfark páduai sírfeliratát, amely így hangzott: Valentino Graevio, alias Bacfort, è Transylvania Saxonum Germaniae colonia oriundo, quem fidibus novo plane et inusitato artificio canentem audiens aetas nostra, ut alterum Orpheus, admirata obstupuit. Obiit Ann. M. D. L. XXVI. Ibidus Augusti Vix. Ann. LXIX. Natio Germanica unanimis et test. execut. P. (Id. mű. III. rész. 2. fej. a 197. l.) s e hivatkozásra a századoknak szükségük van, hogy a német települést igazolják. Troestler Johannes: Das alte und neue Teutsche Dacia (Nürnberg, 1666.) c. egyáltalán nem magyarbarát műve II. könyvének VIII. fejezetében ugyancsak a hammelni ügygel kapcsolatban hivatkozik Schoockius munkájára s közli belőle a feliratot pár betű eltéréssel (A. helyett Ann. és Aug. helyett Augusti). Egy esztendővel később Toppeltinus Laurentius: Origines et occasus Transylvanorum (Lugduni 1667.) című műve harmadik fejezetében (11. lapon) szintén a hammelni ügyből kifolyólag citálja az olvashatatlan feliratot („... sequens inscriptio legitur, quam fere extinctam legere non potui“) megint csak Schoockius alapján, (noha nem idézi), azzal az íráshibával, hogy Orpheumot ír Orpheus helyett. Toppeltinus 1661-től 1663-ig volt a páduai egyetemen³ s ha ezidőben már olvashatatlan volt a sírfelirat, kérdés, hogy Schoockius nem Tomasini J. F.: Urbis Patavinae inscriptiones sacrae et profanae, Patavine 1649 művéből (ez nem volt kezemben) vette-e át s viszont Tomasini autopsia alapján közölte-e a feliratot. Veress (i. m. 87. l.) Tomasiniból vette át a feliratot, „saxorum“-ot másol és k-val írja Bakfarkot. A síremléket Bakfark halála után két esztendővel gyűjtés alapján a „natio germanica“ állította fel. Az egyetemeken ilyféle „natio“ több volt, mert nem minden ország alkotott külön bursát, hanem a kisebbek a nagyobbakhoz csatlakoztak, így a magyarok, osztrákok, morvák satöbbi a „natio germanica“-hoz. Természetes, hogy Bakfark is ide húzott s ezt mindkét fél — ha csak vitatkozásról van szó — felhasználhatja érvel. A Veress Endre által közölt s Bakfark utolsó napjaira vonatkozó németesítő feljegyzések is elfogultak lehetnek, mert hiszen a magyarok ismételtelen ki akartak válni a natio germanicából s úgy kellett őket megbékíteni. (Lásd Veress i. m. 91., 95. ll.) Az említettek mind, s rájuk támaszkodva Wenrich is, a Bakfark-ügyben nemzetiségi kérdést látnak és csak a sírtábláról tudnak; az a névtelen cikkíró azonban, aki az Allgemeine Musikalische Zeitung 1814-iki évfolyamában: Geschichte der Musik in Siebenbürgen című cikket megírta (magyarul Major Ervin közölte a Muzsika 1929. évi 3-ik számában, 41—51. l.), az első, aki nem a sírtábláról beszél, hanem a zenésről s először említi meg azt az okmányt „1570-ből, melyben a fizetések adományozója, Zápolya Zsigmond, zenekara vezetőjének, Bakfark Bálintnak (akiről annak idején még külön is szó lesz) nemesi rangot adományoz“. Hogy honnan merítette ezt az adatát, nem sikerült megállapítanom. Magát az oklevelet Fabó Bertalan: Bakfark Bálint adománylevele címen a Századokban (1909. 669—72. ll.) közölte. Ekkor az oklevél már igen rossz fenn tartású volt és mivel Fabó maga diplomatikával nem foglalkozott, közlése hézagossabb maradt, mint amennyire képzett levéltárnok segítségével kiegészíteni lehetett volna. Ha ma a Fabó közölte oklevél formulaszerű részeit rokontermészetű

³ Veress Endre: „A páduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai“. A Fontes Rerum Hungaricarum I. köt. (Bpest, 1915.) 130—31.; 280—81. ll.

egykorú s ugyanazon kancelláriából származó okmányok alapján ki is lehetne egészíteni, mégis a mi szempontunkból a legfontosabb résszel, a narratio személyi vonatkozású szövegével adósoknak kellene maradnunk. Továbbra is fennmarad ugyanis az a kérdés, mi állhatott az oklevélben az ifjú (gyermek) Bakfark budai neveltetésével kapcsolatban. Annyi bizonyos, hogy az 1570-iki oklevélben a birtokkal (Oláh-Gáld) megajándékozott lantművész kizárólag Bakfark néven szerepel.

Bakfark Bálintot tehát oláh-gáldi birtokába beiktatták, de nem volt soká maradása, mert családját Itáliából haza akarta hozni s ezért bérbeadta tulajdonát. Erről az ügyről Báthori István fejedelem kancelláriája előtt 1571 augusztus 25-én tett vallomást, az erről fölvevett oklevél szerint, mely alább teljes szövegében olvasható:

Bakfark Bálintnak pénzre lévén szüksége, részint sürgős szükségleteinek kielégítésére, részint arra, hogy feleségét és gyermekeit Itáliából Erdélybe hozza, oláh-gáldi birtokát és tartozékait 100 forinton bérbe adja Lippai Balázsfiá Mihálynak 1572 Szent György napjáig (április 24.), illetőleg pünkösdjéig.

Ebből az okmányból tehát választ kapunk arra a kérdésre, hogy mikor hagyta el Bakfark utoljára Erdélyt? 1571 őszén.

Második oklevelünk, mely sorsában az 1570-iki, birtokadományozó okirattal osztozott, tudniillik, hogy rossz fenntartású volt s utóbb elpusztult, sok érdekes adalékkal szolgál. Adománylevél az, mely 1573 május 8-ikán kelt, Báthori István adta ki s arról szól, hogy, mivel Bakfark Bálint Itáliából nem jött vissza a kikötött határidőre, tőle Oláh-Gáldot elkobozza s e birtokot Iffy (Iffjú) Jánosnak adományozza örökjogon. Rendkívül fontos azonban az oklevélnek az a része, melyből megtudjuk, hogy II. János király eredetileg (ismeretlen időpontban) Balassa Menyhért elkobzott birtokaiból (tehát 1561 után) Oláh-Gáldot és tartozékait Bakfark Mihálynak, udvari zenészének adományozta volt s csak mert Mihály a vállalt szolgálatok teljesítését megtagadta, ezt tőle elvette s testvéröccsének, Bakfark Bálintnak, adományozta, aki szintén zenész volt. Ez az ezipizód természetesen hiányzik az eredeti adománylevélből, de reánk nézve annnyival fontosabb, mert a Bakfark-család egy eddig ismeretlen zenésztagjáról, Bálint testvérbátyjáról, Mihályról szerzünk belőle tudomást. Sajnos, azt, hogy mi volt Bakfark Mihály, mi volt főhangszere, még nem tudjuk, de okvetlenül elsőrangú muzsikusként, aki II. János király belső embereihez tartozott s akinek, mint később beigazolódik, Oláh-Gáldon kívül más birtokai is voltak. Szinte érthetetlen, miért nem adott Bakfark életjelt magáról, hiszen talált volna arra utat és módot, hogy írásban adja késlekedésének vagy elmaradásának okát. Valószínű, hogy a 66 év körül járó ember már sokat veszíthetett mozgékonyaságából s hazautazásának talán családi körülményei is útját állhatták, viszont valószínűtlen, hogy erdélyi birtokát egy hangulat kedvéért hagyta volna veszendőbe menni. Bizonyos, hogy sem ezekre a kérdésekre, sem pedig arra, hogy 1572 április 24-ikétől 1573 májusáig ki élvezte Oláh-Gáld jövedelmét, nincs válasz s további oklevelés adalékunk a Bakfark Bálint s Erdély fejedelme közötti viszonyra nincs.

Az eddig ismerttetett két oklevélen felül közölt két oklevélregesztá fontos felvilágosításokkal szolgál Bakfark Mihályra, — ennek János fiára — s közvetve Bálintra nézve is. Bakfark Mihály előbb halt meg, mint Bálint, mert 1575-ben Mihály özvegye, Greff Anna, már Lywadani Mihály felesége. Ez okirat szerint első

férjétől való fia, János, ügyei képviselőjének: Gáldi Ferenc diáknak ajándékozta a Bakfark Mihály által elzalogosított gáldi (nem oláh-gáldi!) elhagyott malomhelyet. Végül 1584-ben ez a Bakfark János az atyjától öröklött just s a Váradja községben lévő kúriát eladja Kováts Pálnak. Azt, hogy zenész volt-e Bakfark János, nem tudjuk, okleveles bizonyítékok erről eddig nincsenek. Közel áll azonban az a feltevés, hogy bizonyos fokú zenei tehetséget örökölt s atyai jussának eladása után világgá ment szerencsét próbálni. Vándorlásain találkozhatott Besardus Jean Baptiste-tel, aki az ő Thesaurus harmonicus-ában (Köln, 1603.) Bakfark János névvel közölt egy fantáziát. Ez a fantázia, ahogy azt Koczirz kimutatta (Denkmäler der Tonkunst in Oesterreich. XVIII/2. k. XL—XLI. I.) Bálintnak némi változtatásokkal átírt szerzeménye. Hogy ebben János hibás-e, aki, jobbnak híjján, nagybátyja művét anektálta, vagy pedig Besardus vélte elírásnak a Bálint nevet, nyílt kérdés marad. Hangsúlyoznom kell, hogy a Bakfark Jánossal kapcsolatos, itt elmondott feltevések véletlenségből épp úgy fedhetik a valóságot, mint ahogy tisztán rege lehet mindez. Tény azonban, hogy Bakfark János, Mihálynak fia, élt.

Az elmondottakból a következőket állapíthatjuk meg:

1. Bakfark Mihály II. János királynak (János Zsigmondnak) udvari zenésze volt, aki 1570 és 1574 között halt meg.

2. Greff Anna első házasságában felesége volt Bakfark Mihálynak: e házasságából született

3. Bakfark János, kiről csak annyit tudunk, hogy 1584-ben eladta atyai jussát.

4. Bakfark Bálint Bakfark Mihálynak testvéröccse volt. (Valószínűleg jóval fiatalabb, mint Mihály.) Alighanem korai árvaságra jutott s a Greff-család neveltette. Innen ragadt rá a Greff név, melyet férfikorában műveinek címében többször használt; levelei aláírásában azonban nem.

5. Minden eddigi következtetés, melyet egyik író hűségesen átvesz a másiktól, hogy tudniillik a Bakfark csak amolyan gúnynév volt, melyet lantművésznünk csak azért használt, mert a Greffnél szebb hangzású volt, semmivé lett, mert más volt a Greff- és más a Bakfark-család.

*

Az alább eredeti szövegében fordításával együtt közölt két oklevél fényképének, valamint két más oklevél regesztájának szíves átengedéseért Varjú Elemér magyar nemzeti múzeumi igazgatónak, az oklevelek átírása és fordítása szíves revíziójáért dr. Gárdonyi Albert egyet. c. rendkívüli tanár, székesfővárosi főleltárnoknak mondok meleg köszönetet.

*

1571 augusztus 25.

Nos Stephanus Bathori de Somlyo waiwoda Transylwanus et Syculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significates quibus expedit universis, quod generosus Valentinus Greff alias Bakfark ab una ac nobilis Michael Basili Lipensis partibus ab altera coram nobis personaliter constituti, idem Valentinus Bakfark

Mi somlyói Báthori István erdélyi vajda és a székelyek ispánja stbi ezennel adjuk tudtára mindenkinek akit illet, hogy nemes Greff másként Bakfark Bálint egyrésztől, nemes Lippai Balázsfia Mihály előttünk személyesen megjelenvén ugyanazon Bakfark Bálint önként és szabadon ki-

sponte et libere confessus est pariterque retulit in hunc modum: Quomodo ipse arduis necessitatibus ad praesens ipsum urgentibus evitandis, tum vero quod in Italiam pro uxore et liberis in ditionem nostram reducendis proficisci statuens, sumptibus indigeat, totalem igitur et integram possessionem suam Olahgald vocatam, in comitatu Albensi Transylvaniae existentem habitam, cum omnibus suis pertinentiis, proventibus, emolumentis et utilitatibus quibuslibet, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem possessionem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, in et pro summa centum florenorum currentis monetae, per ipsum, ut dicitur ab ipso Michaeli Basilio Lippensi plene et integre levatorum et perceptorum, eidem memorato Michaeli Basilio Lippensi in arendam dedit, locavit et contulit usque ad tempus reditus sui, quo ex Italia cum uxore et liberis denuo huc Transsilvaniam reversus fuerit, tempus videlicet festorum sancti Georgii martyris, vel vero Penthecostes proxime venturi, imo per manus dedit, locavit et arendavit pro praedicta summa centum florenorum, infra tempus reditus sui utendum, possidendum pariter et habendum coram nobis, harum nostrarum vigore et testimonio literarum. Datum Albae Juliae, vicesimoquinto die Augusti, anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo primo.

Franciscus Forgach de Ghimes m. p.

jelentette a következőket, hogy neki pénzre lévén szüksége, egyrészt azért, hogy sürgős szükségeinek eleget tehessen, másrészt, hogy Itáliába utazhassék feleségének és gyermekeinek országunkba való visszahozatala céljából, ezért az ő Oláh Gáld nevű birtokát, mely az erdélyi Fehér megyében fekszik, összes tartozékaival, jövedelmeivel és haszonvételeivel egyetemben, bármely néven neveztesse is azok, amelyek jog szerint és őstől fogva ugyanazon birtokhoz tartoznak és tartozandók, 100 forint folyó pénzért, melyet ugyanazon Lippai Balázs fia Mihálytól teljes összegben felvett, ugyanazon Lippai Balázs fiának Mihálynak bérbe adta és bérben hagyta azon időpontig, amikor Itáliából feleségével és gyermekeivel ismét Erdélybe vissza fog térni, nevezetesen a legközelebbi Szent György napig illetőleg pünkösdig, vagyis átadta, bérbeadta és bérben hagyta visszatértéig való használatra és birtoklásra a nevezett 100 forintért. Előttünk a jelen okmány erejénél fogva,

Kelt Gyulafehérvárott, 1571. augusztus 25-ikén.

Ghimesi Forgách Ferenc s. k.

1573 május 8.

Nos Stephanus Bathori de Somlio vavoda Transsilvanus et Sicularum comes etc. memoriae [commendamus tenore presentium] quibus expedit universis, quod cum serenissimus quondam princeps dominus Joannes secundus [...] unam de possessionibus m[agnifici] Melchioris Balassa Ola Gald vocatam in comitatu Albe[nsi] nobili Michaeli Bakfark pro servitio musico suae m[ajestati] uti receperat constanter [...] Bakfark postmodum servitium suum detrectanti iterum admissit, posteaque fratri suo [...] musico donasset. Licet nos etiam eandem possessionem decedente Principe apud manus [...] servitorum qua se huic Regno et nobis addixerat relinquimus ac concesserimus [...] nobis in Italiam paululum abeundi facultate, ad festum diem Georgii Martiris an[no] [...] sub] amissione dicte possessionis praefixum, sicuti se obligarat minime redierit, neque [...] alii nobiles in hoc Regno ferre coguntur sustineat, nec sacrae huius Regni coronae et [...] obligarat inseruiat, ideo eandem possessionem, sibi rationabiliter ademptam attentis [et consideratis...] dignis, virtutibus servitiisque egregii Joan-

Mi somlyói Báthori István Erdély vajdája és a székelyek ispánja emlékezetül adjuk ezen írás által mindennek akiket illet, hogy néhai II. János fejedelem, méltóságos Balassa Menyhért birtokainak egyikét, a Fehér megyében fekvő Oláh-Gáld-ot nemes Bakfark Mihálynak adta azon zenei szolgálatokért, amelyeket az uralkodó mellett állandóan vállalt, miután azonban nevezett Bakfark ezeket a szolgálatokat később megtagadta, a jószágot ismét elvette és később testvérének [...] ki ugyancsak muzsikus volt adományozta. Ámbár a nevezett fejedelem halála után, mi azt a birtokot a kezén hagytuk [...] azon szolgálatokért, amelyeket velünk és az országgal szemben vállalt. Miután azonban itáliai útjára tőlünk a nevezett jószág elvesztésének terhe mellett, oly feltétellel kapott engedélyt, hogy [...] Szent György vértanu napjára visszatér, mindamelllett ő nem tért vissza és azokat a terheket, amelyeket országunk nemesei viselni tartoznak, nem viseli, sem azokat a kötelezettségeket, amelyekre országunk szentkoronájával szemben vállalkozott nem telje-

nis Iffy w aulæ nostræ familiaris, per ipsum [...] huic patriæ summa cum animi constantia exhibitis et inpensis et in futurum quoque [...] possessionem Ola Gald vocatam in prædicto Albensi comitatu existentem habitam totum it[em et omne ius nostrum ... in] prædicta possessione Ola Gald qualiter cumque haberetur, aut eadem nostram ex quibuscunque ... collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet [...] pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vin[earumque promontoriis ...] piscaturis, aquarum decursibus, molendinis et eorundem locis generaliter [...] integritatibus quovis nominis vocabulo vocatit de iure et ab antiquo [...] ius regium in eadem habitum spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris [.....] Joanni Iffy w suisque heredibus et posteritatibus universis ex plena et mera a[utoritate?] ..] donavimus et contulimus imo damus, donamus et conferimus iure perpetuo [...] pariter et habendam salvo iure alieno vigore et testimonio [... presentium mediante ..] octavo die mensis maii anno millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

L. S. Stephanus Bathori de Somljo m. p.

síti, azért a nevezett birtokot tőle elvettük és tekintetbe vévén Iffy w Jánosnak, a mi udvarunk familiárisának hűséges szolgálatait és erényeit, amelyeket a hazával szemben nagy lelki állhatatossággal tanusított és a jövőben is tanusítani fog, a nevezett Fehér vármegyében fekvő Oláh Gáld birtokot, s ugyanezen Oláh Gáld birtokor bennünket megillető vagy rendelkezésünk alá eshető királyi jogot az összes haszonvételekkel és tartozékokkal egyetemben, nevezetesen a rétekekkel, legelőkkel, kaszálókkal, erdőekkel, berkekkel, hegyekkel, völgyekkel, szőlőkkel, szőlőhegyekkel, halászóhelyekkel, vízfolyásokkal, malmokkal és malomhelyekkel és általában minden nevezhető járulékokkal, amelyek jog szerint és östől fogva a királyi joghoz tartozandók, valóságos határaiton belül Iffy w Jánosnak, örökösének és utódainak, ami teljes jogunk alapján adtuk és adományoztuk örök jogon, ez oklevelünk erejénél fogva, a mások jogainak épségben tartása mellett.

Kelt 1573 május 8-ikán.

P. H.

Somlyói Báthori István s. k.

1575 szeptember 15.

Mikefalvi Glesán Kristóf, Buday Zoltán György és Oroszfáji Pápay Imre mint választott bírák bizonyítják, hogy generosa mulier Anna Grefph, primum relicta quondam ergregii Michaelis Bakfark, nunc vero vero nobilis Michaeli Lywadanj commansoris civitatis Zazsebes consors (Grefph Anna asszony, azelőtt néhai nemes Bakffark Mihály hátrahagyott özvegye, most pedig nemes Lywadanj Mihály Szászsebes város lakosának felesége) felvén rokonai, különösen első férjétől való fia Bakffark János terheket, Gáldi Ferenc diáknak, aki őt s különösen nevezett János nevű fiát minden perekben Alsófehér megye törvényszékén hűségesen képviselte s mint igéri ezután is képviselni fogja, Gáldon lévő elhagyott malomhelyét, a hozzá tartozó földekkel együtt, amelyeket néhai Bakffark Mihály előbb nemes Mosdósy Abrusnak 40 forinton elzálogosított, de melyet Gáldi Ferenc Mosdósy uram örökösétől magához váltott, örökre odaadja és adományozza, magának és örökösének abban semminemű jogot fenn nem tartván.

Gyulafehérvár, feria 5a post festum exaltationi S. crucis (szeptember 15.).

1584. augusztus 22.

A gyulafehérvári káptalan requisitorai előtt néhai Bakffark Mihály fia János felvén atyafiainak terheket totalem portionem suam curiamque nobilitarem desertam in possessione Varadja (Alsófehér vm.) (a reáeső egész örökséget a varadjai elhagyott kúriával együtt), amely egykor atyjáé, Bakfark Mihályé volt, Kovácsi Kovács Pálnak és maradékainak 330 magyar forinton örök áron eladja.

Datum Sabatho post festum beati Stephani regis (augusztus 22.).

Isoz Kálmán.

MAGYAR PROGRAMM-ZENEMŰ 1843-BÓL

(KIRCH JÁNOS ZENE-ÁBRÁNDJA)

Az újabb magyar zene történetének egyik kiválóan érdekes fejezete lesz a magyar program-zene művelésére irányuló törekvések összefoglalása. Lavottának 1797-iki *Nota Insurrectionalis Hungarica*-jától Prónay Istvánnak 1882-ben bemutatott *Világosi katasztrófa* című „magyar szimfónia“-jáig eltelt esztendőkből számos kísérlettel fogunk e téren találkozni. Az idetartozó, nyomtatásban is megjelent művek közül a legelsőek egyike Kirch János *Zene-Ábrándja*; címlapjának felirata itt következik:

ZENE-ÁBRÁND

| Z | O | N | G | O | R | Á | R | A |

az 1843. évi

Szatmári követ-választás felett;

szerkeszté

KIRCH JÁNOS

15-dik Munka ára 30 × p.

Wagner Jóséfnél

PESTEN

Ez a zongorára komponált mű hat részből áll:

Nemesek bévonulása

Párt-düh

Kirohanás (16 taktustól: „tomboló dühösséggel“)

Elrémülés

Családi gyász

Örömtelt bajnoki visszavonulás.

Szatmár megye történetének egyik érdekes és mozgalmas epizódját örökítette meg Kirch János ebben az *Ábrándjában*. Az 1843. évi április 20-iki nagykirályi országgyűlési követválasztáson a kisebbségben levő liberális párt jelöltjei: Ujfalussy Miklós és Kovács Ágost arattak győzelmet, úgy látszik nem egészen szabályszerű úton.¹ A választásra a városba özönlött a konzervatív köznemesség; a választás eredményének hallatára — abban a hiszemben, hogy ellenfeleik mintegy 4000 embert zártak ki ősi jogának gyakorlásából — ostrom alá fogták a nagykirályi megyeházát. Mikor azt látták, hogy a megyeháza a liberálisokat védelemben részesíti, garázdálkodni kezdtek a városban. Lerombolták a liberális pártvezérek

¹ Bagossy Bertalan: *Szatmár vármegye története*. A Magyarország Vármegyéi és Városai: Szatmár vármegye című kötetben. Bpest, 1908. 515—516. l.

házaikat, raboltak, fosztogattak, sőt több gyilkosságot is elkövettek. De végre is megijedtek, tartottak garázdálkodásuk következményeitől, megfutamodtak, szétszóródtak. Bizonyára erre vonatkozik az Ábránd negyedik része, a nyolc ütemből álló *Elrémülés*. Az ezután következő *Családi gyász* kétségtelenül az anarchia egyik áldozatára vonatkozik. Az *Örömtelt bajnoki* visszavonulás a választási küzdelem epilógusára, a megválasztott követ esküjére vonatkozhatik: Ujfalussy és Kovács már minden akadály nélkül teheték le az esküt. (Utóbb azonban mégis sikerült a konzervatívoknak akarataikat keresztülvinni: még ugyanabban az évben újabb, községenkénti választást tartottak és ekkor az ő jelöltjeik, Gabányi Sándor és Uray Bálint kerültek ki győztesen a választási küzdelemből. [1843 október 12.]

Kirch János kompozíciója a késői verbunkos-stílusban van írva s nincs meg benne az a lendület, amely Bihari és Lavotta műveit jellemzi. Előszeretettel alkalmazza a nápolyi szekstakkordot (pl. 1. és 3. sz.) és a tercrokonság kiaknázásával (pl. 3. sz.) Rózsavölgyi Márk késői műveire emlékeztet. Az 5. és 6. számot fakszimilében tesszük közzé.

The image displays two musical scores side-by-side. The left score is titled 'Családi Gyász' and the right is 'Örömtelt Bajnoki Visszavonulás'. Both are in 3/4 time and feature piano accompaniment. The left score includes dynamics like 'p', 'pp', and 'ppp', and articulations like 'dim.' and 'rit.'. The right score includes dynamics like 'f', 'sf', and 'sfz', and articulations like 'rit.' and 'dim.'. The notation includes treble and bass clefs, notes, rests, and various musical symbols.

Kirch János életére vonatkozólag csak nagyon hiányos adataink vannak. Régebbi lexikonjainkban neve nem is szerepel, csupán Ságth József említi azzal, hogy ő volt Ábrányi Kornél első zongoratanítója Nagyváradon. (*Magyar zenei lexikon. 1879.*)² Születési ideje és helye ismeretlen; 1863-ban halt meg, élete 53. esztendejében s így valószínű, hogy 1809-ben vagy 1810-ben született. A harmincas években két füzet átírata jelent meg Lavotta műveiből, Pesten, Wagnernél.³ Lavottának ma is ismert „Szigetvár ostroma” című ábrándját is Kirch

² A most megjelent *Zenei Lexikon* I. kötetében e sorok írója közölte Kirch János életrajzi vázlatát.

³ HONI EMLÉKFÜZÉR, | néhai Lavotta Jánosnak | Válogatott eredeti Zene-művei. | Zongorára | szerkesztette és | Tekintetes FÁY ANDRÁS úrnak | a hon egyik lelkes fiának tisztelete jeléül ajánlja | KIRCH JÁNOS. | — V. ö. Ábrányi Kornél: *A magyar dal és zene sajtósági*. Budapest, 1877. 134. l.

adta ki először. Ezt a kompozíciót, melyet a címlap szerint Lavotta „a nép között forgott százados zenetöredékekből“ alkotott, csupán ebből a verzióból ismerjük: kézirata mindaddig nem került elő.⁴ Kirch ekkor a nagykarolyi nemzeti iskolának volt a zenetanítója.

Még két táncátirata ismeretes: mindkettő Martinovits Péter (valószínűleg felvidéki) cigánytól való. Az első: *Bártfai keserőhangok* („szerzé néhai Martinovits Péter 1828-dik évben“), ezt 1858-ban, a második *Szatmári nóta*, ezt 1859-ben adta ki Kirch János.

Alkalmi kompozíciói közül kettőt említünk meg: *Isten hozott* csárdását („Üti emlék Szatmárból Obernyik és Petőfinek“)⁵ és *Öröm emlék* című zongoradarabját. (István főherceg utazására Nagykarolyban, szeptember 9-én, 1847.)

A *Szatmári csárdás*nak andantino-allegro dallamát Liszt Ferenc feldolgozta 9. rapszódiajában. (Pesti karnevál.)⁶ *Halászdal* című zongoradarabja csakis népdal-feldolgozás. A Poco Andante felírású rész Bernát Gáspárnak „Az Alföldön halászegény vagyok én“ kezdetű dala, az Allegro pedig a „Debrecenben kidobolták“ kezdetű népdal.

Kirch szerzeményeinek jegyzéke Rózsavölgyi és társa cég 1905-iki kiadvány-jegyzékében, továbbá Pazdirek Universal-Handbuchjában (X.: 150.) található. Mindezekhez még a következőket jegyezzük meg:

A Treichlinger-cégnél *Bús vándor* címen megjelent darabja azonos a már előbb megjelent *Hajdan és Most* című szerzemény adagiojával és annak csárdásával. Mindkét helyen hiányzik *Emlék Egressy Béni sírkövére* című kompozíciója (Treichlinger kiadása). Egy kiadatlan magyarja a 943. Ms. Mus. sz. nemzeti műzeumi kéziratban van. (22. l.)

*

A Zenészet Lapokban, Ábrányi Kornél folyóiratában, mindössze háromszor fordul elő Kirch János neve. A legelső számban a Martinovits-átiratokkal kapcsolatban kap dicséretet: „Szép dolog a szerzőtől, hogy a valódi szerző nevét (Martinovits Pétert) is megemlíti a címlapon, holott ő is oda tehetné volna: eredeti szerzemény.“ (1860 október 3.) Az 1861 február 6-iki számban azt olvashatjuk, hogy a farsangi „csatamezőt Kirch János *Unió* négyese fogja megtartani.“

Életének utolsó éveit a biharmegyei Derecskén töltötte: cs. kir. adóhivatali ellenőr volt ott. Hosszú ideig volt beteg s hosszas betegségéről (tüdővész) Debrecenben, 1863 január 11-én kelt, alább közölt levelében ír Ábrányi Kornélnek:⁷

Kedves Barátom Uram!

Mellékelve bátor vagyok Leányomnak egy művit küldeni avál a kéréssel, hogy Rózsavölgyi által adná kinyomatás véget — a Darab igen sikerültnek találok — különben eddig is már több jó Csárdásokat készített, melyeket ezen a Vidéken a Czigányok köz tetszéssel játják. Keresztszegi Antal úr által küldött Le-

⁴ Kirch átiratának első kiadását l. M. N. Múzeum zenei osztálya. Mus. pr. 2334.

⁵ Petőfi 1846 augusztus végén érkezett Szatmárra. V. ö. Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*, III. k. Budapest, 1896. 5. l.

⁶ Ez a dallam e sorok írójának *Liszt Ferenc magyar rapszódiai* című tanulmányában (Muzsika, 1929 február–márciusi számaiban és külön is) még nincs felemlítve.

⁷ M. N. Múz. zenei osztálya. Ep. Mus. 596.

veleinkre még eddig semmi válaszát nem kaptunk — bizonyosan még eddig nem adódott alkalom Leányom elhelyeztetése eránt — Vénségemre oda jutottam, hogy szegénység miatt gyermekeimet nem bírom ruhaztattni, és neveltetni — sőt, allig tudunk a mindennapi kenyeret megszerezni — Cautio — Charactertax⁸ — Gehalts Vorschuss — Steuer-Arten drága az élet — Quartier — fa — és búza — rendkívül nagy szükségbe vagyok — azonfelül, már 15 holnapp, hogy súlyos beteges vagyok — nem győzöm már a Batika és, Orvosi költséget — tessék elhinni, hogy én a mostani elhelyeztetésembe leg nagyobb szükségbe élek jobb lett volna Karolyba maradni — de hijába!! Aurel⁹ ural talalkoztam Debrecenbe — épen akkor készült N Kállóba Vicespánnak volt kinevezve — ő segített volna rajtam — hanem nem volt pénze, mert Kruspir úrnak azelőtt valo napon adott 1000 f —

Csakugyan — meguntattam Barátom Uramat a sok panaszaimmal — engedjen meg, hogy terhére vagyok, nagyon kérem, részerint — a Leányomnak elhelyeztetésére nézve — részerént keserves bajaimra nevezve egy kis vigasztalo tudositást velem közöltetni.

Kezeit csókolva a Tettes Asszonynak — sok áldást gyermekeinek kívánván
Derecske Január 11-en 863

igaz barátja
Kirch János

Kirch még ugyanabban az évben, szeptember 5-én meghalt. Ábrányi a következőket írta elhunytá alkalmából:¹⁰

* † Kirch János, a magyar zeneirodalom egyik sokéremű úttörője s kinek neve eléggé ismeretes a magyar zenészet világbn, hosszabb betegeskedés után f. hó 5-én Derecskén, Biharmegyében, jobb életre szenderült.¹¹ A megboldogult igen sok sikerült magyar zeneszerzeménnyel gazdagítá irodalmunkat s kiváló érdemei közé sorolható az, hogy Lavotta, Csermák s Bihari szerzeményeit első bocsátá közre szabatos zongoraátiratban. Több önálló magyar nótája mai nap is közkézen forog az alföld vidékein. Mint tanítónak is igen sok érdeme van. Nagy-Károlyban több évig zenetanár volt az ottani tanítóképezdében;¹² emellett sok jeles tehetséget képzett ki a magánytanárkodás terén. Székely Imre s e lapok szerkesztője is — kinek atyja házánál hat évet töltött — ő tőle nyerte az első zeneoktatást. — Utolsó időben, lemondván hivatása pályájáról, államszolgálatba lépett. Egyike volt azoknak, kik folytonosan fáradoznak, munkálkodnak anélkül, hogy csak gondnélküli életfolytatást is nyernének jutalmul. — Bánatos özvegye s gyermekei a legnagyobb körülmények közt maradtak. — Zenészségélyző egylet jöjjön el a te országod! — A ki a magyar zeneirodalom történetét valaha megírja, az Kirch János érdemeiről meg nem feledkezhetik. Míg alkalmunk lesz életirátát bővebben közölni, legyen elég ennyi rövid tájékozásul. Áldás és béke lebegjen hamvai felett!

A „bővebb életirattal“ azonban adósunk maradt Ábrányi. Kirch nevével a Zenészet Lapok hasábjain többé nem találkozunk.

Major Ervin.

⁸ Charactertax (= szolgálati díj) azt a díjat jelentette, melyet valamely állás elnyeréséért vagy pedig előléptetésért fizetni kellett.

⁹ Ábrányi Aurél.

¹⁰ Zenészet Lapok 1863 szeptember 24.

¹¹ Szabó Imre derecskei róm. kath. segédlelkész szíves közlése szerint Kirch János 53 éves korában hunyt el.

¹² Láttuk, hogy Kirch János a nagykárolyi nemzeti iskolának volt a zenetanítója. A róm. kath. nemzeti iskolának tanítóképző osztályát (praeparandiát) még 1840 előtt Szatmárnémetibe tétette át Hám szatmári püspök. 1840-ben a bizonytalan alapokon nyugvó intézetet Lajesák Ferenc nagyváradi püspök és gr. Károlyi György alapítványokkal támasztották alá; a kamatokból, Lajesák rendelkezése szerint, a „hangmester“-nek évenként 200 frt fizetés és 20 frt lakbér járt. V. ö. Asztalos György: *Nagy-Károly rendezett tanácsú város története 1848-ig*. Nagy-Károly, 1892. 201—205. l.

FRITZ KREISLER A MAGYAR ZENÉRŐL*

A világ összes népzenei közül legszebbnek és legeredetibbnek tartom a magyart, sőt azt merném állítani, hogy ez az egyetlen igazi népzene, mert szerzői ismeretlenek, magából a népből fakad, szülőhelye a falu, a puszta, a tanya. Szájról-szájra száll, átveszi a cigány és nemzedékről-nemzedékre tovább plántálja. Igaz, hogy a cigány az idők folyamán deformálja a népzeneét, saját ízlésének megfelelően idegen elemeket kever belé, de ez a zene mégis a maga öserejével, szokatlan dallamvezetésével, hangnembeli sajátosságaival, csodálatos ritmikájával minden muzsikust, minden zenebarátot lenyűgöz, magával ragad. A legtöbb más népnek úgynevezett „népzenéje“ csupán műdal, amely a kóták révén válik ismertté és így terjed el a nép között.

Nincs még egy nemzet, amelynek népzenéje olyan felbecsülhetetlen értékű kincs volna, mint a magyaré; fájdalom fog el, ha hallom, hogy az internacionális zene, főként az amerikai — és elsősorban a jazz — milyen rombolólag hat a magyar zenére.

Régebben a cigány volt az, aki életbentartotta, terjesztette a magyar zenét; az ő muzsikája közvetlenül hat a hallgatóra s így jobb terjesztője volt a népzene-nek, mint akár a legkiválóbb folklóre-dalgyűjtemény vagy kótára szedett népdalfüzetek: ezeket a könyv- és levéltárakban lepi a por. Azelőtt élvezet volt hallgatni a cigányt; ha helyenként zavarólag hatott is a túlzó agógia, a szertelenségig vitt rubato a lassú nótákban és főként a dallamok agyoncifrázása, mégis valami egészen különleges, sehol egyebütt nem hallható, érdekes és értékes muzsikát szóllaltatott meg. A régebbi prímások vezetése alatt álló cigányzenekarokat hallgatni, amikor a régi magyar nótákat eredeti tisztaságukban játszották, elsőrendű zenei élvezet volt.

A mai kor cigányait — sajnos — megcsapta a modern szellő, az amerikanizmus, — a jazz szele. Fájdalmas csalódás ért minden olyan alkalommal, amikor cigányzenés vendéglőbe vagy más helyiségbe mentem, annak reményében, hogy magyar népzeneét hallgathatok, ahelyett pedig sablonos jazz-muzsikát kaptam. Elgondolni is szörnyű, hogy a cigányok klarinét helyett sakszofont szednek elő, a nagyszerű cimbalmot pedig, a cigányzenekar legjellegzetesebb, speciális hangszerét, jazz-ütőhangszerré aljasították le: újságpapírral borították be, zörögtek rajta, fával ütögették az oldalát stb. Felháborító volt mindez, mert ismert régi szép népdalokat ilyen modorban adtak elő!

Hogy is engedhetik meg a magyarok, hogy gyönyörű népzenejüket, ezt az egyedülálló specialitást, csodás jellegétől, magyaros zamatjától megfosszák és inter-

* A világhírű mester ezt a cikkét folyóiratunk számára írta.

nacionális jazz-szósszal öntsék le? Hogy tűrhetik el Magyarországon, ebben a hagyományokat tisztelő országban, hogy egyik legszentebb hagyományát meghamisítsák és lassan tönkretégyék, elpusztítsák?

A magyar népzene meg kell menteni, de nem tudom, hogyan kellene ezt a mentő-akciót megszervezni. Talán meg lehetne érttetni a cigányzenekarokkal, hogy nekik is létérdekük a régi tradíciók újraélesztése, a közönségnek pedig követelnie kellene, hogy a cigány hamisítatlan magyar népzenet játsszék. De ha a közönség jazzt követel, ha örömet leli a meghamisított népdalokban, — akkor nehéz a bajon segíteni!

Pedig felbecsülhetetlen értékek vannak a magyar népdalokban, — sok idegen zeneszerzőt is megihlettek, hogy csak a legismertebbeket említsem: Schubert, Berliozt, Brahmsot, Debussyt, Ravelt. A magyar népzene művészi feldolgozásában a jelenkor magyar zeneszerzői: Dohnányi, Bartók, Kodály gyönyörű munkát végeztek. Kompozícióik az általános zeneliteratúrának valóságos gyöngyszemei. Különösen Dohnányi *Ruralia Hungaricá*jának hegedűátiratát nagyon szerettem; játszom mindenütt hangversenyeimen, már gramofónba is játszottam.

KRITIKA

FILHARMONIAI TÁRSULAT

Az ötödik filharmóniai hangverseny (január 13.) műsora felerészben magyar szerzők műveiből állott. Két ujdonság került bemutatásra: *Kelen* szimfónikus dalai és Honegger felcsigázott érdeklődéssel várt *Rugby*-ja. Bevezetésül *Ádám Jenő* invenciózus, keresztvíz alá 1927-ben tartott *Domenica szvitjét* hallottuk. A négy tételből álló zenei zsánerkép elevenen számol be arról, hogy a nyári pihenését élvező városi ember szemlélődő gondtalansággal miként merül el a falu vasárnapi hangulatában. Finom az első kép kibontakozása. A nagybögők halk és sötét bűgása lassan továbbberősödik a csel-lőkon, majd a hegedűkön tiszta csengéssé élénkül. Reggeli nap fényében fürdenek a mezők. Megkondul a harang és az ünneplőbe öltözött nép indul a templomba. Száll-száll a zsoldárénekek. A jó összefogott második képből gyermekek hancúroznak a szabadban és énekelve körben táncolnak. Amikor közeledni látják az idegent, gyorsan elhalkítják a mulatságot, de felbátorodva, újra rázendítenek. A harmadik képből: ebédutáni álmos jóllakottság pillog. Terjengős és unalmas tétel, papirosízű Kodály-utánzat. Az utolsó tétel elmosódott vízió: parasztleányok és leányok búsan vigadozó mulatozásáról. *Kelen* Hugó „*Sírató*” című szimfónikus énekéből három megzenésített Ady-dal került bemutatásra. Azonban az ambiciózus komponista komoly igyekezetű munkája Basilides Mária nemes énekművészete révén sem keltett mélyebb benyomást. Honegger Arthurnak, a Dávid király híres szerzőjének *Rugby*-ja zenei alteregója az e néven ismert, Angliában és Amerikában divatos labdajátéknak. A mű elejétől végig szédületes prestissimo. Szalad a labda és kapkodnak utána, kézzel, lábbal verekednek érte. A közönség rivalgása elkeveredik a játékosok hajszájával. Ez a hangzavar izgatta nem nagy igényű művében a zeneszerzőt. A nagybögők és gordonkák összecsapásából bámulatos hangorgiák keletkeznek. A szünetutáni részben Haydn: *Óraszimfónia*-ja csendült fel. Dohnányi elemében volt. Becsukva a vezérkönyvet, emlékezetből vezényelte el, varázslatosan a levendulaillatú remekművet.

A hatodik filharmóniai hangversenyt (január 28.) vendégkarmester: Knappertsbusch Hans müncheni főzeneigazgató vezényelte. Komoly, precíz dirigens, aki kézbentartja a zenekart. Kár, hogy a kótafejekben a szunnyadó költői ihletet nem tudja életrekelteni. Beethoven: *Eroica*-jával becsületes küzdelmet folytatott, minden takust pontosan kidolgozott, de valahogy úgy, mintha Michelangelo isteni alakjait próbálná valaki körzével és centiméterrel újraábrázolni. Mozart: „*Kis éjjeli zene*” című művét annál kitünőbbben vezényelte. Mozart hervadhatatlan bája és üdesége kívánja a tökéletes mértani kereteket. A műsor ujdonsága Baussnern Waldemár öttételes szvitje: „*Gyermekségem hazájának*” címmel terjengős, jószándékú, de nem jelentős mű.

A rendkívüli filharmóniai hangversenyt (december 16.) szintén vendégkarmester: Heger Róbert vezényelte. Közepes képességű dirigens. Két ujdonságot hozott. Az amerikai Wessel Márk: *Symphonie Concertante*-ja zongorára és kürtre írt kótazavar. Annál kellemesebb meglepetés volt a másik ujdonság: Verdi: *Othello* balletzenéje, Párison kívül hangversenyteremben még elő nem adott, ragyogóan színes, bűbajos dallamú zenei tűzijáték. A műsort Mozart D-dur szimfóniája vezette be s Csajkovszki IV-ik szimfóniája zárta le.

Haics Géza.

A februári filharmónikus koncert legnagyobb eseménye Giesecking Walter közreműködése volt. A kiváló német pianista Mozart C-dur koncertjét játszotta. Ritkán hallottunk oly eszményien tökéletes Mozart-interpretációt, melyben a formai kiegyensúlyozottság, a dallamvonalak frazeálásának tisztasága, a dinamikus hatások pontos lemértése és a lenyűgöző pianisztikus tudás mellett még külön gyönyörűséget szerzett ez a mindvégig megtartott, konzseniális mozar-tos zongorahang. Minden póz, minden erőltetett artisztikum nélkül adja Giesecking a legtisztultabb Mozart-stílust. A német tanár nagyképp pedagógizálása éppúgy hiányzott játékából, mint a nemrég nálunk járt nagy orosz pianista, Rachmaninoff, túlzott egyénieskedése. Izig-vérig muzsikális

és stílushű ez a játék, Mozart nagy formáinak valóban klasszikus veretű visszaadása, mely az ezidei filharmonikus koncertek egyik legszebb művészi élményeként hatott.

Az est magyar újdonsága *Kazacsay Poème* című, nagyzenekarra írott műve volt. Az első tétel bánatosan lírikus alaphangjából hiányzott a megfelelő őszinteség. Puccini Turandot-jára emlékeztető kolorittal és harmónikával izesített álmodern zenei közhelyek töltik meg a partitúraoldalakat. A második tétel sokkal sikerültebb. A jókedvnek, a szabadjára engedett örömmek kifejezésére eredetibb hangot talált s instrumentációja is érdekesebb.

Rimszki-Korzakov-nak, a modern hangszerelés egyik úttörő mesterének „Aranykakas” című szvitje, utolsó nagyszabású műve, színpadi beállításban, mint operazene érvényesül teljes nagyszerűségében, de az opera zeneanyagából készült szvit is eléggé mutatja, hogy a keleties pompájú orosz muzsikában Rimszki-Korzakovnak csak egy riválisa lehet s ez a tanítványa: a Tűzmadár Stravinszki-je... A Stravinszkit olyannyira jellemző réteges

hangszerelés, az egyes hangszercsoportok külön-külön való beléptetése és szembehelyezése, a színhatások keveretlenségéből adódó töretlen zenekari fény, a fúvók, kivált a trombiták eredeti alkalmazása és sok más zenekari effektus, mely a Tűzmadár partitúrájának utólérhetetlen ragyogást kölcsönöz: alig képzelhető el Rimszki-Korzakov és elsősorban az Aranykakas nélkül. Ha ez az Aranykakas nem is oly friss invencióban, mint például a korábbi Sheherazade, viszont nincs benne semmi triviális vonás s a melódikus inspiráció vékonyabb érezetért a zenekari fantázia nemes gazdagsága kárpótol.

A programot a III. Leonóra-nyitány vezette be. Dohnányi mint Beethoven-dirigens méltó volt Dohnányihoz, a zongoraművészhez, a Beethoven-sonáták egyedülálló megszólaltatójához. Ez a Leonóra-nyitány, melyet kitűnő filharmonikus zenekarunk élén Dohnányi varázsolt elénk: a legmagasabbrendű művész volt s miben sem maradt el egy Weingartner, vagy Furtwängler legsikerültebb produkciója mellett.

Fábián László.

HANGVERSENYEK

Zenekari hangversenyek

A Komor Vilmos vezetése alatt működő *Kamarazenekar* decemberi hangversenyén először hallottuk *Perényi Géza* nyitányát. *Perényi* komoly, jó muzsikus, ez a szerzeménye azonban nem tartozik sikerültebb munkái közé. A műsor kiemelkedő száma *Rachmaninoff* c-moll zongoraversenye volt, melyet *Damokos László* egységesen elgondolt kitűnő játékában hallottunk. Ez a hatalmas alkotás megvesztegetően szubjektív hatású. Lenyűgöző költemény. Gyönyörűségünk telt volna *Kodály* zenekari hangszerelésében először hallott két szép: a *Siralom nékem* és *Várj meg madaram* című dalában, ha azokat nem Fuchs-Fayer Rózsi adta volna elő. Ilyen gyenge énekesnő egyenesen veszélyes lehet a szerzőre, — különösen kompozícióavatáskor.

Komor Vilmos zenekarával a januárban rendezett hangversenyen bemutatta *Kazacsay Tibor*: „*Egy humorista vázlatkönyvből*” című öt apró zenei karikatúrából álló művét. Az első kép: a részeg ember hazafelé menet. A zongora néhány elindító üteme jelzi, hogy a részeg kifordult a kocsmából. Mámoros hangulatban illeg-billeg az utcán, szabadjára eresztve jókedvét.

A második kép: a két jó öreg. Finom líra. Nem helyzetrajz, mint az előbbi, hanem tiszta, meleg, könnyes emlék élesztetése. A harmadik kép: a kis szeszélyes, a legelmosódottabb. Bravúrosabb a negyedik kép: a gyomorrontott ember keserves érzései. Az ötödik kép: a kávéházi pletyka. A közönség a mulatságos művet szívesen fogadta.

Bach—Händel zenekari est. Régi igazság, hogy minél hatalmasabb a zeneköltő, annál kiválóbb előadót követel. Bach és Händel szellemét idézni csak a legnagyobbaknak sikerül. De a nagy egyéniségen kívül roppant tudású is legyen az, aki letűnt korok felett meg tudja építeni a hidat és összekapcsolja a múltat a jellel. A január 20-iki hangversenyt azért éreztük rendkívüli zenei élménynek, mert *Schalk* Ferencben olyan vezetőre találtunk, aki felvitte hallgatóságát a tetőre és lehetővé tette, hogy mély lélekzetet szívjon e két heggyóriás lánglelkének atmoszférájából. Händel g-moll concerto grosso-jában és Bach szvitjében ritka élvezetet találtunk. *Basilides* Mária Bach szóló-kantátáját páratlan művészettel adta elő az Operaház kitűnő zenekarának közreműködésével. A

műsor Händel orgonaversenyével kezdődött, melyet *Schmidthauer* Lajos stílusosan játszott.

H. G.

A *Nemzeti Zenede* február 3-án rendezte ezidei első zenekari hangversenyét *Fleischer* Antal operaházi karnagy vezényletével. A hangversenyen *Nagy Anna* (Kladviko növ.), *Brunovszky József* (Meisel növ.), *Rostaházy Aranka* (Noseda növ.) *Devecis del Vecchio* Zsófia (R. Novák növ.) szerepeltek. A műsorból kiemeljük Nordio, Cantu és Moquet műveinek bemutatását.

Kamarazenehangversenyek

A zenei évad egyik legkimagaslóbb kamarakonzertje *Bartók* Béla és *Székely* Zoltán szonáta-estje volt. Külön érdekességet adott a hangversenynek, hogy *Bartók* két új rapszódiaját hegedű-zongora letétben, a zseniális szerző interpretálásában hallhattuk. Mindkét rapszódia kevéssel ez előtt zenekarral került bemutatásra *Szigeti József* zenekari hangversenyén, illetőleg a legutóbbi filharmónikus műsor keretében, ugyancsak *Székely* Zoltánnal. Gyakran megtörténik, hogy egyébként silányan megkomponált művek, pompás zenekari köntösbe öltözötten, nagy hatást váltanak ki s csak a partitúra vagy a zongorakivonat tanulmányozásakor tűnik ki, hogy a siker egyidejűleg az ügyesen kezelt zenekari apparátusnak, a jó beállításnak tudható be. *Bartók* rapszódiainak esetében azonban éppen megfordítva állt a dolog. A rapszódia zenekari alakban korántsem tettek oly kedvező benyomást, mint most a szerző zongoraátiratában. Minden *Bartók*-ismerő tisztában volt vele, hogy ez nem *Bartók* rendkívüli hangszerelő művészetén, hanem csak a partitúra színtelen és különösen ritmikailag és tempóbelileg nehézkes megszólaltatásán múltott. Amikor *Bartók* játszotta a rapszódia zongorarészét, egyszerre lendületet, ritmikus gerincet és markáns színeket kaptak a kompozíciók. Szinte jelezte minden akkordnál, minden melizmánál, hogy ezt zenekarra hogyan képzelte el... Sajnos, a *Bartók*-kompozíciók túlnyomórészt annyira egyedi és technikailag feltehetően nehéz alkotások, hogy abszolút kétségkívül kívülről a legnagyobb fokú beleélés is kívánják az interpretátortól. Ezért oly ritkák a jó *Bartók*-interpretátorok. *Székely* Zoltán ama kevesek közé tartozik, akik össze tudtak forni *Bartók* stílusával. A két rapszódiaiban feldolgozott régi magyar és erdélyországi oláh hangszeres népi zeneelemek az ő vonóján igazi, nyers, szilaj életűket éltek. Maga a népi hangszeres zeneanyag azonban korántsem oly dús s oly értékes, mint az énekes népzene. Nem is alkalmas

annyira a művészi feldolgozásra, mint a vokális anyag, mert érzelmi, tartalmi világa — a dolog természetéből kifolyólag — sovány, formálása egyenetlen és inkább jellegzetes ornamentikában merül ki. Ezen *Bartók* szerves feldolgozóművészete sem nagyon tud segíteni. Mindemellett önmagában is érdekes zenei aláfestést ad a vékony és laza szövetű matériának s az eredeti ornamentikát a virtuózítás legszelebb határáig menően stilizálja. A két rapszódia mindenestre eredeti dokumentuma *Bartók* gazdag folklorisztikus munkásságának. A rapszódia után *Ravel* szellemes szonátája és befejezésül a *Kreutzer*-szonáta szerepelt a műsoron. Utóbbiban *Bartók* ismét felejthetetlen produkált. A *Kreutzer*-szonáta dramatikus feszültségét, démonikus megszállottságát, viharzó vízióit nála konzseniálisabban s amellet a leggondosabb muzsikális kidolgozásban senkisé tudja visszaadni. *Székely* Zoltán kitűnő partnere volt a rapszódiaiban, a *Ravel*-szonátában, de a *Kreutzer*-szonáta féktelen temperamentuma nem az ő világa.

A *Waldbauer-Kerpely* vonósnégyestársaság a kamarazene irodalmának legmagasabb rendű alkotásait szólaltatta meg ezidei hangversenyein: *Beethoven* utolsó kvartettjeit. *Beethoven* költészetének elmélyedő világát az utolsó kvartettek tárják fel: ebbe a transzcendentális világba csak nagyon kevesen nyernek bebocsátást. *Waldbauerék* azonban nem csak *Beethoven* utolsó vonósnégyeseihez szükséges rendkívüli technikai készséggel és bámulatos formai biztonsággal rendelkeznek, hanem *Beethoven* szelleméletének páratlanul mély szántásaiba is eszményi teljességgel tudnak behatolni. Ahogyan *Waldbauerék* az utolsó vonósnégyest (op. 135.), vagy egy hónappal később az a-moll vonósnégyest (op. 132.) megszólaltatták: az a hol tépelődő, hol diabolikusan eltréfálkozó és azután az Isten előtt leboruló kései *Beethovennek*, szinte már onnan túlról jövő, fenkölt üzeneteket tolmácsoló mondanivalójának lényegében való megragadása volt. *Waldbauerék* *Beethoven*-interpretációja csak a régi *Capet*-kvartett stílusával hasonlítható össze. Ez az együttes olyan kincse a magyar zene kultúrájának, amilyennel ma kevés nemzet dicsekedhet.

Waldbauerék tevékenységük súlypontját most láthatólag a nagy *Beethoven*-kvartettekre fektetik, de nem feledkeznek meg arról, hogy ők voltak a fiatal magyar zene első és leghivatottabb előadóművészei s tradíciójukhoz híven, úgyszólván mindig egyik hangversenyükön ott szerepel egy-

egy magyar újdonság, vagy reprezentatív magyar kompozíció. Decemberi koncertjükön újra eljártszották *Bartók* IV. vonósnégyesét. A XX. század eddig kétségkívül legkiválóbb vonósnégyesét, amint azt most a külföldi kritika is fenntartás nélkül elismeri. Két tételt megismételtettek a Bartók-kvartettből. Mintha ösztönösen érezné a pesti közönség, hogy ebben a csodálatra méltó remekműben valami igen jelentőset s nem csupán múló divatú „modern” művet adott a magyar nagy mester.

A januári koncert újdonsága *Lajtha* László vonóstriója volt. A szerző „Szerenáda” címet adott ennek a két évvel ezelőtt készült kompozíciónak s egyes tételeinek alcímeivel (Fölvonulás, Az ablak alatt, Foxtrott, Csendes duhajkodás, Az ablak kinyílik, Dialog, Elvonulás) jelzi, hogy művének határozott programja van. A régi magyar úri világ kedves „éjjeli zené”-jének lefolyását kívánja érzékeltetni. Eleven ritmusú, nekiiramodó indulószzerű zene kíséri el a cigányos társaságot a leány háza elé (I. tétel), a csukott ablak alatt belekezd a kis banda egy végtelenül finoman szőtt, érzelmes, lassú dalba (Canzonetta, II. tétel), majd felhangzik az átmulatott báli éjszaka pezsgő reminiscenciájaként a ragyogó elmésséggel stilizált foxtrott (III. tétel), s mivel az ablak sehogysem akar kinyílni, amúgy jó magyarosan el-elkeseredve, csendes duhajkodásba fojtja bánatát a szerelmes ifjú (IV. tétel), míg végre mégis kinyílik az ablak s rövid intermezzo után (V. tétel) megkezdődik a forró hevületű, de sohasem ömlengős vallomásokkal telített párbeszéd, melynek bizony nehezen szakad vége, hisz oly sok szép mondanivalója van a két szerelmesnek (VI. tétel) s reggel lesz, mire a zenélő társaság derűs induló-ütemek mellett hazavonul (VII. tétel). Amennyire poétikus, annyira színültig magyar levegőjű ez a bájos program, melynek zenei elgondolása és formábaöntése ritka invenciót és dologbeli készséget árul el. *Lajtha* művészi fejlődésében ezenkívül fordulatot is jelez. Korábbi nagyszabású műveiben az I. vonósnégyesben, vonóshatosban, a zongorakvintettben és zongorakvartettben Liszt és a fiatal *Bartók* mellett részben *Franck* Cézárra is támaszkodva, nagyigényű, erősen magyaros érzésvilágot kivetítő s mindinkább egészen egyéniessé váló kamarazenei stílusával keltett feltűnést, ennek a stílusnak egyik legszembetűnőbb jellegzetessége a formák és a zenei nyelvezet grandiózitása s a kamarastílusnak a zenekari hatásokig való kiterjesztése volt. A partitúrák gazdag polifónikus szövete is hozzájárult ahhoz, hogy ez a stílus néha már a zsúfoltság benyomását keltette. Általában nehéz

volt egy-egy *Lajtha*-ópusz megközelítése a partitúra alapos ismerete nélkül. A most előadott vonóstrió nem tesz ugyan semmiféle engedményt az olcsóbb hatásoknak, *Lajtha* polifónikus művészete is változatlan gazdagságában érvényesül, de invenciójának bőségét, technikai tudásának fejlettségét sokkal könnyedebb nyelvezetben, sokkal levegősebb formákban tárja elénk. A grandiózus polifónia helyét csipkefinomságú, mondhatnók játékos kontrapunktika foglalja el, mely szellemességében, ötletességében és gördülékenységében erősen emlékeztet a praeklasszikus szerzők bájos elevenességű stílusára. A szerenáda mint műfaj követelte, hogy *Lajtha* formái szabatosabbak, kerekdedebbek s tematikus anyaga is más lett. A sűrűvérű, szélesívű melódikus periódusokat a lassú tételekben megkapó érzelmességű, finoman behízelgő dallamosság váltja fel, melyből éppúgy árad a problémátlan muzsikáló kedv, mint a ritmikus frissességükkel ható indulószzerű részekből.

Mind a hét tétel ihletett, közvetlen zene s hatását nagyon elősegíti a fölényes biztosságú, de sohasem nehézkes, vagy tolazkodóan előtérbe nyomuló faktúra. A három hangszer hangzáslehetőségei nagy változatosággal és latinus ízléssel vannak kihasználva. Leginkább áll ez a VI. tételre (Dialog), melyben a megszemélyesített hegedű és gordonka, majd a később mindjobban beleavatkozó „fölsőleges harmadik”, a brácsa ellentétes szólamai a kamarastílus legigazibb, legbeszédesebb hangját ütik meg.

Külön említést érdemel a IV. tétel magyaros duhajkodásának pompás érzékeltetése. Amikor itt a „Levetem már megunt leányságom, hej, az uramat jól megsodrófázom” című ismert nóta dallamát idézgeti, a cigányos stílus hangulatának minden ízes romantikáját oly tiszta és eredeti művészi eszközökkel eleveníti fel, hogy ez a tétel a magyar kamarazeneirodalom leginspiráltabb s legelragadóbb darabjai közé sorozható.

Ez a szerenáda nemcsak *Lajtha* újabb, leegyszerűsített, könnyedebb hangvételű stílusának reprezentatív alkotása (sikerült folytatása a tavaly bemutatott zongoratrió), hanem szerencsés megoldása annak a stílustörekvésnek, mely modern érzéstartalommal telített klasszicizáló formákon belül akarja a közelmúlt technikai és kifejezésbeli eredményeit felhasználni. *Waldbauerék* tökéletes tolmácsolásában őszinte sikert aratott.

A decemberi koncert utolsó számában, *Haydn* örökifjú g-moll vonósnégyesében éppúgy érvényesült *Waldbauerék* kivételes muzikalitása és finoman perdülő összjátéka, mint ahogy teljes színgazdagságában

adták vissza a januári koncertet lezáró számot: *Zsolt* Nándor régen hallott, hatásos zongoratótósét Kentner Lajos közreműködésével.

A *Kerntler-Koncz-Zsámbokey* triótársaság, dicséretes szokásához híven, ezidei első hangversenyén ismét újdonságot mutatott be: *Villa-Lobos* egy régebbi ópuszú zongorahármasát. Tekintve azt a körülményt, hogy a braziliai szerző néhány éves párizsi tartózkodása alatt a nemzetközi érdeklődés homlokterébe tudott kerülni, fokozott figyelmet keltett a trió, mert ez volt egyzersmind *Villa-Lobos* első műve, mely nálunk előadásra került. Rokonszenves bemutatkozás volt, bár *Villa-Lobos* bizonyára jobban örült volna, ha egy későbbi, már Párizsban komponált szerzeményével tudott volna közönségünkkel ismeretséget kötni. A trió ugyanis sok ígért mellett vajmi kevés művészi bevégeztséget árul el. Nagyobb alkotóművészi tehetségre vall az invenció bősége, a tematikus anyag könnyed kézzel való elpazarlása, a harmóniai szövet változatossága, a ritmikus véna időnkénti határozott előnyomulása, a jóhangzás iránti ösztönös érzék. Ezzel szemben azonban nagy hibája a terjengősség, a felbukkanó igen vegyes fajtájú zenei ötletek kritikátlan leírása s általában a forma pongyolasága. Valami hihetetlen nemtörődömég van az első tételben, mely a tájékozatlanságban magabízó naiv emberre vall. Osszenordot mindent, amit itt-ott hallott, olykor meggyőződés és szükség nélkül alkalmaz bombasztikus „modern” akkordikát, hogy azután később egészen trivális chanson-stílusba csapjon át. A három hangszert többnyire unisono játszatja, vagy igen átlátszó álkontrapunktikával tölti ki a taktusvonalakat. Itt-ott felvillan valami sajtászerű fordulat, egzotikus melódikus töredék, jobbfejta lokálkolorit, de ezek a biztató kis tüzecek, sajnos, rövidesen belemerülnek az érdektelen hangtengerbe. A második (lassú) tétel azonban közvetlen hangú és néha szinte a trópusok forráságát idéző poézist ad s ennek a rövidebbre fogott, egyszerű tételnek formábaöntése is kielégítő. Az utolsó tétel megint visszazökken az elsőben tapasztalt feltűnően egyenetlen útra. Kétségtelen, hogy a trió megírásakor *Villa-Lobos* még nem rendelkezett az a zenei készséggel és kultúrával, melyet azóta Párizsban elsajátított. Amióta közelebbről megismerkedett a modern francia iskolával, a spanyol folklornak De Falla-féle nívós feldolgozásaival s amióta főleg technikai tudását gyarapította: sokkal formásabb, egyénibb hangú és választé-

kosabb fakturájú művekkel gazdagította a zeneirodalmat. Kerntlerék mindent elkövettek *Villa-Lobos* sikere érdekében s az mindenesetre elérték, hogy nevét Budapesten megjegyezték. A következő *Villa-Lobos*-opuszt nagy érdeklődéssel várjuk.

Rameau ötödik Concerto-jának s Csajkovszki a-moll triójának stílusos, a legmagasabb igényeket kielégítő előadása méltó volt kitűnő trióegyüttesünk hírnevéhez.

Fábián László.

Zongorahangversenyek

Fischer Edwin november második felében tartotta zenekari hangversenyét. Alig néhány esztendeje, hogy először lépett fel Budapesten s az újabban felbukkant külföldi nagy zongoraszatórok közül nálunk ma ő a legkedveltebb. Közönség és kritika a legnagyobbaknak kijáró dithirambusokkal ünnepli, ami annál becsesebb lehet a német művész szemében, mert sem szűkebb hazájában, Berlinben, sem Bécsben, sem másutt hozzávetőlegesen sem foglal el oly előkelő helyet, mint fővárosunk zenei életében. Ez a több-kevesebb joggal megszólt, szeszélyes budapesti közönség tehát megint önállóan, minden idegen befolyástól mentesen hozta meg ítéletét az első *Fischer*-koncert után s páratlanul kedvező művészi ítéletének helyességét azóta évről-évre tüntető melegséggel erősíti meg. Kis túlzással afféle *Fischer* Edwin-lázzról beszélhetnénk. Ha ennek a szokatlanul nagy sikernek okait kutatjuk, arra a következtetésre jutunk, hogy Budapest komoly zeneközönségének zöme alapjában véve még mindig azoknak a német földön sarjadt és kiérlelődött nagy zenei tradícióknak letéteményese, melyek a századforduló körüli 2—3 évtized zeneéletét jellemezték, de — ma már Németországban is hanyatlóban vannak. Ennek a tradicionális zenei ízlésnek egyik jellegzetessége: a nagystíluság szeretete. A tudás, a készülttség, az akarás, az erő, az elképzelés, a szenvedély, a forma méreteivel imponálni és teljesen lenyűgözni a hallgatót: ez kellett 40—50 évvel ezelőtt, a nagyromantika csúcspontján. Egy szóval a romantikus ízü nagystíluság! Ma más a divat... Ha olykor nagystíluséget is kíván az új korszellem, akkor ez kimért arányokban, szenvtelen hangon, minden lobbanékonyágtól mentesen, szigorúan klasszicizálva jusson kifejezésre. *Fischer* Edwin nem számol ezzel az ízlésváltozással. Robusztus egyéniségének, túlaradó fantáziájának, fölényes tudásának, egészséges muzsikáló kedvének bámulatos gazdagságát zúdíttja ránk a zongoro-

rából, Bachban éppen úgy, mint Beethovenben, vagy Brahmsban. Sokszor már nem tud gátakat szabni magának. Mint valami hatalmas zuhatag, ront rá a közönségre s ellenállhatatlanul sodorja magával. Különösen dinamikája az, mely nem ismer határokat. Kényszeredett halkításai épp olyan túlzottak, mint gyakran már szinte brutális dinamikájának túlfokozása, mely mindig letipró erejű az olyan hallgatósággal szemben, mely az erőteljesen aláhúzott, grandiózus lélekzetű szubjektivitást a szigorú vonalrajzú okjektivitásnál előbbre helyezi.

Fischer Edwin tehát alapjában véve romantikus művésztemperamentum. A lírikus véna hiánya ugyan egészen más karaktert ad neki, mint az elbűvölő Sauernek, de mindketten a nagyromantika családfájához tartoznak. Fischer az északi hajtás, Sauer a délibb.

Budapest zeneközönsége lelke mélyén még mindig a nagyromantika híve. Ezért ünnepli szinte egyforma lelkesedéssel a csak látszólagosan nagy ellentéteket mutató Fischer Edwint és Sauer Emilt.

Ha Fischer Edwint romantikusnak mondjuk, már eleve nyilatkoztunk Bach-játékáról, melyben minden monumentálitás mellett kétségkívül több a viharosság (különösen áll ez, ha dinamikai skálájának túlzottan gazdag voltára gondolunk), mint a forma és stíluszsigor. Éppen ezért nem osztjuk azt a Budapesten sűrűn hangoztatott véleményt, hogy Fischer a par excellence Bach-játékos. Ezúttal Bach két zongorára írott C-dur koncertjét játszotta Dohnányi Ernővel. Beethoven G-dur koncertjében, kivált ennek utolsó tételében, a beethoveni szabadság eme nagyszerű muzikális csapongásában ellenben oly elementáris, oly lenyűgöző volt, Brahms B-dur koncertjében pedig olyan rendkívüli dologbeli készütségről tett bizonyosságot, hogy a budapesti közönség Fischer-lelkesedését nem érezhettük túlzottnak. A filharmónikus zenekar élén és a Bach-Concertóban, a második zongorán, Dohnányi Ernő olyan művészi keretet adott Fischer Edwinnek, melyhez hasonlót ritkán kaphatott.

Rachmaninoff, Európa és Amerika egyik legtüneményesebb zongoravirtuóza mellett Fischer Edwin csak „helyi nagyság”. Mégis mennyivel melegebb volt a német pianista zenészsikere, mint az orosz zongorafejedelmé. A Vigadó nagyterme díszesebb volt Rachmaninoff estéjén, a legfényesebb théâtre-paré-nak illett be, Budapest zenészeit azonban már nem érdekelté túlságosan az orosz mester ezidei koncertje. Inkább csak a zongoristák jöttek el

s ezek is csupán a briliáns technikusnak hódoltak. A zenész Rachmaninoff nem aratott mélyebb sikert. Az az előkelő, mondhatnók hideg fényű, zárkózott stílus, melyet Rachmaninoff zongoraművészete képvisel, csak a drága helyáratat fizető, mondain társaságot vonzotta. Budapest zenészei a Rachmaninoffnak méltán kijáró fergeteges tapsok közepette újból önálló verdiktet hoztak, mellyel visszautasították az interpretátornak azt a jogát, hogy a kompozíciókkal fölényeskedve, leereszkedőleg bánhajt el. Hiába volt Rachmaninoff szuverén tudása, abszolút biztonsága, szédületes technikai csillogása: első számának, Mozart D-dur (Jagd) szonátájának feltűnően ékényes visszaadása anatómát hozott az egész műsorra. Pedig Chopin b-moll szonátáját felejthetetlen formaművészettel és magasrendű muzikális kultúrával építette fel s a kisebb, virtuóz hatásokra beállított darabokban is a zongorahangzás és billentő művészet oly nagyfokú differenciáltságát nyújtotta, hogy igazságtalanság volna Rachmaninoffban csak a kápráztató zongorafenomént látni.

Kósa György intím hatásokra törekedett, amikor egy matiné keretében a zongorairodalom néhány gyermekdarab-sorozatát vonultatta fel. A már leszűrődő művészlelek örökgyermeki kedélyével és derűs szeretetével mélyedt el Schumann, Debussy, Bartók és kitűnően sikerült saját gyermekdarabjainak (kis Jutka) más és más hangulatú, de egyformán gondtalan szép világában. Csupa remekbe készült pianisztikus miniatűr elevenedett meg a zongorán, kicsinyek és nagyok ritka művészi élvezetére.

Kilényi Edwárd, Dohnányi mesteriskolájának jeles növendéke, nagy reményekre jogosít. Nyilvános hangversenyén Chopin, Liszt és mestere műveinek visszaadásában nemcsak alapos technikai tudást, hanem bőséges fantáziát is mutatott. Zongorahangja még kissé bárdolatlan, ambícióiban is szeretlen, de mindez csak velejárója a „Sturm és Drang” ígéretes korszakának.

Az új zene mindinkább szaporodó barátainak élénk érdeklődése mellett folyt le *Kadosa* Pál modern zongoraestje. A kitűnő fiatal zeneszerző terjedelmes műsort állított össze a kül- és belföld legfrissebb terméséből. Figyelemreméltó szerénységgel semmit sem hozott saját ópuszaiból, holott nem egy van köztük, mely akármelyik igényes modern antológiában megállaná a helyét. A külföldi műsorszámok nálunk kevés kivétellel újdonságok voltak. Így Hindemith „Einleitung und Lied”-je, mely a

rendkívül termékeny német mester sikerültebb kompozícióihoz tartozik, de vegyes érzelmekeket keltett. Tiszteletreméltó új akarási, eredetiség után törekvő zongorastílus nyilatkozik meg a komoly fakturájú darabban, de a mondanivaló elkedvetlenítő szürkeségét és a formábaöntés sokszor bántó göröngyösségét megannyi erőteljes, markáns gesztus sem tudta palástolni. A nagy klasszikus és romantikus hagyományoktól eltávolodott németek sehogysen képesek meggyőző, vérbeli muzsikát írni. Hindemith is mintha belelovalta volna magát egy mindenáron új stílusba, mely azonban elsősorban a nagyérdékű magyarázók számára készült kótafej- és kótavonal-tömkeleg. Iskolapéldája a papiroszenének. A modern német zenészek közül talán csak Schönberg tudott úgy felszabadulni a tradíciók nyomása alól, hogy magaalkotta új világában valóban érdekeset és tartalmasat produkáljon. Az op. 11-beli három zongoradarab legkiválóbb művei közül való, nyoma sincs benne a későbbi Schönberg fárasztó hang- és szólam-permutálásának, laboratóriumi lombikos ízének. A mindig nagyigényű Schönberg után igen „olcsó”-nak tűnt fel Finke: Marionettenmusik-ja. Sokkal jobb impressziót keltettek a már meglehetősen ismert s helyenként igen mulatságos, sőt szellemes Gruenberg-féle Jazz-Epigramm-ek. De emezeknél is mennyivel fordulatosabbak, gördülékenyebbek, tetszetősebbek Casella (Grottesques) és Prokofieff (Sarcasmes) kis darabjai. Különösen Casella enyhén bartókos ópusza. Sajnáltuk, hogy a fiatal franciák nem szerepeltek Kadosa műsorán. Casella és Prokofieffnél is kitünőbb kontraszt lett volna Poulenc, Auric, vagy a jólnevelt Ibert — Hindemith-tel szemben... A franciák helyett az elfranciásodott orosz nagymestert, Stravinszkijt érdekes Piano-Rag-Music-ját játszotta. Ezt a nem éppen nagyigényű, de az angol-amerikai tánczenét páratlan jellemző erővel, markánsan stilizáló, ritmikailag igen nagy feladatokat követelő darabot annak idején Bartók előadásában ismertük meg. Kadosa a nehezen elérhető Bartók-féle játéktípust dicséretreméltóan igyekezett követni. Stravinszki hatalmas oeuvre-jében a Rag-Music egészen epizódikus jelentőségű kompozíció, de így is élesen ütött minden egyebet a külföldi műsorban. A nagy életerejű zseni játékos kedvében sem tagadja meg magát.

A műsor második felében kizárólag magyar szerzők szerepeltek: Szelényi István, Szabó Ferenc, Farkas Ferenc és Weisshaus Imre. Kadosa ezzel pompás és az elhangzott külföldi műsorszámokhoz viszonyítva is nagyértékű csokrot adott fiataljaink zongoraműveiből.

F. L.

Hegedűkoncertek

Garay György novemberi hangversenyén fejlődéséről tett bizonyosságot, de csak egyirányban: technikailag.

Prihoda Vasa hegedülésében szembeötlő a szakadék felfogásának éretlensége és tökéletes dologbeli tudása között. Kárbavész kristálytisztá, behízog és fénygő tónusa, mert oly lélektelenül pazarolja, hogy inkább fáj, mint kellemes a fülnek. Tartalmatlanságánál csak az öntetszelgése nagyobb. Úgy el van ragadtatva zengő hegedűjének mézédés csicsergésétől, hogy nem is jut eszébe arra figyelni, hogy a műsorára tűzött Mozart D-dur koncertjének mi a mondanivalója.

Fritz Kreisler. Amerika legnépszerűbb hegedűművésze. Elegáns, könnyed előadó, tónusa káprázatos színes, érces és behízog. Úgy szóal meg hegedűje, mint a fölényes, szellemesen finom udvarló, akinek nem tud ellenállni senki. Túl az emberi élet útjának felén, még egyre járja a világ: s úgy örül most is, mint talán az első napon a dicsőségnek, tapsnak, a múlt siker varázslatos mámorának. A hegedűdalocskák és a briliáns darabok tündöklő eljátszása az igazi területe.

Zathureczky Ede legújabb dicsősége *Hubay* mesteriskolájának. Biztos, könnyed vonókezelése, zengő és színes tónusa, komoly felépítésű előadása: több mint ígért. Záloga a fölfelé ívelő művészkarriernek.

Ária- és dalesték

Saljapin. Az énekes közeli rokona a képzőművésznek. Csakhogy a fül számára fest vagy mintáz és nem a vászonra, a márványba, hanem az illanó levegőbe rögzíti mondanivalóját. Alkotása pillanatig tart csupán, de varázslatos közvetlenségéhez semmi sem fogható. Az alkotó énekművész csak annyiban másolja a dallamot, mint amennyire a festő a természetet. Hány és hány énekes előadásában válik a legszebb dallam is semmitmondó utánzattá. A teremtgő lélek a legegyszerűbb dalból is remekművet hozhat éltre. *Saljapin korunknak ezért legnagyobb énekes*. Megelevenítő, karakterizáló ereje páratlan. Éneke mindig valamilyen csodálatos festmény, egy darab történelem, néhány percben sűrített roppant élet, megrázó erejű látomás. Hangja búvógő laterna magica, mely a fülünkön át lelünkbe vetít élőképeket Oroszország láthatatlan arcáról. Dosztojevskij egy-egy háromkötetes lélekanalízisét pótolja és fejezi ki hangjával, mely a fény sebességével világitja be szellemünket.

Hoor-Tempis Erzsébet kulturált dal-énekesnő. Melegen csengő, finom árnyalású hangja bensőséges előadással párosul. Novemberi hangversenyén megérdemelt meleg tapsokat aratott.

Elisabeth Schumann hangja: jótétemény, nem viszonzható ritka ajándék. Meglep és elbájol, mint a hegyoldalból kibuggyanó csermely, mely közvetlenül a gyönyörűség tavába, a hallgatóság szívébe ömlik. Éneke: tündérgert, melyben az elültetett virágok — egy-egy Mozart-, Schubert-, Hugó Wolff-, Mahler-, Richard Strauss-dal — a legcsodásabb színben pompáznak és a legüdebb, legrejtettebb szépségüket, az asszonylélek balzsamát illatozzák.

Molnár Imre énekművészetét tisztelőinek, hálás növendékeinek egész serege figyeli és tapsolja évről-évre. Baritonjának színskálája gazdag. Akármilyen stílusba könnyen beleéli magát, megérzi és híven visszaadja a dal hangulatát. Kitűnő lélekzettechnikája és tiszta szövegmondása legfőbb erőssége. Januári hangversenyén mély hatást keltett különösen Hugo Wolff három késői dalának meglepően finom, átértett előadásával. Igazi területe a magyar népdal. Itt szerzett megbecsült és tisztelt nevet magának. *Hodula* István, *Kern* Aurél és *Lajtha* László feldolgozásában mutatott be szebbnél szebb népdalokat. Legjobban a Kossuth-verbunkos, *Gügye Pista*, *Ha elmegyek az ősényi templomba...* *Basa Pista* és *Láttál-e valaha...* címűek tettek.

Gina Pinnera amerikai énekesnő januárban mutatkozott be a budapesti közönségnek. Bársonyospuhaságú, hajlékony, ter-

mészettől nem a legszebbcsengésű hangját a kíméletlenül, tökélyig erőltetett énektechnika megrabolta életerjétől, üdeségétől. Magaskultúrájú előadásában sem szereztek zavartalan élvezetet a műsorára tűzött olasz operaáriák, mert a hallgatóra olyan hatást gyakoroltak, mintha a herbárium préselt virágai közt lapozgatna.

Kreszné Sztojanovics Lili finom ízlése mindenekeelőtt műsorának gondos összeválogatásában nyilvánult meg. Régi olasz ariákat, Schumann- és Brahms-dalsorozatot, *Szántó* Jenőnek három érdekes szövésű Ady-dalát, *Kodály*- és *Kósa*-dalokat énekelt februári hangversenyén ösztönös muzikalitással és művészi stíluserzéssel.

Basilides Mária dalestje *Bartók Béla* zongorakiséretével kimagasló esemény volt. *Kodály* borongós, a mult mélységéből feltörő „*Megkéssett melódiák*” és nyolc művészi, népies verse már előadásra került. Újdonság volt azonban a gazdag műsor többi száma. *Debussy* három dala Franciaországról és különösen zseniális balladája a párisi nőkről káprázatos szépségűek. *Bartók* tizenöt újabb briliáns magyar népfeldolgozása is igen szép volt. Különösen a Régi keservek, Két párosító és Régi táncdal sikerültek. Valamennyi népdal zongorakisérete ragyogó, a dal lelkiállapotát megkapóan jellemző. *Haics Géza*.

Koch Aurél, *Molnár Imre* tanítványa, februárban rendezte bemutatkozó hangversenyét. Kulturált, intelligens énekes; műsorából magyar népdal-intepretációit emeljük ki.

LAPSZEMLE

Anbruch (november-december). *Hans F. Redlich*: G. F. Malipiero és az új opera. Malipiero programmatikusan visszatér a régi, XVI—XVII. századbéli olasz tradíciókhoz. Monteverdin erősödött operái a XIX. század olasz „melodramma”-jától eltérő drámai és zenei zártságot érnek el. — *Alois Haba*: Casella „Scarlattiana”-ja. A „rend” nevében üzött reakcióval szemben, amely Casellában legpolemizálabb és legprogrammszerűbb képviselőjét találta meg, a formálás szabadságáért száll síkra. — *Wgd.*: Bartók Béla III. vonósnégyese. — (január): Új operák szerzői műveikről: *Ernst Krenek* („Orestes élete”), *Kurt Weill* („Mahagonny”), *George Antheil* („Transatlantic”), *Walter Braunfels* („Galathea”), *Karol Rathaus* („Idegen föld”). — *Ernst Bloch*: A varázsfuvola és mai szimbólumok.

Der Auftakt (január). *Otto Erhardt*: A modern zenésszínpad és Verdi: A német színpadok Verdi-renaissancejával, amely a mester korai és középső periódusának termékeit egymásután eleveníti fel (Forza del destino, Ernani, Don Carlos, Macbeth, Luise Miller, A két Foscari, Simone Boccanegra, stb.), a jobb és hívebb előadásmodor is életrekapott. Az igazi opera, amelynek Verdi telivér képviselője, felszabadul a zenedrámái előadásmodor nyomása alól. Toscanini interpretációjára hivatkozik, mint ideális példára.

Die Musik (december). *Ferdinand Pohl*: Hans von Bülow. — *Emil Michelmann*: Agathe von Siebold, Brahms ifjúkori szerelme. — *R. Henning*: Öntudatlan plágiumok: Weber és Mendelssohn, Weber és Wagner stb. egyező helyeire hívja fel a figyelmet, új adalékokat szolgáltatva az ilyen kölcsönzések nagyszámban ismeretes eseteihez. — *Ernst Schliepe*: Az operett műhelyéből: Utolsó következtetése, hogy senki sem túlságosan jó muzsikos ahhoz, hogy operát írjon. — (január). *Bach-füzet*. *Alfred Lorenz*: Homofon nagyritmus Bach polifoniájában. Kísérlet a bachi formák eleven csodájának formulákba szorítására. — *Felix Weingartner* és *Hermann von*

Waltershausen a Bach-művek előadásmódjához szólnak hozzá. *Erik Reger* Bach aktualitásáról ír, *Willi Apel* a Kunst der Fuge sokat vitatott (Graeser, David) és még mindig problematikus kérdéséről értekezik.

Melos (december). *Hans Mersmann*: Korszerűség és aktualitás: A korszerűség szükséglet, az aktualitás divat. Az utóbbi önmagában nem érték. Pl. az antik tárgy Stravinszky „Oedipus”-ával a korszerűség igen erős szimbóluma lett; nyomában azonban az antik téma, legalább is Párisban, kezd aktuális lenni. — *Kurt Weill*: Aktuális színház: Nem elegendő a zenedráma meglévő formájába a modern élet néhány rekvizitumát vagy figuráját beilleszteni, hanem meg kell találni a módját a korszerű anyagnak a korszerű zenei színház megfelelő formájába való öntésére. — *Alfredo Casella*: Újklasszikus zene. Az új olasz iskola reakciós és külsőleges kapcsolódását a XVII—XVIII. század nagy mestereihez (Monteverdi, Scarlatti, Pergolese, stb.) nem Stravinszky hirtelen pálfordulásával indokolja, hanem függetlenül bekövetkezett, latens tradíciók áttörése folytán egy egész nemzeti legbensőbb tulajdonát képező jelenségnek igyekszik feltüntetni. — (január). *Hans Sahl*: Az ízlés krízise.

Zeitschrift für Musikwissenschaft (december). *Peter Wagner*: A lipcei Szent Tamás-levéltárból (III.): Egy középkori traktátus. — *Erich Hertzmann*: A többkórusos kompozíció a XVI. század első felében: Josquin és iskolája építik ki a többkórusosságot a szólamoknak alkalmailag két csoportra való bontásával és szembehelyezésével. Az első tiszta kétkórusos kompozíciónak Rousée 1535-ben megjelent nyolcszólamú „Regina celi”-jét tartja. — *Povl Hamburger*: Emanuel Adriansen „Pratum musicum”-ának fantáziái. Bio-bibliografikus fejtegetések és — nem mindenben találó — stílári megjegyzések mellett közli függelékben a kitűnő XVI. századbéli hollandi lantos három fantáziáját elfogadható átírásban. — (január). *Otto Ursprung*: Ó-

görög hatások és új-görögös vonás a középkori zenében. Peter Wagnerrel ellentétben ó-görög kolonizációra és ennekfolytán a délolasz, ravennai, délfancia, stb. egyházakban kezdettől fogva befolyást nyert görög elemre vezeti vissza a görög hatást a liturgiában és a többszólamúságban, nem pedig Karoling-kori görög szerzetes-invázióra. — *Carl-Allan Moberg*: Egy elfeledett Pseudolonginus-szöveg a zenéről. Peter Wagner „paraphonia”-elméletéhez, a korai római kvint orgánium etimológiai bizonyításához hoz új adalékokat.

La Revue Musicale (január). *Charles Koechlin*: Chabrier. Védőirat és rehabilitáció a „Roi malgré lui” feltűnésteltető párisi felújítása alkalmából. Egyenként veti vissza a Chabrier ellen felsorakoztatott kifogásokat, a dilettantizmus, vulgaritás, melódikus invenciótlanság vádjait és az említett mű frissességében, műveinek tökéletes formásságában és ízlességében a legnagyobb francia muzsikusok egyikére ismer, aki a Franck-iskolával szemben Debussyvel és Fauréval a francia nemzeti tradíció helyreállítója.

La Rassegna Musicale (november). *M. Pincherle*: Antonio Vivaldi (folyt.). — *A. Schaeffner*: Stravinszki „Sacre du printemps”-jának története és jellemzése. — *Marc Pincherle*: Antonio Vivaldi. Biografikus vázlat a források kritikai átszűrésével és értékelésével. Pontos s teljes bibliográfia. — (január). *Alfredo Parente*: A zene színei és formái, a művészetek különbözőségének problémája és a futurizmus esztétikája. — *Guido Pannain*: Richard Strauss művészetének kritikája mai szempontból. Kimutatja a különböző befolyásokat és arra az eredményre jut, hogy Strauss „a zenei

technika szempontjából a demokrata hipokrizisnek legelegánsabb megtestesítője”.

Musica d'oggi (december). *Camille Bellaigue*: Spanyolország a francia zenében. — (január). *Arnaldo Bonaventura*: Az 1930-as év zenei centenáriumi: 430 aug. 28. † Szent Ágoston; 1330 † Walter Odington, a kiváló angol teoretikus, a terc konzonanciájának első apostola; 1430-ban született Antonio Squarcialupi, Lorenzo di Medici nagy orgonása; (1430-ra teszi a szokásos 1425 helyett Okeghem születését, de megfelelnek Jacob Obrechtről, akinek születését általában 1430-ra teszik); 1530-ban született Constanzo Porta és talán Orlando di Lasso, 1730 jún. 14-én Sacchini, 1830-ban Rode, Hans von Bülow, Leschetitzky.

The Chesterian (december). *Charles van den Borren*: Philippe de Monte-nak, Orlando di Lasso és Palestrina nagy belga kortársának, akinek műveit szerző most adja ki a belga akadémia megbízásából, rövid életrajzi vázlata és finom jellemzése. — *Herbert Antcliffe*: Valódi és hamis orientalizmus.

The Musical Quarterly (január). *Clifton Joseph Furness*: Arab és néger népies zene. — *Henry Prunières*: Albert Roussel 18. zsoltára. — *Hilda Andrews*: Erzsébet-kori cembalo-zene: A „My lady Nevilles Virginal-Book” ismertetése. — *Victor Belaiev*: Olenin emlékezései Balakirevről. — *J. G. Prodhomme*: A zenészek gazdasági helyzete Franciaországban a forradalom előtt.

Tempo (december). *Hubert Dolezil*: Josef Bohuslav Foerster műveinek részletes méltatása 70. születésnapja alkalmából. — *Richard Vesely*: J. B. Foerster 5. szimfóniája.

Magyar Nemzeti Múzeum Zenei Osztályának közlései

JELENTÉS A ZENEI OSZTÁLY 1929. ÉVI MUNKÁSSÁGÁRÓL

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára Zenei Osztályának tervszerű fejlesztése és kiépítése érdekében ez évben nevezetes lépés történt, akkor, amikor a Könyvtár egyes osztályainak önállósításával kapcsolatban a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium 430—0/3—1929. számú rendeletével az önálló zenetörténeti osztály létesítéséhez hozzájárult. A Zenei Osztály kiegészítésére és fejlesztésére vonatkozó terv a Magyar Könyvszemle 1928. évi folyamában megjelent: „A Nemzeti Múzeum Zenei gyűjteményeinek kialakulása” című dolgozatban van kifejtve, de mert minden terv keresztülvitele elsősorban pénzkérdés, ez is csak az évek óta minden tekintetben elégtelen múzeumi javadalom emelésével kapcsolatban valósítható meg.

A Zenei Osztály 1929. évi szerény gyarapodását az itt következő táblázat szemlélteti:

	Hangjegy kézirát	Elméleti kézirát	Zenei levél	Nyomatott		Kép	Összesen
				hangjegy	könyv		
Köteles példányok	—	—	—	211	84	—	295
Vétel	1	—	22	15	19	—	57
Ajándék	2	1	—	27	4	3	37
Csere	—	—	1	—	—	—	1
Áttétel	—	—	—	1	6	—	7
Összesen	3	1	23	254	113	3	397

Az ajándékok közül ki kell emelnünk Lajtha Lászlóét ki egy Bartók Béla-kéziratot. Jemnitz Sándorét és Radnai Miklósét, kik saját kéziratukat ajándékozták gyűjteményünknek és Kleinecke Hildáét, aki Richter Jánosnak ismeretlen művésztől való (körülbelül 1875) olajfestményű arcképével gyarapította osztályunkat.

Vétel útján — elsősorban ajándékpénzből — több értékes darabbal gyarapított gyűjteményünk. Megszereztük a XVII-ik századi csikcsobotfalvi kéziratot, amely valószínűleg Kájoni kezeírása, azután Káldy Gyula levelezéséből 20 értékes darabot. A Werner Wolfheim-féle nevezetes és aukcióra bocsátott gyűjteményből csak úgy tudtunk néhány darabra Berlinben árvereltetni, hogy Zenei Osztályunk egy barátja a szükséges összeget előlegezte, akinek ezt az év folyamán részletekben visszafizettük. Ezen az aukción szerzettek közül Demantius: Timpanum militare, Ungarische Heerdrommel und Feldgeschrey, Nürnberg, 1600, Rauch: Curus triumphalis, Bécs, 1648, című munkák emelendők ki. Sajnos, fedezet híjján igen sok fontos, hazai vonatkozású levél, kézirat megszerzéséről le kellett mondanunk.

A Zenei Osztály már évek óta tervezi egy, az Osztály anyagával foglalkozó, időszakonként megjelenő publikáció kiadását; ezt azonban fedezet híjján mindig el kellett halasztanunk. Idén sikerült azonban, ehhez, úgyszólván bevezetőként —

addig, amíg a viszonyok jobbra fordulnak — a Muzsika című zenei szaklap fel-
lős szerkesztőjét, Papp Viktor urat, ama tervnek megnyerni, hogy lapjában a Zenei
Osztály részére állandó rovatot nyisson. Így a Muzsikában, lehetőleg minden
számban, egy-két lap az „A Nemzeti Múzeum Zenei Osztályának Közlései” címen
a Zenei Osztály vezetőjének rendelkezésére áll oly célból, hogy: „legrégebbi nem-
zeti közgyűjteményünk, a Magyar Nemzeti Múzeum zenei osztályának anyagáról,
zenei gyűjteményeinek gyarapodásáról beszámoljon, ismertesse az újabb szerze-
ményeket, a régebbi anyag ritkaságait és kiemelkedőbb érdekességeit, továbbá
zenetörténeti adalékokat tegyen közzé, mindenben szolgálva a Nemzeti Múzeum
érdekeit”. Az 1929-ik évben ilyenképpen 16 lapnyi közlemény jelent meg.

A Zenei Osztályba a vezető tisztviselőn kívül még egy segéd tisztviselő van
beosztva, aki azonban további intézkedésig más múzeumi tárban teljesít szolgálato-
tot; így az osztály egyetlen tisztviselője — az általános altisztviselő folytán — a
szerzeményeknek bélyegzővel való ellátásától a címkézésig, mindent maga végez.
Ezenfelül, különösen az év első felében, részt vett a könyvtár egyéb szolgálatában,
helyettesítette a szabadsággal távol lévő igazgatót s a kutatóknak rendelkezé-
sére állott.

Osztályunk anyaga iránt az érdeklődés állandóan nő s különösen nagy az
érdeklődés a zenei osztály könyvanyaga, a tudományos munkák iránt. A közös
könyvtári olvasóteremben — az év utolsó negyedében (statisztikát csak ez időtől
vezettünk) — 100 kutató 389 művet használt. A kölesönzések száma is állandóan
növekszik.

Az ajándékozók névsora: Csatkai Endre (Sopron), Jemnitz Sándor, Klein-
ecke Hilda, Lajtha László, Major Ervin, Molnár Antal, Procopius Béla, Radnai
Miklós, Ruttkay Aladár, Society for the Publication of Amercian Music (Wa-
shington), Vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minisztérium.

SZEMELVÉNYEK A ZENEI OSZTÁLY LEVELESTÁRÁBÓL

12. ERKEL FERENC — CSENGERY ANTALHOZ.

A dráma és az opera barátai már a Nemzeti Színház megnyitása óta állandó
ellentétben voltak egymással. A dráma védői, Bajzával és Egressy Gáborral az élükön,
folyton támadták az operának, mint műfajnak létjogosultságát. A színpad
közös használata a két műfaj művészei között, ismételten vezetett surlódásokra;
kiküszöbölésükre legcélrányosabbnak a külön opera felállítása mutatkozott. Itt
következő levélben Erkel Ferenc gazdasági szempontból jogos aggályait fejezi ki.
E levél megírása után majd egy negyedszázad telt el, míg az Operaház felépült s
a két műfaj különválhatott. Ezidőben a belügyminisztérium fedezte a költség-
hiányokat.

Tekintetes Képviselő Úr!

A' leirat hangjáról, s' tartalmáról ítélve attól félttem, miszerint a' magas
Országgyűlésnek, melly a nemzeti színházunk' ügyét felkarolni készült, sem ideje,
sem kedve nem leend, intézetünk bajaival ezúttal foglalkozni — következésképpen
a' tőlem kívánt véleményadás is ily viszonyok közt feleslegesnek mutatkozván,
számításból nem siettem mind eddig nézeteim említésével más, égetőbb kérdések
közé tolakodni — de most, midőn a' lejátszott ijesztgetéseket egy természetesebb
kis engedékenység látszik föl váltani, jobban idején látom egyéni véleményemet s'
nézeteimet a' magyar színház viszonyairól ez úttal csak röviden ugyan, és egész

általánosságban előterjeszteni — de fentartom magamnak az engedélyt, a' kérdésben forgó tárgyhoz maga idejében tüzetesebben is szólhatni.

Tiszteltem én Szigligeti barátomnak tehetségeit, szakavatottságát, ügyes tapintatát, sokoldalú tapasztalásait, s' mindenek felett ama sokszor tanúsított buzgóságát, melylyel nemzeti intézetünk boldogulását mindenkor elősegíteni törekedett, de nem oszthatom azon nézetét, s' vele egy nézetben lévő mind azok' véleményét, kik a' drámát az operától már most sikeresen elválasztani javasolják.

Ugyan is Buda Pestnek nincsen még *akkora* műkedvelő közönsége, melyet színházunk egyes, ritkább eseteket kivéve, rendesen befogadni ne bírna — következőképpen nincs annyi állandó publikuma, mely után a' színház, rendes jövedelmeiből, nagyobb subventio nélkül — fenállni, illedelmesen megélni tudna, már pedig, ha a' dráma és opera közreműködve, egyesített vonzerővel nem képes *egy* házának a' szükséges jövedelmet biztosítani, hogyan fogja azt eszközölhetni különválva, *két* háznak *fél* erővel, *kettős* háztartás mellett, ugyan azon részvétlen, vagy ha jobban tetszik, nem elég népes városban, melyben azon felül még a' makacsabb népesség úgynevezett szellemi vágyaival, s' kívánalmaival is fogunk szemközt találkozni!

Ha Europa fő, és székvárosain végig megyünk, Londont, Parist, és Bécszet kivéve, nem látunk várost, melyben a' dráma az operától különválva találtatnék — pedig módjában volna Berlinek, Sz:Pétervárnak, Hamburgnak s' más Buda Pestnél jóval népebb, s' tehetősb városoknak, a' kérdéses divortiumot megkísérteni. — Megengedem én azt, hogy a' drámának jobb és kényelmesebb volna minden nehézség s' bajoskodás nélkül külön házban fejlődni, de számításomból ki nem feledve az uralkodó viszonyok befolyását, nem vagyok képes átlátni az ily, céljának biztosan megfelelő terv' kivihetőségét. — Szigligeti Ur ugyan azt mondja: „hogy az Országtól *illően segélyezve*, jól vezetve, s' gazdálkodva, meg él már Pesten mind a' kettő külön is“. Elhiszem, csak hogy azon „*illő segélyezés*“ nagyon elasticus egy fogalom, s' a' legjobb akaratnak is könnyebb azt concipálni, és ajánlani, mint létre hozni. Ha az Országnak volna magyar királya, ki mint született Maecenás pártfogolni akarná a' honi művészetet — ha az Országnak volna honfi kormánya, mely a' hazai művészet elébe gördült természetes és mesterséges akadályokat elhárítani kívánná, — ha végre az Országnak még egy kis pénze is volna és maradna, melyet nem csak idegen status adósság törlesztésére, hanem hazai célokra is szabad volna fordítania — akkor én is háttérbe szorítva a' helytelen szerénykedést, javaslatba merném hozni azon eszközök alkalmazását, melytől a' hazai művészet emelkedése, s' állandó virágzása biztos várható — de így, míg a' sarkaiból kiforgatott ország maga helyre nem vergődik, véleményem szerint a' magyar műzsák is megférhetnek az Országtól *illően segélyezendő egy* házuk *közös* oltáránál.

Nem is abban látom én a' bajt, hogy a' mostani színház kicsi — hogy az opera ennyibe vagy annyiba kerül — hogy a' drámának néha rögtönözve kell előállnia — hogy az opera próbák délfele tartatván, a' drámáit korábban kell tartani — hogy a' dráma színlapjain az operák hirdettetnek — s' hogy az opera mellett ugyan azon házban többnyire másod szerepet játszik s. a. t., mind ez, ha némileg baj is — melyen azonban segíthetni — de soha sem elég ok arra, hogy a' drámát az operától elválasszuk, s' mind a' kettőnek sorsát még nagyobb bizonytalanságnak kitegyük!

A Nemzeti Színház fő rendeltetése nem a' jövedelmi források minden ároni szaporítása — hanem a' drámai irodalom, és a' drámai zenének fejlesztése, és ezek által a' nemzetiség terjesztése. — Központi képző intézet ez, mind a' szavaló, mind az éneklő drámára nézve, s' legjobban pótolja egyszersmind a' Conservatoriumok hiányát is. — És éppen azért, mert nem nyereszkes — hanem nemzeti célokat előmozdító országos intézet, mely hivatásánál fogva sokszor jelentékeny, de nemesebb feladatával össze nem férő jövedelmi források felhasználását elmulasztani, feláldozni kénytelen, szükséges, hogy az országtól oly mértékben gyámolítottassék, hogy speculatiókra egyáltalában ne szoruljon — ezekre pedig csak

akkor nem fog szorulni — ha évenként legalább 80.000 forintnyi subventiót nyrend. A' művészt, kitől folytonos szellemi haladás és tökéletes teljesítések igényel-
tetnek, oly fizetéssel kell ellátni, hogy legalább a' mindennapi kenyérkeresés gond-
jaitól ment legyen — már pedig ez nálunk nincs így. Nem értem itt az első rangú
színész és énekes tagokat — ezeknek nem lehet okuk a panaszra — de
igen is értem a' hangászkar, kardal és ballet tagjait és a' másod rendű színésze-
ket, kik ez intézettől nyert fizetéseikből, bár mi takarékos gazdálkodás mellett
becsületesen megélni nem bírnak, s' így aztán kénytelenek, *mi mindig a tanulmá-
nyozás és tökéletesedés rovására történik*, másféle keresménnyel a' szükségét pó-
tolni. Pesten jóval drágább az élet mint Párisban — a' fizetés pedig nem csak
30 perccel *kisebb*, de 40—50 százalékkal, mit az agio világosan bizonyít —
rosszabb is, 's e' pénzvizyonyi nyomorúság annyira leolvasztja 's megnehezíti a'
keresményt, hogy nálunk a' szegény ember jó formán csak akkor mer jóllakni, —
ha a' bécsi börzének történetesen eszébe jut, egy darab ideig minden legkisebb
semmiségétől meg nem ijedni. — Adjuk meg mi is szegényebb sorsú tagjainknak
a' méltányos illetőséget, lássuk el oly fizetéssel, hogy takarékoság mellett abból
becsületesen megélhessenek, 's ők bizonyosan kellőleg fognak igyekezni 's *haladni*,
mi szellemi tekintetben megbecsülhetetlen nyeresémet.

Legyen végre szakavatott, ügyes tapintatú, tevékeny, s' erélyes igazgató, ki
az intézet nemzeti céljait ismerje s' értse, s' nyerjen az intézet, mint mondám,
legalább csak annyi subventiót, hogy spekulatiókra ne szoruljon, kétségtelenül el
lesz háritva legnagyobb része azon nehézségeknek, melyekben a' suprematiára
törekező dráma, haladásának akadályait véli feltalálni. — Az ügyes tapintatú
igazgató, kinek intézkedéseibe nem lesz beleszólás, a' szerződések lejártával, vagy
megújításuk alkalmával mindenek előtt egy *jobban válogatott* személyzetet fog
szerződtetni, oly egyéniségeket, melyeket nem coteriális, vagy újdonságírói párt-
fogolás fog a' színházra *erőszakolni* — hanem tiszta érdem, hivatás, művészi
tehetség! S' e' válogatottabb személyzetet nem fogja úgy, mint itt eddig történt,
egész éven át az országban össze vissza vendégszerepeltetni — hanem *folytonos
gyakorlatban*, 's *alkalmazásban együtt* tartani, a' forró nyári hónapokban pedig
a' színházat 4 vagy 6 hétre bezárni, s' ez időt a' szokásos vendégszereplési sza-
badságokra 's a' színház külső s' belső kijavítására felhasználtatni.

Van ez ügynek igen sok oldala, melyhez szólni kellene — de egy kimerítő
rendszeres munkálathoz idő s' előkészület kell — én pedig ez úttal csakis annyit
tűztem ki magamnak főfeladatul, hogy az illetőket figyelmeztetve, megkérjem,
méltóztassanak befolyásukkal oda működni, hogy ezen ikrek könnyelműen el ne
választassanak — 's mind kettőnek sorsa nagyobb mértékben ne kockáztassék —
karöltve csak megélték eddig valahogyan — de különválva a' jelen körülmények
közt, mind kettőre nézve bizonyos a' pusztulás.

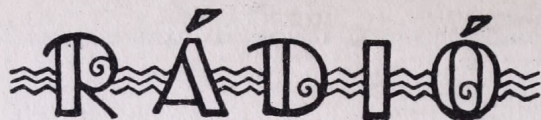
Mely előleges általános figyelmeztetés után megkülönböztetett tisztelettel
maradtam

Gyulán július hó 28án 1861

A tekintetes Képviselő Úrnak

alázatos szolgája

Erkel Ferenc.

KACSOH PONGRÁC

(Rádiófelolvasás.)

A nagy magyar zenepoéta, Kacsóh Pongrác emlékére a rádió ma ünnepi hangversenyt rendezett.

Nekem jutott a feladat, hogy a hangverseny előtt bevezetőt mondjak, a körünkből — fájdalom — oly korán elköltözött művésztől, kihez benső és őszinte barátság szálai fűztek.

Kacsóh Pongrác egészen különleges helyet foglal el a magyar zenetörténelemben. Különleges helyet főképpen azért, mert János vitéz című daljátéka kétségtelenül a legnagyobb eddig elkönyvelt magyar színpadi siker, másrészt: mert rajta kívül nem volt magyar zeneművész, aki ennyire egy csapással emelkedett az első sorába.

Gyermekkoráról, zenei hajlamának első megnyilatkozásáról kevés adatunk van. Kacsóh Pongrác Budapesten született, 1873. december 15-én. Édesatyja a magyar államvasutak főtisztviselője volt s néhány évvel a kis Pongrác születése után Kolozsvárra került; az ottani államvasúti üzletvezetőség kötelékében teljesített szolgálatot. Iskolai tanulmányait Kacsóh Pongrác Kolozsváron végezte, mint a református lyceum növendéke. Jó tanuló volt s tanárainak hamar feltűnt a serdülő gyermek kivételes akaratereje, éles megfigyelőképessége. Középiskolai tanulmányaival párhuzamosan a kolozsvári konzervatóriumban zongorázni és fuvolázni tanult; a zeneelmélet elemeire maga Farkas Ödön, a konzervatórium igazgatója, az ismert kiváló magyar zeneszerző tanította. Szervezőtalentumáról is bizonyosságot tett; a lyceum növendékei körében iskolai zenekart szervezett s azt több alkalommal maga vezette. Hajlamait követve, a középiskola elvégzése után a tanári pályát választotta élete céljául. A kolozsvári egyetemen a bölcsészeti fakultás hallgatója lett s bölcsészettudományi oklevelét a természettudományi szakon — summa cum laude — 1896. június 13-án szerezte meg. Nehéz és komoly egyetemi tanulmányai idején sem hanyagolta el azonban zenei tanulmányait. A zene iránt táplált rajongó szeretete arra ösztönözte, hogy magát ebben az irányban is tovább képpezze. Lelkesedéssel tanulmányozta a nagy mesterek örökbecsű műveit s mint ahogy a történelmi emlékekben gazdag Kolozsvár patinás falai között megtelt a lelke az izzó magyarság érzéseivel, úgy szívta magába Beethoven szonátáiból és szimfóniáiból a klasszikusok tiszteletét. Sokszor hallottam tőle, hogy, elfáradva a legnehezebb matematikai problémák fejtegetései közben, üdülést és felfrissülést csak egy-egy örökéletű zenemű eljátszásában talált.

Az egzisztencia megteremtésének gondoljai sem téríthették el a művészettől; a zene iránt érzett rajongó szeretete állandóan ott parázslott minden szépért hevülő ifjú szívében.

1897 szeptember 15-én Kacsóh Pongrác tanári oklevelet nyert s ennek alapján rövidesen — 1898-ban — megkezdte működését a budapesti VIII. ker. állami főgimnáziumnál. Mint mindenbe, amivel éppen foglalkozott: Kacsóh új hivatásába, a pedagógiai tevékenységbe is teljes lelkesedését vitte bele. Mondják, hogy igen szigorú tanár volt, szigorúsága azonban főleg a tunya gondolkodás, a pongyola fegyelmezetlenség ellen irányult. Aki lelkiismeretesen tanult, aki lelkesedni tudott a tárgya iránt, azt szerette, azért még exponálni is tudta magát. Ebbe az időbe esnek Kacsóh tudományos dolgozatai, értekezései, melyek a szakkörök figyelmét a fiatal professzor felé irányították; ugyanakkor azonban, fellelkesedve a főváros nagyralendülő zenei életének eseményeitől, zenei hajlamai is újabb lángra lobbannak. Állandó látogatója a hangversenyeknek, az operának s a legszűkebb baráti körben már egy-egy kompozíciója is elismerést arat. E szerény sikerek tudásának tökéletesítésére ösztönzik. Zeneszerzési tanulmányokat folytat Herzfeld Viktor, a zeneakadémia tanárának vezetése mellett. Vágyakozása valamely zenei tevékenység kifejtésére mindig erősebb s gyakorlati tapasztalatainak gyarapítása végett zenetanári állást vállal a Málnai-féle ismert leánynevelőintézetben. Az állandó zenei foglalkozás csakhamar kibontakozásra juttatta Kacsóh Pongrác igazi hivatását. Komoly és kitartó zenei tanulmányai megérlelték eredeti és nagyértékű talentumát s midőn egy iskolai előadás alkalmából a Málnai-féle intézet növendékei részére Csipkerózsika címmel daljátékot ír, magára vonja az elismert tollú író: Bakonyi Károly, valamint a Király-színház igazgatójának, Beöthy Lászlónak figyelmét. A Csipkerózsika zenéjének keresetlen magyarsága, mezei virágokhoz hasonló harmatos üdesége annyira megnyerte a kényes ízlésű színházi szakemberek tetszését, hogy felszólították a fiatal s akkor még csaknem teljesen ismeretlen zeneszerzőt a János vitéz szövegekönyvének megzenésítésére.

Ki írhatná le Kacsóh határtalan örömét, mikor a nem remélt, kitüntető megbízást kapta? Még évekkel később is mélyen meghatva beszélt nekem életének e legboldogabb pillanatáról. Legmerészebb álmai megvalósulásának reménysugara csillant fel lelkében. Megmámorosodott arra a gondolatra, hogy az ő munkája a főváros egyik elsőrendű színházában, a legkiválóbb szereplőkkel fog színrekerülni. A hír, dicsőség, talán a halhatatlanság aranybabérja jelent meg lázas képzeteinek csapongása közben. De éjjel álmatlan óráiban a kétkedés érzése is kínozza. Meg tud-e majd felelni a vállalt nagy feladatnak? Fanatikus hittel hessegette el magától a csüggedés gondolatát. A nyári szünidő elején elutazott s imáadásig szeretett édesanyja közelében új erőt merítve, megírja a János vitéz első vázlatát. Visszatérve a fővárosba, lázas buzgalommal lát munkához. A partitúra csakhamar elkészült, magába foglalva Kacsóh kivételes, eredeti tehetségének legszébb kivirágzását. A művet a Csipkerózsikában is feltűnt egyszerű, tiszta, keresetlen, édesbús magyarság jellemzi. A naivitásában elbájoló népies elem megkapóan szövi át a János vitéz dalait. A dallamok feldolgozása, formábaöntése, természetes és mesterkéltég nélkül való. Minden hangja szívből fakad és szívhez szól. És ami a legcsodálatosabb: a fiatal szerző seholsem esik a kezdők szokásos túlzásainak hibájába. A drámai jelenetknél sem veszti szem elől a helyes mértéket, a mesejáték egyszerű, gyermekies hangja sohasem téved a szertelenség útvesztőjébe. A második felvonás francia milieuje sem zökkenti ki a helyes irányból; itt is megőrzi az egyszerű, népies hangot; csodálatos ösztöne nem engedi lesiklani a mese poézisének virágos ösvényéről. Mindent összevéve, a János vitéz

tündöklő sikerének titka, hogy zenéjének megírását éppen *Kacsóh Pongrácra bízák*; viszont igaz az is, hogy Kacsóh tüneményes felbukkanását főleg az magyarázza, hogy éppen a *János vitéz* megzenésítésére kapott megbízást.

A Király-színház 1904 november 18-án hozta színre a szerencsés darabot. A siker előadásról előadásra fokozódott s csakhamar a vidéki nagy városok színpadjain is tomboló sikerrel került színre. Lehetséges, hogy a sikerben nagy része volt az akkori idők politikai mozgalmainak, de az egészen bizonyos, hogy a nemzeti felbuzdulás elterjedésében igen hathatósan működött közre a János vitéz hazafias lelkesedést támaztó tiszta magyarsága.

Kacsóh Pongrác — mint előbb mondtam — egy csapással a legnépszerűbb magyar zeneszerzők sorába emelkedett s ha későbbi műveivel a János vitéz sikerét nem is tudta elérni, eléggé sohasem méltányolható igyekezettel és következetességgel törekedett magasabb művészi célok felé. A nagy zenei értékek intenzív tanulmányozását kitartóan folytatta. Nagyobb és komolyabb zenei ideálok elérésére törekedett. Sorban a legközelebbi műve a Zangiwill darabjából készült Mary-Anne volt, mely azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Újra magyar tárgy után nézett tehát, mintha csak érezte volna, hogy sikerei csakis a magyar talajban gyökerezhetnek s 1906-ban ugyancsak a Király-színházban színrehozta Rákóczi című daljátékát. Ez a darab sem bizonyult a János vitéz méltó társának. Igaz, hogy Petőfi génusza és csodálatos költészete hiányzott a Rákóczi szövegéből, melynek tárgya, hőse szerencséjének folytonos hanyatlásával, különben sem hálás színpadi téma. A Rákóczi zenéje is csak abban mutatott lényeges haladást a János vitéz partitúrájával szemben, hogy hangszerelése és harmónikus felépítése előkelőbb, választékosabb és művészebb veretű. Sajnos, azt a közvetlen, keresetlen, gyakran gyermekes naiv hangot, mely a János vitéz zenéjének annyi üdeséget és elragadó bájot kölcsönzött, Kacsóh nem használhatta az egészen elűtő kezelést igénylő Rákócziiban. Így a Rákócziinak is csak jelentős erkölcsi sikere volt s régen letűnt a játékrendről, melyen az elpusztíthatatlan erejű János vitéz újra és újra hódított.

A Rákóczi után mintha megcsappant volna Kacsóh munkakedve. A valóság az, hogy továbbra is rengeteg sokat dolgozott. Munkaerejét azonban felaprózta az a sokoldalú tevékenység, melyet abban az időben kifejtett. Tanári teendői mellett tudományos cikkeket írt; 1909-ben megjelent *Zenei fejlődés története* című műve; esztétikai és kritikai dolgozatai különböző szakfolyóiratokban láttak napvilágot. Ezekre az évekre esnek még Pásztor: A harang című legendájához írt kísérő zenéje, ugyancsak a Molnár-féle Fehér felhő és Liliom című darabokhoz írt zeneszámok. Dalai — melyek közül néhány ma is népszerű és közkedvelt — ugyancsak ebben az időben jelentek meg; az évekkal később elkészült Dorottya megírásának tervezetése is foglalkoztatta már. A zeneművészetben akkortájt erősen lábrakapó reformmozgalom hullámai őt is magával ragadták. Megszervezte az új magyar zene egyesületét, melytől azonban hamarosan elfordult, mikor észrevette, hogy munkatársai, a sok nagyra törő, de nem éppen tehetséges fiatal zenész, csak a legvadabb szertelenségben való tobzódással képesek magukra vonni a figyelmet.

Miniszteri rendeletre 1909-ben a kecskeméti reáliskola igazgatói állását foglalta el. De még ez a jelentős előléptetés s a vele járó új munkakör ellátása sem

vonhatták el igazi hivatásától. Kacsóh ismert erélyével és szaktudásával példás rendben tartotta a reábízott iskolát, de szíve itt dobogott köztünk s minden legkisebb zenei esemény alkalmával itt láttuk, itt üdvözlöttük körünkben.

Egyébkén Kecskeméten sem szűnt meg a zenekultúra érdekében küzdeni és munkálkodni. A legelőkelőbb társadalmi köröket igyekezett a zene szeretetében egyesíteni. Zenetörténelmi felolvasásokat tartott; majd egyes mesterművek analízálásával, magyarázásával szerzett a klasszikus zenének rajongó híveket. A városban feltalálható műkedvelő zenészeket maga köré gyűjtötte s „*Úri banda*“ névvel zenekaregyesületet szervezett, mely néhány hivatásos zenésszel egészítve ki magát, rövid idő múlva a nyilvánosság előtt is nagy érdeklődés mellett, jelentős sikerrel szerepelt. Egyik hangverseny alkalmával még Beethoven V. szimfóniáját is előadta, melyet Kacsóh versben írt prológja vezetett be. A prológ befejező sorait itt közöljük:

De im a Mester álmok honából
Szerény, szelíd valóra ébred,
Jámbor tanítvány áll az ajtón,
Kopogtatása hű alázat.
Csodálva néz az égő arcra
Két szeme, mely már könnybe lábbad
S a lángészrejtő bozontos főre.
Áhítva csügg a büszke ajkon
S a Mester szól: „*Lásd, így kopogtat*
Az ádáz sors az életajtón!“

1911 decemberében a székesfőváros meghívására Kacsóh Pongrác városi szolgálatot vállalt s mint zeneügyi szakelőadó kezdte meg széleskörű tevékenységét. Pedagógiai működését tovább folytatta tehát; de most már — igazán szíve szerint — csakis a zenekultúrának szentelte idejét. Buzgó harcosa lett a fővárosi iskolákban rendszeresítésre váró énekoktatásnak. Megalkuvást nem ismerő komoly akarással megszervezte az alsófokú kerületi zenetanfolyamokat, majd a közép- és felsőfokú tagozatok felállításával teljesen kiépítette a főváros iskoláiban a zeneoktatást.

Időközben a kultuszkormány által életbeléptetett és a középiskolákban való énektanításra képesítő tanfolyamnak lett kinevezett tanára. A tanfolyam növendékei részére kitűnő tankönyveket írt. A főváros tanszemélyzetének és tisztviselőinek közreműködésével megszervezte a fővárosi énekkart, mely rövid idő múlva mint számottevő zenei testület vett részt Budapest zeneművészi életében.

Zeneszerzői munkássága a sokoldalú pedagógiai tevékenység folytán bár csaknem teljesen szünetelt, kedvenc eszméjének megvalósításán, a saját szövegére írott s már említett Dorottya című víg dalművének partitúráján — különösen a nyári pihenők idején — serényen dolgozott.

A világháború kitörésekor Kacsóh mint tartalékos tiszt azonnal jelentkezett s a főváros által kért fölmentése idejéig katonai szolgálatot teljesített. Pompás katonadalai ebből az időből származnak.

A világháború folyamán Kacsóh komoly, rendszerint életbevágóan fontos lépésre szánta el magát. 1916-ban megnősült s bár házasságának mély és kölcsö-

nős vonzalom szolgált alapul, Kacsóh házaselete — fájdalom — csak igen rövid ideig volt boldog. Néhány hónappal fiaskája születése után a házasfelek elszakadtak egymástól. Minden forró érzése, rajongó szeretete ezután a kisleány volt, kit szerető, féltő gonddal nevelt.

A háború, az összeomlás s a forradalmak szörnyű izgalmi Kacsóh Pongrác idegeit is megrongálták. Amúgy is izgékony természete folytán ideges ingerlékenysége fokozódott. Házasságában való csalódása zárkózottá és rideggé tette. Szigorúsága tanári teendői közben gyakran szinte kíméletlennek látszott. Ezidőben sokat dolgoztam együtt Kacsóhval az énektanítói tanfolyamon és a rövidéletű, a kultuskormány szerveként működő zenetanácsban és gyakran voltam tanuja ideges, heves kitöréseinek. Lehet, hogy ez már bekövetkezendő, halálos betegségének volt az előjele, mert egyébként Kacsóhnak melegen érző, jó szíve volt. Aki látta valaha eljátszogatni kisleányával, látta a rajongó szeretet e gyöngéd megnyilatkozásait; vagy tudomással bírt arról, milyen forrón szerette Kacsóh az édesanyját, bizonyára igazat fog nekem adni. Csupán végtelenül érzékeny volt. Betegesen finom idegzetét olyan csekélységek is súlyosan irritálták, melyek más, nyugodtabb vérmérsékletű embereket egész hidegen hagytak.

A közéleti állapotok lassú, de folytonos javulása folytán bekövetkezett nyugalmasabb időkben Kacsóh módot és időt talált kedvenc művének, az általa „chef d'oeuvre“-nek tekintett vígoperájának befejezésére. Mintha a kegyetlen sors ez esetben kíméletet kívánt volna gyakorolni: Kacsóh Pongrác befejezte a Dorottyát, mielőtt a végzetes betegség a tollat kiütötte volna a kezéből. A befejezett munka feletti öröm, mintha zaklatott idegeire is nyugtatólag hatott volna, az énektanítói tanfolyam 1922. évi március végén megtartott képesítővizsgálatain Kacsóh sokkal nyugodtabb, jókedvű s a szepegő vizsgázókkal szemben lényegesen elnézőbb volt, mint egyébkor.

Annál fájdalmasabb volt hát az a megdöbbentő és váratlan hír, mely ugyanazon év május utolsó napjainak egyikén meredt felénk a délutáni újságok hasábjain.

Kacsóh Pongrác, a mindenki által dédelgetett Gráci, rosszul lett az utcán, összeesett és pár pillanatig eszméletlen is volt. A megriadt jóbarátok egymásnak adták a betegszoba kilincset, a kilépő örömmel közölte a várakozókkal a kedves jóbarát állapotának örvendetes javulását. Az aggodalmaskodók azonban megdöbbenve látták a visszatérő életerő túlizgatott megnyilvánulását, a nyugtalan izgékonyt, mely feltünőbb volt, mint valaha s ami súlyos, végzetes betegséget sejtetett.

Sajnos, nekik volt igazuk. Kacsóh Pongrác látszólag felépült, hivatalos tevékenységét is újra folytatta. Nyár elején szabadságra ment. Falura utazott jóbarátaihoz, pihenést és üdülést keresve.

Ősszel visszatért, látszólag pihenten, de a gyilkos kór kétségtelen nyomai val. Kedélye a végtelig csapongott; hol kacagott, hol elérzékenyedett, mint a gyermek. S a ragyogó, szarkasztikus, de mindig szellemes és a logika acélvágányaihoz szokott elme már nem volt a régi! Bánatosan lesujtva ébredtünk annak tudatára, hogy a májusvégi roham mégis csak a vég kezdete volt. Még október havában nagy örömben volt része: Beöthy László elfogadta a Dorottyát előadásra s nagyösszegű előleget folyósított. Akkor is a kis Jánoska jövője foglalkoztatta; a szomorú, sötét őszi napok komorságában csak az imádott gyermekkel töltött

egy-egy óra volt számára a verőfényes napsugár. 1922 december 1-én ezeknek a boldog óráknak is vége szakadt. Kacsóh Pongrác e napon lett a Szent János-kórház legszomorúbb pavillonjának lakója.

A kórházi kezelés eleinte némi javulást eredményezett. De a súlyos betegséggel szemben az orvosok minden odaadó gondossága, minden tudománya tehetetlennek bizonyult. Csakhamar újabb rohamok léptek fel s bár Kacsóh szívós szervezete sokáig ellenállt, a végzetet feltartóztatni nem lehetett. 1922 december 16-án, egy nappal ötvenedik életévének betöltése után, este 8 órakor érkezett az örök megpihenésnek, a földi szenvedések befejezésének pillanatához.

Temetésén impozáns módon nyilvánult az általános, országra szóló részvétel. Lesujtott barátai, ismerősei, a hálás, nagy közönség minden rétegének képviselői álltak körül a sírt; mindenki elhozta a maga „egy rózsaszálát“ s Kacsóh Pongrác örök nyugvóhelyén percek alatt egy virágzó rózsákkal elárasztott sírdomb emelkedett.

Kacsóh Pongráccal nagy magyar zenepoéta dőlt ki az élők sorából. Istenáldotta zenei tehetség volt, kinek zenéjéből mindig igazi, nemes költészet áradt s aki mindenekfelett magyar volt szíve utolsó dobbanásáig.

Szabados Béla.

FIGYELO

Dalpályázatunk eredményét a nagy anyag miatt márciusi számunkban közöljük.

Az új zene nemzetközi társasága idei lüttichi (liègei) ünnepe szeptember folyamán lesz. A jury tagjai Butting (Németország), Ibert (Franciaország), Malipiero (Olaszország), Pisk (Ausztria) és Schulhoff (Csehszlovákia).

Debussy halála helyét (Páris, Avenue du Bois de Boulogne, most Avenue Foch 80.) emléktáblával jelölik meg.

Pfitzner utóda a berlini művészeti akadémián Heinrich Kaminski lett.

Arnold Schmitz lett a breslauer egyetem új zenetudomány tanára. Schmitz 1921 óta magántanár, illetve rendkívüli tanár a bonni egyetemen és főképpen Beethoven-kutatással foglalkozott.

Respighi új operáján dolgozik, amely a XVI. században Ravennában játszik. Reiner számára zenekarra hangszereli Bach Passacagliaját és a Boston Symphony Orchestra ötvenéves jubileumára szimfónikus költeményt ír.

Don Lorenzo Perosi új oratóriumot fejezett be „A beteljesült álom” címmel.

Karol Rathaus Szvitjét hegedűre és zenekarra (Op. 27.) Stefan Frenkel és a Michael Taube-féle kamarazenekar mutatta be Berlinben.

Jaromir Weinberger, a „Svanda dudás” szerzője operát ír „Die liebe Stimme” címmel.

Arnold Schönberg új, „Máról holnapra” című operáját H. W. Steinberg vezénylete alatt február 1-én mutatta be a frankfurti opera.

Alfano „Utolsó lord”-ját márciusban mutatja be a nápolyi San Carlo-színház.

A német rádióállomásoknak közel 10 millió előfizetőjük van. A műsorok egyharmadát hírek teszik ki, a fennmaradó kétharmadot az egyes állomásoknál 9—20%-ban irodalom, 20—23%-ban előadások és 52—70%-ban zene tölti be.

A kölni opera ezentúl minden husvéthétben bemutatja azévi újdonságait sorozatban.

Az idei Händel-ünnepség május 30—június 1-ig Karlsruheban lesz. Kóruskoncert, kamarakoncert és az „Alcina” előadását tervezik.

A breslauer operaház — az utóbbi évek egyik leglendületesebben és legcéltudatosabban vezetett színházát — bezárják, mert sem a város, sem a porosz állam nem akarja a deficitet kellő szubvencióval pótolni. A rossz gazdasági viszonyok folytán szó van más színházak megszüntetéséről és — a városokban gazdag Rajnavidéken — olyan színházegyüttesek megalakításáról, amelyek három-négy városban felváltva működnének.

A berlini Stern-konzervatóriumon filmzenetanszak nyílt meg.

Kairó új operaházát épít. A régi épületet, amelynek megnyitására Verdi az „Aidá”-t komponálta, lebontják.

Párisi újdonságok: Pouleac: Aubade (Orchestre Symphonique), Germaine Tailleferre „Parme, Nocturne et Finale” (Concerts Poulet), Jaques Turina „Ritmos” (Concerts Poulet).

A hageni színház kamaratáncelőadásai során Honegger balettje „Der Kreislauf” címen kerül bemutatásra.

Darius Milhaud „Le train bleu”-balettjének német bemutatója Hannoverben lesz.

E. T. A. Hoffmann „Aurora” című előadatlan operáját a kézirat alapján bemutatja a bambergi színház.

Hindemith két férfikart komponált Brecht és Whitmann szövegére.

Frid Géának, egyik legtehetségesebb fiatal zeneszerzőnek öttételes zenekari szvitjét február 9-én nagy sikerrel mutatta be a Pierre Monteux vezétele alatt álló Orchestre Symphonique de Paris. A párisi lapok nagy elismeréssel írtak az új magyar szerző bemutatkozásáról. Frid Géa szvitjét

a budapesti Filharmóniai Társaság is felvette ezévi műsortervezetébe, de a nürnbergiek látogatása miatt elmaradt az itteni bemutató s a mű már csak a jövő évadban kerül előadásra.

Szeghő János ismert fiatal zongoraművész, zeneszerző elhúnytáról őszinte sajnálattal értesülünk. Ismételtelen szerepelt sikerrel a nyilvánosság előtt, néhány évvel ezelőtt rövid ideig tanára volt a Zeneművészeti Főiskolának. Hosszas betegség után ért véget szépen indult művész-pályája.

Franek Gábor győri székesegyházi karnagy, február 10-én elhunyt. Neve számos egyházi kompozíciója révén országszerte ismeretes.

AMERIKA

Az operazene terjesztése céljából érdekes mozgalom indult meg Amerikában: nagyobb városok zenekonzervatóriumi operatársulatokat szerveznek. Kezdte a Rochesteri Conservatorium, ezt követte nyomban a Philadelphiai Curtis Institute, a New-York Institute és a Cincinnati Conservatorium. Az előadások külsőségei épp olyan fényesek, mint a rendes operákéi és vezetőik a fakultás tagjai, akik többnyire maguk is hírneves operaénekesek. A zenekar mindegyike az intézet kiválóbb növendékeiből áll és a szimfonikus zenekarok tagjai is közreműködnek.

A philadelphiai „Grand Opera Company” előadta Goosens „Judith” című egyfelvonásos operáját a szerző vezetésével.

Anton Webern nyerte el a newyorki „League of Composers” tavalyi díját.

A bostoni zenekar, newyorki riválisa példáját követve, Kussewitzky vezénylete alatt európai túrára készül.

A Léner-vonósnegyes és a Roth-vonósnegyes számos nagyszerű hangverseny után elhagyta Amerikát. Érdekes, hogy Léneréről a sajtó mindig mint „Vienese quartett”-ről emlékezett meg. Magyar szerzeményeket egyáltalán nem tűztek hangversenyeik műsorára.

A Musical Art Quartett of New-York előadta Kodály első vonósnegyesét (op. 2.). A sajtó nagy elismeréssel írt a műről.

Toscanini newyorki búcsúhangversenyének hosszú, érdekes műsorára Beethoven, Mozart, Wagner művei mellett Kodály Psalmus Hungaricus-át is felvette. A közönség nagy tetszéssel fogadta.

A Philadelphia Symph. Orch. előadta Musszorgski Boris Godunoff-ját — ezúttal Amerikában először — eredeti alakjában, de csak koncerten. Még így is sokkal értékesebb volt az előadás zenei szempontból, mint a Rimsky—Korsakoff-féle átdolgozás operaszínpadon.

Stokofsky, a Philadelphia Symph. Orch. karmestere érdekes újítást vezetett be: minden egyes hangversenyen más-más elsőhegedűst szerepeltet hangversenymesteri minőségben. A sort magyar művész, Bejmel György, Hubay mesteriskolájának végzett növendéke nyitotta meg.

Schönberg „Variations” című újabb szerzeményét egyik hangversenyén bemutatta a Philadelphia Symph. Orchester. A Berlinben nagy sikerrel előadott művet az amerikai hallgatóság hűvösen fogadta.

Chicagóban Aidá-val nyitották meg az új operaházat. Az operaház költségei meghaladják a 20 millió dollárt. A világ legdrágább színházának tartják.

Ravel legújabb zenekari műve, a „Bolero”, Toscanini vezényletével előadásra került New-Yorkban és Philadelphian. A siker rendkívül nagy volt.

Serly Lajos, az Amerikába szakadt magyar zeneszerző ez évben tölti be élete 75. esztendejét. Tisztelői és barátai nagyszabású hangverseny keretében fogják születe évfordulóját megünnepelni.

Herzog György, magyar származású fiatal zenekutató, az amerikai indiánok közt most fejezte be folklore-kutatásait; ezekre a chicagói egyetemről kapott megbízást és az egyetem égisze alatt fog megjelenni kutatásairól beszámoló könyve.

ZENEIRODALMI REPERTORIUM*

1929 (I. FÉLÉV).

A repertóriumban felhasznált hírlapok és folyóiratok rövidítéseinek jegyzéke: A. E. = Az Est. — B. H. = Budapesti Hírlap. — B. Sz. = Budapesti Szemle. — D. Sz. = Debreceni Szemle. — E. = Ethnographia. — E. H. = Erdélyi Helikon. — E. K. = Esti Kurir. — F. = Filharmónia. — I. K. = Irodalomtörténeti Közlemények. — I-t = Irodalomtörténet. — K. = Korunk. — K. K. = Katholikus Kántor. — K. Sz. = Katholikus Szemle. — L. = Literatura. — L. M. = Lantos Magazin. — M. = Muzsika. — Ma-g = Magyarság. — M. D. = Magyar Dal. — M-g = Magyarország. — M. H. = Magyar Hírlap. — M. M. = Magyar Művészet. — M. V. = Magyar Világ. — N. É. = Nemzeti Élet. — N-t = Napkelet. — N. U. = Nemzeti Ujság. — 8 Ó. U. = 8 Órai Ujság. — Ny. = Nyugat. — P. H. = Pesti Hírlap. — P. L. = Pester Lloyd. — P. N. = Pesti Napló. — P. Sz. = Protestáns Szemle. — Sz-m = Széphalom. — U. = Ujság. — U. J. = Ungarische Jahrbücher. — U. N. = Új Nemzedék. — V. = Vasárnap. — Z. = A Zene. — Z. Sz. = Zenei Szemle.

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

- A berlini ünnepi játékok. L. 180. l.
 A debreceni országos dalosünnep. L. 232. l.
 Aetherzene-bemutató az Otthon-körben. P. H. 102. sz.
 A filharmónikusok napja Nürnbergben. B. H. 50. sz.
 A filharmóniai társaság strassburgi hangversenye. P. H. 51. sz.
 A gramofon a népnevelés szolgálatában. Ma-g. 86. sz.
 A XXII. Országos Dalosverseny. A Zene, 269. l.
 A kamarazene és a rádió. M. 3. sz.
 A. K. [Antos Kálmán] Hangverseny-krónika. A Zene, 216—217.; 265. l.
Albrecht kir. hg. Magyar zene. M. 3. sz.
 A magyar dal ünnepe Debrecenben. A Zene, 274—277. l.
A Magy. kir. Operaház Évkönyve. 1928—1929. 44-ik játékév. Bp. (1929.) M. kir. Operaház Igazgatósága. 8°, 78. l.
 A magyar zene. N. U. 50. sz.
 A milánói Scala vendégjátéka. A Zene, 283. l.
 Ankét a zenetanításról. P. H. 113. sz.
 A Nógrádverőcei Dalegyesület. — Ism. (n.—) K. K., 104—105. l.
Antos Kálmán. Nyári mestertanfolyamok Berlinben. A Zene, 256—258. l.
Antos Kálmán. Zenepedagógiai hangzófilm-bemutató. A Zene, 232—233. l.
 A Soproni Zeneegyesület centennáriuma. P. H. 37. sz.
 A székesfehérvári „Kántornap”. K. K., 107. l.
 A szuperzongora. P. H., 9. sz.
 A Székesfővárosi Zenekar VI-ik évadja. A Zene, 205—290. l.
 A Székesfővárosi Zenekar VI-ik évadja. A Zene, 225—228. l.
 A Székesfővárosi Zenekar VII-ik évadja. A Zene, 224—246. l.
 A zenekultúra decentralizációja. Sz-m, 50—52. l.
 A Zeneművészeti Főiskola első bajai ifjúsági hangversenyéről. F., 4. sz.
 Az akadémiai Egyházi zene-tanszak. K. K., 173—176. l.
 Az Operaház múlt és jövő esztendeje. B. H., 133. sz.
 Az Operaház örökös tagjainak a problémája. B. H., 91. sz.
 Az Operaház vasárnap délutáni előadásai. P. H., 21. sz.
Balla Ignác. Magyar dalosok diadalútja Itáliában. P. H., 100. sz.
Barna János. Fejezetek a makói színészet multjából. Makó. (1921.) — Ism. Perényi József. I-t, 111—112. l.
Bartók Béla. Magyar népzene és új magyar zene. Z. Sz. XII., 3—4. füzet, 55—58. l. — Ism. (G. Z.) [Gárdonyi Zoltán.] Ung. J., 177—178. l.
Bartók Béla. Magyarországi népzenei kutatások. E., 3—9. l.
Baulovics Zoltán. A magyar dal ereje. N. U., 4. sz.
Bárány Gerő. A metafizikai művészetről. M., 4. sz.
Bárdos Lajos. Magyar karácsonyi dalok a XVIII. századból. Z. Sz. II., 59—62. l.
Benedikus. A bencésrend és az egyházi ének. K. K., 79—81. l.
 Betiltott operák. L., 144. l.

* A repertórium I. negyedévi anyagát lásd a Muzsika 1929. évi 6—7. számában.

- Bevilaqua—Borsody Béla.* Az Operaház két előadása Nürnbergben. N. U., 53. sz.
- Bevilaqua—Borsody Béla.* Magyar zene a nürnbergi sajtóban. M., 4. sz.
- (cs. a.) [*Cserna Andor.*] Nürnberg után a magyar városokat látogatja meg az Opera. A. E. 24. sz.
- Császár Elemér.* A középkori magyar vers ritmusa. I. K., 155—178. l.
- Cseh muzsika. B. H., 54. sz.
- Cserna Andor.* A modern tánc. Az Est hármaskönyve, I. köt., 174—192. l.
- Csűrös Ferenc.* Debrecen ünnepe. M. D., 117. l.
- d. b. [Diósy Béla.] Magyar kir. Operaház. P. H., 1. sz.
- Demény Dezső.* Esik eső... M. D., 20. l.
- Ecsedi István.* A delibábos Hortobágy-pusztá. M. D., 137—140. l.
- Ecsedi István.* Sirató énekek Hajdószoboszlón. E., 113—116. l.
- Előd Géza.* Életképek Dél-Somogyból. E., 40—47. l.
- Ébner Sándor.* A mezőkövesdi matyók betlehemi járása. E., 48—52. l.
- E. Z. Diszhangversenyünk. M. D., 13—18. l.
- F. A. Operett-ipar Amerikában. K., 53—55. l.
- Fabinyi Lili.* Éljen a magyar dal! Nemz. Élet., 69. l.
- Fábián László.* Filharmóniai Társulat. M., 3. sz.
- Falk Zsigmond.* A karének felkarolása. M. D., 48 l.
- Falk Zsigmond.* Emlékezzünk... M. D., 227—228 l.
- T. E., ifj. Hangversenykrónika. A Zene, 265—26. l.
- Fehér Lajos.* Beköszöntő. M. D., 1—2. l.
- Fehér Gyula.* A magyar dalosügy jövője. M. D., 225—226. l.
- (f. j.) [Fóthy János.] Városi Színház. P. H., 83. sz.
- F. L. [Fábián László.] A Zeneművészeti Főiskola ünnepi lengyel hangversenye. M., 3. sz.
- F. L. [Fábián László.] Kamarazenehangversenyek. M., 3. sz.
- F. L. [Fábián László.] Kamarazenehangversenyek. M., 3. sz.
- F. L. [Fábián László.] Zongorakoncertek. M., 3. sz.
- Fleischacker M.* És a krónikás tolla tovább ír... (A székesfehérvári egyházzenei napok.) K. K., 143—146—1. l.
- Fleischacker M.* Római egyházzenei kongresszus. K. K., 114—117. l.
- Gárdonyi Zoltán.* Berliini hangversenyélet. M., 5. sz.
- Gergely Ferenc.* Szabad-e sírnunk, lehet-e hinnünk?... Szózat a kántor -és kántortanítótestvérekhez! K. K., 93—95. l.
- Gergely Ferenc.* Tennivalók. K. K., 127—129. l.
- Gerlóczy Béla.* Magyar dalosok dicsőséges szereplése Olaszországban. M. D., 218—224. l.
- Geyer József.* A szegedi fogadalmi tempom orgonájáról. N—t, I. 799—800 l.
- Gombócz József.* Felfogások a népköltészetről irodalmunkban. Bp., 1927. 8°. 65. l. — Ism. Kerekes Emil. I. K., 124. l.
- Gombosi Ottó.* Zenei élet Mátyás király udvarában. M., 4. sz.
- G. Zs. Hangversenykritika. A Zene, 262—263. l.
- Hammerschlag János.* A zenei ornamentika. Z. Sz., I. 23—41. l.
- G—y. A Budapesti Német Férfi Dalegylet. M. D., 99—100. l.
- G—y. Értekeztet a kultuszminiszternél a dalosügy rédekében. M. D., 3—10. l.
- Győri Lajos.* Daloslantok. M. D., 88. l.
- Hackl N. Lajos.* Gramofónlemezek a karéneklés és iskolai énektanítás szolgálatában. M. D., 86. l.
- Haraszi Emil.* A fütty. B. H., 62. sz.
- Haraszi Emil.* Amerika. B. H., 144. sz.
- Haraszi Emil.* A párisi tavaszi évad. B. H., B. H., 113. sz.
- Haraszi Emil.* A szovjet és a zene. B. H., 74. sz.
- Haraszi Emil.* Cigányzene — parasztzene — hivatalos zene. B. H., 89. sz.
- Haraszi Emil.* Hiteles magyar muzsika? B. H., 127. sz.
- Haraszi Emil.* Muzsika és mechanika. B. H., 34. sz.
- Haraszi Emil.* Opera Párizsban. B. H., 59. sz.
- Haraszi Emil.* Zenekar-művészet. B. H., 11. sz.
- Hárich János.* Az Esterházy-zenekar első karmestere. M., 4. sz.
- Hauser Ignác.* A rádió és a szolidaritás. K. K., 99. l.
- Hubay Jenő.* A magyar zeneművészet mai helyzete európai viszonylatban. Magyarok a kultúráért, 337—345. l.
- Huber Frigyes.* Rövid korális tanfolyam. III. lecke: A mise és vespera énekeinek sorrendje és felépítése. K. K., 85—87. l.
- Huber Frigyes.* Rövid korális tanfolyam. IV. lecke: A korális hangjegyzírás; átírása modern hangjegyekre. K. K., 122—123. l.
- Huber Frigyes.* Rövid korális tanfolyam. V. lecke: A neumák. K. K., 151—154. l.
- Ignotus.* Pantalló, Nick Carter és jazz Nyugat, 836. l.
- [*Isoz Kálmán.*] Adalék egy XVI. századi főúri esküvő zenéjéhez. M., 3. sz.
- [*Isoz Kálmán.*] A nemzeti múzeumi könyvtár zenei osztályának 1928. évi munkássága és gyarapodása. M., 3. sz.
- Isoz Kálmán.* A Nemzeti Múzeum zenei gyűjteményeinek kialakulása. (Klny. a Magyar Könyvszemle 1928. évfolyamából.) Bp., 1929. 8°. 20. l. — Ism. L., 144. l.
- Isoz Kálmán.* I. Rákóczi Ferenc udvartartásának zenészei. Z. Sz., II. 53—59. l.
- Isoz Kálmán.* Filharmóniai Társulat. P. Sz., 369. l. (Zenei Szemle.)
- Isoz Kálmán.* Zenei Szemle. P. Sz., 297.; 367—369.; 438. l.
- Járosvy Dezső.* A magyar jazzband alkonya. V., 30. l.
- Járosvy Dezső.* Az operett alkonya. V., 56—57. l.

- Jeszenszky Sándor.* A magyar dal. M. D., 127—128. l.
- Jubilál a harmonika. L., 144. l.
- Juhász Andor.* Felejthetetlen szerenád a bécsi Josefsplatzon. N. U., 127. sz.
- Kaczér Illés.* A tömegek operája. K., 381—383. l.
- K—b.— A Balaton és a magyar zene. Lantos Magazin, 741—743. l.
- Kállay Miklós.* Nyári operettek tündöklése és nyomorúsága. N. U., 143. sz.
- Kemény Rezső.* Együttes tanítás a hegedűgyakorló iskolában. A Zene, 212—213. l.
- Kerényi György.* Új zenei közizlés felé. Z. Sz., I. 25—27. l.
- Kishonti Barna.* Tanítóképzés és kántorkérdés. K. K., 82—84. l.
- Kodály Zoltán.* Gyermekkarok. Z. Sz., II. 1—9. l.
- Konfliktus az Operában. P. H., 4. sz.
- Koudela Géza.* A magyar dal diadalútja Olaszországban. N. U., 106. sz.
- Koudela Géza.* A római nagyhét zenéje. M., 4. sz.
- Koudela Géza.* Az egyházi zene lényege és célja. M., 5. sz.
- Koudela Géza.* XI Pius pápa: Constitutio apostolica. M., 3. sz.
- Kresz Géza.* Amerika zenéje. M., 5. sz.
- Kunst Frigyes.* A zeneművészet szerepe istentiszteleteinkben. K. K., 147—150. l.
- Kürschner Emánuel.* Vidéki zeneiskoláink ismertetése. A Zene, 254—256. l.
- K—y. ifj. Zenés szerenád. M. D., 88—89. l.
- Lajtha László.* A kultuszminisztérium gramofonlemezkiadása. M., 5. sz.
- Lajtha László.* Díszített hangszerek. M. M., 132—141. l.
- Lajtha László.* Magyar népzene. Magyarok a kultúráért, 381—385. l.
- Lajtha László.* Népzenei forma-problémák. M., 3. sz.
- Lányi Viktor.* A Filharmóniai Társaság évadzáró hangversenye. P. H., 85. sz.
- Lányi Viktor.* A Székesfővárosi Énekhar hangversenye. P. H., 97. sz.
- Lányi Viktor.* Filharmóniai est orosz műsorral. P. H., 41. sz.
- Lányi Viktor.* Filharmóniai hangverseny. P. H., 12., 64. sz.
- Lányi Viktor.* Rendkívüli filharmóniai hangverseny. P. H., 102. sz.
- Lányi Viktor.* Ünnepi lengyel hangverseny. P. H., 59. sz.
- Leépítés az Operaházban. B. H., 90. sz.
- Lengyel zeneünnepély a Zeneművészeti Főiskolán. F., 4. sz.
- Lengyel zeneünnepély a Zeneművészeti Főiskolán. P. H., 58. sz.
- L. H. Hangverseny-krónika. A Zene, 214—216., 263—265. l.
- Lichtenberg Emil.* Az iskolai zenetanítás általános irányelvei. Z. Sz., II. 21—24. l.
- Lugosi Döme.* A zeneművelés Szegeden. Szeged szabad királyi város jelentése a vallás-és közoktatásügyi miniszterhez. Szeged. 1929. 119 l.
- lv. [Lányi Viktor.] A bécsi filharmónia második estje. P. H., 80. sz.
- lv. [Lányi Viktor.] Nagypénteki hangverseny. P. H., 73. sz.
- L. V. [Lányi Viktor.] Magyar népzene a magyar népnek. P. H., 86. sz.
- L—y. Március adusa. M. D., 87. l.
- Major Ervin.* Adatok a verbunkos történetéhez. I. M., 4. sz.
- Major Ervin.* Erdély zenéjének ismertetése 1814-ből. M., 3. sz.
- Magyar dalpályázat. M., 5. sz.
- Magyar motettagyűjtemény.* — Ism. K. K., 137. l.
- Mária-antifonák és Pázmány-himnusz.* 8. l. (A „Katholikus Kántor”. — Egyházzenei Szemle 1929 április havi hangjegymelléklete.) V. ö. K. K., 98. l.
- Márkus László.* A nürnbergi magyar-hét. M., 3. sz.
- Márkus László.* A pesti Opera Nürnbergben. P. H., 52. sz.
- Márkus László.* Magyar tánc. Magyarok a kultúráért, 385—388. l.
- M. G. [Molnár Géza.] Das polnische Festkonzert im Akademiesaal. P. L., 59. reggeli szám.
- (m. i.) [Molnár Imre.] Az Operaház idei évadja és jövő terveit. M., 134. sz.
- (m. i.) [Molnár Imre.] Filharmóniai hangverseny. Ma—g, 41. sz.
- Molnár Antal.* A régi zongoramuzsika. Z. Sz., II. 48—53. l.
- Molnár Antal.* Bevezetés a mai muzsikába. Bp., 1929. (Szerző kiadása.) 24 l. — Ism. L. 180. l.
- Molnár Imre.* A hangképzésről. K. K., 84—85.; 118—121. l. (I. A lélekzetvétele.)
- Molnár Imre.* Az ország dalosai Debrecenben. Ma—g, 145. sz.
- Molnár Jenő Antal.* Egyházzenei napok Székesfehérvárott. P. H., 38. sz.
- Nagy Imre.* A Magyar Dal ünnepe Debrecenben. M. D., 52—53. l.
- Nagy orosz operatársulat bemutatkozása Párizsban. P. N., 2. sz.
- Népies nóták 1800-ból. E., 116—118. l.
- Népművészeti gramofonlemez. A Zene, 270. l.
- Novágh Gyula.* Beszámoló a Budapest Székesfőváros Népművelési Bizottságának IV. hangversenyévadjáról. A Zene, 258—262. l.
- Op. [Ottlik Pálma.] Két zsoltár. B. H., 29.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Magyar aether-zene. B. H., 107. sz.
- Országos énekszaktanító és iskolai ének-és zenetanárképző tanfolyam szabályzata. K. K., 167—173. l.
- Ottlik Pálma.* Filharmóniai hangverseny. B. H., 41. sz.
- Palestrina-kórus 1929. évi nagypénteki hangversenye. — Ism. (u.—) K. K. 104. l.
- Papp Jenő.* A Fővárosi Operettszínház mesejátéka Amerikától a sejk háreméig. Ma—g, 11. sz.
- Papp Viktor.* Díszelőadás az Operaházban. U. N., 118. sz.
- P—e. Három bemutató a Városi Színházban. A Zene, 236—238. l.

- Perényi József.* A „Boldogasszony anyánk“ kora és szerzője. K. Sz., 316—325. l.
- Peterdi László.* Énekkönyveink. K. K., 132—134. l.
- Piréthy Tibor.* Pálos-szerzetesek emlékeiből. K. K., 126. l.
- Prahács Margit.* Zene és világnézet. B. Sz., 1928. dec. — Ism. K. B. O. N-t., I. 239. l.
- Prahács Margit.* Zenei szemle. N-t., I. 556—558.; 635—638.; 713—716.; 796—799.; 876—879.; 955—958. l.
- P. V.* [Papp Viktor.] Filharmóniai hangverseny. U. N., 85., 102. sz.
- P. V.* [Papp Viktor.] Filharmóniai Társulat. M., 4. sz.
- P. V.* [Papp Viktor.] Magyar kamarazeneest. M., 4. sz.
- Quintus.* [Kenedy Géza.] A cigánymuzsika. B. H., 132. sz.
- Radnai Miklós.* Csak magyar premier lesz jövőre az Operaházban. M—g, 133. sz.
- Radnai Miklós.* Két hét külföldön. Z. Sz., II. 18—21. l.
- Rádiótechnika a Magyar Királyi Operaház szolgálatában. B. H., 216. sz.
- Raffay Sándor.* A magyar zene barátaihoz. M., 3. sz.
- Rajna, Franz.* Budapester Gastspiele einst und jetzt. P. L., 73. reggeli sz.
- Régi operettek új köntösben. 8 Ó. U., 56. sz.
- Richter Géza.* A Budapest—belvárosi főplébániateplom orgonája. K. K., 165—166. l.
- S. A.* [Siklós Albert.] A hangrendszer váltsága. A Zene, 234—236.; 250—253. l.
- Saad Henrik.* A Liszt Ferenc-kör zeneiskolájáról. F., 4. sz.
- Siklós Albert.* Néhány szó az Országos Magyar Dalosszövetség pályázatain résztvevő komponistákhoz. M. D., 128—131. l.
- Siklós Ferenc.* A film és a zene. A Zene, 246—250. l.
- Siklós Ferenc.* A magyar dal ünnepe Debrecenben. Z. 273—274. l.
- Sipőcz Jenő.* A debreceni dalosverseny a magyar dalosság szolgálatában. M. 5. sz.
- (S. L.) A Székesfővárosi Zenekar VI-ik évadja. A Zene, 205—207. l.
- (Sm.) Megbukott egy hangversenyiroda. N. U., 131. sz.
- Solymossy Sándor.* Lél vezér kürt-mondója. E., 17—39. l.
- Sós Endre.* A fekete zongora. U., 34. sz.
- Specht, Richard.* Die Mailänderscala in Wien. P. L., 114. reggeli sz.
- Stroh E.* nyomán közli Pöschl V.: Néhány szó az énekesekről. K. K., 131—132. l.
- Szabó Emil.* A zenetanítás decentralizációja. U., 20., 30. sz.
- Szabolcsi Bence.* Pótlás a régi magyar „metrikus“ énekekhez. I. K., 104—106. l.
- Térei Sándor.* Debrecen zenei élete. M. D., 133—135. l.
- Tersztyánszky Gézáné.* Magyar koncert olasz hadiárvaék javára Milánóban. N. U., 82. sz.
- Thomán, Stefán.* Walzer. (Tanzmusik einst und jetzt.) P. L., 79. reggeli sz.
- Tóth Aladár.* A modern zene a divat tükrében. Az Est hármaskönyve, I. köt. 154—173. l.
- (T—th.) [Tóth Aladár.] Kamarazene. P. N., 9., 32., 40. sz.
- Túri Mészáros István.* Hortobágyi pásztor-dalok. E., 112. l.
- Új orgona Irsán. K. K., 166. l.
- Vad József.* Mit tegyünk, hogy a népének szép legyen? K. K., 124—125. l.
- Vajda Gyula.* A magyar dal. F., 5. sz.
- Vajda Gyula.* A zene hatalma és varázsa. F., 1. sz.
- Varga Gyula.* Sági Bíró Ilona. E. 57—58. l.
- Varró Margit.* A zenei benyomástól a művészi reprodukcióig. Z. Sz., II. 42—47. l.
- Verklingende Weisen Lothringer Volklieder.* Összegyűjtötte és kiadta Louis Pinck Metz. (1926.) Kommissionsverlag. — Ism. Huss Richard. D. Sz., 45—48. l. (Lotharingiai népdalok.)
- V. G.* „A hangversenypiac pangása.“ P. N., 27. sz.
- Vita a Városi Színház körül. P. H., 52. sz.
- Vivafon. P. H., 27. sz.
- X. Y.* A BSzKRT Budai Főműhelyének Dalegyesülete. M. D., 105—106. l.
- Zavarok a Bécsben rekedt operai vonat miatt. P. H., 51. sz.
- Z. B. A.* Milánói Scala vendégjátékai. A Zene, 283. l.
- Zenei Nobel-díj. F., 4. sz.
- Zeneiskolai hangversenyek. M., 3. sz.
- Zenetörténeti adatok világtörténeti és kultúrhistoriai vonatkozásban. A Zene, 218—219. l.
- Zeneünnepélyek és ünnepi játékok Németországban. L. 144. l.
- (—) Zenei Nobel-díj. P. H., 71. sz.

II. ZENESZERZŐK, MŰVÉSZEK, ÍRÓK.

- Alderighi. (Mja.)* [Molnár Jenő Antal.] Alderighi olasz estje. P. H., 36. sz.
- (Op.) Olasz hangverseny. B. H., 36. sz.
- Alpár Gitta. (f. j.)* [Fóthy János.] Alpár Gitta a Városi Színházban. P. H., 10., 12. 14. sz.
- K—cs.* [Kovács Kálmán.] Alpár Gitta a Városi Színházban. P. N. 10. sz.
- Alpár Gitta a Hoffmann meséi hármass női szerepét éneklé a Városi Színházban. P. N. 12. sz.
- Alpár Gitta Budapesten. P. H., 1. sz.
- Ambrózy Andor báró.* A magyar dal. — Ism. G—y. M. D., 89. l.
- Anday Piroska. Dőlsy Béla.* Carmen. P. H., 22. sz.
- M. G.* [Molnár Géza.] Königliche Oper. P. L., 22. reggeli sz.
- K—cs.* [Kovács Kálmán.] Anday Piroska Carmenje az Operaházban. P. N., 22. sz.
- Angerer Margit. (lv.)* Faust vendégekk. P. H., 106. sz.
- M. G.* [Molnár Géza.] Angerer Marit in „Faust“. P. L., 106. reggeli sz.
- (Op.) Operaház. B. H., 106. sz.
- Ashton, Herbert. Brothers.* (Melodráma.) Bemutatta a newyorki 38th Street-színház. — Ism. P. H., 21. sz.
- Ákom Lajos. (K. M.)* [Kálmán Mária.] Orgona-est. B. H., 46. sz.
- (lv.) [Lányi Viktor.] Ákom Lajos orgona-estje. P. H., 46. sz.

- Bach. Prahács Margit.** Zenei Szemle. N—t, I. 637. l.
- Bach halhatatlan Máté-passziója. A Zene, 269. l.
- Backhaus. Lányi Viktor.** Backhaus Viktor. P. H., 20. sz.
- M. G. [Molnár Géza.] Klavierabend Backhaus. P. L., 20. reggeli sz.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Backhaus zongorastje. B. H., 20. sz.
- (T—th.) [Tóth Aladár.] Backhaus zongorastje. P. H., 20. sz.
- Balázs Árpád.** Balázs Árpád—Szathmáry István: „Triantont ledöntjük...” (Balázs Árpád legújabb dala.) — Ism. P. H., 73. sz.
- Balázs Árpád. Ma—g, 71. sz. (A mi értékünk.)
- Balázs Árpád nótastje. U. N., 79. sz.
- Balázs Árpádról. F., 5. sz.
- Bartók Béla.** Gárdonyi Zoltán. Zenei Szemle. P. Sz., 369—370.
- (K. M.) [Kálmán Mária.] Kamarazene. B. H., 55. sz.
- Lányi Viktor. Bartók Béla szerzői estje. P. H., 66. sz.
- (p. i.) [Péterfi István.] Bartók Béla negyedik vonósnégyese. M. H., 68. sz.
- zene. K., 456—457. l.
- Pollatsek László. Bartók Béla és az új Prahács Margit. Bartók Béla. N—t, I. 635—637. l.
- P. V. [Papp Viktor.] Bartók Béla szerzői estje. M., 4. sz.
- Sz. F. Szélgjegyzetek a párizsi Bartók-hangversenyéről. P. H., 65. sz.
- Tóth Aladár. Bartók új vonósnégyesei. Z. Sz., II. 63—67. l.
- Bartók Béla — Budapesten. P. N., 29. sz.
- Bartók Béla oroszországi útjáról. Z. Sz., II. 10—14. l.
- Bartók-estély Párizsban. P. H., 63. sz.
- Bartók új vonósnégyese Angliában. P. N., 45. sz.
- Nagy sikert aratott Londonban Bartók Béla új vonósnégyese. M—g, 45. sz.
- Basilides Mária.** Halász Ernő. Basilides Mária. M. H., 30. sz.
- K—cs. [Kovács Kálmán.] Basilides Mária dalestje. P. N., 30. sz.
- (lv.) [Lányi Viktor.] Basilides Mária dalestje. P. H., 30. sz.
- M. G. [Molnár Géza.] Der dritte Basilides-Abend. P. L., 30. reggeli sz.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Basilides Mária dalestje. B. H., 30. sz.
- Báthy Anna. (f. j.)** [Fóthy János.] Városi Színház. P. H., 131. sz.
- (K. M.) [Kálmán Mária.] Városi Színház. B. H., 80. sz.
- Beethoven.** Fidelio. (Opera.) Felújította a Városi Színház. — Ism. K—cs. M—g, 127. sz. (Beethoven Fideliójának repríze.)
- Fóthy János. Fidelio a Városi Színházban. P. H., 127. sz.
- Kereszti István. A „Kilencedik” keletkezéséhez. A Zene, 229—230. l.
- A IX. szimfónia történetének kronológiája. A Zene, 230—232. l.
- Beethoven pénzt kér egyszer a francia udvartól. U. N., 115. sz.
- Egy Beethoven a világháborúban. L., 180. l.
- Becker Hugó és Rynar Dago:** Mechanik und Aesthetik des Violoncellspiels. (Universal-Edition.) (1929.), 280. l. — Ism. G. Z., M., 5. sz.
- Bender Pál.** Lányi Viktor. Bender Pál. P. H., 56. sz.
- Berauer József.** Berauer József. K. K., 136. l.
- Bihari János. Major Ervin.** Bihari János. Z. Sz., XII. 5—27. l. — Ism. U. J., 178. l.
- Bognár Ignác.** Bognár Ignác [levele] — ismeretlenhez. M., 4. sz. (Szemelvények a [Nemz. Múz.] Zenei Osztály levelestárából.)
- Borne, Fernand le.** Fernand le Borne. A Zene, 239. l.
- Borodin.** Az Igor herceg sikere Párizsban. P. N., 24. sz.
- Brada Rezső. d. b.** [Diósy Béla.] Magyar kir. Operaház. P. H., 5. sz.
- Brahms. (Op.)** [Ottlik Pálma.] Dohnányi és Gabrilovitsch Brahms-estje. B. H., 74. sz.
- S. A. Brahm és a magyarok. P. H., 116. sz.
- Brahms-Abend Dohnányi—Gabrilovitsch. P. L., 94. reggeli sz.
- Breyer István.** Breyer István prelátuskanonok püspökké való kinevezése. K. K., 107. l.
- Brodzky Miklós, Kardos Andor és Harmath Imre.** Szökik az asszony. Operett. Bemutatta a Budai Színikör. — Im. (G. J.) U. N., 133. sz. — (s. a.) M—g, 133. sz. — b. a. P. H., 133. sz. — f. r. P. L., 133. reggeli sz. — M. J. B. H., 133. sz. — Kolba Gyula. N. U., 133. sz. — N. B. Ma—g, 133. sz.
- Bródy István és Harmath Imre.** Kikeletutca 3. (Operett.) Bemutatta a Fővárosi Operettszínház. — Ism. M. V., 4. sz. — (dkl) M—g, 96. sz. — Ráskai Ferenc. P. H., 96. sz. — B. H., 96. sz. — Z. I., N. U., 96. sz. — (Th.) M—g, 96. sz.
- Busch Adolf. H. G.** [Haus Géza.] Busch Adolf, Hubermann Bronislaw, Kerpely Jenő. M., 4. sz.
- (lv.) [Lányi Viktor.] Busch Adolf. P. H., 71. sz.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Hegedűest. B. H., 71. sz.
- Bús Fekete László,** Pista néni. (Operett.) Bemutatta a Király-Színház. — Ism. (s. a.) M—g, 26. sz. — B. A. P. H., 26. sz. — (—zekas.) P. N., 26. sz. — (Myn.) B. H., 26. sz. — Ma—g, 26. sz. — Endrődi Béla. N. U., 26. sz. — Faragó Jenő. 8 Ó. U., 26. sz. — Relle Pál. M. H., 26. sz. — Kardos István. E. K., 26. sz. — f r P L., 26. reggeli sz.
- Caruso.** Caruso eltított partnere. P. H., 111. sz.
- Casals, Haics Géza.** Casals, Manén hangversenye. M., 3. sz.
- Haics Géza. Casals Pablo a jövő zenéjéről. Ma—g, 64. sz.
- (H. G.) Casals Pabló. Ma—g, 61. sz.
- (lv.) [Lányi Viktor.] Casals. P. H., 61. sz.
- (M. G. [Molnár Géza.] Casals. P. L., 61. reggeli sz.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Casals gondonkaestje. P. H., 61. sz.

- Prahács Margit.* Casals. N—t, I. 556—557. l. Zene, 254. l.
- Cimarosa. Cimarosa és Hubay operái. A Zene, 254. l.
- Cimarosa és Hubay operái vizsgálati előadásban. P. H., 90. sz.
- Csajkovszky. Jolantha. Opera. 1 felvonásban. Bemutatta a Városi Színház. — Ism. M. V., 2. sz. (Három egyfelvonásos a Városi Színházban.) — (lv.) [Lányi Viktor.] P. H., 72. sz. (Hármas operabemutató a Városi Színházban.) — P—e. A Zene, 236. l. (Három bemutató a Városi Színházban.) — Ottlik Pálma. B. H., 72. sz. — Vámos Magda. N. U., 72. sz. — (k. m.) 8 Ó. Ú., 72. sz. — (p. i.) [Péterfi István.] M. H., 72. sz.
- Csiby József. (mja.) [Molnár Jenő Antal.] Zongoraest. P. H., 117. sz.
- Damokos László. (mja.) [Molnár Jenő Antal.] P. H., 91. sz.
- Darré, Jeanne Marie. lv. [Lányi Viktor.] Jeanne Marie Darré. P. H., 15. sz.
- (Op.) [Ottlik Pálma.] Zongoraest. B. H., 15. sz.
- Jeanne Marie Darré hengversenyéről. F., 2. sz.
- Delibes, Lev. (lv.) [Lányi Viktor.] Új szereplők a Lakméban. P. H., 56. sz.
- Dolecskó Béla, Harmath Imre és Békeffy László. Aranypáva. (Operett.) Bemutatta a Városi Színház. — Ism. (B.) M. V., 3. sz. — M—g, 52. sz. — (K—f.) M—g, 90. sz. — Főthly János. P. H., 90. sz. — a. P. L., 90. reggeli sz. — k—a. B. H., 90. sz. — Kolba Gyula. N. U., 90. sz. — (H. G.) Ma—g, 90. sz.
- Diósy Edith. lv. [Lányi Viktor.] M. kir. Operaház. P. H., 97. sz.
- Dohnányi Ernő. A tenor. (Vígopera 3 felvonásban.) Szövegét Karl Sternheim „Bürger Schippel“ című vígjátéka nyomán írta: Góth Sándor. — Ism. (T—th) M—g, 34. sz. — Diósy Béla. P. H., 34. sz. — P. V., M. 3. sz. — Papp Viktor. B. Sz., 463—471. l. (Három operabemutató.) — Ottlik Pálma. B. H., 34. sz. — (m. i.) Ma—g, 34. sz. — Dietl Fedor. N. U., 34. sz. — (dr. k. m.) 8 Ó. U. 34. sz. — (p. i.) M. H., 34. sz. — Gajáty István. U., 34. sz. — (F.) E. K., 34. sz. — Járosy Dezső. E. H., 237—238. l. — Tóth Aladár. P. N., 34. sz. — Lányi Viktor. Z. Sz., II. 71—72. l. (D. E. új operája.) — Molnár Géza. P. L., 34. reggeli sz.
- Bösztöry Ernő. Dohnányi Ernőt egy teljes héten át ünnepelték Hollandiában. Ma—g, 31. sz.
- (d. f.) [Dietl Fedor.] Dohnányi új operája európai sikert ígér. N. U., 33. sz.
- (H. G.) Filharmóniai matiné. Ma—g, 6. sz.
- (ke.) Dohnányi Ernő ideai első szereplése az amsterdami koncert gebouw-zenekarral. P. H., 28. sz.
- Kelemen Ernő. Dohnányi Ernő nyilatkozik angliai sikereiről hollandiai benyomásairól és a Tenoristá-ról. P. H., 30. sz.
- (K. M.) [Kálmán Mária.] Dohnányi Beethoven-estje. B. H., 100. sz.
- (K. M.) Dohnányi zenekari estje. B. H., 62. sz.
- Iffj. Leopold Lajos. Dohnányi Szentesen. B. H., 5. sz.
- lv. [Lányi Viktor.] Dohnányi Beethoven-estje. P. H., 100. sz.
- (lv.) Dohnányi zongorahangversenyestje, zenekarral. P. H., 62. sz.
- M. G. [Molnár Géza.] Koncert Dohnányi. P. L., 62. reggeli sz.
- Prahács Margit.* Zenei szemle. N—t, I. 557. l.
- Dohnányi Ernő négyhetes külföldi körútra indul. P. H., 7. sz.
- Dohnányi külföldön. P. H., 25. sz.
- Német kritiká a Tenorról. P. H., 53. sz.
- Drewett Nóra, K. (lv.) [Lányi Viktor.] K. Drevett Nóra. P. H., 105. sz.
- Dullien Klára. Dullien Klára. P. H., 82. sz.
- Eisemann Mihály. Miss Amerika. (Operett.) Bemutatta a Fővárosi Operettszínház. — Ism. (cs. a.) M—g, 11. sz. — M. I. B. H., 11. sz. — Z. I. N. U., 11. sz. — F. J. 8 Ó. U. 9. sz. — Faragó Jenő. U. o. 11. sz. — Fodor Tibor. M. H., 11. sz. — Síró György. U., 11. sz. — (—szym.) E. K., 11. sz. — B. Gy. A. E., 11. sz. — f. r. P. L., 11. reggeli sz.
- Eisvogel Ferenc. (1862—1929.) Eisvogel Ferenc. M., 2. sz.
- Eisvogel Ferenc zenetanár. P. H., 47. sz.
- Erdélyi János, K. Posonyi Erzsébet. Erdélyi János és a népköltészet. Bp., 1927. 8°. 65. l. — Ism. Kerekes Emil. I. K., 124. l.
- Erdélyi Mihály és Szántó Mihály. Mit sugog a fehér akác. Operett. Bemutatta a Budai Szinkör. — Ism. (G. J.) U. N., 112. sz. — (Kálmán.) M. V., 5. sz. — b. a. P. H., 112. sz. — (M. I.) B. H., 112. sz. — Kolba Gyula. N. U., 112. sz. — (G. I.) Ma—g, 112. sz.
- Erkel Ferenc. Hunyadi László. Előadták a M. kir. Operaházban 1929 március 15-én. — Ism. d. b. [Diósy Béla.] P. H., 63. sz.
- Radó Richárd. Történetek Budapest életéből. 1887—1888. P. H., 52. sz.
- Erney József. G. P. Erney József. I—t, 143. l.
- Erney József. M., 3. sz.
- Failloni. Diósy Béla. A sevillai borbély. P. H., 39. sz.
- M. G. Königliche Oper. P. L., 5. esti sz.
- (m. i.) [Molnár Imre.] Filharmóniai hangverseny. Ma—g, 12. sz.
- (Op.) Operaház. B. H., 6. sz.
- (p. i.) Failloni a filharmónikusok élén. M. H., 12. sz.
- (T—th.) Falloni Sergio a Filharmonikus Zenekar élén. P. N., 12. sz.
- Failoni mint hangversenydirigens. M—g, 12. sz.
- Fall Leó. A posthumus Fall-opera. (Floridai rózsák.) P. H., 46. sz.
- Kis emlékek Fall Leó életéből. P. N., 37. sz.
- Farkas Imre. Szoupecsárdás. Operett. Bemutatta a Városi Színház. — Ism. (B. I.) M. V., 1. sz. — (s. a.) M—g, 51. sz. — P. H., 50. sz. (Pénzes esti főpróbák.) — Lányi Viktor. U. o., 51. sz. — B. H. 51. sz. — (—ár.) Ma—g, 51. sz. — Kolba Gyula. N. U., 51. sz. — F. I. 8 Ó. U., 49. sz. — Faragó Jenő. U. o. 51. sz. — (p. i.) M. H., 51. sz. — (—szym.) E. K., 52. sz. — f. r. P. L., 51. reggeli sz.

- Fazekas Klári, E. (d. f.)** Magyar zongoraművésznő, akit németországi és amerikai turnéra kértek fel. N. U., 40. sz.
- Fedák Sári. B. A.** Az ötszázéves magyar dal. P. H., 31. sz.
- Flesch Ella. (f. j.)** Aida. P. H., 142. sz.
(f. j.) A Varászfuvolában. P. H., 143. sz.
(f. j.) Városi Színház. P. H., 141. sz.
- Fóthy János.** „A zsidónő“ Flesch Ellával és Manowarda Józseffel. P. H., 140. sz.
- Flesch Ella mint Tosca. P. H., 60. sz.
- Földes Bandi. lv.** Földes Bandi hangversenye. P. H., 69. sz.
- Földes Bandi sikere Bécsben. P. N., 30. sz.
- Földesy Arnold. (K—cs.)** [Kovács K.] Földesy Arnold gordonkaestje. P. N., 18. sz.
lv. [Lányi Viktor.] Földesy Arnold. P. H., 18. sz.
- Földesy Árnoldot meghívták Newyorkba egyházi hangversenyre. P. N., 5. sz.
- Fráter Lóránd.** Fráter Lóránd századik magyar nőtaestje. P. H., 64. sz.
- Frühwirth F. András, Wilpert József, Laurenti Camillus és Spolverini Domonkos.** Apostoli constitutio a liturgiáról, a gregoriánénekről és az egyházi zene fokozottabb működéséről. Fordították: Bonfilius és Pöschl V. K. K., 88—92. l.
- Furtwängler. Lányi Viktor.** Furtwängler a bécsi filharmonikusokkal. P. H., 79. sz.
- M. G. Furtwängler mit den Wiener Philharmonikern. P. L., 79. reggeli sz.
- Op. Furtwängler és a bécsi Filharmonia. B. H., 79. sz.
- Op. Furtwängler és a bécsi filharmonikusok második estje. B. H., 80. sz.
- Spectator. Furtwängler és Painlavé. B. H., 118. sz.
- Gabrilowitsch. (mja.)** Gabrilowitsch és Dohnányi. P. H., 94. sz.
- Gábor József.** [† 1929.] A halott Gábor József az Operaház színezskapujánál. P. H., 109. sz.
- Gábor József. A Zene, 287—288. l.
- Gábor József halálának híret nagy részvételt fogadta a művészársadalom. M—g, 108. sz.
- Gábor József meghalt. P. H., 108. sz.
- Josef Gábor. P. L., 107. esti sz.
- Meghalt Gábor József. B. H., 108. sz.
- Geszler Ödön.** Geszler Ödön. Ma—g, 106. sz. (A mi értékeink.)
- Geszler Ödön. A Zene, 286. l.
- Gigli. (d. f.)** Benjaminsó Gigli a Városi Színházban. N. U., 119. sz.
- F. A. Beszélgetés Giglivel karrierjéről és jövedelméről. B. H., 118. sz.
- Fóthy János.** Gigli a Bohéméletben. P. H., 121. sz.
- Fóthy János.** Gigli a Városi Színházban. P. H., 119. sz.
- Gáspár Jenő.** Gigli. U. N., 120. sz.
- M. G. Gigli als Rodolphe. P. H., 121. reggeli sz.
- M. G. Gigli im Stadtheater. P. L., 119. reggeli sz.
- Op. A második Gigli-est. B. H., 121. sz.
- Ottlik Pálma.** Gigli. B. H., 119. sz.
- (v. m.) Megérkezett Gigli, a leghíresebb olasz tenorista, aki énekelni olaszul szeret és beszélni — magyarul. N. U., 118. sz.
- Beszélgetés Giglivel. M—g, 118. sz.
- Graveur. Diósy Béla.** Graveur fellépése a Városi Színházban. P. H., 57. sz.
- (f. j.) Városi Színház. P. H., 59. sz.
- Lányi Viktor.** Graveur Luis. P. H., 53. sz. (Op.) Graveur dalestje. B. H., 53. sz. (Op.) Városi Színház. B. H., 59. sz.
- Győri Pál. d. b.** Dalest. P. H., 3. sz.
- K—cs. Győri Pál dalestje. P. N., 3. sz.
- Hahn János. Isov Kálmán.** Hahn János és Rózsa Lőrinc orgonái Kolozsvárt. M., 5. sz.
- Hajdu Ilona.** Magyar énekesnő sikere Kanadában. P. H., 32. sz.
- Haydn. Major Ervin.** Magyar táncdallamok Haydn feldolgozásában. — Ism. U. J., 178. l.
- Haydn József. A Zene, 291—292. l.
- Halász Gitta. lv.** Operaház. P. H., 78. sz.
- Hansen Cecilia. (f. j.)** Hansen Cecilia hegedüestje. P. H., 66. sz.
- Isov Kálmán. Zenei Szemle. P. Sz., 297. l.
- Händel. M. G.** Händel- und Monteverdi-Premièren. P. L., 91. reggeli sz.
- A harmadik Händel-ünnep. A Zene, 290—291. l.
- Hegy Emánuel. (mja.)** Hegyi Emánuel zongoraestje. P. H., 34. sz.
- Henderson, Ray.** Diákszerzem. Bemutatta a Király-Színház. — Ism. (Kál.) M. V., 2. sz. (Színházi beszámoló.) — (s. a.) M—g, 73. sz. (Két operettbemutató.) — B. A. P. H., 73. sz. — M. I. B. H., 73. sz. — Vécey Leó. Ma—g, 73. sz. — Endrődi Béla. N. U., 73. sz. — Faragó Jenő. 8 Ó. U., 73. sz. — Relle Pál. M. H., 73. sz. — (—szym.—) E. K., 73. sz. — f. r. P. L., 73. reggeli sz.
- Herczeg Géza és Katscher Rudolf.** Riviera-express. (Operett.) Bemutatta a Fővárosi Operettszínház. — Ism. (Kál.) M. V., 2. sz. (Színházi beszámoló.) — (s. a.) M—g, 73. sz. (Két operettbemutató.) — R. F. P. H., 73. sz. — (—) B. H., 73. sz. — f. r. P. L., 73. reggeli sz. — Faragó Jenő. 8 Ó. U., 73. sz. (Két új operett.) — Relle Pál. M. H., 73. sz.
- Hermann Pál. (km.)** Gordonkaest. B. H., 4. sz.
- lv. Gordonkaest. P. H., 4. sz.
- (T—th.) Hermann Pál gordonkaestje. P. N., 5. sz.
- Herriot. Haraszti Emil.** Herriot és Árizsános. B. H., 29. sz.
- Hindemith Pál.** Oda-vissza. Zenés móka. Bemutatta az Operaház. — Ism. Cs. A. M—g, 12. sz. — Diósy Béla. P. H., 12. sz. — M. G. P. L., 11. esti sz. — Ottlik Pálma. B. H., 12. sz. — (m. i.) Ma—g, 12. sz. — (h. s.) 8 Ó. U., 12. sz. — (p. i.) M. H., 12. sz. — (g. i.) U., 12. sz. — f. gy. E. K., 12. sz. — cs. a. A. E., 12. sz.
- Tóth Aladár.** „Oda-Vissza!“ — Vissza! P. N., 12. sz.
- (Op.) Operaest. B. H., 116. sz.
- Honegger. Harsányi Tibor.** Honegger és Strawinsky új művei. L. 143—144. l.
- Horowitz. (K. M.)** Zongoraest. B. H. 42. sz.

- Lányi Viktor. Horowitz Vladimir. P. H., 35. sz.
 M. G. Klavierabend Horowitz. P. L., 35. reggeli sz.
 Op. Horowitz zongoraestje. B. H., 35. sz.
 (p. i.) Horowitz Wladimir első hangversenye. M. H., 35. sz.
 (s. gy.) Horovitz Wladimir. U., 35. sz.
 (T—th.) Horovitz zongoraestje. P. N., 35. sz.
 (T—th.) Horovitz második zongoraestje P. N., 42. sz.
 Hubay. M. G. [Molnár Géza.] Eugen v. Hubay. P. L., 26. reggeli sz.
 Hubermann Bronislaw. H. E. Busch Adolf, Hubermann Bronislaw, Kerpely Jenő. M., 4. sz.
 lv. Huberman. P. H., 76. sz.
 (Op.) Huberman hegedüestje. B. H., 7. sz.
 Indig Alfréd. (K—cs.) Indig Alfréd hegedüestje. P. N., 48. sz.
 lv. Hegedüst. P. H., 48. sz.
 d'Indy, Vincent. Vincent d'Indy. A Zene, 239. l.
 Isaye. Hornyánszky Miklós. Isaye, a hegedű agg fejedelme. P. H., 1. sz.
 Jeritza, Dietl Fedor. A „Nyugat leánya“ felújítása. N. U., 114. sz.
 Dietl Fedor. Jeritza Mária Budapesten. N. U., 109. sz.
 Lányi Viktor. Az első Jeritza-est. P. H., 108. sz.
 lv. Jeritza mint Tosca. P. H., 112. sz.
 M. G. „Das Mädchen aus dem goldenen Werben.“ P. L., 114. reggeli sz.
 M. G. Marie Jeritza im Opernhause. P. L., 108. reggeli sz.
 Lányi Viktor. A Nyugat leánya felújítása Jeritzával. P. H., 114. sz.
 (Op.) Jeritza. B. H., 108. sz.
 (Op.) Jeritza: Minnie, a Nyugat leánya. B. H., 119. sz.
 Papp Viktor. Jeritza. M., 5. sz. (Areképpel.)
 Prahács Margit. Jeritza Mária. N—t, I. 878—879. l.
 P. V. Nyugat leánya. U. N., 115. sz.
 Jeritza Mária Bécsben. P. H., 64. sz.
 Journet Marcell. d. b. Magyar kir. Operaház. P. H., 18. sz.
 (d. f.) Marcel Journet — Wotan. N. U., 19. sz.
 Diósy Béla. Journet Marcel búcsúfellépése az Operaházban. P. H., 25. sz.
 Diósy Béla. Journet Marcel mint Wotan. P. H., 19. sz.
 Diósy Béla. Magyar kir. Operaház. P. H., 16. sz.
 K—cs. Marcel Journet az Operaházban. P. N., 25. sz.
 (K—cs.) Marcel Journet ária- és dalestje. P. N., 21. sz.
 (K—cs.) Marcel Journet az Operaházban. P. N., 18. sz.
 lv. Journet hangversenye. P. H., 21. sz.
 M. G. Königlíche Oper. P. L., 17. esti sz.
 M. G. Marcel Journet im Opernhause. P. L., 16. reggeli sz.
 (m. i.) Journet Marcel. Ma—g, 21. sz.
 (Op.) Journet hangversenye. B. H., 21. sz.
 (Op.) Operaház. B. H., 16., 19. sz.
 Marcel Journet Wotan-ja az Operaházban. P. N., 19. sz.
 Kacsóh Pongrác. János vitéz. Bemutatta a Városi Színház. — Ism. (mja.) P. H., 46. sz.
 Hont Ferenc. Dorottya avagy Szeged diadala. Sz—m, 130—132. l.
 Lányi Viktor. Kacsóh Pongrác Dorotttyájának bemutatója a szegedi Városi Színházban. P. H., 8. sz. — P. N. 6., 7. sz.
 M. L. Dorottya. B. H., 8. sz.
 Sós Endre. Dorottya. U., 8. sz.
 Stella Adorján. „Théâtre paré“ volt a „Dorottya“ szegedi bemutatója. P. N., 8. sz.
 V. Gy. A bemutató. P. N., 8. sz.
 V. Gy. Kacsóh Pongrác Dorotttyája Szegeden. E., 8. sz.
 János vitéz Segesváron. B. H., 138. sz.
 Kacsóh Pongrác Dorotttyája. P. H., 3. sz.
 Kalix Jenő. (k. m.) Zongoraest. B. H., 57. sz.
 (mja.) Zongoraest. P. H., 57. sz.
 Kaliwoda Olga. K. K. Kaliwoda Olga. V., 58. l.
 Kalseth Astri. (lv.) Hangverseny. P. H., 84. sz.
 Kálmán Imre. Balla Ignác. Magyar siker Milánóban. P. H., 141. sz.
 Kálmán Imre jubileuma. P. N., 14. sz.
 Keleti Lili. lv. Keleti Lili zongoraestje. P. H., 70. sz.
 Kentner-Waldbauer-Kerpely. (K—cs.) Kentner—Waldbauer—Kerpely-trió estje. P. N., 14. sz.
 K—cs. Kentner Lajos zongoraestje. P. N., 27. sz.
 Kerner István. Berg Ottó. Kerner István. A Zene, 278—279. l.
 (d. f.) Kerner István ünneplése a M. kir. Operában. N. U., 113. sz.
 Dohnányi Ernő. Kerner István jubileumára. M., 4. sz.
 Kolba Gyula. Kerner István négy évtizeden át harcolt a magyar zenekultúráért. N. U., 106. sz.
 Lányi Viktor. Kerner István jubileuma. P. H., 113. sz.
 Papp Viktor. Kerner István. M., 4. sz.
 Papp Viktor. Kerner István. Ma—g, 106. sz.
 Prahács Margit. Zenei szemle. N—t, I. 878—879. l.
 P. V., Kerner István jubileuma. U. N., 113. sz.
 A jubiláló Kerner István. B. H., 112. sz.
 Az Operaház és a Filharmónia Kerner-ünnepe. B. H., 104. sz.
 Das Kerner-jubiläum. P. L., 112. esti sz.
 Jubileumok. Z. Sz., II. 73. l.
 Kerner István. A Zene, 279. l.
 Kerner István jubileuma. M., 4. sz. (Figyelő.)
 Kerner István jubileuma. M., 5. sz.
 Kerner István ünneplése. B. H., 113. sz.
 Kerpely Jenő. (mja.) Kerpely Jenő gondonkaestje. P. H., 71. sz.
 H. G. Busch Adolf, Huberman Bronislaw, Kerpely Jenő. M., 4. sz.
 Kiepura. (K. M.) Kiepura hangversenye. B. H., 58. sz.

- (*lv.*) Kiepura a hangversenydobogón. P. H., 58. sz.
- (*lv.*) Kiepura mint Cavardossi. P. H., 53. sz.
- M. G. Königliche Oper. P. L., 52. esti sz.
- (*Op.*) Operaház. B. H., 53. sz.
- Nincs szebb a világon, mint dolgozni! P. N., 48. sz.
- Kisfaludy Nándor. Major Ervin. Kisfaludy Sándor a magyar zenetörténetben. M., 3. sz.
- Klemperer. —*ly.* Klemperer a Pleyer-teremben. Ma—g, 6. sz.
- Kodály Zoltán. 1. „Süket sógor“ című gyermekkara a szerző kéziratában. (Kotta.) Z. Sz., II. 46. és 47. l. között.
2. Három ének. Op. 14. Universal Edition. — Ism. Z. Sz., II. 92. l.
- cs.* A magyar jövő vetése. Ma—g, 108. sz.
- (*hf.*) Kodály gyermekkar-estje. K. K., 105. l.
- H. E. Kodály Zoltán gyermekkar-estje. M., 4. sz.
- Isoz Kálmán. Zenei Szemle. P. Sz., 297. sz.
- Kerényi György. Kodály Zoltán gyermekkar-estje. Z. S., II. 67–70. l.
- Lányi Viktor. Kodály Magyar Zsoltára a szerző vezényletével. P. H., 29. sz.
- (*lv.*) Kodály gyermekkarai. P. H., 85. sz.
- M. G. Kodály als Dirigent. P. L., 29. reggeli sz.
- M. G. Kodály „Háry“-Suite bei den Philharmonikern. P. L., 64. reggeli sz.
- (*p. i.*) Kodály első dirigálása Budapesten. M. H., 30. sz.
- Prahács Margit. Kodály Zoltán gyermekkarestje. N—t, I. 715–716. l. (Zenei Szemle.)
- Prahács Margit. Zenei szemle. N—t, I. 557–558. l.
- Surányi Miklós. A magyar Kék madár. — Kodály Zoltán és a magyar ének. — N. U., 87. sz.
- (*T—th.*) Rendkívüli filharmónikus hangverseny. P. N., 30. sz.
- Kodály gyermekkórusai. U. N., 85. sz.
- Kodály's Kinderchöre. P. L., 84. esti sz.
- Kodály Zoltán gyermekkarestje és a nyolcadik filharmóniai hangverseny. B. H., 85. sz.
- Kodály Zoltán két új kompozíciója. P. N., 16. sz.
- Koncz János. (*k. m.*) Hegedüest. B. H., 16. sz.
- lv.* Koncz János. P. H., 16. sz.
- Kósa György. Jutka. (12 zongoradarab.) — Ism. Z. Sz., II. 92. l.
- M. G. Ein Mysterium von Georg Kósa. P. L., 85. reggeli sz.
- Koudela Géza. Koudela Géza. K. K., 107. l.
- Kozma Ida, Risznerné. Risznerné Kozma Ida műdalai. — Ism. V., 182. l.
- König Péter. Hackh N. Lajos. König Péter. M. D., 230–231. l.
- Szalay József. König Péter. Ma—g, 78. sz.
- König Péter. A Zene, 271. l.
- König Péter jubileuma. P. H., 79. sz.
- König Péter szegedi zeneiskolai igazgató 25 éves jubileuma. K. K., 107. l.
- Kresz Géza. (*Op.*) Filharmóniai hangverseny. B. H., 202. sz.
- Kunwald Cézár muzsikusareképei. — Ism. P. H., 41. sz.
- e. g.* Caesar Kunwalds Musikermappe. P. L., 42. esti sz.
- Kurz Zelma. Kurz Zlema búcsút mond a színpadnak. B. H., 77. sz.
- Lajtha László. Trio konzertante. Bemutatta a Kertner—Konez—Zsámboky-triótársaság. — Ism. *lv.* P. H., 29. sz. (Kamaraest.)
- (*H. G.*) Lajta László új zongora-triója. Ma—g, 92. sz.
- Lakatos Árpád. Szaxofon-hangverseny. P. H., 101. sz.
- Lánczy Margit. (*f. j.*) Városi Színház. P. H., 145. sz.
- Larsen-Todsén Nanny. K—cs. Larsen-Todsén Nanny első ideai fellépése az Operaházban. P. N., 42. sz.
- (*Op.*) Operaház. B. H., 42., 44. sz.
- Laurisin Lajos. (*f. j.*) M. kir. Operaház. (P. H. 70. sz.)
- (*lv.*) Laurisin Lajos áriaestje. P. H., 70. sz.
- Lauri-Volpi. Dietl Fedor. Lauri-Volpi búcsúfellépése az Operaházban. N. U., 127. sz.
- F. Lauri-Volpi bemutatkozása. N. U., 123. sz.
- Lányi Viktor. Lauri-Volpi búcsúestje. P. H., 127. sz.
- Lányi Viktor. Lauri-Volpi vendégjánéka az Operaházban. P. H., 123. sz.
- Lányi Viktor. Trubadur. P. H., 125. sz.
- M. G. Königliche Oper. P. L., 127. regg. sz.
- M. G. Lauri-Volpi als Manrico. P. L., 125. reggeli sz.
- M. G. Lauri-Volpi im Opernhause. P. L., 122. esti sz.
- (*Op.*) Lauri-Volpi a Bohéméletben. B. H., 127. sz.
- (*Op.*) Lauri-Volpi a Trubadurban. B. H., 125. sz.
- Ottlik Pálma. Lauri-Volpi. B. H., 123. sz.
- P. V. Lauri-Volpi. U. N., 123. sz.
- Somogyi Gyula. A berlini ünnepi játékok eszenzációja: Volpi. N. U., 120. sz.
- Das Budapester Gastspiel Giacomo Lauri-Volpi. P. L., 81. reggeli sz.
- Lauri-Volpi érzékeny búcsúja Budapeستől. M—g, 128. sz.
- Lehár Ferenc. 1. Friderika. (Operett.) Bemutatta a bécsi Johan Strauss-Theater 1929 febr. 15-én. — Ism. P. H., 39. sz.
2. Kék mazur. Bemutatta a párisi Ba-Ta-Clan Színház. — Ism. P. H., 42. sz.
- Lehár Sopronban. P. H., 63. sz.
- Lehmann Lilli. L. V. Lehmann Lilli meghalt. P. H., 111. sz.
- Lilli Lehmann. P. L., 111. reggeli sz.
- Léner. (*mja.*) A Léner-quartett hangversenye. P. H., 32. sz.
- (*Op.*) Kamarazene. B. H., 32. sz.
- A Léner-quartettről. F., 2. sz.
- Leoncavallo. Ruggiero Leoncavallo levelei Káldy Gyulához. M., 5. sz. (Szemlények a [Nemz. Múz.] Zenei osztály levelestárából.)
- Lewandovski. (*H. G.*) Ária- és dalest. Ma—g, 11. sz.
- (*K—cs.*) Lewandovski Manfréd ária- és dalestje. P. N., 11. sz.
- lv.* Lewandovski Manfréd. P. H., 11. sz.

- M. G. Konzert Lewandowski.** P. L., 11. reggeli sz.
- Lindberg Fritzi. B. Gy.** „Féltem kiállni a pódiumra Lindberg nevével.“ P. N., 46. sz. (lv.) Fritzi Lindberg. P. H., 47. sz.
- M. G. Fritzi Lindberg.** P. L., 46. esti sz. (Op.) Fritzi Lindberg dalestje. B. H., 47. sz. (T—th.) Fritzi Lindberg népdalestje. P. N., 47. sz.
- Lindberg Helge. (K. f.)** Mint ősemberek, egy lakatlan szigeten töltötték mézesheteiket Helge Lindberg és felesége. P. N., 42. sz.
- L. V. Helge Lindberg özvegye** Budapesten. P. H., 42. sz.
- O. D. Die Witwe Helge Lindbergs in Budapest.** P. L., 42. reggeli sz.
- Liszt Ferenc.** Via Crucis. — Bemutatta a budapesti Belvárosi Főplébániatemplom énekkara, Harmath Artúr karnagy vezetésével, 1929 Nagypéntekének délutánján. — Ism. P. M. K. K., 101—104. l.
- Czimer Károly.** Találkozásom Liszt Ferencel. Ma—g, 61. sz.
- Geszler Ödön.** A Liszt Ferencről szóló irodalom. M., 4. sz.
- Glinski, Matens.** Liszt Ferenc „Világtalan dalnok“ a. M., 4. sz.
- Hárich János.** Liszt Ferenc életrajzához. M., 5. sz.
- Prahács Margit.** A Hártel-féle magyar nyelvű Liszt-összkiadásról. N—t, I. 955—958. l.
- Sebestyén Ede.** Wagner Cosima látogatásai Pesten. P. H., 111. sz.
- Maas Marcel. (lv.)** Maas Marcel. P. H., 67. sz. (Op.) Zongoraest. B. H., 67. sz.
- Maaskoff Antal. (k. m.)** Hegedüest. B. H., 64. sz.
- Maaskoff Antal.** P. H., 64. sz.
- Machula Tibor.** Egy fiatal magyar gondkaművész amerikai sikere. P. H., 23. sz.
- Magyari Imre. Móricz Pál.** Magyar Imre meghalt. Ma—g, 87. sz.
- Mahler Gusztáv. Lányi Viktor.** Mahler hatyúdalanak előadása. P. H., 18. sz.
- M. G. „Das Lied von der Erde.“** P. L., 18. reggeli sz. (Op.) Filharmónia. B. H., 18. sz. (p. i.) „Ének a földről.“ M. H., 19. sz.
- Mahler Szovjetországban.** P. H., 68. sz.
- Manén. Haics Géza.** Casals, Manén hangversenye. M., 3. sz. (k. m.) Manén hegedüestje. B. H., 31. sz. lv. Manén Juan P. H., 31. sz. (s. gy.) Manén Juan. U., 31. sz. (T—th.) Manén hegedüestje. P. N., 31. sz. Juan Manén. P. N., 29. sz.
- Márkus Lili, Gy. (lv.) Gy. Márkus Lili** hangversenye. P. H., 82. sz.
- Melles.** A Melles-vonósnégyest hívták meg az augusztusi Festspielre. F., 5. sz.
- Mengelberg, Vilmos. Kelemen Ernő.** Mengelberg Vilmos végleg elhagyja Hollandiát. P. H., 92. sz.
- Messner, Pöschl Vilmos.** Beszélgetés Messnerrel. K. K., 154—156. l.
- Messanger Alfréd.** Messanger halála. P. N., 47. sz.
- Micssey Józsa, D.** Hangverseny. P. H., 65. sz.
- Mihalovich Ödön. Hubay Jenő.** Mihalovich Ödön †. M., 5. sz.
- Hubay Jenő** Mihalovich Ödönről. M—g, 92. sz.
- Major Ervin.** Mihalovich Ödön. M., 5. sz. (Areképpel.) (Önállóan is: Bp., 1929. [Stádium.] 21 l., 1 m.)
- Molnár Géza.** Edmund Mihalovich. P. L., 91. reggeli sz.
- Papp Viktor.** Mihalovich Ödön meghalt. U. N., 92. sz.
- Prahács Margit.** Mihalovich Ödön †. N—t, I. 713—714. l.
- Tóth Aladár.** Mihalovich Ödön. 1842—1929. Z. Sz., II. 15—18. l.
- Mihalovich Ödön** meghalt. P. H., 91. sz. Mihalovich Ödön †. 1842—1929. A Zene, 241—243. l.
- Mihalovich Ödön** meghalt. B. H., 91. sz. Mihalovich Ödön. F., 5. sz.
- Mihalovich Ödön** meghalt. Ma—g, 91. sz. Mihalovich Ödön meghalt. N. U., 91. sz. Mihalovich Ödön. Az Országos Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Évkönyve. Az 1928—29-iki zeneévről. 3—6. l.
- Mirabeau, André, Dolley, Georges és Ábrahám Pál.** Szeretem a feleségem. (Operett.) Bemutatta a Magyar Színház. — Ism. Cs. A. M—g, 134. sz.
- Molnár Alice. (k. m.)** Hegedüest. B. H., 52. sz. lv. Molnár Alice. P. H., 52. sz.
- Molnár Antal.** 1. Jazz-band. Bp. — Ism. Pollatsek László. K., 322. l. 2. Molnár Antal dalai. (Kották.) [Hangay Sándor két versére.] Hangay Sándor Kétkönyve. 2. köt. 143—149. l.
- Molnár Ferenc.** Aradon felfedezték Molnár Ferenc ifjúkori operettjének kéziratát. M—g, 127. sz.
- Molnár Imre.** Molnár Imre—Lajtha László. Játékokország. — Ism. H. G. M., 4. sz. (f. j.) Molnár Imre dalestje. P. H., 92. sz. Isov Kálmán. Zenei szemle. P. Sz., 438. l. (Op.) Molnár Imre dalestje. B. H., 92. sz.
- Monteverdi.** Orfeo. (Opera.) Bemutatta a Budapesti Ének- és Zeneegyesület. — Ism. Prahács Margit. N—t, 796—797. l. Lányi Viktor. Monteverdi és Händel-Operák bemutatása. P. H., 91. sz. Op. Orfeusz, Acisz és Galatea. B. H., 91. sz. Pruneires, Henry. Monteverdi Orfeo-jának szöveggényvéről. M., 3. sz.
- Moór Emánuel.** Moór Emánuel. A Zene, 286. l.
- Mozart.** 1. Mozart-Jahrbuch. III. köt. Szerk.: Albert Hermann. Sajtó alá rendezte: Gerber Rudolf. Augsburg. (1929.) (B. Filser.) 344 l.— Ism. G. Z. M., 5. sz. 2. Szöktetés a szerályból. A m. kir. Operaház ötvenedik előadása. — Ism. Diósy Béla. P. H., 45. sz. 3. Szöktetés a szerályból. Énekesjáték 3 felvonásban. Szövegét Bretzner K. F. után átdolgozta: Ifj. Stephanie. Ford.: Hevesi Sándor. Debrecen—Bp. (1929.) Csáthy Ferenc. 16°. 48 l.

4. Figaro házassága. (Opera.) Bemutatta a Városi Színház. — Ism. Fóthy János. P. H., 20. sz.
5. Figaro lakodalma. Vigopera 4 felvonásban. (Operaházi Könyvtár. 60. sz.) Bp. (1929.) Bárd Ferenc. 16°. 103 l.
- Borbély István.* Mozart Requiem. K. K., 135. l.
- (*d. f.*) Operamebutató a Városi Színházban. N. U., 20. sz.
- (*K—cs.*) Figaro házasságának bemutatója a Városi Színházban. P. N., 20. sz.
- (*mja.*) Mozart requiemje. P. H., 25. sz.
- Vasárnap este az Operában — Sevillai borbély. P. H., 54. sz.
- Musszorgszki.** Orosz operák. A Zene, 220. l.
- Nagypál—Uray—Kubinyi.** A palatinus rózsái. Bemutatta a Városi Színház. — Ism. f. j.) P. N., 28. sz. — k —a. B. H., 28. sz. — Faragó Jenő. 8 Ó. U. 28. sz. — (—szym.) E. K., 28. sz. — f. r. P. L., 28. reggeli sz. — —ba. N. U. 28. sz. — F. J. P. H., 28. sz.
- Nagy Zoltán, P. Sz. E. P.** Nagy Zoltánnak. Z. 271. l.
- Németh Mária.** Két magyar siker Stockholmban. P. H., 49. sz.
- Németh Mária svéd kitüntetése. P. H., 56. sz.
- Ochs. Tóth Aladár.** Siegfried Ochs †. P. N., 32. sz.
- Siegfried Ochs árván maradt kórusa. A Zene, 223. l.
- Ochs Siegfried meghalt. P. H., 31. sz.
- Offenbach.** Offenbach. A Zene, 239. l.
- Osszip, Gabrilovics.** Gebrilovics Osszip Budapestben. P. H., 93. sz.
- Osztetky Béla, id.** Elhunyt zenekritikus. P. H., 49. sz.
- Oursler, Fulton és Brentano, Lowel.** A pók. (Operett.) Bemutatta a Fővárosi Operett-színház. — Ism. (G. J.) U. N., 121. sz. — Kovács Kálmán. M—g, 120. sz. — Ráskai Ferenc. P. H., 120. sz. — M. I. B. H., 120. sz. — Kállay Miklós. N. U., 120. sz. — Thury Lajos. Ma—g, 120. sz.
- Paderewski. Böszörmény Ernő.** Jegyzetek Paderewski amszterdami hangversenyéről. M—g, 64. sz.
- K. E.* Paderewski márciusban Budapestben fog hangversenyezni. P. H., 9. sz.
- Kelemen Ernő.** Paderewski Liszt-rapszódját játszott a hollandi királynő előtt. P. H., 64. sz.
- Kelemen Ernő.** Paderewski Vilma királynőnél. P. H., 61. sz.
- Palló Imre. (f. j.)** M. kir. Operaház. P. H., 84. sz.
- Pataky Kálmán.** Két magyar siker Stockholmban. P. H., 49. sz.
- M. G.* Königliche Oper. P. L., 104. reggeli sz.
- Pálffy Mária. (mja.)** Dalest. P. H., 84. sz.
- Pápai Nyáry Feri.** Mikor a szívem muzsikál. — Ism. Ma—g, 5. sz.
- Pembauer József. (km.)** Zongoraest. B. H., 59. sz.
- (*lv.*) Pembauer József. P. H., 59. sz.
- Perosi, Lorenzo.** Lorenzo Perosi. M., 4. sz.
- Pilipp.** Magyar Művész Párizsban. L., 179. l.
- Piccaluga, Ninno. d. b.** Magyar kir. Operaház. P. H., 68. sz.
- Diósy Béla.* Nino Piccaluga vendégjátéka az Operaházban. P. H., 66. sz.
- M. G.* Königliche Oper. P. L., 66. reggeli sz. (*Op.*) Operaház. B. H., 68. sz.
- Pick—Mangiagalli, Riccardo és Adami Giuseppe. Balla Ignác.** A nagy Casanova-ballet bemutatója a „Scalá”-ban. P. H., 19. sz.
- Pietri Giuseppe.** Rompicollo. (Operett.) Bemutatta a milánói Dal Verme színház. — Ism. (B. I.) P. H., 4. sz.
- Pilinszky (f. j.)** Pilinszky Zsigmond a Lohengrinben. P. H., 113. sz.
- (*f. j.*) Városi Színház. P. H., 111. sz.
- Planquette.** A cornevillei harangok. Felújította a Városi Színház. — Ism. Fóthy János. P. H., 122. sz.
- Puccini. Diósy Béla.** A Pillangókisasszony kétszázadik előadása. P. H., 18. sz.
- Radnai Erzs. (k. m.)** Városi Színház. B. H., 127. sz.
- (*Op.*) Városi Színház. B. H., 31. sz.
- Radnai Miklós. (k. f.)** Radnai Miklós, az Operaház igazgatója, elmondja külföldi tanulmányútjának részleteit. M—g, 85. sz.
- M. D.* Operndirektor Radnais Audienreise. P. L., 84. esti sz.
- Ravel, Maurice. Hont Ferenc.** Ravel. Z. Sz., II. 84—85. l. (A Zenei Szemle intervjúi.)
- Maurice Ravel újdonságai Bécsben. A Zene, 220. l.
- Rácz Laci. Szilárd János.** XXXVI. Rácz Laci. M—g, 17. sz.
- Rákos Arnold. (m. i.)** Hegedű-est. Ma—g, 13. sz.
- (*mja.*) Rákos Arnold hegedüestje. P. H., 13. sz.
- Rákosi Jenő. Haraszi Emil.** Rákosi Jenő és a magyar zene. B. H., 46. sz.
- Relle Gabi.** Hangverseny. P. H., 9. sz.
- Reményi Ede. Nil.** Egy „csodálatos élet”. L., 229—231. l.
- Pataky Mária.* Reményi és a titkosrendőrség. M., 4. sz.
- Somssich Andor.* Petőfi és Reményi. M., 4. sz.
- Richepin, Tiarko.** Libavásár. (Operett.) Bemutatta a Belvárosi Színház. — Ism. (K—f.) M—g, 95. sz. — (w. g.) B. H., 95. sz. — Z. I. N. U., 95. sz. — Vécsey Leó. Ma—g, 95. sz.
- Riegler Ernő. (mja.)** Orgonaest. P. H., 67. sz.
- Riemann. (h. e.)** [Haraszi Emil.] Riemann zenelexikona. B. H., 144. sz.
- Robeson. lv.** Robeson néger baritonista. P. H., 83. sz.
- M. G.* Robeson, der Negerbariton. P. L., 83. reggeli sz.
- (*Op.*) Robeson, a néger dalénekes. B. H., 83. sz.
- Rossini.** A sevillai borbély. (Opera.) Felújította a M. kir. Operaház. — Ism. Diósy Béla. P. H., 6. sz. — (T—th.) P. N., 6. sz.
- Haraszi Emil.* Rossini. B. H., 136. sz.
- Rosegger. (L. S. A.)** Oratoriumskonzert in Wien. P. L., 10. esti sz.

- Risner Henrik.** (*mja.*) Növendékhangverseny. P. H., 14. sz.
- Róth Miklós, Róth György és Petri Endre.** (*mja.*) Kamarazene. (Róth Miklós, Róth György és Petri Endre Budapesti Triójáról. P. H., 64. sz. !
- Rózsa Lőrinc. Isoz Kálmán.** Hahn János és Rózsa Lőrinc orgonái Kolozsvárt. M., 5. sz.
- Saági Cservinka Henrik és Rudnay Győző.** Liliomhullás. (Opera.) Bemutatta a Városi Színház. — *Ism.* M. V., 2. sz. (Három egyfelvonásos a Városi Színházban.) — (lv) P. H., 72. sz. — P—e. A Zene, 238. l. — Ottlik Pálma. B. H., 72. sz. — Vámos Magda. N. U., 72. sz. — (k. m.) 8 Ó. U. 72. sz. — (p. i.) M. H., 72. sz.
- Salvi, Margherita. F. J.** Beszélgetés Margherita Salvival. P. H., 91. sz.
- lv.* Kettős vendégjáték az Operaházban. P. H., 94. sz.
- lv.* Margherita Salvi vendégjátéka a Traviatában. P. H., 92. sz.
- M. G.* Königl. Oper. P. L., 94. regg. sz.
- M. G.* Margherita Salvi als Violetta. P. L., 92. reggeli sz.
- Sarobe. f. j.** Városi Színház. P. H., 97. sz.
- (*f. j.*) Városi Színház. P. H., 91. sz.
- F. J.* Egy spanyol orvos, akiből Battistini nevelt énekest. P. H., 86. sz.
- (*K. M.*) Városi Színház. B. H., 91. sz.
- (*lv.*) Celestino Sarobe. P. H., 87. sz.
- M. G.* Zölestin Sarobe, P. L., 87. reggeli sz.
- (*Op.*) Sarobe ária- és dalestje. P. H., 87. sz.
- Schalk Ferenc.** *lv.* Operaház. P. H., 104. sz.
- Schwartz, Vera.** (*f. j.*) Városi Színház. P. H., 81. sz.
- Schubert, Schubert, Franz.** Städtische Bibliothek. Bp. (1928.) 67. l. — *Ism.* (M. G.) U. J., 178. l.
- Papp Viktor.* Schubert. M., 3. sz.
- Schubert-émlékünnep Szentesen. P. H., 14. sz.
- Sefcsik Magda.** *lv.* Operaház. P. H., 129. sz.
- Seifert Dezső.** Egy volt budapesti kávéház-tulajdonos művészi sikere külföldön. P. H., 49. sz.
- Selvaggi, Rito.** Májusi ünnep Velencében. B. H., 92. sz.
- Sereghy Elemér.** In memoriam. A Zene, 271. l.
- Sonnenberg Jenny.** (*K—cs.*) Sonnenberg Jenny dalestje. P. N., 14. sz.
- lv.* Sonnenberg Jenny. P. H., 13. sz.
- (*Op.*) Dalest. B. H., 13. sz.
- Stein István. d. b.** Magyar kir. Operaház. P. H., 15. sz.
- M. G.* Kön. Oper. P. L., 15. reggeli sz.
- Stefániai Imre.** (*mja.*) Zongoraest. P. H., 56. sz.
- Strauss János. Denevér.** (Vígopera.) Bemutatta a Magy. kir. Operaház. — *Ism.* d. b. P. H., 29. sz.
- Denevér. (Vígoperett.) Új betanulással felújította a Városi Színház. — *Ism.* F. J. P. H., 16. sz.
- Diósy Béla.** Magyar kir. Operaház. A „Cigánybáró” huszonötödik előadása. P. H., 2. sz.
- Loewy, Siegfried.** Walzerreise nach Ungarn. P. L., 26. reggeli sz.
- (—) Strauss János. P. H., 125. sz.
- Strauss Richard. h. e.** Perzeusz és Androméda. B. H., 123. sz.
- Stravinszky Igor.** Katonatorténét. Zenésjáték. Bemutatta a Városi Színház 1929 március 28-án. — *Ism.* M. V., 2. sz. — M—g, 37. sz. — (cs. a.) U. o., 72. sz. — (lv.) P. H., 72. sz. (Három operabemutató a Városi színházban.) — P—e. A Zene, 236—237. l. — Haics Géza. M., 4. sz. — Ottlik Pálma. B. H., 72. sz. — Haics Géza. Ma—g, 72. sz. — Vámos Magda. N. U., 72. sz. — (k. m.) 8 Ó. U., 72. sz. — (p. i.) M. H., 72. sz.
- M. G.* „Die Frühlingsweise“ von Stravinszky P. L., 41. reggeli sz.
- Tóth Aladár.** Le socre du printemps. P. N., 42. sz.
- Sugár Viktor.** (*k. m.*) Orgonaest. B. H., 104. sz.
- Orgonahangverseny. K. R. 141. l.
- Svéd Sándor. d. b.** Magyar kir. Operaház. P. H., 7. sz.
- lv.* Új szereplők a Végzet hatalmában. P. H., 74. sz.
- Szabó Lujza.** (*Op.*) Operaház. B. H., 39. sz.
- Szabó Polikárp. O. F. M. I.** Organum S. Caeciliae. (50 preludim orgonára.) — *Ism.* K. K. 136. l. — Lajos Gyula. U. o. 137—138. l.
2. Tu es Petrus. (Négyszólamú vegyeskarra, orgonakisérettben.) — *Ism.* Harmat Artúr. K. K., 137. l. — Lajos Gyula. U. o. 137—138. l.
- P. Szabó Polikárp. M., 5. sz.
- Szántó Jenő.** (*H. G.*) Hegedű-est. Ma—g, 6. sz.
- (*K—cs.*) Szántó Jenő hegedűestje. P. N., 6. sz.
- lv.* Hegedűest. P. H., 6. sz.
- Violinabend. P. L., 6. esti sz.
- Szedő Miklós.** *lv.* Szedő Miklós hangversenye. P. H., 9. sz.
- (*m. i.*) Dalest. Ma—g, 9. sz.
- Székelyhidy. (d. f.)** Jubileum és vendégszereplés az Operaházban. N. U., 15. sz.
- Diósy Béla.** Székelyhidy mint Lohengrin. P. H., 23. sz.
- (*m. i.*) Az ezredik operai fellépés. Ma—g, 15. sz.
- (*Op.*) Operaház. B. H., 23. sz.
- Székelyhidy Ferenc ezredik fellépése az Operaházban. P. H., 15. sz.
- Szerelemhegyi András. Isoz Kálmán.** Szerelemhegyi András nemzeti melódiái. M., 3. sz.
- Szigeti József.** Szigeti Londonban. P. H., 66. sz.
- Tornay Alajos. (mja.)** Tarnay Alajos szerzői estje. P. H., 18. sz.
- Tarnay Alajos koncertje. V., 118. l.
- Teiko Kiwa. (f. j.)** Városi Színház. P. H., 88. sz.
- Thern Károly.** Thern Károly [levele] — Ebetzky Emilhez. M., 4. sz. (Szemelvények a [Nemz. Múz.] Zeneosztály levelestárából.)
- Thoma József. (mja.)** Zongoraest. P. H., 91. sz.
- Thomán Mária.** Thomán Mária nagy berlini sikere. P. N., 46. sz.
- Thomas. Mignon.** (Opera.) Bemutatta a M. kir. Operaház. — *Ism.* d. b. P. H., 48. sz. — (T—th.) P. N., 31. sz.

- Mignon. (Opera.) Bemutatta a Városi Színház. — Ism. (f. j.) P. H., 31. sz.
- Toldy László.** *Hangay Sándor.* Isten veled Lacikám! H. S. Kékkönyve. 4. köt., 65—68. l. sz. k. A Toldyak. B. H., 69. sz.
- Toldy László.** M., 3. sz.
- Toldy László.** A Zene, 224. l.
- Ifjabb Toldy László meghalt. P. H., 67. sz.
- Toscanini.** (Cav.) Miért nem jön az igazi „Scala” és Toscanini Budapestre? P. H., 110. sz.
- Üngár Imre.** (lv.) Üngár Imre zongorastje. P. H., 36. sz.
- Verdi.** 1. Ármány és szerelem. (Opera.) Bemutatja a Városi Színház. — Ism. (K—cs.) M—g, 43. sz. — Fóthy János. P. H., 43. sz. — (Op.) B. H., 43. sz. — (p. i.) M. H., 43. sz. — (g. i.) U. 43. sz. — F. G. E. K., 44. sz.
2. A végzet hatalma. Szövegét Piave olasz eredetije után átdolgozta Werfel Ferenc. (Opera.) Bemutatta a M. kir. Operaház 1929 március 23-án. — Ism. Cserna Andor. M—g, 69. sz. — Diósy Béla. P. H., 69. sz. — P. V. M., 4. sz. — Papp Viktor. B. Sz., 471. l. (Három operabemutató.) — Ottlik Pálma. B. H., 69. sz. — Molnár Imre. M—g, 69. sz. — Dietl Fedor. N. U., 69. sz. — Halász Sándor. 8 Ó. U., 69. sz. — (p. i.) M. H., 69. sz. — Fodor Gyula. E. K., 69. sz. — Molnár Géza. P. L., 69. reggeli sz. — A Zene, 120—211. l. — Prahács Margit. N—t, I. 637—638. l. — Isoz Kálmán. P. Sz., 367—369. l.
3. A végzet hatalma. (Opera négy felvonásban.) Szövegét F. M. Piave olasz eredetije után átdolgozta F. Werfel. Ford.: Lányi Viktor. (Magyar kir. Operaház.) Debrecen—Bp. (1929.) Csáthy Ferenc., 72. l.
- (K. M.) Városi Színház. B. H., 97. sz.
- Lányi Viktor.** Verdi requiemjének előadása. P. H., 60. sz.
- M. G.** „Luisa Miller” von Verdi. P. L., 43. reggeli sz.
- (T—th.) Verdi-premier a Városi Színházban. P. N., 43. sz.
- Volkman Róbert** [levele] Pulszky Polyxénához. M., 5. sz. (Szemelvények a [Magyar Nemz. Múz.] Zenei osztály levelestárából.)
- Waldbauer—Kerpely.** (K. M.) A Waldbauer—Kerpely vonósnégyes társaság. B. H., 25. sz.
- (lv.) Waldbauer—Kerpely vonósnégyes. P. H., 25. sz.
- Walzel Kamilló.** Egy régi pesti nyomdászlegény és a bécsi operett. P. H., 44. sz.
- Wagner Cosima.** *Herbert Eulenburg.* Cosima Wagner. P. L., 46. reggeli sz.
- Wagner Richárd.** *Balassa Imre.* „Lohengrin” titkai. Ma—g, 34. sz.
- Dietl Fedor.** Siegfried új szereplőkkel. N. U., 46. sz.
- Diósy Béla.** A Rajna kincse. P. H., 40. sz.
- Diósy Béla.** A Walkür. P. H., 42. sz.
- Diósy Béla.** Az Istenek alkonya. P. H., 47. sz.
- Diósy Béla.** A Nürnbergi Mesterdalnokok. P. H., 29. sz.
- Diósy Béla.** A bolygó hollandi. P. H., 30. sz.
- Diósy Béla.** Lohengrin. P. H., 28. sz.
- Diósy Béla.** Parsifal. P. H., 35. sz.
- Diósy Béla.** Siegfried. P. H., 46. sz.
- Diósy Béla.** Tannhäuser. P. H., 33. sz.
- Diósy Béla.** Tristan és Isolda. P. H., 44. sz.
- Haraszi Emil.** Trisztán és Izolda, Szaltán cár. B. H., 108. sz.
- Isoz Kálmán.** Wagner Richard ismeretlen levele Szemere Bertalanéhoz. M., 4. sz.
- Metternich Sándor Pauline hercegnő.** Hogyan bukott meg a Tannhäuser Párizsban? P. H., 115. sz.
- Prahács Margit.** Wagner — ma. N—t, I. 592—597. l.
- Pukánszky Béla.** Wagner a magyar lírában. M., 5. sz.
- Sebestyén Ede.** Wagner Richárd halhatatlan szerelme. M. H., 24. sz.
- (T—th.) Trisztán-előadás az Operaházban külföldi vendégszereplőkkel. P. N., 44. sz.
- A bayreuthi színházról. P. H., 80. sz.
- A nagy Wagner-ciklus vendégművészei. P. H., 27. sz.
- A Wagner-ciklus folytatása. P. H., 35. sz.
- Az Operaház Wagner-ciklusa. P. H., 21. sz.
- Weil Magda.** *Szelle Károly.* Weil Magda koncertje. V., 118. l.
- Weissmann, Adolf.** Prof. Dr. Adolf Weissmann. A Zene, 272. l.
- Wiener.** Wiener Doucet-Album. Universal-Edition. A. E. kiad. Wien—Leipzig. Nr. 9613. — Ism. K. J. M., 4. sz.
- Wohlmuth János.** *Payr Sándor.* Wolmuth János orgonista és karmester, Sopron jeles művésze. (1643—1724.) Sopron. 1929. 8°. 35 l. — Ism. I. K. P. Sz., 364—365. l.
- Wolf—Ferrari.** G. O. Wolf—Ferraris neue Oper „Sly”. P. L., 42. reggeli sz.
- (Op.) La Vita Nuova. B. H., 97. sz.
- Zandonai, Riccardo,** Pierre Louys és Maurice Vaucuire, 1. La Femme & le Pantin. (Opera.) Bemutatták a párizsi Opéra Comique-ben.
2. Francesca da Rimini. (Opera 4 felvonásban.) Szövegét d’Annunzio hasonló című tragédiájából írta T. Ricordi. Bemutatta az Operaház 1929 április 23-án. — Ism. Papp Viktor. U. N., 100. sz. — U. a., B. Sz., 472. l. — Cserna Andor. M—g, 100. sz. — Prahács Margit. N—t, I. 798—799. l. — P. V. M., 5. sz. — Ottlik Pálma. B. H., 100. sz. — Dietl Fedor. N. U., 100. sz. — (m. i.) Ma—g, 100. sz. — Fóthy János. P. H. 100. sz. — Molnár Géza. P. L. 100. reggeli sz.
3. Francesca da Rimini. G. d’Annunzio tragédiája 4 felvonásban. Operaszöveggé átdolgozta: T. Ricordi. Olaszból ford. Lányi Viktor. Debrecen—Bp. (1929.) Csáthy Ferenc. 16°. 64. l.
- lv. Francesca da Rimini új szereplőkkel. P. H., 110. sz.
- Zathureczky Ede.** d. b. Hegedüest. P. H., 8. sz.
- (K—cs.) Zathureczky Ede hegedüestje. P. N., 9. sz.
- (k. m.) Hegedüest. B. H., 8. sz.
- Závodszy Zoltán,** M. G. Königliche Oper. P. L., 46. reggeli sz.
- (Op.) Operaház. B. H., 46. sz.

Összeállította: Kozocsa Sándor.

1. TURANDOT, lírai zenedráma 3 felvonásban. Szövegét írta: *G. Adami* és *R. Simoni*. Zenéjét szerezte: *G. Puccini*. Fordította: *Lányi Viktor*.
2. FALSTAFF, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *A. Boito*. Zenéjét szerezte: *G. Verdi*. Fordította: *Lányi Viktor*.
3. FARSANGI LAKODALOM, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *Vajda Ernő*. Zenéjét szerezte: *Poldini Ede*.
4. CSELRE-CSELT, vígopera 1 felvonásban. Szövegét írta: *J. F. Castelli*. Modern színre alkalmazta: *dr. Robert Hirschfeld*. Fordította: *Harsányi Zsolt*. Zenéjét szerezte: *Schubert*.
- MÚZSA CSÓKJA, balett (Moments musicaux) 1 felvonásban. Meséjét írta: *Dohnányi-Galafres Elza*. Hangszerelte *Schubert* zongoraműveiből *Dohnányi Ernő*.
5. FIGARO HÁZASÁGA, vígopera 4 felvonásban. — Szövegét írta: *Lorenzo da Ponte*, németre átdolgozta: *Levi Hermann*. Fordította: *Vidor Dezső*. Zenéjét írta: *Mozart*.
6. SZOKTETÉS A SZERÁLYBÓL, énekesjáték 3 felvonásban. — Szövegét *Bretzner K. F.* után szabadon átdolgozta *ifj. Stefani*. Fordította *Hevesi Sándor*. Zenéjét szerezte *Mozart*.
7. A TENOR, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *Goth Ernő*. Zenéjét szerezte: *Dohnányi Ernő*. Fordította: *Harsányi Zsolt*.
8. A VÉGZET HATALMA, opera 4 felvonásban. Zenéjét írta: *G. Verdi*. — Szövegét *F. M. Piave* olasz eredetije után átdolgozta: *F. Werfel*. Fordította: *Lányi Viktor*.
9. FRANCESCA DA RIMINI, G. d'Annunzio tragédiája 4 felvonásban. Operaszöveggé átdolgozta: *T. Ricordi*. Zenéjét írta: *R. Zandonai*. Olaszból fordította: *Lányi Viktor*.
10. AVARÁZSFUVOLA, dalmű 2 felvonásban. Szövegét írta: *Schikaneder Emanuel*. Németből fordította: *Harsányi Zsolt*. Zenéjét szerezte: *Mozart*.
11. A TRUBADUR, opera négy szakaszban, nyolc képből. Szövegét írta: *Salvadore Cammerano*. Olaszból fordította: *Hevesi Sándor*. Zenéjét szerezte: *Giuseppe Verdi*.
12. A HEGYEK ALJÁN, zenedráma egy előjátékban és 2 felvonásban. *Guimera A.* nyomán írta: *Lothar Rezső*. Fordította: *Várady Sándor*. Zenéjét szerezte: *D'Albert Jenő*.

A
MAGYAR
KIR.
OPERAHÁZ
SZÖVEG-
KÖNYVEI

RÁDIÓHALLGATÓK-
NAK IS
NÉLKÜLÖZHETETLEN

AZ EGYES FÜZETEK
ÁRA

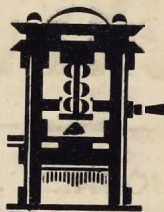
1 PENGŐ

KAPHATÓ MINDEN KÖNYV-
KERESKEDÉSBN ÉS
A KIADÓNÁL

Kiadja:

CSÁTHY FERENC egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat rt. Debrecen

Fiókja: Budapest, I. kerület, Krisztina-körút 133. szám. Telefonszám: Krisztina 509-24.

STÁDIUM
SAJTÓVALLALAT RT
BUDAPEST VI,
RÓZSAU.

MUZSIKA

ZENEMŰVÉSZETI
ZENÉTUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYÓIRAT

~ 1930 ~

HEGEDŰ, VIOLA, CELLÓ

ÉS ALKATRÉSZEI, KVINTTISZTA HÚROK

TÓTH (KOMÁROMY ÉS TÓTH)
MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐNÉL

HÍES SZAKÉRTŐ

BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS-UTCA 10. SZÁM

ELSŐRANGÚ

MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐ

MŰTEREM

Csere, vétel, becslés, művészi javítás. Kedvező fizetési feltételek. Prospektus díjtalan. *Altalam épített hegedűn nagyobb számú hegedűművész és tanár hangversenyezik. Párisi nemzetközi hegedűversenyen 23*

hegedűből 13 — *genfi* 51 hegedűből 38 darabot — *Budapest* en az összes magyar, olasz, német, francia régi hegedűket legyőztem. Aranyérmek s.b. kiüntetések. Az 1928. évi aranykoszorús mester, versenyen zsűri tag. Magyar királyi I. s. honvéd, magyar királyi folyamórség zenekar, székesfővárosi zenetanfolyam, zenekolák, s.b. szálítója. Nemlétező hangfokozó gerendáról díjtalan tájékoztató.

ALAPITVA 1899. ÉVBEN.

Külföldi világmárkás zongorák legdúsabb választékban — Részlet

Legújabb zenekari és jazz-hangszerek

Élőhang — Pathé — Olotonál — Beszélőgép

BUDAPEST, VII., RAKÓCZI-ÚT 60. (Saját palota)

TELEFONSZÁM: 811-36

V., DOROTTYA-UTCA 7
(HITELBANK-PALOTA)
MAGYARORSZÁG
LEGRÉGIBB ÉS
LEGELŐKELŐBB
ZONGORATERME

KÖLCSONZÉS, HANGOLÁS, JAVÍTÁS

CHMEL
ZONGORATEREM

ALAPÍTTATOTT 1835. ÉVBEN

VEZÉRKÉPVISELETEK:
BECHSTEIN, BOSENDORFER,
GROTRIANSTEINWEG,
PROKSCH, STECK,
SCHIEDMAYER ÉS MUSICA

KEDVEZŐ FIZETÉSI FELTÉTELEK

RENDKIVÜLI KEDVEZMÉNY

A LEGSZEBB MAGYAR AJÁNDÉKKÖNYV

BEETHOVEN ÉS A MAGYAROK

A „MUZSIKA”
ELŐFIZETŐINEK
ÉS AZ ISKOLÁKNAK
TIZENÖT PENGŐ

ÍRTA

PAPP VIKTOR

HARMINC KÉPPEL ÉS MELLÉKLETTEL, MÁSFÉLSZÁZ OLDAL MŰNYOMÓPADÍRON, DÍSZESEN BEKOTVE, 30 PENGŐ.

MEGREDELHETŐ A „MUZSIKA” KIADÓHIVATALBAN (BUDAPEST, IX., LÓNAY-UTCA 36. SZÁM). A KÖTETET UTÁNVÉTELLEL KÜLDJÜK MEG. — DOSTAPORTOT NEM SZÁMITUNK FEL —

TARTALOM

	Lap
<i>P. V.</i> : Kántáta vitéz nagybányai Horthy Miklós tíz éves kor- mányzói jubileumára	83
Jelentés a Muzsika dalpályázatának eredményéről	85
Liszt Ferenc kiadatlan naplója (1861—62). Közli: <i>Végh Gyula</i> (Befejező közlemény)	86
<i>Isoz Kálmán</i> : Petőfi műveinek zenei bibliográfiája	99
<i>Pataky Mária</i> : Új német zenemozgalom	126

KRITIKA

Fábián László, Haics Géza és Papp Viktor írásai	137
---	-----

TALLÓZÁS

IRODALOM

Könyvek. Lapszemle	137
------------------------------	-----

FIGYELŐ

MUZSIKA

MUZSIKA

Ungarische musikalische Rundschau
Redaktion und Administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Revue musicale hongroise
Redaction et administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Hungarian musical review
Editorial and publishing offices:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Rivista musicale ungherese
Redazione ed amministrazione
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

INHALT:

P. V.: Cantate anlässlich des zehnjährigen Jubiläums des Reichsverwesers Nikolaus von Horthy.

Bericht über das Resultat des Lied-Preiswettbewerbens der Muzsika.

Unedierte Aufzeichnungen Franz Liszt's aus den Jahren 1861–62. Mitgeteilt von *Julius von Végh*.

Koloman Isoz: Bibliographie der in Musik gesetzten Gedichte von Alexander Petöfi. — Diese Bibliographie enthält nur auf Autopsie beruhende Titel, d. h. es wurden nur die in der Musik-Abteilung des National Museums befindlichen Drucke, Autogramme, Manuscripte, ferner die in öffentlichen Konzerten aufgeführten Lieder in Betracht gezogen. Die Bibliographie enthält die Titel von 502 auf Petöfi-Gedichte von 183 Autoren komponierten Lieder, ausserdem von anonymen Autoren herrührende Lieder über 55 Petöfi-Texte. Als Ergänzung dienen: Listen der für Klavier bearbeiteten Lieder, der auf Petöfi bezüglichen und auf Grund seiner Gedichte geschriebenen Werke.

CONTENU:

V. P.: Cantate à l'occasion du jubilé du régent Nicolas Horthy.

Résumé sur le résultat du concours musical de la Muzsika.

François Liszt: Memento Journalier 1861–62. Notes inédites. Publiées par *J. de Végh*.

Koloman Isoz: Bibliographie des poèmes de Petöfi mis en musique. — Cette bibliographie ne contient que les titres basant sur l'autopsie des oeuvres elles-mêmes, c'est à dire des imprimés et manuscrits trouvables à la Section de Musique de la Bibliothèque du Musée, ainsi que celles des pièces exécutées aux concerts. La bibliographie cite le nom de 183 compositeurs de 502 poèmes de Petöfi auxquelles se joignent les 55 poèmes dont les compositeurs sont anonymes. La bibliographie est terminée par les listes des mélodies transcrites (paraphrases etc.) pour piano, — des oeuvres inspirées des poèmes de Petöfi, — enfin des compositions s'attachant à la personnalité du grand poète.

Maria Pataky: Die Jugendmusikbewegung in Deutschland. — Die Jugendmusikbewegung fördert die Hauptziele der deutschen Jugendbewegung: die Entfaltung des Volkstümlichen und der Gemeinschaftsidee. Den Anfang bildet das Singen der Volkslieder ohne Auswahl, darauf folgt die Systematisierung. Der Zupfgeigenhansl und andere Volksliedersammlungen. Reaktion nach dem ausschliesslichen Einfluss des Volksliedes. Dr. Wynecke, A. Hahn, Th. Reichenbach, und zuletzt Fritz Jöde. Entstehung der Musikantengilden. Der demokratische Musikunterricht, welcher berufen ist, die Massen des Volkes an sich zu ziehen, kann nur auf der Basis der Volksmusik erreicht werden. Die Entstehung, Organisation, Pädagogik und angewandte Literatur der Volksmusikschule. Wiederaufleben der Hausmusik.

Kritik:

Konzertberichte von Ladislaus Fábán, Géza Haics, Viktor Papp.

Miscellen.**Literatur:**

Bücher, Zeitschriftenschau.

Kleinere Nachrichten.

Maria Pataky: Nouveau mouvement musical en Allemagne. — Les buts principaux de ce mouvement sont l'expansion du populaire et du sens de la communauté. D'abord on chante les chants populaires sans choix, puis on commence à systematiser. Zupfgeigenhansl et d'autres recueils de chants. Réaction après le régime exclusif du chant populaire. Wynecke, A. Halm, Th. Reichenbach, et enfin Fritz Jöde. Origine des communautés des musiciens. L'enseignement démocratique ne peut se développer que par la musique populaire. L'origine, l'organisation et la littérature de l'école de musique populaire. Renaissance de la musique du foyer.

Critique:

Références de Ladislaus Fábán, Géza Haics, Victor Papp.

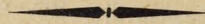
Miscellanées.**Littérature:**

Livres, Périodiques.

Petites communications.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Egész évre	-----	20 pengő
Félévre	-----	10 „
Egyes szám ára	-----	2.50 „

A „MUZSIKA“
MEGJELENIK HAVONTA EGYSZER

MUZSIKA

ZENEMŰVÉSZETI
ZENETUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYÓIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ
PAPP VIKTOR

BUDAPEST, IX., LÓNYAY-UTCA 36. SZÁM

TELEFON:
AUTOMATA 861-44

VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓS

KÁNTÁTA

VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓS

TÍZ ÉVES KORMÁNYZÓI JUBILEUMÁRA.

Vergilius szavával: „ . . . . . virumque cano”.

A neve: erőkút, melynek forrása a magyar föld titkos hatalmaiból fakadt.

A szíve dobbanása: mult és jelen magyarok egyazon ritmusra verő örök vágya, hogy országunk dús és szép legyen.

A hite: tántoríthatatlan, mint a vértanúé volt régi századok üldözése korán. Fényküllőzi az egész magyar eget, mint melegítő, világító sugár.

A szava: belátó, békés, bölcs és megnyugtató. Harsány parancs, ha kell s szelid ír, ha vigasztal.

Homloka: a nyíltság. Tekintetének sávjában: a magyar jövő s öklének erejében: Toldi buzogánya.

Hősnek született! A kenderesi magyar fiú világtengerek ura tudott lenni akkor is, amikor hajója felett több volt a gránát, mint az ég s kevesebb volt körötte a segítség, mint az özönvíz negyvenedik bibliai napján.

E hősnek született Hőst vártuk, mikor a vörös köd szakadozni kezdett.

Rejtélyesen körvonalozódik a vezérét kereső magyar róna déli-bábos tengerén egy energikus magyar arcél, egy magasra tartott kard, mely a magyar ősrege fehér lován mind közelebb jön s bevágat Magyarországot szívébe. A kard embere, a cselekvés férfija: Horthy Miklós!

Negyedik abban a dicső sorban, akit a nemzet Hunyadi János, Szilágyi Mihály és Kossuth Lajos után mint kormányzót hívott el tíz évvel ezelőtt az államfői tisztségre.

Tíz év alatt talán százat is élt nemzetünk. A megpróbáltatások és veszélyek rettentő századát. Minden nap, minden órában és minden percben az Ő arcát lestük, az Ő szavát vártuk s az Ő szívét szerettük. És szeretjük ma és szeretni fogjuk mindig, mert Lénye és a Nemzet: egy.

A nemzetfenntartó, küldetéses férfiak közül való, aki nemcsak az elmúlt tíz évnek volt Kormányzója, hanem a magyar nemzet ezeréves történelmi folyamának egyik vezérkormányosa.

Tetteinek tíz éve szavak helyett zenében is élni fog. Boldog a magyar zenész-céh, hogy a zengő levegő szimfónikus erejével köszönheti Őt a decenniumon. Őt, aki érti és szereti a muzsika misztikus beszédét.

Azok a magyar hangok, melyeket nemzetünk valamelyik ihletett fia kótába fog, érzékeltetik majd az ország feldarabolása feletti mélységes fájdalomunkat, a nemzet férfias talpraállását, építő munkáját a romokon s megizmosodott önbizalmát és reményeit.

Addig, amíg ez a zenei köszöntés felhangzik, a magyar zenevilág nevében így hódolunk Neki:

a legnemesebb magyarnak.

P. V.

Dal pályázatunk

bíráló bizottságának jelentése

Gróf *Klebensberg* Kunó m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr folyóiratunk útján, annak 1929. évi júniusi számában közölt feltételek szerint, országos dal pályázatot hirdetett, melynek beadási határideje 1929. évi november 1-én járt le.

A beérkezett anyag, mely számra nézve gazdagnak mondható, a bíráló bizottságnak e dal pályázathoz fűzött reményeit nem elégítette ki. A bíráló bizottság a tagjai által egyenként és összülésekben is gondosan átvizsgált pályaműveket folyó évi március 23-án tartott ülésének egyhangú határozata értelmében: *a pályadíjakra méltónak nem találta.*

Összesen 226 pályamunka érkezett be. Ezeknek legnagyobb része teljesen kezdetleges dilettáns munka, melyek a zenei helyesírás elemi mértékének sem feleltek meg. A bizottságnak 52 olyan művel kellett foglalkoznia, mely a pályázat külső feltételeinek megfelelt. Viszont ezek szellemiekben nem ütötték meg a bizottság által megkívánt mértéket. Viszonylagosan jobb munka akadt több is köztük, de a magyar dalirodalom mai fejlettségi fokán joggal hittük, hogy a pályázat kimagasló értékekkel fogja megajándékozni dalirodalmunkat. *Minthogy pedig a pályázati feltételek szerint a pályadíj „csak abszolút értékű műnek adható ki.” a dal pályázatot meddőnek kellett nyilvánítanunk.*

Budapest, 1930 március 23-án.

Dohnányi Ernő

Szabados Béla

Stefániai Imre

Papp Viktor

Major Ervin

bíráló bizottsági tagok.

*

A kultuszminiszter úr által kijelölt bíráló bizottsági tagok közül *Koudela* Géza dr. külföldi tartózkodása miatt a bizottsági üléseken személyesen nem vehetett részt.

A pályaművek és jeligés levelek a jeligére való hivatkozással s átvételi elismervény ellenében, személyesen vagy megbízott útján, április folyamán minden hétfőn déli 12—2 óra közt vehetők át szerkesztőségünkben. (*Budapest, IX., Lónyay-utca 36. sz., II. em. 1. ajtó.*) Vidékről vagy külföldről beküldött pályamunkákat átvételi elismervényre s megfelelően felbélyegzett és hozzánk juttatott borítékkal postára adjuk.

A május elsejéig vissza nem vett pályamunkákért további felelősséget nem vállalunk.

A szerkesztőség.

LISZT FERENC KIADATLAN NAPLÓJA

MEMENTO JOURNALIER.

(1861—62.)

(Második közlemény.)

22. Octobre.

Civis sum romanus! — Romanus sedendo vincit!

(Con la sofferenza si vince ogni fortuna aversa.)

„O crux theologa!!!” — (exclamation de l'Evêque de Tulle au Colysée.)

„Moïse nous a enseigné que ce puissant architecte (Dieu) à qui les choses coûtent si peu, a voulu les faire à plusieurs reprises.” (Bossuet.)

„Hors qu' un commandement du Pape, exprès ne vienne! je compte y perséverer.” (Montalembert.)

Locus regit actum.

Proverbe: a Roma ogni matto si doma. (À Rome tous les fous sont domptés.)

Rome n'a jamais été marâtre pour personne.

23. Octobre.

???

„Le jour n'est pas loin où le complice des tyrans, le prêtre de Rome, sera obligé de chercher un refuge loin de ce lieu, qu'il a désolé pendant tant d'années. Le sang innocent de Lucatelli et des 1000 victimes dont il est le meurtrier le poursuivent partout sur la surface du globe, comme l'épée vengeresse de chérubin, et les peuples libres de son contact infecte, pourront bien plus facilement, en se donnant la main, marcher vers le but humanitaire”!!! (Garibaldi aux ouvriers de France, en réponse à leur adresse de félicitation pour l'anniversaire de son jour de naissance 7 Sept.)

Nous demandons du pain, du travail, de l'amour mutuel. On nous répond: fusils de précision, bombes et vaissaux cuirassés (la

Október 22.

Civis sum romanus! — Romanus sedendo vincit!

Con la sofferenza si vince ogni fortuna aversa. — (Szenvedéssel győzünk le minden balszerencsét.)

„O crux theologa!!!” — (Tulle püspökének felkiáltása a Colyseumban.)

„Mózes megtanított bennünket arra, hogy az a hatalmas építész (Isten), akinek oly kevésbe kerülnek a dolgok, ismételtén meg akarta azokat csinálni.” (Bossuet.)

„Feltéve, hogy a pápának külön parancsa nem jön, — remélem, hogy kitarthatok!” (Montalembert.)

Locus regit actum.

Közmondás: a Roma ogni matto si doma. (Rómában minden bolondot megfékeznek.)

Róma soha senkinek sem volt mostohája.

Október 23.

???

„Nincs távol az a nap, amikor a zsarnokok bűntársa, Róma főpapja, kénytelen lesz menedéket keresni távol attól a helytől, amelyet annyi esztendőn át elpusztított. Lucatellinek ártatlan vére és az 1000 áldozaté, akiknek ő a gyilkosa, üldözni fogja mindenütt a föld kerekiségén, mint a bosszú angyal kardja és a népek, felszabadulván az ő megmértelyezett érintésétől, könnyebben tudnak majd, egymásnak keztenyujtva, az emberi célok felé haladni!!!” (Garibaldi Franciaország munkásaihoz, válaszul üdvözlő felíratukra, amelyet születése évfordulóján, szeptember 7-én intéztek hozzá.)

Kenyeret, munkát, kölesönös szeretetet kérünk. És a válasz: kitűnő puskák, bombák, páncélos hajók (tekintve, hogy a

destruction étant le seul moyen de s'entendre). „Non prevalebunt!” (Ibid.)

24. Octobre.

Au 11-me siècle Grégoire VII. déclarait ceci à la face du monde: Les Papes ont le droit de donner à l'Europe l'Occident, depuis qu'ils ont adopté l'usage de couronner les Empereurs. La France et l'Angleterre appartiennent au Pape, parcequ'e les rois de ces deux pays ont payé un tribut à Rome. L'Espagne est la propriété des évêques de Rome, parce qu'elle appartenait à St. Pierre. De même la Saxe comme ayant été donnée à St. Pierre par l'Empereur Charlemagne, ainsi que la Hongrie, parce que St. Pierre en avait été également gratifié, appartiennent de droit aux papes. — Le Danemark, la Sardaigne, la Dalmatie, la Russie, la Bulgarie et plusieurs autres états appartiennent également à St. Pierre, parce que plusieurs papes les ont demandés. Pascal II. au 12-me siècle, confirmait et complétait les Décrets de Grégoire VII.; il écrivait au roi et aux évêques d'Angleterre: „Notre Seigneur en distribuant l'Univers à ses disciples a donné particulièrement l'Europe à St. Pierre et St. Paul. — Au 13-me siècle Innocent III. déclarait aux puissances de la terre que chaque roi a son royaume, mais que St. Pierre a la prééminence sur tous, étant le vicaire de celui à qui appartient le monde et tous ses habitants; que principalement et finalement c'est au St. Siège qu'il appartient de décider sur toutes les affaires des princes allemands, principalement parce qu'il a transféré l'Empire d'Orient en Occident; finalement parce que c'est lui qui donne la couronne impériale. Dans le même siècle Grégoire X. essayait de persuader au roi de France, Louis IX. que „Dieu a confié au Pape tout ensemble les droits de l'Empire terrestre et ceux du royaume du Ciel”.

26. Octobre.

Dans les choses qu'il veut, la volonté du Pape est raison. Il peut dispenser du droit. Il peut faire que l'injustice devienne justice. (Grégoire IX.)

Si le Pape tombait dans une erreur telle qu'il en vint à commander les vices et à interdire les vertus, l'Église, à moins de pécher, devrait croire en conscience que les vices sont bons et les vertus mauvaises. (Du Pontife romain, Livre IV. Chap. V. Bellarmin.)

De Louis Philippe: „C'était une bonne caboche; quelque chose de plus et de vraiment royal, je ne pourrais admettre.” (Sainte Beuve.)

L'Église ne peut être libre du joug des laïques si les clercs ne sont pas libres du joug des femmes. (Gregoire VII.)

rombolás a megértésnek egyedüli eszköze). „Non prevalebunt!” (U. o.)

Október 24.

A XI. században VII. Gergely pápa ezt a nyilatkozatot tette a világ színe előtt: A pápáknak jogukban áll, hogy Európának ajándékozzák a Nyugatot, amióta felvették azt a szokást, hogy megkoronázzák a császárokat. Franciaország és Angolország a pápáé, mert királyaik adót fizettek Rómának. Spanyolország a római püspökök tulajdona, mert régen Szent Péteré volt. Ugyanúgy Szászország, mivel Nagy Károly Szent Péternek ajándékozta és szintúgy Magyarország, mert ezt is Szent Péter kapta ajándékol, jog szerint a pápák tulajdona. — Dánia, Szardinia, Dalmácia, Oroszország, Bulgária és több más állam ugyancsak Szt. Péteréi, mert több pápa igényt tartott rájuk. II. Pascal, a XII. században megerősítette és kiegészítette VII. Gergely dekrétumait; azt írta Anglia királyának és püspökeinek: A mi Urunk, amikor a mindenséget felosztotta tanítványai között, Európát kifejezetten Szt. Péternek és Szt. Pálnak adta. — A XIII. században III. Innocent kijelentette a földi hatalmasságoknak, hogy minden királynak megvan a maga országa, de hogy Szt. Péteré az elsőség valamennyi fölött, tekintve, hogy ő a helytartója annak, akié az egész világ és lakossága; és hogy végeredményben a Szentszéket illeti meg, hogy döntőn a német fejedelmek minden dolgában, főként azért, mert ő helyezte át a császárságot Keletről Nyugatra; végül azért, mert ő az, aki a császári koronát adja. Ugyanabban a században X. Gergely iparkodott meggyőzni IX. Lajos francia királyt, hogy „Isten a pápára ruházta a földi uralom és a mennyei Királyság minden jogait.”

Október 26.

Azokban a dolgokban, amelyeket ő akar, a Pápa akarata az igazság. Ő intézkedhetik a jogról. Ő megteheti azt, hogy az igazságtalanság igazsággá váljék. (IX. Gergely.)

Ha a Pápa olyan tévedésbe esnék, hogy elrendelné a bűnöket és eltiltaná az erényeket, akkor az Egyház, nehogy vétkezzék, kénytelen volna elhinni, hogy a bűnök jók és az erények rosszak. (Du Pontife romain, IV. könyv, V. fej. — Bellarmin.)

Louis Philipperől: „Makacs egy fej volt. Ennél többet, valami tényleg királyit, nem állíthatnék róla.” (Sainte Beuve.)

Az Egyház nem szabadulhat fel a világiak igája alól, ha a papok nem szabadulnak fel az asszonyok igája alól. (VII. Gergely.)

27. Octobre.

Non mortui laudabunt te, Domine. —
Psallite sapienter!

Multiformis gratia Dei!

Que les princes ne se vantent pas de protéger l'Église; qu'ils ne se flattent pas jusqu' à croire qu'elle tomberait s'ils ne la portaient pas dans leurs mains. Pour eux, faute de la servir, *ils périraient* selon les saints oracles. La parole de Dieu que nous . . . . n'est liée par aucune puissance humaine. Le monde en se soumettant à l'Église, n'a point acquis le droit de l'assujettir. Les princes en devenant les . . . . de l'Église, ne sont point devenus ses maîtres; ils doivent la servir et non la dominer; baiser la poussière de ses pieds et non lui imposer le joug. (Fénélon.)

28. Octobre.

Il y avait en Espagne à la cour de Philippe IV. et de Charles II. un prêtre compositeur fort admiré dans le genre sacré et dans le genre profane, car il écrivait à la fois pour l'Église et pour le théâtre. Il se nommait Duson. Un jour Duson conduisait à la chapelle du roi l'exécution d'une de ses oeuvres. L'exécution allait mal, si mal que Charles II. finit par s'en apercevoir. Il manda Duson et lui dit: Duson, comment se fait-il, toi qui est prêtre, que les compositions que tu écris pour le théâtre réussissent mieux que celles que tu écris pour l'église? — Sire répondit D. — c'est qu'à l'église c'est moi qui bats la mesure, tandis qu'au théâtre c'est le Diable. (Dortique — La Musique à l'Église.)

„ . . . ainsi que je l'ai dit bien des fois les gens du monde sont généralement meilleurs appréciateurs que les hommes du clergé de l'art religieux, parce qu'ils savent mieux discerner les vrais caractères de l'art mondain.” (ibid.)

Alceste est tombée — Oui, tombée du ciel. (Sachini.¹)

29. Octobre.

Lu Guizot. „Dogmatique et incertain — tranchant et équivoque, sollicité en sens contraire par J. Ch. et Luther, M. G. prend le parti de leur désobéir à tous les deux. III désobéit à J. Ch. en refusant de soumettre à la parole de Pierre son esprit et son coeur; et il désobéit à Luther en prenant parti pour Rome contre la Révolution. On dirait qu'il aspire à dominer du haut de sa personnalité solitaire, l'erreur et la vérité, les surveillant toutes deux, les bla-

Október 27.

Non mortui laudabunt te, Domine. —
Psallite sapienter!

Multiformis gratia Dei!

Nehogy azzal hivalkodjanak a fejedelmek, hogy pártfogolják az Egyházat; ne áltassák magukat azzal, hogy az Egyház megdölne, ha nem hordanák tenyerükön. Ők maguk, ha nem szolgálnák, elpusztulnának, miként azt a szent jóslatok megjövendölték. Az isteni szózatot semmiféle földi hatalom sem korlátozhatja. A világ, amidőn aláveti magát az Egyháznak, korántsem nyert jogot arra, hogy azt leigázza. A fejedelmek, amikor . . . vá lettek az Egyháznak, egyáltalán nem váltak annak urai-vá; kell hogy szolgálják azt és nem uralkodhatnak fölötte; nem hajthatják igába, hanem kell, hogy csókolják lábai előtt a port. (Fénélon.)

Október 28.

Spanyolországban IV. Fülöp és II. Károly udvarában élt egy zeneszerző pap, akit egyaránt megbámultak a szent és a világi zenében, mert csak úgy írt az Egyház számára, mint a színháznak. Dusonnak hívták. Duson egyszer a király kápolnájában vezényelte egyik művének előadását. Rosszul ment az előadás. Annyira rosszul, hogy végre már II. Károly is észrevette. Maga elé hívatta Dusont és így szólt hozzá: Hogy lehet az Duson, hogy te, aki pap vagy, ha a színháznak komponálsz, nagyobb sikert érsz el, mint amikor az egyháznak írsz? — Sire — válaszolt Duson — ez azért van, mert a templomban én ütöm a taktust, a színházban pedig az Ördög üti. (Dortique. — Az egyházi zene.)

„ — mint ahogy már nem egyszer mondtam, az egyházi zenének a világi emberek rendszerint jobb értékelői, mint az egyháziak; ők jobban megkülönböztetik a világi zene igazi jellegét.” (U. o.)

Alceste lebukott, — igen, lebukott az égből. (Sachini.)¹

Október 29-én.

Guizot-t olvastam. Dogmatikus és bizonytalan, metsző és kiegyenlítő, ellentétes irányban befolyásolva J. K. és Luther által; M. G. úgy látja helyesnek, ha mindkettőjüknek megtagadja az engedelmisséget: J. K.-nak annyiban, hogy vonakodik szívét és eszét alávetni Péter szavának, — Luthernek pedig, amennyiben pártját fogja Rómának a forradalommal szemben. — Mondhatnók, hogy egyedülálló személyiségének magaslatáról uralkodni akar a tévedé-

¹ Sachini, compositeur italien 1735—1786.

¹ Sachini, olasz komponista, 1735—1786.

mant tour à tour, leur offrant avec calme une médiation qu'elles ne paraissent vouloir accepter ni l'un ni l'autre, et finissant toujours par ne donner raison qu'à lui même." (Le mardi 25. Oct. Georges Seigneur.)

Ne confondons pas la variété avec la division. (ibid.)

Montesquieu conçoit Dieu purement et simplement sous la forme d'un auteur qui serait bien aise de se voir traduit en plusieurs langues (religions) et même en patois par amour propre. (ibid.)

Combien serait plus persuasive et plus indestructible l'Église, si au lieu de s'enraciner dans les fondements de la terre, elle *naviguait* le long des âges avec la boussole du progrès, sous la lumière de l'astre éternel (!). L'Église serait ainsi du passé, du présent et de l'avenir, de l'orient et de l'occident, du midi et du septentrion. Aussi vaste que l'humanité, aussi sainte que la vérité, elle correspondrait à tous les besoins de bonté, d'autorité et de conscience que renferment les âmes. (Dargaut², Histoire de la liberté religieuse en France etc.) *Volti*.

30. Octobre.

Suite: Elle aurait nécessairement un dogme primordial, qui serait accepté de tous aussitôt qu'énoncé. Ce dogme est le dogme de l'amour; amour de Dieu, amour des hommes, — Charitas. Certes, *un tel dogme ne serait combattu par personne, et satisferait notre désir du joug divin. D'un autre côté il serait loisible à chacun de repousser ou d'admettre les doctrines innombrables qui se groupent autour de ce dogme. Cette faculté laissée à l'esprit humain sur les doctrines, ce droit reconnu de choisir entre elles apaiserait notre fièvre de liberté et ne dégènererait jamais en anarchie, puis qu'il serait dominé souverainement par le dogme de l'amour.*

Voilà l'Église qui serait la reine des siècles et des peuples, l'Église incontestée et incontestable, dès qu'elle se montrera au temps fixé, parce qu'elle sera la Lumière même de Dieu dans l'homme. (ibid.)

Il faut que les deux pouvoirs soient confondus dans l'État romain pour qu'ils soient séparés dans le reste du monde. (O. Barrot, séance du 20. Oct. 1849 assemblée législative.)

On ne doit aux papes que la vérité, ils n'ont besoin que d'elle. (De Maistre.)

² Dargaut, Jean Marie, littérateur et historien français 1800—1865.

seken és az igazságon, ellenőrizvén mindkettőt, felváltva rendreutasítván mindkettőt s nyugodtan felajánlván nekik olyan közvetítést, amelyet látszólag sem az egyik, sem a másik nem akar elfogadni, a vége pedig az, hogy csakis önmagának ad igazat." (Kedden, okt. 25-én, Georges Seigneur.)

Ne tévesszük össze a változatosságot az egyenletlenséggel. (U. o.)

Montesquieu kizárólagosan és egyszerűen szerzőnek képzei el Istent, aki szívesen látná, ha lefordítanók több nyelvre (vallások), sőt még tájszólásokra is. (U. o.)

Mennyivel meggyőzőbb és lerombolhatatlanabb volna az Egyház, ha — ahelyett, hogy a föld mélyére bocsátaná le gyökereit — végig hajóznék a korokon a haladás iránytűjével, az örök csillag fényében (!). Az Egyház így a múlté, a jelené és a jövőé volna, keleté és nyugaté, délé és éjszaké. Olyan mindent magába ölelő volna, mint az emberiség, olyan szent, mint az igazság, megfelelne a lelkekben élő jóság, tekintély és lelkiismeret minden szükségletének. (Dargaut,² A vallásszabadság története Franciaországban stb.) *Volti*.

Október 30-án.

Folytatás: Szükségszerűen volna egy elsőrendű dogmája, melyet rögtön elfogadnának, mihelyt kimondatott. Ez a dogma a szeretet dogmája: Isten és emberek szereteté, — Charitas. Biztos, hogy az ilyen dogmát meg nem támadná senki, ez kielégítené az Isten járma után való vágyódásunkat. Másrészt mindenkinek szabadságában állna, hogy elfogadja vagy visszautasítsa azt a számtalan doktrinát, amely e dogma körül csoportosul. Az emberi észnek a doktrinák fölött való ilyen rendelkezése, ez az elismert joga, hogy válogathasson közöttük, lecsillapítaná a szabadságlázunkat és sohasem fajulna el anarkiává, mert hiszen a szeretet dogmája uralkodnék mindenek fölött.

Ime, a századok és népek királynője volna az Egyház, a megtámadhatatlan, megvitathatatlan Egyház, ha megjelenék meghatározott időben, mert ő volna magának Istennek Fényessége az emberben. (U. o.)

Kell, hogy a két hatalom egyesüljön a római Államban, hogy aztán külön váljanak a világ többi részében. (O. Barrot, Az alkotmányozó gyűlés 1849 okt. 20-i ülése.)

A pápáknak csakis az igazsággal tartozunk, csakis erre van szükségük. (De Maistre.)

² Jean Marie Dargaut, francia író és történész, 1800—1865.

Mieux vaut le scandale que le mensonge. (St. Grégoire cité par Mont.)

Même quand l'injustice des hommes sert la justice de Dieu, elle n'en reste pas moins l'injustice. (Mme Swétchine.)³

L'univers est rempli de supplices très justes dont les exécuteurs sont de grands coupables. (De Maistre — cité par Mont.)

31. Octobre.

„Dieu punit les crimes par d'autres crimes qu'il châtie aussi en son temps toujours terrible et toujours juste.” (Bossuet.)

L'Église n'est pas épuisée dans sa vieillesse. (ibid.)

Le sacerdoce dans l'ancienne société n'était ni au dessus du dernier homme de l'état ni au dessous du premier. (De Maistre.)

Savoir, c'est aimer. (Trithemius, abbé à Spanheim.)

Grande et suave est vulnus amoris. (St. Bernard.)

(Amitié de St. Anselme et Gandolphe.)

Il n'y a proprement que l'amour qui ait la clef du coeur. (Bossuet.)

Mais quelle est cette perfection? C'est de n'en avoir aucune, de s'engager par un serment inviolable à être absurde et esclave et à vivre aux dépens d'autrui. (Voltaire.)

„Sancta plebs Dei.”

(Ventura 90 — Lettre à M. L. T. ministre protestant 49.) „Admire qui veut ce phénomène, ce prodige de la raison protestante, pour moi je n'y vois autre chose qu'un juste châtement de Dieu: que la raison qui ose se révolter contre des augustes vérités, devienne le jouet des plus grossières erreurs, et qu'en cessant d'être croyante elle devienne crédule.” (Page 90.)

Formula de Ventura. (Lettre à M. L. T. Ministre protestant honr. 49.)

„C'est alors que j'aurai l'honneur et la joie d'être véritablement votre t. humble serv. et frère en J. Ch.” (1-re lettre.)

„Ce qui ne m'empêche pas d'espérer qu'un jour j'aurai le bonheur d'être réellement, monsieur, v. t. h. etc.” (2-me lettre.)

„Agréez les salutations et les souhaits d'un chrétien qui voudrait se dire toujours, sans compliments v. t. h. s. et f. en J. Ch.”

La liberté moderne, bien entendu, est fille du catholicisme. (Ventura, lettre à L. T. page 16.)

V. d. P. 36. Barque des apôtres dans

³ Swétchine, Anne Sophie Soymonoff, femme de lettres russe 1782—1857.

Jobb a botrány, mint a hazugság. (Szt. Gergely — Mont. idézetében.)

Az emberek igazságtalansága még akkor is igazságtalanság marad, ha Isten igazságát szolgálja. (Mme Swétchine.)³

A világ tele van igazságos halálos ítéletekkel, amelyeknek végrehajtói nagy bűnösök. (De Maistre — Mont. idézetében.)

Október 31-én.

„Isten megbünteti a bűnöket más bűnökkel s ezeket is újból megbosszulja borzalmasan és mindig igazságosan.” (Bossuet.)

Az Egyház nem merült ki öregségében. (U. o.)

A papság az ősi társadalomban nem állott az utolsó ember fölött s nem állott az első alatt. (De Maistre.)

Tudni — annyi, mint szeretni. (Trithemius, Spanheim apátja.)

Nagy és bájos a szerelem sebe. (St. Bernard.)

(Szt. Anselmus és Gandolphe barátság.)

Tulajdonképpen csak a szereteté a szív kulcsa. (Bossuet.)

Mi is az a tökéletesség? Az, ha az emberben nincs semmiféle tökéletesség, ha feloldhatatlan esküvel kötelezi magát, hogy abszurd lesz és rabszolga és mások költségére fog élni. (Voltaire.)

„Isten szent népe.”

(Ventura 90. — Levél M. L. T. protestáns miniszterhez.) Am bámulja, aki akarja, a protestáns érznek ezt a csodáját, én nem látok benne mást, mint Isten igazságos büntetését: hogy az ész, amely magasztos igazságok ellen fel mer lázadni, játékszerévé válják a legdurvább tévedéseknek s amikor megszűnik hívőnek lenni, könnyen hívővé válják. (90. l.)

Ventura formulája (Levél M. L. T. protestáns miniszterhez):

„És akkor lesz majd részem abban a szerencsében és abban az örömben, hogy alázatos szolgája lehessenek és testvére J. K.-ban.” (1. levél.)

„... Ami nem gátol meg abban, hogy reméljem: lesznek még egyszer valóban, uram, az ön alázatos stb.” (2. levél.)

„Fogadja üdvözlését és jókívánságait egy kereszténynek, aki szeretne lenni mindenkor őszintén az ön alázatos szolgája és testvére J. K.-ban.”

A modern szabadság, jól értelmezve, a katolicizmus leánya. (Ventura — levél L. T.-hoz, 16. l.)

V. de P. 36. Az apostolok bárkája a

³ Swétchine, Anne Sophie Soymonoff, orosz író, 1782—1857.

la mer Tibériade. Marche sur l'eau avec J. Ch. et Pierre. Lavement des pieds à Pierre en premier lieu. — Pierre chargé de payer l'impôt. — Le 1-er c'est Pierre. (St. Mathieu, 10.)

1. Novembre.

Sistina.

„Du point où il faut s'élever pour embrasser l'ensemble, on ne voit plus rien de ce que vous voyez; pourtant il n'y a pas moyen de vous répondre, à moins que vous ne vouliez prendre ceci pour une réponse.” (De Maistre.)

„La Pierre a choisi Pierre, et Pierre t'a choisi. Pierre dedit Petro, Petrus dedit Rodolpho.” (Concile de Rome après la diète de F... déposition de Henri IV. 1. 77.)

2. Novembre.

Sistina. (Dies irae de Bellini.)

(L'Italie il y a cent ans — en 1739 et 1740.) Charles de Brosses — publiée par M... 1836 Tom. II.

„Cent ans bannière — et cent ans civierre.”

On peut souvent remarquer dans les fautes que se permettent les grands génies, tels que Molière, Corneille et Raphaël qu'en diminuant la perfection de leurs ouvrages, elle ne laissent pas d'en augmenter la valeur. C'est ce qui fait donc avec raison que ce ne sont pas les défauts d'une composition qui la rendent mauvaise, mais le manque de beauté. Lettre 43 (au sujet de la Transfiguration — page 201. Tom. II.)

Tête démesurée d'un jeune homme tout rejoui — peint par Michel Angé à chiar oscuro, au petit Farnese de la Longara. — (202.) pendant que Raphaël peignait Psyché.

„Raphaël qui se connaissait lui même pour n'être pas d'une habilité consommée dans l'art de faire plafonner ses figures, art dans lequel il a été surpassé par Corrège et Lanfranco.” (204.)

L'histoire de Psyché et la Transfiguration furent ses derniers ouvrages — — Augustin Chigi — Loges. Raph. avec la Fornarina.

3. Novembre.

(de Brosses.)

Prédicament — (catégorie) „être en beau prédicament”. (Bucherolle.)

Les dames romaines ne sont pas en prédicament de beauté dans les autres villes d'Italie. (Lettre 44.)

Ces pariades de pigeon, (le Dict. de Buch. ne parle que des paires de perdrix) se mettent ainsi deux à deux. (207.)

Nous appelons ceci les „cartes routées.”

tengeren. Út a tengeren J. K.-val és Péterrel. Esősorban Péter lábának mosása. — Péter megbízatása, hogy fizesse meg az adót. — Péter a legelső. (Szt Máté, 10.)

November 1-én.

Sixtina.

„Arról a pontról, amelyre az embernek fel kell emelkednie, hogy átölelje az összességet, nem látni semmit abból, amit ti láttok; nincs mód rá, hogy válaszoljak nektek, hacsak ezt nem akarjátok válaszolni elfogadni. (De Maistre.)

„A kő választotta Pétert és Péter téged választott.” (Római zsinat F-i gyűlés után... IV. Henrik letétele 1. 77.)

November 2-án.

Sixtina. (Dies irae Bellinitől.)

(Olaszország száz évvel ezelőtt — 1739-ben és 1740-ben) Charles de Brosses — közzétette M... 1836, II. k.

„Száz évig lobogó — és száz évig ugrókötél.”

Azokban a hibákban, amelyeket a nagy zsenik, mint amilyenek Molière, Corneille és Rafael, elkövetnek, gyakran megfigyelhetjük, hogy — bár csökkentik műveik tökéletességét — egyúttal csak még emelik azoknak az értékét. Így tehát joggal mondhatjuk, hogy nem hibái révén rossz valamely kompozíció, hanem a szépség hiánya miatt. 43. levél (az Úr színeváltozásáról — II. k. 201. l.).

Túlzott nagyságú feje egy fiatal embernek — Michel Angelo chiar oscuro-kepe Farnese de la Longarában — (202.) mialatt Rafael Pszichét festette.

„Rafael, aki tudta önmagáról, hogy nincs meg a tökéletes ügyessége, hogy alakjait a mennyezeten elhelyezze, — ebben a művészetben felülmúlta őt Corregio és Lanfranco.” (204.)

Psziché története és az Úr színeváltozása voltak utolsó munkái. — Augustin Chigi — Loges. Rafael a Fornarinával.

November 3-án.

Hír — (kategoria) a szép hírnevében állani. (Bucherolle.)

A római hölgyek Itália más városainak női előtt nem dicsekednek a szépek hírnevével. (44. levél.)

A galambok a párosodás idején (Bucherolle szótára csak fogolypárokról beszél) kettessel visszavonulnak. (207.)

Ezt megszokott kártyáknak nevezzük.

Minchiate — (tarots) inventés par Michel Ange à Sienne pour apprendre aux enfants à supporter de toute sorte de manière. (209.)

„Laissez les dire, ils vous laissent faire.” (213.)

„rencogné”. (216.)

„Forse era ver, ma pare non credibile a chi del senso suo fosse signore.” (218.)

„elle se porte à miracle.” (221.)

„... ces tenons de bronze tirés du sein des blocs de pierre.” (par les Barbares, du Colysée et ailleurs) 250.

Tous ces Colonna, Pamphili, Chigi, Giustiniani, Borghese, sont de vrais eunuques dans leur sérail... (Lettre 46, 267.)

Chien, canaille, particule explétive pour l'ornement du discours. (283.)

Les stanze de Raphaël à exécuter en mosaïque à Versailles. (299.)

Coloris plat et plâtroux. (ibid.)

4. Novembre.

„ Ces bons Romains ouvrent les yeux larges comme des salières.” (48, 304.)

„... le Dieu de St. A... assez occupé de l'honorifique.” (307.)

Il faut que vous sachiez que les gens ne sont jamais croyables qu'ils disent qu'ils vont partir de Rome. (308.)

Cidevant j'étais prêt comme Mme de Sévigné quand j'apercevais mon écritoire. (309.)

„Les cheveux galoppent *sterminata-ment*.” (310.)

Frascati est un lieu d'ombrage, mais non pas de bonne chair. (316.)

... en raison géométrique les modernes romains sont aux anciens comme le vin de Genzano est au Falerne (vinum generosum). (319.)

„à Versailles tout est dans le grand.” (325.)

Pierre Travertinus (par corruption de Tiburtius) dont les principaux édifices à Rome sont construits.

St. Jean de Lateran est la cathédrale de Rome — — St. Pierre n'est que la chapelle pontificale — — (342.)

343 — de stercore erigeres pauperem. St. Jean de Latran.

Ferraio (ferrarius — du latin).

Dansons la Farandole (Antil Blage — Choréographie dans le 3. v. — jusqu'à 100...

Il tenait déjà du chromatique — — il m'allait harper avec... et..... de dièses. (Hasse 50 — 349.)

13 Décembre — Sta Lucia. — Diner

Minchiate — (tarok) Sziennában Michel Angelo találta ki, hogy a gyermekeket mindenek elviselésére tanítsa.

„Hadd beszéljenek, ők meg békén hagyják az embert.” (213.)

„sarokba szorítva.” (216.)

„Talán igaz lehet, de nem tartja hihetőnek az, aki eszét bírja.” (218.)

„csodálatosan érzi magát.” (221.)

”—— ezek a bronzból való csapok, amelyeket a kőtömbökből fejtettek ki.” (A barbárok a Kolizeumban és másutt.) 250.

Mindezek a Colonnák, Pamphilik, Chigik, Giustinianik, Borghesek, valóságos eunokok a maguk szerálijában. (46. levél, 267.)

Kutya, gazember, hézagpótló részei a szónoklat szépítésének. (283.)

Rafaél stanzái mozaikban készítenők el Versaillesben. (299.)

Közönséges, gipszszerű színezések. (U. ott.)

November 4-én.

Ezek a jó rómaiak sőtartónagyságúra kimeresztik a szemüket. (48, 304.)

„—— Szt A... Istene eléggé el van foglalva a tiszteletadással. (307.)

Tudnotok kell, hogy sohasem szavahihetőek az emberek, ha azt mondják, hogy el fognak menni Rómából. (308.)

Ezelőtt készen voltam, mint Mme Sévigné, mikor megláttam a tintatartómat. (309.)

A lovak rettenetesen vágatnak.

Frascati árnyékos hely, de nem sok jót nyújt. (316.)

Geometriai viszonylatban az újkori rómaiak az ókoriakhoz képest olyanok, mint Genzano bora Falernoéhoz (vinum generosum). 319.

„Versaillesban minden nagyvonalú.” (325.)

Pierre Travertinus (Tibertius korrupciója folytán) Róma legfőbb épületeit tervezte.

Lateráni Szt János Róma katedrálisa — — Szt Péter csupán a főpapi kápolna — — (342.)

343. — de stercore erigeres pauperem. Lateráni Szt János.

Ferraio (ferrarius — a latinból).

Táncoljuk a farandolát (Antil Blage — Koreográfia, 3. k. — egészen 100-ig...

Már a kromatikánál tartott — — meg akart fogni a ...-val és ...keresztekkel. (Hasse 50—349.)

December 13. — Sta Lucia. — Ebéd a

de l'ambassade de France (Duc de St. Aignan (pour l'anniversaire de la conversion de Henri IV.

5. Novembre.

(De Brosses — quiconque, à jour et à jamais, voudra connaître à fond la nation française du siècle passé, n'aura qu'à lire Molière. (353.)

César a eu l'esprit de se faire tuer au comble de sa gloire, dans le temps qu'il allait peut-être la risquer contre les Parthes; — il est mort la montre à la main. (353.)

Papelard — papelardin — papelardises — papelardiser — papelarder. (La Fontaine.)

Débredouiller — changer en bien la fortune ingrate, le sort longtemps contraire. Débredouiller quelqu'un — Jeu de tric-trac — empêcher que l'adversaire ne puisse gagner parti double ou quadruple.

Acitromboni — un cardinalone (pour cardinalone?) — beaucoup d'importance et peu de fond. (398.)

Aquaviva d'Aragon — considéré, accredité, passe pour homme de bien et grand débriateur de filles.

Alberone — *plaisanteur*, plein d'esprit et de feu etc. — selon lui un cardinal est un Jean — — — habillé de rouge.

Petra — grand pénitencier, vieux radoteur. Il croit qu'il sera pape et le croit tout seul.

Aldovandi — Bolonnais de bonne maison, estimé, tête bien forte, — sujet papable.

Le sang des Borghese est ordinairement bon comme celui des Rohan en France. (402.)

Cinci — Romain, sujet ni bon ni mauvais, par ces deux raisons peut-être il papégera. (405.)

T . . . . — on a ici une opinion de sa capacité au moins égale à tout ce qu'il peut en avoir.

6. Novembre.

(à la mort du pape) „Les cardinaux se considèrent tous comme possédant la souveraineté par *indivis*.”

Albani — étant homme rompu et corrompu dans les affaires. (423.)

— „rabbia papale” — —

Se volete un bon caglione pigliate me. (Lambertini — au conclave — Benoît XIV.)

On dirait que leurs tragédies sont tragiques par les actions et comiques par la manière de les traiter.

7. Novembre.

D. de Sermoneta.

francia követségen (St Aignan herceg . . .) IV. Henrik áttérésének évfordulóján.

November 5-én.

(De Brosses) — — most és valaha, ha bárki alaposan meg akarná ismerni a mult századbeli francia nemzetet, csak Molièret kellene olvasnia. (353.)

Cézár volt olyan okos, hogy megölette magát dicsősége tetőfokán, abban az időben, amikor az talán veszélyben forgott a partusokkal szemben; órával a kezében halt meg. (353.)

Képmutató — képmutatás — képmutatósodni — aljas képmutató. (La Fontaine.)

Kimászni valamiből — jóra fordítani a balszerencsét, a sorsot, mely sokáig nem akart kedvezni. Valakit a játékban segíteni, hogy ellenfele ne nyerhessen kétszeresen vagy négyszeresen.

Acitromboni — un cardinalone — sok húhó semmiért. (398.)

Aquaviva d'Aragon — nagytekintélyű, jól bevezetve, jeles embernek tartják és nagy nőhódítónak.

Alberone — tréfás ember, tele szellemmel és tűzzel stb. — ő szerinte egy bíbornok olyan, mint egy — — — János pirosba öltözve.

Petra — nagy bűnbánó, öreg fecsegő. Azt hiszi, hogy pápa lesz belőle és csakis ő maga hiszi.

Aldovandi — jó házból való bolognai, köztisztelőben áll, jófejű, még pápa lehet belőle.

A Borghesek vére rendszerint jó, mint a Rohanoké Franciaországban. (402.)

Cinci — római, se nem jó, se nem rossz ember — ebből a két okból talán még pápa válhatik belőle. (405.)

T . . . — itt az a vélemény róla, hogy képessége legalább is egyenlő azzal, amelyet ő maga vall.

November 6-án.

(A pápa halálára.) „A bíbornokok valamennyien korlátlanul a hatalom birtokosainak tekintik magukat.”

Albani — üzleti ügyekben korrumpált ember. (423.)

— „rabbia papale” — — —

Mondhatnók, hogy tragédiáik tragikusak a cselekvényöknél fogva és kómikusak kidolgozásuknál fogva.

November 7-én.

D. de Sermoneta.

„Le pape cligne de l'oeil sur l'épine dorsale de Napoléon — et celui-là louche du côté des jambes du St. Père.”

Napoléon — grand ver rongeur. — L'histoire naturelle spécifie une espèce d'animaux non vertébrés dont on sait on trouve ni la tête ni la queue.

La papauté comparée à une demoiselle qui n'a plus 18 ans, mais bien 75 — etc. etc.

„Modifiez votre toilette, — deserez-vous, ... votre corset.”

„Ma famille est de celles qui ont fait des papes, mais n'ont pas été faites par les papes.”

À Rome on se rencontre toujours et ne se trouve jamais. (Custine.)

„Les îles en terre ferme de Sancho Pansa.”

„Il faudrait qu'il y eut un incendie dans sa maison pour qu'on vit clair dans son salon.”

Illumination de S. après Magenta et Solferino — quelques lampions à la 1-re, 3-me, 5-me, x-me fenêtre, les autres obscures, réservées en l'honneur de l'Autriche! (d'une proclamation de victoire).

St. Paul — embarcadère général pour se rendre à ces stations du ciel.

À l'inverse de la vieille fable du phoenix c'est un dindon qui est sorti des cendres.

Inscriptions latines du Palais Caetani: — „en 4 ans ont été payées les dettes des illustres ancêtres.

8. Novembre.

Utinam frigidus esses aut calidus: sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo! (Page 168, citation de l'Introduction des mémoires Montalambert.)

10. Novembre.

Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando?

16. Novembre.

Mme Swetchine.

Les cœurs aimants sont comme les indigents, ils vivent de ce qu'on leur donne. (63.)

La plus dangereuse des flatteries est l'infériorité de ce qui nous entoure. (65.)

Allons toujours au delà des devoirs tracés et restons toujours en deçà des plaisirs permis. (83.)

C'est prodigieux tout ce que ne peuvent pas ceux qui peuvent tout. (103.)

L'attention est une tacite et continue louange. (129.)

„A pápa szemhunyorgatva néz Napoleon hátgerincére — és ez meg a szent-anya lábai felé sandít.”

Napoleon — nagy rágó féreg. — A természetrajz olyan gerinctelen állatfajt is ismer, amelyről tudja, hogy nem lehet megtalálni sem a fejét, sem a farkát.

A pápaság egy kisaszonyhoz hasonlít, aki már nem 18 éves, hanem megvan már 75 — stb., stb.:

„Változtasson az öltözékén, — oldja fel... a fűzőjét.”

„Az én családom azok közé tartozik, akik pápákat emeltek, de akiket nem a pápák emeltek.”

(Szójáték.)

„Sancho Pansa szárazföldi szigetei.”

Tűzvésznek kellene házában lennie, hogy világosan lehessen látni a szalónjában.

S. kivilágítása Magenta és Solferino után — néhány lampion az első, harmadik, ötödik, x-edik ablakban, a többi sötét, tartózkodó Ausztria tiszteletére! (Egy győzelmi proklamációból.)

Szt. Pál — általános kikötő, honnan az ember a mennyei állomásokra utazik.

Ellentétben a főnixről szóló régi mondával, egy pulyka kelt új életre a hamuból.

Latin felírások a Caetani palotán: — „4 év alatt kifizettek a dicső ősök tartozásai.”

November 8-án.

Bárcsak hideg vagy meleg volnál, de mert langyos vagy és se nem hideg, se nem meleg, azzal kezdem, hogy kiköplek a számból. (Idézet Montalambert Mémoires-ja bevezetéséből, 168. l.)

November 10-én.

Ki, kit, hol, kinek segítségével, miért, miként, mikor?

November 16-án.

Mme Swetchine.

A szerető szívek olyanok, mint a benszülöttek: abból élnek, amit adnak nekik. (63.)

A legveszedelmesebb hízélgés — mindannak az inferioritása, ami körülvesz bennünket. (65.)

Menjünk mindig túl a kijelölt kötelességeken és maradjunk mindig innen a megengedett élvezeteken. (83.)

Egészen bámulatos, mi mindent nem tudnak azok, akik mindent tudnak. (103.)

A figyelem — hallgatag és folytonos dicséret. (129.)

La servilité va presque toujours au delà de l'abus du commendement. (131.)

Rien de si insolent que certaine indulgence. Il y a des gens qui vous absolvent, comme s'ils avaient le droit de vous condamner. (139.)

Pensées. Chapitre I.

J'aime la science, j'aime l'intelligence, j'aime plus encore la foi, la foi simple; j'aime mieux l'ombre du côté de Dieu, que la lumière du côté des hommes. (1.)

Il faut travailler sans se lasser à rendre sa piété raisonnable et sa raison pieuse. (37.)

Pensées. Chapitre II.

Quand on est bien pour moi, j'ai besoin de tout le monde; quand on est mal, je n'ai besoin de personne. 2.)

17. Novembre.

Dans tout ce qu'on ne s'explique pas de la conduite des gens qu'on estime il ne faut faire partir ses hypothèses que de l'estime qu'on a pour eux. (XV.)

Il se pourrait bien que de s'être appelé *l'Invincible*, fut entré pour quelque chose dans la défaite de *l'Armada*. Dieu ne nous permet l'épithète qu'après coup. (59.)

Dans ce monde de vicissitudes il n'y a rien qui vienne pour rester, rien qui s'en aille pour disparaître. (63.)

Ballander a dit qu'il fallait être de même avis pour disputer. (69.)

L'antique est une sorte d'aristocratie qu'on ne hante pas facilement. (75.)

Quand on est vieille, c'est encore aux vieux qu'on plaît le moins. (103.)

Au siècle où nous vivons, l'impossible perd tous les jours du terrain. (113.)

Quand quelqu'un vous dit qu'il n'appartient à aucun parti, commencez par être sûr qu'il n'est pas du vôtre. (135.)

Heureuse et passagère indigence qui nous laisse dire avec St Ignace: „Il nous manque bien des choses à fin que Dieu ne nous manque pas!” (De la résignation, Page 361, Chapitre VI. fin.)

22. Novembre.

Sta Cecilia. — Promenade avec Gozzi. — Sta Maria Trastevere. — Montorio. — Cancellaria. — Panthéon.

„Man soll die deutsche Cultur und Civilisation der *Donau entlang* den andern Völkern einimpfen.” — V. E. n'a pas fait attention à ma carte de visite? — — Mon

A szolgálékúség csaknem mindig túlmegy a parancs határain.

Nincs szemtelenebb dolog, mint az elnézésnek bizonyos faja. Vannak emberek, akik feloldoznak bennünket, mintha jogukban állna, hogy elítéljenek. (139.)

Gondolatok. I. fejezet.

Szeretem a tudományt, szeretem az észet, de még jobban szeretem a hitet, az egyszerű hitet; jobban szeretem az árnyéket Isten részéről, mint a fényességet az emberek részéről.

Azon kell dolgoznunk fáradhatatlanul, hogy a jámborságot értelmessé — és az értelmet jámborrá tegyük. (37.)

Gondolatok. II. fejezet.

Ha jóság vesz körül, szükségem van az egész világra; ha rosszság, nincs szükségem senkire. (2.)

November 17-én.

Mindabban, amit nem tudunk megmagyarázni magunknak az olyan emberek viselkedésében, akiket megbecsülünk, nem szabad, hogy feltevéseink másból induljanak ki, mint az irántuk érzett megbecsülésből. (XV.)

Lehetséges, hogy éppen azért, mert „Legyőzhetetlenek” nevezte magát, történt valami, ami az Armada romlását okozta. Isten csak utólag engedi meg a díszítő jelzőt. (59.)

A folytonos változásoknak ebben a világában nincsen semmi, ami azért jönne, hogy megmaradjon és semmi, ami azért megy el, hogy eltűnjék. (63.)

Ballander azt mondja, hogy a vitakozóknak ugyanazon a nézetten kellene lenniök. (69.)

Az ókor az arisztokráciának egy faja, amellyel nem lehet könnyen érintkezni. (75.)

Ha a nő öreg, akkor éppen az öreg embereknek tetszik legkevésbé. (103.)

Ebben a mi századunkban a lehetetlen napról-napra elveszti a talajt lába alól. (113.)

Ha valaki azt mondja neked, hogy semmiféle párthoz nem tartozik, már elejétől fogva meg lehetsz győződve arról, hogy a tiedhez semmiesetre sem tartozik. (135.)

Boldog és múló nélkülözés az, amikor azt mondjuk Szt. Ignáccal: „Sok minden hiányzik nekünk ahhoz, hogy ne érezzük Isten hiányát. (A lemondásról, 361. l., VI. fejezet vége.)

November 22-én.

Sta Cecilia. — Séta Gozzival. — Sta Maria Trastevere. — Montorio. — Cancellaria. — Pantheon.

„A német kultúrát és civilizációt a dunamenti többi népekbe be kell oltani.” — V. E. nem nézte meg figyelmesen a

nom s'écrit avec deux z, et non pas avec tz. Par conséquent je suis tout à fait impropre à cette tâche de germanisation. (Buol et Gozzi.)

À parler divinement et humainement = a parlar del tetto del su — e del tetto di giù.

„C'è tutto — ma tutto langue.” (Pie IX.)

„Rome a eu l'initiative de toutes les améliorations et de tous les progrès (monts de piété, maisons pénitencières etc.) — mais on en est resté aux rudiments (ou à l'état rudimentaire).”

„Savez-vous qu'il n'est point du tout démenti que St P. ait été décapité en ce lieu.” (Palmer, après avoir très ferveusement prié à St P. del Montorio — rejoignant Gozzi qui l'attendait à la porte. Palmer s'est converti au catholicisme peu après.)

1. Décembre.

Sistina. — Diner Schnetz Villa Medicis.

„Est-ce au célèbre *Botaniste* Jean Jacques Rousseau, à qui j'ai l'honneur de parler?” (Visite du Pce de Ligne à J. J.)

„Roma c'a sempre molto Gloria et poco Credo.” (Aldega.)

„Cléf, Clou, M...” (Clavis, Clava.)

3. Décembre.

„Ne pas mettre couleur sur couleur, ni métal sur métal. ABC du blason.” (Gozzi.)

„Je me f... de ma noblesse, donc vous jugez ce que je fais de la vôtre.” (Un gentilhomme gascon à M. de Laval, ambassadeur à Madrid.)

Rome, „fabrique d'éternité!” (S.)

5. Décembre.

Diner Lovatelli.

12. Décembre.

Ostia, avec Lovatelli, Mlle Capranica, Visconti, Delatre, Milutine, Abaza, Wassiltchikoff, Troubetzkoy, etc., etc.

„Une ancre attachée à des cyprès.” Armes des Capranica. L'espérance jusqu'à la mort.

15. Décembre.

Diner Malatesta.

19. Décembre.

Diner Lovatelli.

20. Décembre.

Séance archéologique au Capitole. — Promenade Villa Borghese. Pour le mont Palatin: „Pac wart Palaca, Palac wart Paca.”

névjegyemet? — Nevemet két z-vel írják és nem tz-vel. Ennélfogva teljesen alkalmatlan vagyok a germanizáció feladatára. (Buol és Gozzi.)

Isteni módon és emberi módon beszélni — (olaszul is ez).

Ime minden; — minden nyelv.

Rómában megvolt a kezdeményezés bátorsága minden javítással és minden haladással szemben (zálogház, javítóházak stb.), de azután megmaradt minden a kezdetlegességnél (vagy kezdetleges állapotban).

„Tudja-e, hogy egyáltalán nem dementáltak azt, hogy Szt P.-t ezen a helyen fejezték le.” (Palmer, aztán, hogy bensőségesen imádkozott St. P. del Montorio-ban és visszatért Gozzihoz, aki a kapunál várakozott reá. Palmer kevéssel utóbb átért a katolikus hitre.)

December 1-én.

Sistina. — Diner Schnetz Villa Medicis.

„Jean Jacque Rousseauhoz, a híres botanikushoz van-e szerencsém?” Ligne herceg látogatása J. J.-nál.)

„Rómának mindig nagy volt a dicsősége és kevés a hite.” (Aldega.)

„Cléf-Clou M...” (Clavis, Clava.) (Lefordíthatatlan.)

December 3-án.

„Ne rakjunk színt színre, sem fémét fémre. A címer abcéje.” (Gozzi.)

„Fütyülök a nemességemre, elképzelheti tehát, milyen nagyra tartom az Önét.” (Egy gascognei nemes M. de Lavalnak, a madridi követnek.)

Róma, „örökkévalóság-gyár!” (S.)

December 5-én.

Diner Lovatelli.

December 12-én.

Ostia, — Lovatelli, Mlle Capranica, Visconti, Delatre, Milutine, Abaza, Wassiltchikoff, Troubetzkoy stb. társaságában.

„Horgony ciprusokra erősítve.” A Capranica-család címere. A halálíg tartó reménység.

December 15-én.

Diner Malatesta.

December 19-én.

Diner Lovatelli.

December 20-án.

Arkheológiai gyűlés a Kapitólumban. — Séta Villa Borghese felé. A Palatinus-hegy számára: „Pac wart Palaca, Palac wart Paca.”

21. Décembre.

(Séance de l'école Impériale et spéciale des Beaux Arts, 21. Décembre.) Distribution des prix et médailles obtenus par les élèves dans le concours de l'année 1860—1861.)

„L'art supérieur, voilà votre but, montez à lui à fin de tout attirer jusqu'à vous.” —

Rome qui n'avait pas besoin d'une gloire nouvelle ajoutait encore à la gloire incomparable de son passé des titres nouveaux qui la faisaient une 2-me fois sans rivale. Florence avait Léonard da Vinci et Michel Ange, Venise avait le Titien, Rome avait Raphaël et tout s'inclinait devant ce nom prédestiné — — mais Rome est toujours la cité reine, la ville qui parle à tous nos souvenirs, qui a donné au monde le modèle de la grandeur humaine et la lumière des vérités divines: et n'est-ce pas vraiment la ville marqué du sceau de l'immortalité que celle où l'on voit, à côté du Capitole et du Quirinal, St Pierre et le Vatican? — Pour l'architecture, pour la sculpture et pour la peinture l'inspiration sort de ses pierres mêmes, et tout ce qui s'est produit de beau dans nos arts est une suite de la tradition. (Cte Walewski.)

22. Décembre.

Séance. *Psaltérion* à la Civiltà cattolica. R. P. Tararelli. — P. Bresciano. — Monseigneur Van. — Diner chez ce dernier avec Tessieri.

25. Décembre.

Correspondant du 25 Décembre. Histoire de Lacordaire par Montalembert.

„L'homme est si impuissant pour l'homme! C'est sa plus douloureuse misère.” (I. 746.)

Sa mort nous rapetisse tous — disait M. Arago sur la tombe de Cuvier. (746.)

„Ceŕ aimable chrétien.” (748.)

La raison est la soeur de la foi. (748 — note, Lacordaire.)

— — — „Voilà donc, je vous propose d'acquitter Jean Baptiste Henri Lacordaire, attendu qu'il n'a point failli, qu'il s'est conduit en bon citoyen, qu'il a défendu son Dieu et sa liberté et je le ferai toute ma vie.” (Cour d'assise 31 Janvier. — 758.)

„Pasant, vas dire à Sparte que nous sommes morts pour obéir à ses saintes lois.” (757.)

Et comme... je ne voudrais pas qu'on gravat cette inscription sur ma tombe.

Décembre 21-én.

(Gyűlés a császári képzőművészeti iskolában, december 21-én.) Az 1860—1861. évi pályázat díjainak és érmeinek kiosztása a növendékek közt.

„A felsőbbrendű művészet, ime, ez a célotok, emelkedjétek fel hozzá, hogy azután mindent magatokhoz vonzhassatok.”

Rómának nem volt szüksége új dicsőségre, de multjának páratlan dicsőségéhez új címeket illesztett, amelyek másodsor is mindenek fölé helyezték. Firenzéé volt Lionardo da Vinci és Michel Angelo, Veneziáé volt Titian, Rómáé Rafael és mindenki meghajolt ez istenáldotta név előtt — de Róma mindenkori a városok királynője, az a város, mely emlékeinkhez szól, mely az emberi nagyság és az isteni igazságok fényének példáját adja: és vajjon nem a halhatatlanság bélyegét viseli-e az a város, amelyben a Kapitólium és a Kvirinál mellett látható Szt Péter és a Vatikán? — Magukból a köveiből inspiráció árad az építészetre, szobrászatra és festészetre és ami szép alkotás jött létre művészeinkben, az a tradíció következménye. (Walewski gróf.)

Décembre 22-én.

Gyűlés. *Psaltérion* a Civiltà cattolica-ban. R. P. Toporelli. — Bresciano. — Monseigneur Van. — Ebéd az utóbbinál Tessierivel.

Décembre 25-én.

Lacordaire története Montalemberttől.

„Az ember olyan tehetetlen az emberrel szemben! Ez az ő legfájdalmasabb nyomorúsága.” (I. 746.)

Az ő halála mindannyiunkat kisebbekké tesz, — így szólt M. Arago Cuvier sírjánál. (746.)

„Ez a szeretetreméltó keresztény.” (748.)

Az értelem a hitnek testvére. (748 — jegyzet, Lacordaire.)

— — — „Ime hát, azt ajánlom, hogy mentsék fel Jean Baptiste Henri Lacordaire-t, feltéve, hogy nem vétkezett, hogy jó honpolgárnak mutatkozott, hogy megvédte Istenét és a szabadságát s ezt fogom tenni egész életemben.” (Törvényszéki tárgyalás január 31-én. — 758.)

„Utas, menj el Spártába és mondd meg, hogy meghaltunk azért, hogy szent törvényeinek engedelmeskedjünk.” (757.)

És mivel... nem akarnám, hogy ezt a felírást véssék síromra.

26. Décembre.

„Le silence est après la parole la grande puissance du monde.” (Lac. 767.)

Arrivé à Rome au tombeau des saints apôtres Pierre et Paul, je me suis agenouillé, j'ai dit à Dieu: Seigneur, je commence à sentir ma faiblesse; ma vue se couvre; l'erreur et la vérité m'échappent également; ayez pitié de votre serviteur qui vient à vous avec un cœur sincère; écoutez la prière du pauvre. (772 — Lac.)

„Fort comme le diamant — et plus tendre qu'une mère.” (Idéal du prêtre, âme sacerdotale. Mont. de Lac. 776 Lac.)

29. Décembre.

Jesaia, Chap. 2, verset 4.

„Da werden sie ihre Schwerter zu Pflugscharen und ihre Spiesse zu Sicheln machen: denn es wird kein Volk wider das andere ein Schwert aufheben, und werden fort nicht mehr kriegern lernen.”

30. Décembre.

(Écrit par Pie IX sur son buste Tenerani:)

Ezékiel Chap. III. vers. 8.

8. „Aber doch habe ich Dein Angesicht hart gemacht gegen ihr Angesicht, und Deine Stirn gegen ihre Stirn.

9. Ja ich habe Deine Stirn so hart als einen Demant, der härter ist denn ein Fels gemacht. Darum fürchte Dich nicht, entsetze Dich nicht vor Ihnen dass sie so ein ungehorsam Haus sind.”

31. Décembre.

St. Julien le martyre, et après lui, Tertullien prétendait, qu'en se montrant sous des dehors abjects, le Sauveur n'avait fait qu'ajouter à ce que le mystère de la rédemption offre de sublime et de touchant.

„Il n'a pas même de distinction dans la physionomie, (disait le docteur de Carthage avec une foi fougueuse) mais que m'importe qu'il soit sans considération, qu'il soit abject, qu'il soit méprisé, c'est mon Christ à moi.” St. Grégoire de Nysse, St. Jean Chrysostome, etc. — combattaient plus tard pour la beauté de Dieu fait homme.)

„Et pourtant elle ne remplit pas mes oreilles, tant elles sont fort avides et exigeantes et voulant toujours quelque chose d.... et d'infini.” (Cicéron de l'éloquence de Démosthène, cité par M...., Moniteur 31 Décembre dans un article sur la traduction de Plougalen.)

Moniteur — — 27 Janvier 62. Henri Lecourt — Causeries d'un Curieux. Feuillet de Coucher.

December 26-án.

A szó után a csend a világ legelső nagyhatalma.” (Lac. 767.)

Mikor megérkeztem Rómába, Péter és Pál szent apostolok sírjához, térdre borultam és így szóltam Istenhez: Uram, kezdem érezni gyengeségemet; látásom elhomályosul; a tévedés és az igazság elillannak előlem; könyörülj meg szolgálodon, aki őszinte szívvel járul elédbe; hallgasd meg a szegénynek imádságát. (772. — Lac.)

„Kemény, mint a gyémánt — és gyengédebb, mint egy anya.” (Ideálja a fenkölt lelkű papnak. Mont. de Lac. 776. Lac.)

December 29-én.

Jezsaiás, 2. fejj., 4. vers.

És majd ekét készítének kardjukból és sarlókat dárdáikból: mert nem lesz nép, mely a másik ellen kardot fogna és nem tanulnak ezentúl háborúskodni.”

December 30-án.

(IX. Piusz írása Teneroni-féle mellszobrán.)

Ezékiel, III. fejj., 8. vers.

8. „És mégis megkeményítettem ábrázatodat az övék ellen és homlokodat az ő homlokuk ellen.”

9. „Igen, homlokodat hasonlóvá tettem a gyémánthoz, mely kemény, mint a szikla. Ezért tehát ne félj, ne szörnyülködjél azon, hogy ők oly igen engedetlenek.”

December 31-én.

Szent Julianus, a vértanu, és utána Tertullianus azt állítja, hogy a Megváltó, amikor megalázó külsőségek közt mutatkozott, mégcsak fokozta mindazt, ami magasztos és megrázó a megváltás misztériumában.

„Nincs is semmi különös az arcvonásaiban (mondá Carthage doktora tüzes hitel), de mit határoz, ha nincs tekintélye, ha lerongyolt, ha megvetett, ez az én Krisztusom.” (Szent Gergely, Szent János Krizosztomusz és mások harcoltak később az emberré vált Isten szépségéért.)

„És mégsem tölti meg hallásomat, mely annyira vágyódik valami... és valami végtelen után.

(A Demoszténeséhez hasonló elokvenciájú Cicero, M... idézetében, december 31-i Moniteur, Plougalen fordításáról szóló cikkben.)

Moniteur — — 62. január 27. — Henri Lecourt — Causeries d'un Curieux. — Feuillet de Coucher.

PETŐFI MŰVEINEK ZENEI BIBLIOGRAFIÁJA

A Petőfi-centennárium idején — mint már annyi más esetben — kitűnt, hogy mi magyarok mily kevésbé tartjuk számon szellemi vagyónukat. Tudtuk, hogy számos Petőfi-dalt énekelnek szerte az országban, de amikor válogatni akartunk bennük, nem tudtuk, hogy honnan vegyük elő őket, azonfelül méltatlankodás is volt, hogy miért nincsenek ezek a dalok jegyzékbe foglalva. Régi szokás szerint az aktualitás elmúltával megint feledésbe merült minden. 1923-ban a rendelkezésemre állott anyag alapján hozzáfogtam Petőfi zenei bibliográfiájának összeállításához s ekkor 140 költeményt és 80 zeneszerzőt állapítottam meg; az utóbbiakhoz még az „ismeretlen“ komponisták meghatározhatatlan száma járult. Tekintve, hogy sok Petőfi-költeményre többen is írtak zenét s ugyanaz a dalam több kiadványban is látott napvilágot, akkori kimutatásom 200—220 dallamot 300—350 kiadványban foglalhatott magában. E bibliográfiának megjelentetésére nem volt mód, de nem is erőltettem, mert az e kérdéssel értekező szakemberek 500-nál, sőt 1000-nél többre becsülték a zenére tett Petőfi-dalok számát¹ s így jegyzékemet teljesebbé kívántam tenni. 1923-tól fogva mindenkor kijegyeztem mindabból az anyagból, amely a kezeimen átment, a Petőfire vonatkozó zeneirodalmi adatokat, most pedig az egészet összefoglaltam.

Mielőtt a jegyzéket és annak tanulságait közölném, hadd szögezzem le azokat az elveket, amelyeket a lajstrom elkészítésénél szem előtt tartottam.

A nyomtatott hangjegyek közül a bibliográfiába csak azokat vettem fel, melyek a kezemben voltak s melyeket magam írtam le. Ez nem lebecsülése bármely hangjegyrjegyzéknek, katalógusnak, hirdetésnek, vagy más forrásnak, hanem csak az óvatosság, hogy lehetőleg elkerüljek minden tévedést, vagy meg nem értésből származó hibát. Így például Tarnay Alajosnak Petőfi-dalok című sorozata öt füzetből áll s címlapjukon mind az öt füzet tartalma fel van sorolva. E műnek az első két füzete van meg a M. N. Múzeum Zenei osztályában s ha a boríték alapján az összes poémákat felveszem, kész a hiba, mert a 3—5. füzet még nem jelent meg. Vagy pedig, a Petőfitől tudatosan vagy akaratlanul kölcsönvett sorok okozhatnak zavarokat. Így a címben szereplő: „Be szomorú ez az élet énnekem“ joggal vehető Petőfi-dalnak, ha azonban egybevetjük a két szöveget, ezt tapasztaljuk:

Petőfi:

Be szomorú az élet énnekem.
Mióta eltemették kedvesem!
Csak úgy lézengek, mint az ős virága.
Mely minden szellő érkezésével
Egy-egy megszáradt szirmot hullat el,
S mely csüggedt fővel kimulását várja.

?

Be szomorú ez az élet énnekem,
Amióta elhagytál, szép kedvesem,
Mert te voltál boldogságom csillaga,
Csillag nélkül oly sötét az éjszaka.

¹ „A Petőfi-dalok száma jóval meghaladja az ötszázat“. Haraszti Emil: Petőfi a zenében. Petőfi Almanach. 1923. (Nemz. Szöv. kiadása.) 137. l. — „Ma a Petőfi-kompozíciók száma (csak a kinyomottak- vagy nyilvánosan előadottakról lehet szó, mert a kéziratban lévőké légió lehet) ezer felé jár.“ Wagner József: Petőfi és a zene. Zászlónk. 1923 jan. 15.

Petőfi verse 10, 10, 11, 10, 10, 11 szótagú, *a, a, b, c, c, b* rímelésű, hat-soros strófa, amely teljesen elüt az ismeretlen költő négy 11 szótagú *a, a, b, b* rímelésű sorától s a kezdő sora alapján kerülne bele a Petőfi-bibliográfiába. Ugyancsak bizonytalan még a pontosnak látszó címleírás is, mint például a *Corvina* 1887. március 20-iki számában: Burger, Ludwig, Op. 11.: *Liederkrantz aus Alexander Petőfi's lyrischen Dichtungen, übersetzt von Georg von Schulze. 6 Lieder für eine Tenorstimme, mit Begleitung des Pianoforte: 1. Volkslied. 2. Herst. 3. Nebel. 4. Der Zweig erbebt. 5. Seelige Nacht. 6. Abschied.* Kiadta Heckenast G. utóda (Drodleff R.), Pozsony, mert ugyancsak nehéz látatlanban ráhibázní, hogy milyen Petőfi-verset kell a *Volkslied-on*, a *Herbst-en* s az *Abschied-on* érteni s csupán Gulyás Pál: *Magyar szépirodalom idegen nyelven* (Budapest, 1917.) című bibliográfiája segítségével lehet megállapítani, hogy a Rózsabokor a domboldalon, Búsúlnak a virágok, Hull a levél a virágról című verseket kell értenünk, míg a *Nebel-nek* a „Letarlott“ kezdetű strófa felel meg. De ily kezdetű vagy című költeményt Havas kitűnő mutatója nem ismer, fel kell tehát tennünk, hogy valamilyen versből kivett, nem kezdő, szakasszal állunk szemben. E néhány példa eléggé indokolja álláspontomat. Sokkal nehezebb s talán kényesebb a kéziratokban lévő zeneszerzemények kérdése, mert ezekről semmit sem tudhatok; közülök tehát csak azokat veszem fel: *a)* amelyeknek kézírata a M. N. Múzeum Zenei osztályában van; *b)* amelyeket nyilvános hangversenyeken előadtak. Ez utóbbiaknak feltétlenül hiányos jegyzéke — tekintve, hogy hivatalos koncertprogramgyűjteményünk még nincs — magángyűjteményemen alapul. A teljesség kedvéért meg kell jegyezmem, hogy Homonnay Lajos, a velem 1923-ban közölt jegyzék szerint, 264 Petőfi-verset zenésített meg; a felsorolt okoknál fogva azonban ezek közül csupán a nyomtatásban megjelent 25 dalt vettem fel bibliográfiámba.

Ugyanezért nem soroltam fel az irodalomban annyit emlegetett Nietzsche-fele Petőfi-kompozíciókat sem.

A zongorára, két kézre írt művek, továbbá a Petőfi személye vagy költésze által inspirált művek száma is kiegészítésre vár.

Ugyancsak külön feladat lesz az „ismeretlen“ szerzőktől felvett dallamok komponistáit kifürkészni; eddig csak néhány ily dallam szerzőjét sikerült megállapítanom, ezek nevét [ ] zárójelben közlöm. Ez a feladat egyébként nem oly egyszerű, mert a kóták elkallódásán kívül a dallam átvétele (szövegcsere) is fennforoghat.

Minden bibliografia csak akkor több sok fáradsággal és utánjárással egybeállított címsorozatnál, ha belőle mind tárgyi, mind elméleti megállapításokat lehet leszűrni. Az alább következő bibliográfiából statisztikai és történelmi szempontból kiviláglik, hogy 183 szerző, az ismeretlen szerzőkön kívül, 502 zeneművet írt (dalt) — az ismeretlenek 55 művét nem számítva — 203 különböző Petőfi-költeményre. Hosszabb költeményekből, sőt kisebb strófaszámúakból is, némely zeneszerző csak néhány szakaszt választott ki, így például „Az árva lányká“-ból való a „Virágot ültettem“ és a „Szeresd a virágot“ kezdetű dal. Vagy például a „Hegyen ülök“, az „Elfáraszt engemet a szenvedés“ és a „Tarka madár nem füttyörész“ című három dal, a „Hegyen ülök“ című költemény egy-egy része. Ez adja magyarázatát annak, hogy 203 költemény adja a 209 zenemű szövegét.

A Petőfi-szövegek legrégebb komponistái, Szénfy Gusztáv és Egressy Béni, 10—10 művel vannak képviselve, a legtöbb szerzeményt írta Bognár Ignác (37), Homonnay Lajos (25) és Hubay Jenő (24). A Nemzeti dal inspirálta a legtöbb zeneszerzőt, 24 komponista 43 kiadvánnyal szerepel, ami főleg a különféle dalgyűjteményekbe való felvételükben leli magyarázatát. A Honfidalnt öt szerző tette zenére s 19 kiadvány ismeretes. A Nemzeti dal leginkább Egressy Béni, a Honfidal pedig Doppler Károly dallamával ismeretes. A „Szeptember végén“ 11 szerző fantáziáját izgatta. Az „Ereszkedik le a felhő“ megzenésítése

hét komponistát foglalkoztatott, közülök Egressy Béné a legismertebb. Ide tartozik a „Záporeső csak úgy szakad“ kezdetű két dal Mihalovich Ödöntől s Ögyektől (Langer Viktor), kik az első strófát külön is megzenésítették. Egressy Béné dalamai talán a legelterjedtebbek az összes Petőfi-dalok közül. Hogy ki írt legelőször Petőfi-költeményre dallamot, még végérvényesen megállapítva nincs, csak annyit tudunk, hogy nyomtatásban legelőször 1846 legelején jelent meg Petőfi-dal Szénfy Gusztávnak Parlagi nótáiban (A szerelem, a szerelem, Árvalányhaj a süvegem bokrétája, Érik a gabona), amelyeket Fűredy Mihály Dreyschock zongorahangversenyén énekelt s amelyekben „el van találva a népies hang“. (Életképek, 1846 március 26.) Ugyancsak 1846 őszén jelent meg az első Petőfinek ajánlott zenemű, Kirch János Nagykárolyban élő zeneszerző következő műve: „Isten hozott. Csárdás. Úti emlék Szatmárból Obernyik és Petőfinek.“ Op. 16. Zongorára 2 kézre. Megjelent Wagner Józsefnél, Pesten. Egressy Béninek, Ablak alatt — amivel alighanem a szerenádöt akarta magyarosan kifejezni — című három füzete, melyben két Petőfi-dal van, a kiadó Treichlinger József lemezszámáról ítélve, 1847-ben jelent meg. A szabadságot hirdető Nemzeti dalt termő nagy esztendő a zeneszerzőkre is lelkesítőleg hatott. Ebben az évben heten írtak melódiát a Talpra magyarra. Egressy Béné, Szerdahelyi Józseffel együtt írta meg a Nemzeti dalt, mely Wagner József pesti műárusnál jelent meg. Ezt a művet Erkel Ferenc hangszerelte s az eredeti vezérkönyvet a Nemzeti Színház régi kótaanyagában fedezte fel Herczeg Sándor, az Operaház főkönyvtárosa. Vahot Imre a Kálózdi János által letett Nemzeti dalt adta ki, amelynek címlapján egy sikerült kőrajz Petőfit ábrázolja, amint a Múzeum lépcsőjének kiugrójáról szavalja a Talpra magyart. Treichlinger József pesti műárus Thern Károly Nemzeti dalát adta ki. Till Károly Nemzeti dala is Pesten jelent meg, „A szabadság hírnökeinek Bécsből megérkezésük ÜNÉPÉRE(!)“, Bartay Endre szerzeménye, pedig Pozsonyban jelent meg. Kolozsvárt az ottani Konzervatórium igazgatója, Ruzitska György írt egy „Magyar dal“-t (= Talpra magyar) vegyeskarra zenekarral. Ugyancsak 1848-ban Feldinger Frigyes — aki 1861 óta mint Földényi szerepel irodalmunkban — Temesvárott adott ki egy Nemzeti dalt, ezt Petőfi Sándornak, „a költőnek mély tisztelet jeléül ajánlá“. A zivataros időkben aligha írt valaki lírikus költeményre dalt s csak néhány év elmúltával (1854) jelenik meg a költő neve nélkül, Treichlingernél Kovács Endrének: A kesergő lány című dala a „Temetésre szól az ének“ megzenésítése. Ettől kezdve mind több Petőfi-dal jelent meg a zeneirodalomban. Zenei bibliográfia hiányában nem is tudtak arról, hogy Erkel Ferenc és Liszt Ferenc is komponáltak Petőfi-szövegre. Csak így kerülhetett szaklapba (Zenei Szemle, 1923 jan.) az a vélemény, hogy „Erkel... Petőfire, ki vele egy időben élt és működött, nem gondol sem akkor, sem később“, pedig Erkel egyik legnagyobb férfikara, az „Elvennélek én, csak adnának...“, melynek második része az „A faluban utcahosszat muzsikáltatom magamat“ az Országos Dalárverseny egyik legnevezetesebb kórusa volt. Ugyancsak Erkel komponálta meg énekhangra, zongorakísérettel „A magyarok istene“ című költeményt; ezt Liszt Ferenc is megzenésítette. Arany János is írt néhány dallamot; ezek közül „A toronyban delet harangoznak“ címűt mindenki ismeri. Hangsúlyoznom kell, hogy a „Befordultam a konyhába“ kezdetű dalt, noha a köztudatban mint Arany szerzeménye él, nem ő, hanem Fűredy Mihály írta. A „Falu végén kurta kocsmá“ kezdetű dal sem Aranytól való, mert ezt a férfikart Auspitz Jenő írta, ki az Arany János nevet csak később, a kórus második kiadásakor vette fel. E bibliográfiában hemzsegnék az „ismeretlen“ szerzők; Egressy, Fűredy, Szentirmay dallamait, mint ismeretlen szerzőktől való népdalokat, ország-szerte éneklék és nem is sejtik, hogy szövegük Petőfitől való; ebből az a tanulság, hogy a népdal a nemzet minden társadalmi rétegének lelkében visszhangzik s annyira eggyé válik vele, hogy dallamának szerzőjét, versének költőjét neincsak nem kérdi, de nem is gondol vele, mert önmagából, a nemzet összességéből fakadottnak érzi.

PETŐFI SÁNDOR DALRA TETT KÖLTEMÉNYEINEK MUTATÓJA
A CÍM, ILLETŐLEG A KEZDŐSOR BETŰRENDJÉBEN.

A bilincs.

(Ld.: Szabadságért küzdött az ifjú.)

A borozó.

(Ld.: Gondúzó borocska mellett.)

A búbánat gonosz vendég.

(A „Dinomdánom“ c. költemény 2-ik szakasza.)
Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi-Album.
— (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

A esámpás legény.

Strache Antal: — (K. n.) Én. zg.

A csaplárné a betyárt szerette.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. — (H. R.) Zg. 2 k.

k. Pallos István: — Zong.: Lukács Pál.
(A bpesti Keresk. Akadémia ifjúságának Petőfi-maifnéja. Pesti knyda. 1923.) Én. zg.

Szénfi Gusztáv: — Langer Viktor: Petőfi Album. (Rv. és T.) Én. zg.

Szénfi Gusztáv: — Miskolci Emlék. Hat magyar dal. (Rv. és T.) Zg. 2 k.

Szénfi Gusztáv: Népdal Petőfi Sándortól. (Mell. a Napkelet 1859. 1. szhoz.) Én. zg.

A csavargó.

(Ld.: Önkénytelen a z ember, mindenre születik.)

A Dunán.

(Ld.: Folyam, kebled hányszor repeszi meg.)

A faluban utcahosszat...

Bognár Ignác: — Kézirat. Én. zg.

Erkel Ferenc: Elvennék én. (Magy. Da-
losszövetség. 1892.) Fkar.*

Ismeretlen: Langer V. Petőfi Album. —
(Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar Népdalok. VII. k. (Bpest, 1896.) Én. zg.

A földön is harag.

Aggházy Károly: 8 férfinégyes. Csatában.
(Sz. k.) Fkar.

Köveskúti Jenő: Sarudy Ottó: 100 magyar
férfikar. Csatában. (Bpest, 1904.) Fkar.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Al-
bum. Csatában. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Langer Viktor: Sarudy Ottó: 100 magyar
férfikar. (Átírta Köveskúti Jenő.) Csatában.
(Sz. k.) Fkar.

A hazáról.

(Ld.: Lement a nap, de csillagok nem
jöttek.)

A hegyoldalt venyigesor takarja.

Balázs Árpád: Legújabb nótái. — (Rv. és
T. 1925.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-
Album. VI. — (H. R.) Zg. 2 k.

Török Lajos: Petőfi Sándor két szép köl-
teménye. — (Sz. k.) Én. zg.

A Kárpátoktól le az Aldunáig.

Hidvégi Gábor: Gyermekek és ifjúsági da-
lok. — (Sz. k. Békés, 1929.) Gykar. Fkar.

* A karmú második fele: A faluban...

A kinek nincs szeretője.

Apáczay István: Alföldi nóták. Igyunk.
(Sz. k.) Én. zg.

Aggházy Károly: 8 férfinégyes. 2. füz.
Igyunk! Sz. k.) Fkar.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-
Album. V. — (H. R.) Zg. 2 k.

Lányi Ernő: Révfy Géza: Új magyar
férfikarok zsebkönyve. Három népdal. (R. K.
1911.) Fkar.

A király esküje.

(Ld.: Megesküdt a király Hunyadi Lászlónak.)

A leánykához.

(Ld.: Ne haragudjatok rám lánykák, lelkeim.)

A magyar nemzet.

(Ld.: Járjatok be minden földet.)

A magyarok istene.

(Ld.: Félre kislelkűek, akik mostan is még...)

A mióta szerelemben estem.

Kerner József: Révfy Géza: Új magyar
férfikarok zsebkönyve. A mióta szerelemben.
(R. K. 1915.) Fkar.

A nap lement, eljött a csend.

Arokháty Béla: Est. (Kézirat.) Én. zg.

Bognár Ignác: Est. (Kézirat.) Fkar.

A négy ökrös szekér.

(Ld.: Nem Pesten történt, amit hallotok.)

A szabadsághoz.

(Ld.: Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe.)

A szerelem, a szerelem.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T.
és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album.
— (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: A Pest-budai Dalárda általki-
adott 28 négyhangú férfikar. — (Rv. és T.)
Fkar.

Ismeretlen: Füredi Mihály—Bognár Ig-
nác: 100 magyar népdal. — (2. kiad. I. I. 1853;
3. kiad. E. G. 1861.) Én. zg.

Ismeretlen: Füredi M[ihály]: 101 nép- és
magyar dal. — (2. kiad. Rv. és T.) Én. zg.

Ismeretlen: Huber Sándor és Palotásy
Gyula: A legszebb 101 magyar népdal. II. köt.
— (B. F. és T.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-
Album. I. — (C. L.) Zg. 2 k.

Ismeretlen: Fráter Lóránt: 101 dal. III.
füz. — (Átírta Huber Sándor.) (B. F. és T.)
Én. zg.

Mosonyi Mihály: — (Rv. és T. 1860.) Én. zg.

Mosonyi Mihály: Langer Viktor: Petőfi
Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Mosonyi Mihály: Deák Gerő: EMKE Da-
laskönyv. — (L. R. 1914.) Fkar.

A szeretőm nyalka gyerek.

Lányi Viktor: Magyar élet. Daleikus. —
(Rv. és T. 1922.) Én. zg.

A székelyek.

(Ld.: Nem mondom én: előre székelyek.)

A tintás üveg.

(Ld.: Vándorszínész korában Megyeri.)

A toronyban delet harangoznak.*Arany János*: Bartalus István: Arany János dalai. — (R. T. 1884.) Én. zg.*Arany János*: Koessler János: 3 dallam Arany Jánostól. — (H.) Vkar.*Arany János*: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. — Átírta Bartalus István. (Bp. 1904.) Fkar.*Arany János*: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. — Átírta Sarudy Ottó. (Bp. 1904.) Fkar.*Arany János*: Harrach: Arany Iant. II. köt. — Átírta: Szendy Árpád. (L. R.) Nkar.*Erkel Elek*: A legény bolondja. Kóródi Péter ered. népszím. dalai. — (T. és P.) Én. zg.*Ismeretlen*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.*Ismeretlen*: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. III. — (H. R.) Zg. 2 k.*Ismeretlen*: Nagy Zoltán: Népdalok. — (Rv. és T.) Én. zg.**A világ az isten kertje.***Bognár Ignác*: Én. (Kézirat.) Fkar.**A virágnak megtiltani nem lehet.***Egressi Béni*: Nép dalok Szigeti Szép juhász című eredeti népszíműből. — (T. J. 1850.) Én. zg.*Egressi Béni*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.*Egressi Béni*: Láng János: Iskolai daloskönyv. III. füz. — (St. K. 1903.) Gykar.*Egressy Béni*: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2 k.*Egressi Béni*: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. — (L. R. 1914.) Fkar.*Fichtner Sándor*: Luspay Kálmán: Dalolatok. — (R. K. 1923.) Fkar.*Ismeretlen*: [Egressi B.]: Bognár Ignác: 50 eredeti nép és magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.*Ismeretlen*: [Egressi B.]: Palotásy Gyula—Huber Sándor: A legszebb 101 magyar népdal. II. k. — (B. F. és T.) Én. zg.*Ismeretlen*: Doppler Károly: Négyes férfidalok. I. füz. — (L. E. 1864.) Fkar.*Ismeretlen*: Füredi Mihály—Bognár Ignác: 100 magyar népdal. — (2. kiad. I. I. 1853.; 3. kiad. E. G. 1861.) Én. zg.*Ismeretlen*: Höszy Jakab: —. (Rv. és T.) Zg. 2 k.**A virágok.**

(Ld.: Ki a mezőre ballagok.)

Alkony.

(Ld.: Olyan a nap, mint a hervadt rózsa.)

Alkú.

(Ld.: Juhász legény, szegény juhász legény.)

Az én szerelmem nem csalogány.**Amott fenn egy csillag ragyog.***Strache Antal*: 1920—1927. Dalok. — (Könyomd. ? kiadó.) Én. zg.**Amott a távol kék ködében.***Saverius Henry*: —. Kézirat. Én. zg.**Anyám tyúkja.**

(Ld.: Ejh mi a kő! tyúk anyó, kend.)

Az árva lyány.

(Ld.: Szeresd a virágot [III. rész. 4. szakasz] és Virágot ültettem anyám sírhalmára.

[III. rész 1. szakasz.]

Az elhagyott zászló.

(Ld.: Megtépvé, megcsúfolva, sivatag közepén.)

Az erdőnek madara van.*Kardos István*: Három Petőfi-dal. (Magyar és német szöveg.) —. Vöglein hat der Wald. (Rv. és T.) Én. zg.*Langer Viktor*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.*Zsadányi Armáud*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.**Az éj.**

(Ld.: Feküdjetek már le, emberek.)

Az én szerelmem nem csalogány.*Angyal Armand*: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Az én szerelmem... (L. R. 1896.) Vkar.*Szöllősy Attila*: —. (Goll: Apollo, IX. 357.) Fkar.**Az én torkom álló malom.***Langer Viktor*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T.) Én. zg.*Lovassy Sándor*: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. II. — (C. L.) Zg. 2 k.**Az öreg úr.**

(Ld.: Az öreg úrnak élete szánandó gyötrelm.)

Az öreg úrnak élete szánandó gyötrelm.*Lányi Viktor*: Magyar élet. Dalciklus. Az öreg úr. (Rv. és T. 1922.) Én. zg.**Az utolsó virágok.**

(Ld.: Őszi idő a javából.)

Álltam sírhalma mellett.*Goldschmidt, Adalbert von*: Neue Lieder und Gesänge. No. 6. Ich bin an ihrem Grab gestanden. (Br. & H. 1893.) Én. zg.*Hubay Jenő*: —. (A Magyar Bazár 1890. 1. sz. mell.) Én. zg.**Álmodtam szépet, gyönyörűt.***Horváth Akos*: Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 2. köt. —. (R. K.) Nkar.**Árvalányhaj a süvegem bokrétája.***Festetics Leó, gróf*: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.*Festetics Leó gróf*: —. (Goll: Apollo. III. 110.) Fkar.*Festetics Leó, gróf*: Hackl N. Lajos: Gaudemus igitur. —. (P. F. 1914.) Fkar.*Hubay Jenő*: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.*Ismeretlen*: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.*Kéler Béla*: —. (Rv. és T. 1859.) Én. zg.*Kéler Béla*: Révffy Géza: Dalosegyesületek útmutatója. —. Fkar.

Kuliffay Izabella: Ábrányi Kornél, id. [szerk.]: 20 eredeti magyar dal. — (T. és P.) Én. zg.

Révffy Géza: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. — (Bpest, 1923.) Fkar.

Szénffy Gusztáv: Parlagi rózsák. — (Sz. K.) Én. zg.

Barna menyecskének.

Füredy Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Füredy Mihály: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. IV. — (H. R.) Zg. 2 k.

Klempa S. Károly: Három Petőfi-dal. — (Sz. k. Győr, 1922.) Én. zg.

Be szomorú ez az élet én nekem.

Ábrányi Kornél, id.: 5 magyar népdal. — (T. és P.) Én. zg.

Oláh Károly: — (Apollo, 1872.) Én. zg.

Befordultam a konyhára.

Balázs Árpád: Legújabb nótái. — (Rv. és T.) Én. zg.

Füredy Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T.) Én. zg.

Füredy Mihály: — (Goll: Apollo. IV. 143c.) Fkar.

Füredy Mihály: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. köt. —, Átírta Stojanovits Jenő. (R. K. 1915.) Fkar.

Ismeretlen: [Füredy Mihály]: 25 magyar dal. — (Rv. és T.) Zg. 2 k. sorközi szöveggel.

Ismeretlen: [Füredy Mihály]: Tiboldi József: Énekeskönyv az el. npisk. III—VI. o. szám. — (L. R. [1929]). Gykar.

Ismeretlen: Doppler Károly: Négyes férfidalok. — (L. E. 1864.) Fkar.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2 k.

Mérty N.: Árvalány haj. — (Rv. és T. 1864.) Zong. kis. Mérty. Én. zg.

Szabadi Ignác [helyesen Füredy Mihály]: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 2 köt. — (Bpest, 1902.) Gykar.

Szabadi Ignác [helyesen Füredy Mihály]: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. — (L. R. 1914.) Fkar.

Boldog éjjel.

Gazdag Sándor: A magyar tengerpart mellől. — (L.) Én. zg.

Hazslinszky Gusztáv: A legszebb 101 magyar népdal. 3. folyam. — (Rv. és T.) Én. zg.

Hazslinszky Gusztáv: Magyar dalok és népdalok. 4. foly., 7. szám. — (Rv. és T.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. IV. — (H. R.) Zg. 2k.

Lányi Ernő: Magyar dalosok nótakincse. 4. sz. — (R. K.) Fkar.

Lányi Viktor: Magyar élet. Daleklus. — (Rv. és T. 1922.) Én. zg.

Szabados Béla: — (Kézirat.) Én. zg.

Zimay László: Szerelmi dalok. — (Rv. és T. 1863.) Én. zg.

Zimay László: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Zimay László: Dalcsokor. Négy eredeti magyar dal. Párdal. (Rv. és T.) 2 sopr. zg.

Zimay László: Öt magyar férfinégyes. (Rv. és T.) Fkar.

Zimay László: Magyar férfinégyesek. — (P. B. D. 1866.) Fkar.

Boldogtalan voltam.

Arokháty Béla: — (Sz. k. 1923.) Én. zg.

Bodó Alajos: Hubay Károly: Magyar hazánk dalgyöngyei. 4. füz. — (H.) Én. zg.

Bodó Alajos: Székely Dezső: 103 kedvelt magyar népdal. — (H.) Én. zg.

Bognár Ignác: — Kézirat. Én. zg.

Dankó Pista: 50 válogatott dala. 2. köt. — (N. K.) Én. zg.

Hazslinszky Gusztáv: Két kecskeméti magyar népdal. (Sz. K.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) Én. zg.

Hubay Jenő: — (A Zene mell. 1910.) Én. zg.

Lányi Ernő: 85 eredeti magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Tarnay Alajos: Petőfi dalok. 2. füz. — (H. L. és T. Én. zg.)

Borús, ködös őszi idő.

Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 1. köt. — (R. K.) Nkar.

Bücsü Kún-Szent-Miklóstól.

(Ld.: Szól a kakas, innen-onnan virradóra.)

Búm és örömem.

(Ld.: Ninesen oly bú...)

Bús az ember, ha ninesen kedve.

Arokháty Béla: Kördal. (Sz. k. 1923.) Én. zg.

Harmat Artúr: Kördal. (Sz. k. 1923.) Fkar.

Csatadal.

(Ld.: Trombita harsog, dob pereg...)

Csatában.

(Ld.: A földön is harag...)

Csillagnak születettél.

Arany János: Koeszler János: 3 dallam Arany Jánostól. (H.) Vkar.

Arany János: Bartalus István: Arany János dalai. Éji dal. (R. T. 1884.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. Hozzám jösz-e? (T. és P. 1880.) Én. zg.

Csokonai.

(Ld.: Egy kálomista pap s Csokonai.)

Csuklyában jár a barát.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Dalaim.

(Ld.: Elmerengek gondolkodva gyakran.)

De már nem tudom mit csináljak?

Bognár Ignác: Viola dalai. — (Rv. és T. 1852.) (NB. Csak az első szakasz Petőfié, a második a darabhoz írt verszak.) Én. zg.

Festetics Leó, gr.: Bartalus—Gyertyánffy: Négyesdalok Zsebkönyve. — (Sz. K. 1878.) Fkar.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. III. — (H. R.) Zg. 2 k.

Szénfy Gusztáv: Szerencsés új esztendő kívánok. Hét eredeti népdal. Népdal Petőfitől. (W. J.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Szigeti József [helyesen *Bognár Ignác*]: Viola, eredeti népszínmű dalokkal. — (Pi. F.) Én. zg.

Deákpályám.

(Ld.: Diligenter frequentáltam...)

Dicsérsz, kedves...

Tarnay Alajos: —. Új idők. 1927. Én. zg.

Diligenter frequentáltam iskoláim egykoron.

Farkas Imre: Iglói diákok 2. füzet. — (B. F. és F.) Én. zg.

Dinomdánom.

(Ld.: Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.)

Egész úton hazafelé!

Bátori Lajos: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. — (L. R. 1896.) Vkar.

Báthori Lajos: Erődi Ernő: Ezüst hárfa. 2. k. Füstbe ment terv. (L. R. 1902.) Gyk.

Ismeretlen: Lassel Rudolf: Liederstraus. — (Magyarul!) (Brassó. 1917.)

Egy gondolat bánt engemet.

Lányi Ernő: Lyra. Magyar férfi négyeskarok gyűjteménye. — (K. E. 1909.) Fkar.

Egy kálomista pap s Csokonai.

Arany János: Bartalus István: Arany János dalai. Csokonai. (R. T. 1884.) Én. zg.

Arany János: Harrach József: Arany lant. III. k. (Átírta Szeredy Árpád.) Csokonai. (Bp.) Vkar.

Egy telem Debrecenben.

(Ld.: Hejh Debrecen, ha rád emlékezem.)

Egykor és most.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Ejh mi a kő! tyúk anyó, kend.

Bartalus István: Bartalus István: Magyar népdalok. VII. köt. — (Bpest, 1896.) Én. zg.

Kazacsay Tibor: Anyám tyúkjá. (Kézirat.) Én. zg.

Ejnye mi az istennyila.

Ismeretlen: Erődi Ernő: Ezüst hárfa. 2. k. —. Átírta: Berényi Aladár. (L. R. 1902.) Gykar.

Kecsksés Ernő: Hoós János: Eredeti magyar daltár. II. 5. sz. — (Sz. k. Déva. 1888.) Én. zg.

Elfárasztott engemet a szenvedés.

(A „Hegyen ülők“ c. költemény 2-ik szakasza.)

Kövér Miklós: Hat eredeti magyar dal. — (T. N.) Én. zg.

Elfojtott könnyek.

(Ld.: Ugy sírhatnék! megbántott valami.)

Elkärhözástól félt szegény anyám.

Gaál Ferenc: Imádságom. (Goll: Apollo. I. 21.) Fkar.

Gaál Ferenc: Erődi Ernő: Ezüst hárfa. 2. k. Imádságom. (L. R. 1902.) Vkar.

Elmerengek gondolkodva gyakran.

Abrányi Kornél: —. (Goll: Apollo. VII. 261.) Fkar.

Verő György: Lieder und Gesänge. III. Meine Lieder. (Ford.: H. v. Meltzl.) B. & T. 1899.) Én. zg.

Elmondanám.

Kókai Rezső: Dalok Petőfi Sándor verseire. — (Rv. és T. 1927.) Én. zg.

Kovács Sándor: Dalok Petőfi verseire. — (Z. és K. 1907.) Én. zg.

Lavotta Rudolf: Öt Petőfi-dal. — (Sz. k. 1924.) Én. zg.

Elmondom, mit eddig rejtve tartogattam.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Elváltam a lánykától.

Jaelly Egberth: I trayed from my maiden. (Angolra fordította: Henry Phillips jr.) (Kézirat.) Én. zg.

Kirchner Elek: —. (Goll: Apollo. V. 171.) Fkar.

Elvándorol a madár.

Farnos Dezső: Hat dal. — (M. B. 1918.) Én. zg.

Elvennélek én, csak adnának.

Erkel Ferenc: —. (Magyar Dalosszövetség. 1892.) Fkar.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.

Zimay László: Rózsa és tövis. — (Rv. és T. 1860.) Én. zg.

Zimay László: Langer Viktor: Petőfi Album. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Erdőben.

(Ld.: Sötétzöld sátoros erdőben járok.)

Ereszkedik le a felhő.

Egressi Béni: Ablak alatt. 1. sz. —. (T. J.) Én. zg.

Egressi Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Egressi Béni: Gaál Sándor: Dalsokor. —. (Sz. k. Veszprém. [1912.]) Gykar.

Egressi Béni: Erődi Ernő: Ezüst lant. 2. k. —. (L. R. 1902.) Gykar.

Egressi Béni: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. (L. R. 1914.) Fkar.

Egressi Béni: Korbay Francis: Hungarian melodies. O'er the forest rainclouds lower... (Angolra ford. J. S. of Dale.) (P & H. 1891.) Én. zg.

Hetényi Albert: Magyar műdalok. —. R. K.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Goll János: Polyhymnia. —. (Kó. L. 1900.) Fkar.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Doppler Ferenc: 100 négyes férfikar. 10. —. (Rv. és T.) Fkar.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Füredy Mihály és Bognár Ignác: 100 magyar népdal. —. (2. kiad. I. I. 1853.; 3. kiad. E. G. 1861.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Luspay Kálmán: Daloljatok. — (Átírta Kovács Dezső.) (R. K. 1923.) Fkar.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. füz. (St. K. 1905.) Gyk.

Ismeretlen [Egressi Béni]: Buchner—Luspay—Régenhold: Turul daloskönyv. II. köt. —. Jelinek Béla átír. (Eger. 1928.) Vkar.

Ismeretlen: [Egressi Béni]: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Népdalok. (Sz. k.) Én. zg. Fkar.

Kasics Osman: Dalok. —. (Sz. k.) Én. zg.

Mihalovich Ödön: Bartalus István: Magyar Zeneköltők Kiállítási Albuma. —. (Bp. 1885.) Én. zg.

Mihalovich Ödön: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Mihalovich Ödön: Varga Béla: Petőfi Almanach. —. (M. Nemz. Szöv. 1922.) Én. zg.

Szöllősy Attila: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. évf. 1. füz. —. (Déva. 1886.) Én. zg.

Esik, esik, esik.

Goldschmidt Adalbert von: Neue Lieder und Gesänge. 3. sz. Es regnet, es regnet, ein Kussregen fällt. (Ford. ?) It's raining. (Ang. ford.: John Fenton.) (Br. & H. 1893.) Én. zg.

Jaelly Egbert: It raineth, raineth, raineth. (Ford. Henry Phillips.) (Kézirat.) Én. zg.

Kern Aurél: Major J. Gyula: Orpheus. 2. füz. —. (M. B. 1891.) Nkar. zg.

Lányi Ernő: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. —. (L. R. 1890.) Vkar.

Est.

(Ld.) A nap lement, eljött a csend.)

Ez a világ a milyen nagy.

Egressi Béni: Ablak alatt. 2. füz. —. (T. J.) Újabb lenyomat. (Rv. és T.) Én. zg.

Egressi Béni: —. (W. F.) Én. zg. [NB.: E költemény első szakaszához csatlakozik mint a darab „Friss“-e a „Kis furulyám szomorúfűz ága.]

Egressi Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T.) Én. zg.

Egressi Béni: Válogatott eredeti magyar dalai: althangra átírta Poór Vilmos. —. (Rv. és T.) Én. zg.

Egressi Béni: Korbay Francis: Hungarian melodies. Oh! the earth is vast and spacious. —. (Ford. J. S. of Dale.) (P. & H. 1891.) Én. Zg.

Egressi Béni: Négyes férfikarok magyar dalárdák számára. —. (Rv. és T.) Fkar. [NB.: A Wagner F. kiad. szerint.]

Egressi Béni: Füredi Mihály és Bognár Ignác: 100 magyar népdal. —. (2. kiad. I. I. 1853.; 3. kiad. E. G. 1861.) Én. zg.

Egressi Béni: Fráter Lóránt: 100 dal. —. (Magy. Zeneműkiadó Társ.) Én. zg.

Egressi Béni: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.

Ógyek: Dalai. 1. füz. —. (K. L.) Én. zg.

Ógyek: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Szöllősy Attila: Hoós János: Eredeti magyar daltár. II. 5. sz. —. (Sz. k. Déva. 1888.) Én. zg.

Ezrivel terem a fán a megy.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Fkar.

Hazslinszky Gusztáv: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. 9. sz. —. (Sz. k. Déva. 1887.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Lányi Ernő: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. —. (R. K. 1923.) Fkar.

Édes öröm, ittalak már.

Allaga Géza: Bartalus—Gyertyánffy: Négyesdalok zsebkönyve. —. (Bp. 1878.) Fkar.

Éj van.

(Ld.: Éj van, csend és nyugalomnak éje.)

Éj van, csend és nyugalomnak éje.

Hegyi Béla: 8 ének. (P. k. r. t.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. Éj van. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. Éj van. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. füz. Éj van. (St. K. 1905.) Gykar.

Ismeretlen: Deák Gerő: EMKE daloskönyv. Éj van. (L. R. 1914.) Fkar.

Tarnay Alajos: Petőfi dalok. 1. füzet. Éj van. (H. L. és T. 1923.) Én. zg.

Éjjel.

(Ld.: Kinézek én, benéz a hold.)

Élet, halál! nekem már mindegy.

Konstantinovits György: —. (Sz. k., Nagy-kikinda.) Én. zg.

Élet vagy halál.

(Ld.: A Kárpátoktól le az Aldunáig.)

Életem most egyetlen kívánság.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. Életem most. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Én.

(Ld.: A világ az isten kertje.)

Érik a gabona.

Aggházy Károly: A Borzáné Maresája, Almásy Tihamér népszínművében. —. (T. és P.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. 5. köt. [A „Széles a Dunavíz“ dallamára.] (Bp. 1895.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. IV. —. (H. R.) Zg. 2 k.

Szénfy Gusztáv: Parlagi rózsák. —. (Sz. k.) Én. zg.

Fa leszek, ha fának vagy virága.

Molnár Antal: —. (Kézirat.) Én. zg.

Thegze Gerber Jenő: Legszebb dalai. 9. sor. —. (Sz. k.) 1925.) Én. zg.

Verő György: Lieder und Gesänge. 4. Wunsch. (Ford. J. Goldschmidt.) (B. F. és T. 1899.) Én. zg.

Falu végén kurta kocsmá.

Arany János: [Auspitz Jenő]: —. 2. kiad. (K. E.) Fkar.

Auspitz Jenő: —. (G. B. U.) Fkar.

Lányi Ernő: Női és vegyeskarok gyűjteménye. —. (R. K.) Nkar.

Major J. Gyula: — (Goll: Apollo. XIII. 505.) Fkar.

Farkaskaland.

(Ld.: Pajtás, te ettél, véres a fogad.)

Feleségek felesége.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Felköszöntés.

(Ld.: Miljom átok! bort a bilikomba.)

Feküdjetek már le, emberek.

Id. Abrányi Kornél: Langer Viktor: Petőfi Album. Az éj. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Felhős az ég hazámon.

Moyzes Miklós: Magyar dalosok nótakin-cse. 30. sz. Lant és kard. (R. K.) Fkar.

Moyzes Miklós: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. k. Lant és kard. (R. K. 1915.) Fkar.

Félre kislelkűek, akik mostan is még.

Bátori Lajos: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. II. k. A magyarok istene. (R. K. 1915.) Fkar.

Erkel Ferenc: A magyarok istene. (T. és P.) Én. zg.

Horváth Akos: — (Goll: Apollo. XIV. 541.) Fkar.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. A magyarok istene. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Liszt Ferenc: A magyarok istene. (T. és P.) Én. zg.

Liszt Ferenc: A magyarok istene. (T. és P.) Baritonsolo, Fkar és zg.

Liszt Ferenc: Ungarns Gott. (T. és P.) Baritonsolo, Fkar és zg.

Roth Endre: Három eredeti kardal és két népdalfűzér. A magyarok istene. (B. Zs. Ö. 1867.) Fkar.

Fényes csillag, mondd meg nekem.

Aggházy Károly: Fényes csillag. (H.) Fkar.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. Fényes csillag. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Fiúk, az isten áldjon meg.

Egressi Béni: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. — (L. R. 1914.) Fkar.

Egressi Béni: Erődi Ernő: Ezüsthárfa. 2. köt. — (Bpest, 1902.) Gykar.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. 7. köt. — (Bpest. 1896.) Én. zg.

Ismeretlen: Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. köt. — (Pozsony, 1903.) Gykar.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. III. Részegség a hazáért. (H. R.) Zg. 2 k.

Murgács K[álmán]: Részegség a hazáért. (Jegyzők Orsz. Árva Egyes.) Én. zg.

Folyam, kebled hányszor repszti meg...

Ógyek: Dallai. I. füz. (K. L.) Én. zg.

Ógyek: Langer Viktor: Petőfi Album. A Dunán. Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Molnár Antal: A Dunán. Kézirat. Én. zg.

Forrás mellett ült a gyermek.

(Schiller után.)

Szöllősy Attila: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 1. k. — (R. K. 1911.) Fkar.

Föséség éj.

Breiter Szélessy János: — (Rv. és T. 1911.) Én. zg.

Kardos István: Három Petőfi-dal. — Oh. prächtige Nacht. (Rv. és T.) Én. zg.

Furfangos borivó.

(Ld.: Megiszom én a bort, mert szeretem.)

Fürdik a holdvilág az éj tengerében.

Bognár Ignác: — (Kézirat.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Harrach József: Arany Lant. 3. k. — Átirta: Dohnányi Ernő. (L. R.) Nkar.

Ismeretlen: Könyves Kálmán Zeneműtára. 10. k. — (B. F. és T. [1904.]) Én. zg.

Ismeretlen: Palotásy Gyula: Legszebb 101 magyar népdal. — (B. F. és T.) Én. zg.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Füstbe ment terv.

(Ld.: Egész úton hazafelé.) ....

Gondülő boroeska mellett.

Bognár Ignác: — Kézirat. Én. zg.

Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. Gyere lovam. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Fráter Lóránt: A legszebb 101 magyar népdal. 3. k. Gyere lovam. (B. F. és T.) Én. zg.

Ismeretlen: Fráter Lóránt: 100 dal. (Magy. Zeneműkiadó Társ.) Én. zg.

Székely Imre: Magyar dalok. — (Kézirat.) Én. zg.

Turcsányi Béla: Négy magyar nóta régi stílusban. Gyere lovam. (Sz. k. 1906.) Én. zg.

Gyöngyöm adta kis madárka.

Lovassy Sándor: Honi lant. — (Sz. k.) Én. zg.

Ha.

(Ld.: Ha kalapomnak szőre volna.)

Ha az isten ekkép szólna hozzám.

Harmat Artúr: Magyar dalosok nótakin-cse. 39. sz. Ha az isten. (R. K.) Fkar.

Hubay Jenő: Ha az isten. Wenn es Gott gefiele. (Ford. Lad. v. Neugebauer.) (H.) Én. zg.

Ha életében nem szerettem volna.

Tarnay Alajos: 3 új dala. Ha életében. (Sz. k. 1908.) (2-ik kiad. Rv. és T.) Én. zg.

Ha én kedvesemről gondolkodom.

Kapi Gyula: Petőfi dalai közül. — (Apollo. 1881.) Én. zg.

Ógyek: Dallai. I. füz. — (K. L.) Én. zg.

Ógyek: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Szentirmay Elemér: Elemér dalai. — (T. és P.) Én. zg.

Ha kalapomnak szőre volna.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Én. zg.

Ha szavaid megfontolom.

Balázs Árpád: Rózsavölgyi Karácsonyi Album 1927—28. — (R. és T.) Én. zg.

Fehér Ödön: Dalai. — (O.) Én. zg.

Ismeretlen: —. (Apollo. 1894.) Fkar.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. VI. köt. — (Bpest, 1895.) Én. zg.

Ismeretlen: Erkel Elek: A csirkefogó, Lukácsy népszínművének dalai. — (T. és P.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Lányi Ernő: Dalok. — (Goll: Apollo. V. 161.) Fkar.

Orczy Bódog báró: Emlékeim. I. —. (Sz. k. 1863.) Én. zg.

Orczy Bódog báró: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Volni Vilmos: 18 eredeti magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Volni Vilmos: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T.) 1898.) Én. zg.

Volni Vilmos: A legszebb 101 magyar népdal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Háborúval álmodám az éjjel.

Murgács Kálmán: Második nótáskönyve. Háborúval álmodtam. (N. K. 1926.) Én. zg.

Halálvágy.

(Ld.: Sirt nekem, sirt és koporsót.)

Halvány katona.

(Ld.: Volt a honvédő legénység.)

Haza ballag nyájam este felé.

(A „Kis furulyám szomorúfűz ága“ c. költemény 3-ik szakasza.)

Lányi Ernő: 3 népdal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Hazánk szentje, szabadság vezére.

Orbán Árpád: A Dunántúli Dalosszövetség pályadíjnyertes férfinégyeskarai. Rákóczi. (Szerző 1903.) (Bpest, 1912.) Fkar.

Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.

(Ld. még e vers 2-ik szakaszát, „A búbanat gonosz vendég“ alatt.)

Bognár Ignác: Furulyaszó, hegedűszó. (Kézirat. Szigeti József: Viola c. népszínművéhez. 1855.) Én. zg.

Egressi Béni: Népdalok Szigeti Szép juhász című eredeti népszínműből. — (T. J. 1850.) Én. zg.

Egressi Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Erkel Sándor: Dinomdánom. (Apollo kiadványai: 6. sz.) Fkar.

Geszler Ödön: Geszler Ödön: Vegyeskarok. 2. köt. (R. K.) Vkar.

Kohányi S.: Széchenyi Emlény. [Német szöveggel.] Dinomdánom. (H. J. 1860.)

Hegyen ülök, búsan nézek le róla.

(Ld. még a vers 2-ik szakaszát: „Elfárasztott engemet a szenvedés“ és a 4-ik szakaszát: „Tarka madár nem füttyörész“ alatt.)

Ábrányi Kornél id.: Huber Sándor: 120 magyar dal-album. Hegyen ülök. (K. E.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi-Album. Hegyen ülök. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. —. (H. R.) Zg. 2 k.

Ismeretlen: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Hegyen ülök. (L. R. 1914.) fkar.

Hejh Büngözsi Bandi, istentelen zsvány.

Bognár Ignác: Büngözsi Bandi. (Kézirat.) Én. zg.

Ismeretlen: Lányi Viktor: Petőfi-Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Lányi Viktor: Magyar élet. Dalciklus. — (Rv. és T. 1922.) Én. zg.

Hejh Debrecen, ha rád emlékezem.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Én. zg.

Hejh édes szüleimék.

Bognár Ignác: Szüleimhez. (Kézirat.) Én. zg.

Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad?

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Én. zg.

Bognár Ignác: Viola dalai. Violacsárdás. (Rv. és T. 1852.) Én. zg.

Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi-Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen [Füredi Mihály]: 25 magyar dal. — (Rv. és T.) Zg. 2 k. sorközi szöveggel

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. II. Már énnékem vigasztalást. (C. L.) Zg. 2 k.

Ismeretlen [Füredi Mihály]: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. —. (H. R.) Zg. 2 k.

Müller Károly: Eredeti magyar népdalok. — (Sz. k. 1899.) Én. zg.

Székely Imre: Magyar dalok. —. (Kézirat.) Én. zg.

Hejh szép lovam, hejh jó lovam, fakó.

(A „Paripámnak, az ő színe fakó“ c. költemény 2-ik szakasza.)

Pápay Tibor: Csíksországból. (N. K.) Én. zg.

Hírös város az aafödön Keeskemét.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Klempa S. Károly: Három Petőfi-dal. (Sz. k., Győr, 2912.) Én. zg.

Szentirmay Elemér (Németh János): Erkel Elek: A piros buggyelláris, Csepreghy... népszínművének... dalai. — (T. és P.) Én. zg.

Hm, bizony csak nem úgy halad.

Lányi Viktor: Magyar élet. Daleiklus. Mit szól a böles? (Rv. és T., 1922.) Én. zg.

Hogyha én majd meghalok.

Kapi Gyula: Petőfi dalai közül. — (Apolló. 1880.) Én. zg.

Kohányi S.: Széchenyi Emlény. —. Mein Grab. (H. I., 1860.) Én. zg.

Honán kül a fiú, honában a patak.

Bognár Ignác: Két vándor. (Kézirat.) Én. zg.

Honfidal.

(Ld.: Tied vagyok, tied hazám.)

Hortobágyi kocsmárosné, angyalom.*Árokháty Béla:* —. (Sz. k., 1923.) Én. zg.*Bognár Ignác:* —. (Kézirat.) Én. zg.*Ismeretlen:* Langer Viktor: Petőfi-Album. —. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.*Ismeretlen:* Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.*Ismeretlen:* Bartalus István: Magyar népdalok. VI. k. (Bpest, 1895.) Én. zg.*Konstantinovits György:* —. (Sz. k.) Én. zg.*Muthné Róna Dalma:* Húzd rá cigány. 4 magyar népdal. —. (T. B.) Én. zg.*Novák Lenke:* A legszebb 101 magyar népdal. 3. folyam. —. (Rv. és T.) Én. zg.*Novák Lenke:* Magyar dalok és népdalok. 4. folyam. —. (Rv. és T.) Én. zg.*Walzel Anna:* Ábrányi Kornél [szerk.]: 25 eredeti magyar dal. —. (T. és P.) Én. zg.**Hortobágyi pusztán fúj a szél.***Szerdahelyi József:* —.**Hozzám jössz-e?**

(Ld.: Csillagnak születélt.)

Hull a levél a virágról.*Egressy Béni:* Fráter Lóránt: 100 dal. — (Magy. Zeneműkiadó Társ.) Én. zg.*Fellner Ferenc Antal:* Dalai Petőfi, Csokonai, Heine szövegére. —. (Sz. k.) Én. zg.*Ismeretlen:* Füredi Mihály—Bognár Ignác: 100 magyar népdal. —. (2. kiad. I. I. 1853.; 3. kiad. E. G., 1861.) Én. zg.*Ismeretlen:* Langer Viktor: Petőfi-Album. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.*Ismeretlen:* Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.*Kovács Sándor:* Dalok Petőfi verseire. — (Z. és K. 1907.) Én. zg.*Szöllősy Attila:* Hoós János: Eredeti magyar daltár. II. 1. sz. —. (Sz. k. Déva, 1888.) Én. zg.*Verő György:* Lieder und Gesänge. III. Abschied. (Ford. G. v. Schulpe.) (B. és T. 1899.) Én. zg.*Volny Vilmos:* 18 eredeti magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.*Volny Vilmos:* Langer Viktor: Petőfi-Album. —. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.*Volny Vilmos:* A legszebb 101 magyar népdal. —. (Rv. és T.) Én. zg.**Ide kis lány, ide hozzám egy szóra.***Hazslinszky Gusztáv:* Magyar dalok és népdalok. 40 sz. —. (Rv. és T.) Én. zg.*Ismeretlen:* Langer Viktor: Petőfi-Album. —. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.*Kelemen [Lászlóné] Zathureczky Berta:* 10 eredeti népdal. —. (Sz. k.) Én. zg.*Kelemen [Ajós]né Zathureczky Berta:* Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. 9. sz. —. (Sz. k. Déva, 1887.) Én. zg.*Vágölggyi:* Szerelmi dalok. —. (Olesó zene-művek. 1. sz. Nagyszombat.) Én. zg.*Zadányi Armand:* Eredeti magyar dalok. —. (Sz. k.) Én. zg.**Ifjú a pataknál.**

(Ld.: Forrás mellett ült a gyermek.)

Igyunk.

(Ld.: A kinek nincs szeretője.)

Ilyen asszony való nekem.*Lavotta Rezső:* —. (Kézirat.) Én. zg.**Ilyen óriást mint.***Homonnay Lajos:* Huszonöt magyar dal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.*Verő György:* Lieder und Gesänge. 3. Wer hat jemals schon gesehen. (Ford.: J. Goldschmidt.) (B. F. és T., 1899.) Én. zg.**Imádságom.**

(Ld.: Elkárhozástól félt szegény anyám.)

Iskolába nem járatnak.

(A „Nem ver meg engem az isten“

e. költemény 2-ik szakasza.)

Gyarmathy Miklós: Láng János: Iskolai daloskönyv. 2. k. —. (St. K., 1903.) Gykar.**Itt születtem én ezen a tájon.***Eperjessy István:* Szülőföldem. (Zg. kis. Novák György.) (B. A., 1861.) Én. zg.*Kádár Béla:* Petőfi-dalok. 1. füz. Szülőföldemen. (Átírta: Bikfalvy Sándor.) (N. K., 1927.) Én. zg.*Lányi Viktor:* Magyar élet. Dalciklus. Szülőföldemen. (Rv. és T., 1922.) Én. zg.*Petheő István,* osztópai: Szülőföldemen. (Sz. k., 1922.) Én. zg.*Suhajda Sándor:* Kedélyhangok. Szülőföldemen. (Sz. k., 1861.) Vkar. zg.**Itt van a tél, a hideg tél.***Moyzes Miklós:* Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Pálnapkor. (Bpest, 1904.) Fkar.*Perényi Géza:* Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 1 köt. Pálnapkor. (R. K.) Nkar.**Itt van az ősz, itt van újra.***Micsky Gizella:* Két magyar dal. — (Apolló, 1873.) Én. zg.**Jaj a hátam, jaj a hátam oda van.***Bognár Ignác:* Jaj a hátam. (Kézirat, 1882.) Én. zg.*Ismeretlen:* Erdődi Ernő: Ezüsthárfa. 1. köt. Jaj a hátam. (L. R., 1902.) Gyk.*Ismeretlen:* Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. füz. Jaj a hátam. (St. K., 1903.) Gykar.*Limbay Elemér:* Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. III. Szeget szeggel. (A. R.) Zg. 2. k.**Jaj, de bús ez a harangszó.***Dankó Pista:* 50 válogatott dala. 2. köt. —. (N. K.) Én. zg.*Odry Lehel:* —. (T. és P.) Én. zg.**Járjatok be minden földet.***Ismeretlen:* Szepesi Imre—Vogl Alajos: Szívemelő és derítő énekek. V. füz. Induló. (Bpest, 1859.) Vkar. zg.*Ismeretlen:* Erdődi Ernő: Ünnepi daloskönyv. —. (1-ső kiad. Bpest, 1896., 2-ik kiad. Bpest, 1900.) Gykar.*Ismeretlen:* Erdődi Ernő: Ezüsthárfa. I. k. —. (L. R., 1902.) Gykar.*Ismeretlen:* Erdődi Ernő: Ezüsthárfa. II. k. —. (L. R., 1902.) Gykar.

Ismeretlen: Harrach József: Aranylant. I. k. — (Átírta König Péter.) Gykar.

Ismeretlen [Zsaskovszky Ferenc]: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. — (H. R.) Zg. 2. k.

Ismeretlen: [Zsaskovszky Ferenc]: Hymnuszok, katonadalok és indulók 12. sz. — Német ford.: Ungarischer Soldaten — Marsch. Ford.: Heidelberg Albert. (N. K., 1914.) Én. zg.

Zs[asskovszky] F[erenc]: Zsaskovszky Ferenc és Endre: Harmónia. I. füz. Nemzeti induló, magyar népdalokból szerzé Zs. F. (Eger, 1870.) Fkar.

Zsaskovszky Ferenc: Lang János: Iskolai daloskönyv. 3 füz. — (St. K., 1903.) Gykar.

Zsaskovszky Ferenc: Deák Gerő: EMKE daloskönyv. — (L. R.), 1914.) Fkar.

Jövendőlés.

(Ld.: Mondád anyám, hogy álmainkat.)

Juhász legény, szegény juhász legény.

Angyal Armand: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. 8. sz. — (Sz. k. Déva, 1887.) Én. zg.

Egressi Béni: Népdalok Szigeti Széppjuhász című eredeti népszínműből. — (T. J., 1850.) Én. zg.

Egressi Béni: Langer Viktor: Petőfi-Album. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.

Egressi Béni: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Alku. (L. R., 1914.) Fkar.

Egressi Béni [?]: Korbay Francis: Hungarian Melodies. — Shepherd laddie. Ford.: J. S. of Dale. (P. & H., 1891.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi-Album. — (Rv. és T., 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Doppler Ferenc: 100 négyes férfikar. Alku. (Rv. és T., 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Bognár Ignác: 50 eredeti nép és magyar dal. — (Rv. és T., 1856.) Én. zg.

Ismeretlen: Füredi Mihály—Bognár Ignác: 100 magyar népdal. (2. kiad. I. I., 1853., 3. kiad. E. G., 1861.) Én. zg.

Ismeretlen: Füredi M[ihály]: 101 nép és magyar dal. Alku. (Rv. és T., 2. kiad.) Én. zg.

Ismeretlen: Könyves Kálmán Zeneműtára. X. k. Alku. (B. F. és T., 1904.) Én. zg.

Ismeretlen: Két népdal, átírta: Kapi Gyula. (Apollo, 1876. 7—8. sz.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2. k.

Kemény szél fúj, lángra kap a szikra.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. VI. — (H. R.) Zg. 2. k.

Kél a hold, az éj lovagja.

Abrányi Kornél: Esti dal. (Zenelap mell. 1886.) Fkar.

Abrányi Kornél: Varga József: Dalár zsebkönyv. II. r. — (D. és F.) Vkar.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. Szerelme vándorai. (T. és P. 1880.) Én. zg.

Kókai Rezső: Dalok Petőfi Sándor verseire. Szerelme vándorai. (Rv. és T. 1927.) Én. zg.

Lányi Ernő: — (Goll: Apollo. III. 85.) Fkar.

Tarnay Alajos: — (N. K.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Szerelme vándorai. (Kézirat. 1857.) Én. zg.

Képzetem.

(Ld.: Még mit nem mondanak.)

Keresztúton állok.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) Én. zg.

Tarnay Alajos: Új dalok. 2. füz. — (B. F. és F. 1924.) Én. zg.

Két vándor.

(Ld.: Honán kül a fiú, honában a patak.)

Ki a mezőre ballagok.

Ögyek: Dallai. I. füz. (K. L.) Én. zg.

Ögyek: Langer Viktor: Petőfi Album. A virágok. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ki vagyok én? nem mondom meg.

Arokháty Béla: — (Sz. k. 1923.) Én. zg.

Thern Károly: — (Kézirat. 1852.) Én. zg.

Kinézek én, benéz a hold.

Tarnay Alajos: Új dalok. 2. füz. Éjjel. (B. F. és F. 1924.) Én. zg.

Várföldi Elek: Éjjel. (Goll: Apollo. IX. 358.) Fkar.

Kinn a ménes, kinn a pusztán.

Geszler Ödön: Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. I. k. — (R. K.) Nkar.

Kis furulyám szomorúfűz ága.

Angyal Armand: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. 5. füz. — (Sz. k. Déva, 1887.) Én. zg.

Bognár Ignác: — (Kézirat.) Én. zg.

Bognár Ignác: — [2-ik dallam.] (Kézirat.) Én. zg.

Egressy Béni: Ez a világ amilyen nagy c. dalnak második része. (Friss-e.) (W. F.) Én. zg. Új kiadás. (Rv. és T.) Én. zg.

Egressy Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Egressy Béni: Fráter Lóránt: 100 dal. — (Magy. Zeneműkiadó Társ.) Én. zg.

Festetics Leó gróf: Furulyás-dal. (Kézirat.) Én. zg. és harm.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2. k.

Serly Lajos: Összes magyar dalai. — (Szerzé: 1885.) (M. P. C. [1921.]) Én. zg.

Kis lak áll a nagy Duna mentében.

Bognár Ignác: Távolból. (Kézirat.) Én. zg.

Kis menyecske, kis menyecske.

Bognár Ignác: Kis menyecske, szép kis menyecske. (Kézirat.) Én. zg.

Hazslinszky Gusztáv: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I. évf. 1. füz. — (Sz. k. Déva, 1887.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. Kis menyecske, szép... (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Kohányi S.: Széchényi emlény. Kis menyecske, szép... Kleines Weibchen. (H. J. 1860.) Én. zg.

Kis menyecske, szép kis menyecske.
(Ld.: Kis menyecske, kis menyecske.)

Komorva, mogorva férfiú volt Orbán.

Bertha Sándor: Orbán. (Apollo. 1872.) Fkar.

Bertha Sándor: Bartalus—Gyertyánffy: Népdalok zsebkönyve. Orbán. (Sz. k. 1878.) Fkar.

Gobbi Henrik: Három magyar férfinégyes. Orbán. (Zen. Lapok. 9. évf.) Fkar.

Lányi Viktor: Magyar élet. Dalciklus. Orbán. (Rv. és T. 1922.) Én. zg.

Poldini Ede: Orbán. ( ) Fkar.

Poldini Ede: Freund Urban. (J. H.) Fkar.

Serly Lajos: Összes magyar dalai. Orbán. (Szerző 1881.) (M. P. C. 1921.) Én. zg.

Kördal.

(Ld.: Bús az ember, ha nincs kedve.)

Lánggal égő teremtetete.

Székely Imre: Magyar dalok. — (Kézirat.) Én. zg.

Székely Imre: 5 eredeti magyar népdal. — (Kézirat.) Én. zg.

Radnai Margit: Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 1. k. — (R. K.) Nkar.

Várföldi Elek: — (Goll: Apollo. XII. 449.) Fkar.

Lant és kard.

(Ld.: Felhős az ég hazámon.)

Le az égről hull a csillag.

Angyal Armand: Hoós János: Eredeti magyar daltár. I.4. füz. — (Sz. k. Déva, 1887.) Én. zg.

Festetics Leó gróf: — (Kézirat.) Én. zg.

Gaál Ferenc: Harrach József: Arany lant. 3. k. — (Bp.) Vkar.

Gaál Ferenc: Erdődi Ernő: Ezüst hárfá. 2. k. — (Bp. 1902.) Vkar.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen (?): Nagy Zoltán: Népdalok. — (Rv. és T.) Én. zg.

Lányi Ernő: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Lányi Ernő: 32 eredeti magyar népdal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Lányi Ernő: 85 magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Lement a nap, de csillagok nem jönnek.

Degán Feruccio: De patria. (C. Sch.) Én. zg.

Kirchner Elek: Révfy: Új magyar férfikarok zsebkönyve. III. köt. A hazáról. (Bpest, 1923.) Fkar.

Latzkovszky Aladár: A Dunántúli Dalos-szövetség pályadíjnyertes férfinégyes-karai. (Bpest, 1912.) Fkar. [1909-ből.]

Lennék én folyóvíz.

Kapi Gyula: Petőfi dalai közül. — (Apollo. 1881.) Én. zg.

Verő György: Lieder und Gesänge. 4. — Wäre ich nur der kleine, klare Silberquell. (Ford. G. v. Schulpe.) (B. F. és T. 1899.) Én. zg.

Lopott ló.

(Ld.: Mint a porszem szélvész fuvatán.)

Lyányka, mikor úgy együtt sétálunk.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Megbántott a rózsám nagyon.

Kirchner Elek: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 1. köt. Megbántott a rózsám. (R. K. 1911.) Fkar.

Megesküdt a király Hunyadi Lászlónak.

Lányi Ernő: Megesküdt a király... (Goll: Apollo. IX. 399.) Fkar.

Megiszom én a bort, mert szeretem.

Engesszer Mátyás: Furfangos borivó. Fkar.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. Furfangos borivó. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Megtépvé, megcsúfolva, sivatag közepén.

Lányi Ernő: Magyar dalosok nótakinése. 32. sz. — (R. K.) Fkar.

Megy a juhász számaron.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Karácsonyi István: — (Kézirat. 1922.) Én. zg.

Major J. Gyula: — (Goll: Apollo. XII. 469.) Fkar.

Major J. Gyula: — Szegény Margit... (M. B.) Nkar.

Major J. Gyula: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. — (Bp., 1904.) Fkar.

Major J. Gyula: Major J. Gyula: Orpheus. 2. füz. — (M. B. 1907.) Nkar.

Major J. Gyula: Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 1. k. — (R. K.) Nkar.

Major J. Gyula: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 3. k. — (R. K. 1923.) Fkar.

Rusnitz M. — (Zenélő Magyarország. 1896. 7. sz.) Én. zg.

Serly Lajos: Összes magyar dalai. — (szerző 1880.) (M. P. C. 1921.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Szerencés új esztendő kívánok. Néprománc Petőfitől. (W. J.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Hat magyar nemzeti eredeti népdal. — (K. L.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Meleg dél van itt kinn a mezőben.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. Meleg dél van. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Menjünk, menjünk a földbe.

Bognár Ignác: Hattyúdalom Petőfihez. (Kézirat.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Rabházának fia. (Mell. a Pesti Divatlapoz. é. n.) Én. zg.

Meredek a pincegádor.

Lavotta Rezső: Öt Petőfi-dal. — (Sz. k. 1924.) Én. zg.

Messze vándoroitam, elhúnyt édes lelkem.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Még mit nem mondanak.

Bognár Ignác: Képzetem. (Kézirat.) Fkar.

Még nyílnak a völgyben a kertí virágok.

Bihari Jenő: September végén. (N. K.)
En. cimb.

Fellner Ferenc Antal: Dalai, Petőfi, Csokonai, Heine szövegeire. Szeptember végén. (Sz. k.) En. zg.

Frigyes Sándor: Őszi virágok. September végén. (B. F. és T. 1906.) En. zg.

Hubay Jenő: September végén. Ende September. (Ford. Lad. v. Neugebauer.) (H.) En. zg.

Kádár Béla: Petőfi dalok. 1. füz. September végén. (Bikfalvy Sándor átir.) (N. K. 1927.) En. zg.

Lugosi Névtelen: September végén. (L. r. t. 1923.) En. zg.

Székács Aladár: September végén. (P. k. r. t. 1907.) En. zg.

Székács Gyula: A Dunántúli Dalosszövetség pályadínyertes férfinégyes-karai. — (Szerz. 1895. [Bpest, 1912.] Fkar.

Székács Gyula: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 4. köt. September végén. (Bpest, 1923.) Fkar.

Telman József: September végén. (Rv. és T. 1916.) En. zg.

Thurzó Nagy László: September végén. (Sz. k.) En. zg.

Tiboldi József: Szeptember végén. (1. kiad. Sz. k.; 2. kiad. Rv. és T. 1928.) En. zg.

Verő Gyögy: Lieder und Gesänge. 4. Ende September. (Ford. G. v. Schulpe.) (B. F. és T. 1899.) En. zg.

Mi lelt?

(Ld.: Nem tudom, mi lelt ma engem.)

Mi foly ott a mezőn.

Bognár Ignác: Népdal. (Kézirat.) En. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) En. zg.

Kapi Gyula: Petőfi dalai közül. — (Apollo. 1880.) En. zg.

Mi van innen távol?

Hubenai Klára: Bognár Ignác: 50 eredeti nép- és magyar dal. — (Rv. és T. 1856.) En. zg.

Hubenai Klára: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. — (H. R.) Zg. 2. k.

Mi volt nekem a szerelem.

Fortuner Elek: —. (Goll: Apollo. IV. 155.) Fkar.

Miért vagy hozzám oly idegen.

Walzel Anna: Ábrányi Kornél [szerk.]: 25 eredeti magyar dal. — (T. és P.) En. zg.

Miljom átok! bort a bilikomba.

Kirchner Elek: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 4. köt. Felköszöntő. (R. K. 1923.) Fkar.

Mint a porszem szélvész fuvatán.

Bognár Ignác: Lopott ló. (Kézirat.) En. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2. k.

Lányi Viktor: Magyar élet. Daleklus. — (Rv. és T. 1922.) En. zg.

Mintha a nagy, nehéz világot tartanám.

Öggyek: Dallai. 1. füz. —. (K. L.) En. zg.

Öggyek: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Mit daloltok még, ti jámbor költők.

Thern Károly: Bartalus—Gyertyánffy: Négyesdalok zsebkönyve. —. (Sz. k. 1878.) Fkar.

Mit nem tettem volna érted.

Vavrincez Mór: Dalok. —. (Sz. k.) En. zg.

Mit szól a böles?

(Ld.: Hm, bizony csak nem úgy halad.)

Mondád anyám, hogy álmainkat.

Bognár Ignác: Jövendölés. (Kézirat.) Fkar.

Ne haragudjatok rám lánykák, lelkeim.

Bognár Ignác: A leányokhoz. (Kézirat.) En. zg.

Ne hozd, ne hozd, azt a bort, kisleány.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Fkar.

Nehéz, nehéz a szívem.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) En. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Más dallam.) (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Szénfy Gusztáv: Hat magyar nemzeti eredeti népdal. —. (K. L. 1857.) En. zg.

Nem ért engem a világ.

Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Nem esoda, ha újra élek.

Turcsány Béla: Négy magyar nóta régi stílusban. —. (Sz. k. 1906.) En. zg.

Nem háborítom-e nyugalmad?

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) En. zg.

Nem megyek és innen sehova.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Nem mondom én: előre, székelyek.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. A székelyek. (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Veress Gábor: Székelyek. (Goll: Apollo. VIII. 297.) Fkar.

Nem nézek én, minek néznék? az égre.

Ábrányi Kornél: Hoós János: Eredeti magyar daltár. II. 3. sz. —. (Sz. k. Déva, 1888.) En. zg.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) En. zg.

Fáy Antal: Mezei dalvirágok. —. (Rv. és T. 1860.) En. zg.

Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. (Rv. és T. 1898.) En. zg.

Ismeretlen: Füredi M[ihály]: 25 magyar dal. —. (Rv. és T.) Zg. 2 k. sorközi szöveggel.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. VI. — (H. R.) Zg. 2. k.

Kern Aurél: Major J. Gyula: Orpheus. —. (M. B. 1891.) Nkar. Zg.

Kerner József: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. —. (R. K. 1911.) Fkar.

Molnár Augusztá: — (B. F. és T.) Én. zg.
Orczy Bódog báró: Emlékeim. I. — (1863.)
Én. zg.

Orczy Bódog báró: Langer Viktor: Petőfi
Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

K. Pallos István: A bpesti Keresk. Akad.
ifjúsága Petőfi-matinéja. — Zong. Lukács
Pál. (1923.) Én. zg.

Selley Gyula: — (Goll: Apollo. II. 59.)
Fkar.

Török Lajos: Petőfi Sándor két szép költe-
ménye. — (Sz. k.) Én. zg.

Nem Pesten történt, amit hallotok.

Székács Aladár: A négyökrös szekér. (Rv.
és T. 1922.) Én. zg.

Nem sírok én és nem panaszkodom.

Ögyek: Nem sírok én. (Apollo. 1875.) Én. zg.
Zalánfy Aladár: Nem sírok én. (Kézirat.)
Én. zg.

Nem tesz föl a lány magában egyebet.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar nép-
dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —
(T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Ábrányi Kornél: Blaháné ked-
velt dalai. Nem gondol a lány magában egye-
bet. (T. és P.) Én. zg.

Mančhen Mariska: Két dal. Nem gondol a
lány... (H.) Én. zg.

Starck Henrik: Révfy Géza: Új magyar
férfikarok zsebkönyve. — (R. K. 1911.) Fkar.

Turcsány Béla: Négy magyar nóta régi
stílusban. — (Sz. k. 1906.) Én. zg.

Nem tudom mi lelt ma engem.

Bognár Ignác: — (Kézirat.) Én. zg.

Nem ver meg engem az Isten.

Bognár Ignác: — (Kézirat.) Én. zg.
Gyarmathy Miklós: — (Ország Tükre.
1862. 3. sz.) Én. zg.

Gyarmathy Miklós: Deák Gerő: EMKE-
Daloskönyv. — (L. R. 1914.) Fkar.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album.
— (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album.
— (Más dallam.) (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Ábrányi Kornél: Blaháné ked-
velt dalai. — (T. és P.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar nép-
dalok. IV. k. — (A 116. sz.: Szeress, szeress
dallamára.) (Bpest, 1894.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-
Album. I. — (C. L. Zg. 2. k.

Székely Imre: Magyar dalok. — (Kézirat.)
Én. zg.

(Ld. még e vers 2-ik szakaszának kezdetével:
„Iskolába nem jártattak“ alatt.)

Nemzeti dal.

(Ld.: Talpra magyar, hí a hazai!)

Nincsen oly bú...

Verő György: Lieder und Gesänge. 3. Mein
Leid und meine Freude. (Ford.: G. v. Schulpe.)
(B. & T.) Én. zg.

Oda nézzetek.

Farnos Dezső: Hat dal. — (M. B. 1918.)
Én. zg.

Oh szabadság, hadd nézzünk szemedbe.

Keszler Lőrinc: A szabadsághoz. (1922.)
Fkar.

Olyan a nap, mint a hervadt rózsa.

Ivánfy [=Greizinger] Iván: Csengery Gyu-
la: 50 hallgató nóta. 1898. év termékei. —
(K. E.) Én. zg.

Langer Viktor: Langer János: Magyar da-
lok. I. füz. — (Sz. k.) Én. zg.

Szöllősy Attila: Hoós János: Eredeti ma-
gyar daltár. II. 7. sz. — (Sz. k. Déva, 1888.)
Én. zg.

Tarnay Alajos: — (N. K.) Én. zg.

Verő György: Lieder und Gesänge. IV.
füz. Abenddämmerung. (Ford.: G. v. Schulpe.)
(B. & T. 1899.) Én. zg.

Orbán

(Ld.: Komor, mogorva férfiú volt Orbán.)

Önkénytelen az ember mindeure születik.

Bognár Ignác: Betyárdal. Szigeti József:
Viola c. népsz.-ben. (Kézirat.) Én. zg.

Bognár Ignác: Viola dalai. — (Rv. és T.
1852.) Én. zg.

Ismeretlen: A csavargó. Langer Viktor:
Petőfi Album. (Rv. és T.) Én. zg.

Ősz elején.

(Ld.: Üres már a fecskéfészek.)

Őszi idő a javából.

Babrik János ifj.: Az utolsó virágok. (Ma-
gyar Zenei Hírlap. 1927.) Én. git.

Pajtás, te ettél, véres a fogad.

Bognár Ignác: Farkaskaland. (Kézirat.)
Én. zg.

Pál mester ilyformán okoskodott.

Bertha Sándor: Pál mester. (Apollo. 1872.)
Fkar.

Bertha Sándor: Bartalus — Gyertyánffy:
Négyesdalok zsebkönyve. Pál mester. (Sz. k.
1878.) Fkar.

Lányi Viktor: Magyar élet. Dalciklus Pál
mester. (Rv. és T. 1922.) Én. zg.

Pálnapkor.

(Ld.: Itt van a tél, a hideg tél.)

Paripámnak az ő színe fakó.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal.
(T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —
(T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album.
— (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar nép-
dalok. 7. köt. — (Bpest, 1896.) Én. zg.

(Ld. még e vers 2-ik szakaszának kezdetével:
„Hejh szép lovam, hejh jó lovam“ alatt.)

Piroslik a keeskerágó.

Major J. Gyula: Magyar dalok. 5. — (M.
B. 1908.) Én. zg.

Pusztá föld ez, ahol most járok.

Ögyek: Dallai. I. füz. — (K. L.) Én. zg.

Ögyek: Langer Viktor: Petőfi Album. —
(Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Pusztán születtem, a pusztán lakom.

Hubenay Klára: Bognár Ignác: 50 eredeti nép- és magyar dal. Új folyam. — (E. G. 1857 és címlapkiadás 1858.) Én. zg.

Ismeretlen: Mértly N.: Árvaleányhaj. 4. — (Rv. és T. 1866.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. — (H. R.) Zg. 2. k.

Simonffy Kálmán: Magyar Hangfűzér. — (Rv. és T. 1856.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Dalvirágok, eredeti 40 magyar dal. — (D. és S. 1863.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Dalvirágok. Összhang. Ábrányi Kornél. — (Rv. és T.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Magyar Hangfűzér. — (Rv. és T. 1856.) Én. zg.

Rabhazának fia.

(Ld.: Menjünk, menjünk a földbe.)

Rákóczi.

(Ld.: Hazánk szentje, szabadság vezére.)

Rég elhúzták az esteli harangot.

Bujda Ede: Kincses magyar nóták. 24. füz. — (K. E.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Limbay Elemér: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. II. — (C. L.) Zg. 2. k.

Serly Lajos: Összes magyar dalai. — (Szerző 1885.) (M. P. C. 1921.) Én. zg.

Székács Aladár: Két eredeti dal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Rég veri már a magyart a teremtő.

Bartalus István: Bartalus—Gyertyánffy: Négyesdalok zsebkönyve. — (Sz. k. 1878.) Fkar.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Fkar.

Chorin G[éza]: Petőfi-dalok. 2. —. Schon seit lange schlägt den Ungar Gottes Hand... (Sz. k. 1928.) Én. zg.

Geszler Ödön: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. köt. —. (R. K. 1915.) Fkar.

Geszler Ödön: Geszler Ödön: Vegyeskarok. 2. köt. —. (R. K.) Vkar.

Ismeretlen: Füredi Mihály—Bognár Ignác: 100 magyar népdal. —. (2. kiad. I. I. 1853.; 3. kiad. E. G. 1861.) Én. zg.

Ismeretlen: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. —. (Sz. k. 1904.) Fkar.

Juhász Aladár: Ábrányi Kornél [szerk.]: 25 eredeti magyar dal. —. (T. és P.) Én. zg.

Részség a hazáért.

(Ld.: Fiúk, az Isten áldjon meg...)

Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.

Arokháty Béla: —. (Kézirat.) Fkar.

Balázs Árpád: Magyar nótái. 11. füz. —. (Rv. és T.) Én. zg.

Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Hegyi Béla: Major J. Gyula: Orpheus. 2. füz. —. (M. B. 1907.) Nkar.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Ismeretlen: Füredi M[ihály]: 25 magyar dal. —. (Rv. és T.) Zg. 2. k. sorközi szöveg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2. k.

Klempa Sándor Károly: Két újabb magyar dal.

Lavotta Rudolf: Öt Petőfi-dal. —. (Sz. k. 1924.) Én. zg.

Radó Aladár: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 3. köt. —. (R. K. 1923.) Fkar.

Rózsabokor a domboldalon.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.

Hubay Jenő: Ungarische Lieder in deutschen Worten. Herausg. Alb. Heidelberg. —. Rosen blühen im Mai. (Ford. Wilh. Donath.) (N. K.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar Népdalok. 5. Köt. —. (Bpest, 1895.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. III. —. (H. R.) Zg. 2. k.

Palotásy János: Összes zeneszerzeménye. 2. rész. 2. szak. —. (Sz. k.) Én. zg.

Palotásy János: 30 válogatott dal. I. füz. —. (Riszner J., Jászberény.) Én. zg.

Szentirmay Elemér: Elemér dalai —. (T. és P.) Én. zg.

Rövidre fogtam a kantárszárát.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

September végén.

(Ld.: Még nyílnak a völgyben a kert virágok.)

Sikos a hó, szalad a szán.

Bognár Ignác: Népdal. (Kézirat.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Erkel Elek: A toborzás. Rát-kay László népsz. énekei. —. (T. és P.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. IV. —. (H. R.) Zg. 2. k.

Kókai Rezső: Dalok Petőfi Sándor verseire. —. (Rv. és T. 1927.) Én. zg.

Piros Józsi: Könyves Kálmán zeneműtára. 10. köt. Sikos a hó, csúszik a szán. (B. F. és T.) Én. zg.

Piros Józsi: A legszebb magyar nóták. 3. évf. 14. füz. —. (B. F.) Én. zg.

Piros Józsi: Palotásy Gyula és Huber Sándor: A legszebb 101 magyar népdal. 2. köt. —. (B. F. és T.) Én. zg.

Székely Imre: Magyar dalok. —. (Kézirat.) Én. zg.

Sírom.

(Ld.: Hogyha én majd meghalok.)

Sírt nekem, sírt és koporsót.

Bognár Ignác: —. (Kézirat. 1882.) Én. zg.

Sötétzöld sátoros erdőben járok.

Saverius Henry: —. (Kézirat.) Én. zg.
Tiboldi József: Énekeskönyv az el. népisk.
 III—VI. o. szám. Erdőben. (L. R. [1929.]) Gykar.

Szabadság, szerelem.

Kéry Gy.: Petőfi Almanach. —. (Bpest, 1909.) Én. zg.
Varga Imre: Régibb és újabb dalok. —. (Zong. alk. Wagner József.) (Sz. k., Arad, 1916.) Én. zg.

Szabadságért küzdött az ifjú.

Gaál Ferenc: —. (Goll: Apollo. I. 27.) Fkar.

Száll a felhő magasan, magasan.

Arokháty Béla: —. (Kézirat.) Fkar.
Chorin Géza: Petőfi-dalok. —. Wolke zieht... (Sz. k. 1928.) Én. zg.
Farnos Dezső: Hoós János: Eredeti magyar daltár. 1. évf. 1. füz. —. (Déva, 1887?) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. (Más dallam.) (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. V. —. (H. R.) Zg. 2. k.

Kovács Sándor: Dalok Petőfi verseire. —. (Z. és K. 1907.) Én. zg.

Lavotta Rudolf: Öt Petőfi-dal. —. (Sz. k. 1924.) Én. zg.

Siklós Albert: Tíz dal. —. (R. K. 1923.) Én. zg.

Szénfy Gusztáv: Hat magyar nemzeti eredeti népdal. —. (K. L. 1857.) Én. zg.

Tarnay Alajos: —. (Kézirat.) Én. zg.

Thegze Gerber Jenő: Legszebb dalai. 9. sor. —. (Sz. k. 1925.) Én. zg.

Száz alakba öltözik szerelmem.

Angyal Armand: Szerelmem. (Kézirat.) Fkar.

Szeget szeggel.

(Ld.: Jaj a hátam, jaj a hátam, oda van.)

Szemek, mindenható szemek.

Kelemen Lajosné Zathureczky Berta: 20 eredeti népdal. —. (Sz. k.) Én. zg.

Szép kedvesem! ha majd az oltár előtt.

Poldini Ede: Drei Männerchöre. No 1. Mein süßes Lieb. (Ford.: M. Kalbeck.) (J. H.) Fkar.

Szerelem, szerelem.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Fkar.

Bognár Ignác: —. (Más dallam.) (Kézirat.) Én. zg.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: A Borzáné Marcsája. Almási Tihamér népszínműve dalai. —. (T. és P.) Én. zg.

Kelemen Lajosné Zathureczky Berta: 20 eredeti népdal. (Sz. k.) Én. zg.

Szerelem vándorai.

(Ld.: Kél a hold, az éj lovagja.)

Szerelemnek rózsafája.

Lavotta Rudolf: —. (Kézirat. 1930.) 1 férfi-hang, hárfá.

Pallós Tivadar: —. (Rv. és T.) Én. zg.

Verő György: Lieder und Gesänge. 4. Holder Rosenstrauch der Liebe. (Ford. G. v. Schuppe.) (B. F. és T. 1899.) Én. zg.

Szerelemnek rózsákkal hintett nyoszolyája.

Balázs Árpád: —. (Magyar Zenei Hírlap kótamelléklete. 1928. dec.) Én. zg.

Langer Viktor: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Szerelemvágy.

(Ld.: Szeretnék már szeretni újólag.)

Szerelmes vagyok én: megmondjam-e kibe?

Balázs Árpád: Bokréta: A magyar zene-termés legjavából. 1. füz. —. (Rv. és T. 1928.) Én. zg.

Egressi Béni: Nép dalok Szigeti „Szép juhász” című eredeti népszínműből. —. (T. J. 1851.) Én. zg.

Egressi Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1828.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. 7. k. —. (Bpest, 1896.) Én. zg.

Szeresd a virágot.

(Az „Az árva lány” III. rész 4-ik szakasza.)

Lavotta Rezső: Geszler Ódön: Új magyar daloskönyv. I. k. —. (R. K.) Gykar.

Szeretnék már szeretni újólag.

Bognár Ignác: —. (Kézirat.) Én. zg.

Szeretném itthagyni a fényes világot.

Hubay Jenő: —. O wie gern liess ich da... (Ford. Lad. v. Neugebauer.) (H.) Én. zg.

Hubay Jenő: —. (A Zene mell. 1910.) Én. zg.
Huber [Hubay] Jenő: 4 eredeti népdal. —. (Pi. F. 1878.) Én. zg.

Szendy Árpád: Négy dal. —. (R. K. 1904.) és (R. K. 1911.) Én. zg.

Szendy Árpád: —. (Kézirat.) Én. zg.

Szügyi József: Varga József: Dalár Zsebkönyv. I. rész. —. (Dobrovsky és Franke. 1888.) Fkar.

Szügyi József: —. (Goll: Apollo. I. 18.) Fkar.

Szól a kakas, innen-onnan virradóra.

Nyizsnyay Gusztáv: Dalvirágok Petőfi ismeretlen sírjáról. —. (E. G. 1853.) Én. zg.

Nyizsnyay Gusztáv: Dalvirágok Petőfi ismeretlen sírjáról. 1. füz. —. (Sz. k. 1859.) Én. zg.

Szomjas ember tünődése.

(Ld.: Ejnye mi az istennyila.)

Szülőföldemen.

(Ld.: Itt születtem én ezen a tájon.)

Szülőimhez.

(Ld.: Hejh édes zsüleimék.)

Távolból.

(Ld.: Kis lak áll a nagy Duna mentében.)

Talpra magyar, hí a haza.

- Bartay Endre:* Nemzeti dal. (M. K.) Én. zg.
Bátóri Lajos: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 3. köt. Talpra magyar. Bp., 1902.) Gykar.
Bátóri Lajos: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. köt. Nemzeti dal. (R. K. 1915.) Fkar.
Boldis Ignác: Gaál Sándor: Dalesokor. Talpra magyar. (Sz. k. [1912.]) Gyk.
Bordeaux Géza: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Nemzeti dal. (Bp., 1904.) Fkar.
Buchner Antal: Révffy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 3. köt. Nemzeti dal. (R. K. 1923.) Fkar.
Csanádi Virgil: Talpra magyar. (Sz. k. 1898.) Fkar zg.
Egressy Béni—Szerdahelyi József: Nemzeti dal. (1848.) Fkar.
Egressy Béni—Szerdahelyi József: Talpra magyar. (Kézirat. Erkel Ferenc hangszerelése.) Fkar zkarral.
Egressy Béni—Szerdahelyi József: Nemzeti dal. (W. J.) Én. zg.
Egressy Béni—Szerdahelyi József: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 3. köt. Nemzeti dal. (Bp., 1902.) Gykar.
Egressy Béni: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Nemzeti dal. Átírta: Káldy Gy. (Sz. k. 1904.) Fkar.
Egressy Béni: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. Nemzeti dal. Átírta: Káldy Gy. (R. K. 1911.) Fkar.
Egressy Béni: Révfy Géza: Dalosegyesületek Útmutatója. Nemzeti dal. Átírta: Káldy Gy. (Magy. Dalosszöv. 1921.) Fkar.
Egressy Béni: Hackl N. Lajos: Gaudeamus igitur. Nemzeti dal. Átírta: Káldy Gy. (Pf. F. 1914.) Fkar.
Egressy Béni: Geszler Ödön: Vegyeskarok. I. köt. Nemzeti dal. (R. K.) Vkar.
Egressy Béni: Luspay Kálmán: Daloljatok. Nemzeti dal. Átírta: Káldy Gy. (R. K. 1923.) Fkar.
Egressy Béni: Langer Viktor: Petőfi Album. Nemzeti dal. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Feldinger Frigyes: Nemzeti dal. (Petőfi-nek ajánlva.) (Sz. k. Temesvár, 1848.) Én. zg.
Hazslinszky Gusztáv: Gyermekkert. Nemzeti dal. (Sz. k.) Gykar.
Hubay Jenő: Talpra magyar. (B. F. és F.) Vkar.
Hubay Jenő: Bárd-féle magyar négyes férfikarok gyűjteménye. 11. sz. Talpra magyar. (B. F. és F.) Fkar.
Hubay Jenő: Deák Gerő: EMKE Daloskönyve. Nemzeti dal. (L. R. 1896.) Vkar.
Ismeretlen: Deák Gerő: EMKE Daloskönyve. Talpra magyar. (L. R. 1914.) Fkar.
Ismeretlen: Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. füz. Talpra magyar. (St. K. 1905.) Gykar.
Kálózdi János: Nemzeti dal. (Vachot Imre, 1848., kiadása.) Én. zg.
Kapi Gyula: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Nemzeti dal. (Bpest, 1904.) Fkar.
Láng János: Láng János: Iskolai daloskönyv. 3. füz. Talpra magyar. (St. K. 1905.) Gykar.

Langer Viktor: Erődi Ernő: Ünnepi daloskönyv. Nemzeti dal. (2-ik kiad. Bp., 1900.) Gykar.

Langer Viktor: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 1. köt. Talpra magyar. (Bpest, 1902.) Gykar.

Sz. Nagy Károly: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Nemzeti dal. Átírta: Borsay Samu. (L. R. 1896.) Vkar.

Sz. Nagy Károly: Láng János: Iskolai daloskönyv. Talpra magyar. (St. K. 1905.) Gykar.

Sz. Nagy Károly: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. k. Talpra magyar. (R. K. 1915.)

Sz. Nagy Károly: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 2. köt. Nemzeti dal. (Bpest, 1902.) Gykar.

Ruzitska György: Nemzeti dal. (Kézirat. 1848.) Vkar.

Ruzitska György: Magyar dal. (Kézirat. 1848.) Vkar zenekarral.

Szögedi Endre: Erődi Ernő: Ezüst hárfá. 1. és 2. k. Nemzeti dal. (Bpest, 1902.) Gykar.

Szöllösy Attila: Révfy Géza: Új magyar férfikar zsebkönyve. 1. köt. Nemzeti dal. (R. K., 1911.) Fkar.

Szügyi József: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. köt. Nemzeti dal. (R. K. 1915.) Fkar.

Telmann József: Talpra magyar. (Rv. és T. 1920.) Én. zg.

Thern Károly: Nemzeti dal Petőfítől. [Tr. J. 1848.] Én. zg.

Tiboldi József: Talpra magyar. (Sz. k.) Újabb kiadás. (Rv. és T. 1928.) Én. zg.

Till Ferdinánd: Nemzeti dal. (Sz. k.) Én. zg. — Fkar.

Tarka madár nem füttyörész.

(A „Hegyen ülök“ c. vers 4-ik szakasza.)

Hoffer Károly: —. (Goll: Apollo. I. 32.) Fkar.

Limbay Elemér: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. IV. —. (H. R.) Zg. 2. k.

Simonffy Kálmán: Dalvirágok. (Összh. Árany Kornél.) —. (Rv. és T.) Én. zg.

Te a tavaszt szereted.

Szabados Béla: —. (Kézirat.) Én. zg.

Tarnay Alajos: Petőfi dalok. 2. —. (H. L. és T.) Én. zg.

Verő György: Lieder und Gesänge. 3. Dir ist Lenz die liebste Zeit. (B. F. és T. 1899.) Én. zg.

Te szivemnek szép gyönyörűsége.

Ögyek: Dallai. 1. füz. —. (K. L.) Én. zg.

Ögyek: Langer Viktor: Petőfi Album. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Te vagy, te vagy, barna kis lány.

Füredi Mihály: Füredi Mihály és Bognár Ignác: 50 eredeti nép- és magyar dal. — (Rv. és T.) Én. zg.

Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Doppler Ferenc: 100 négyes férfikar. 4. füz. —. (Rv. és T.) Fkar.

Ismeretlen: Mértly N.: Árvalányhaj. 2. —. (Rv. és T. 1864.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. 6. k. — (Bp. 1895.) Én. zg.

Ismeretlen: [Füredi M.]: Füredi M[ihály]: 25 magyar dal. — (Rv. és T.) Zg. 2 k.Sorközi szöveg.

Klempa Sándor Károly: Két újabb magyar dal. — (Th. J.) Én. zg.

Major J. Gyula: Magyar dalok. 5. — (M. B. 1908.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Magyar Dalbokréta. 1. Te vagy, te vagy, szöke kis lány. (Pest, 1854.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Dalvirágok. 40 eredeti magyar dal. — (D. és S. 1863.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Dalvirágok. Összhang. Ábrányi Kornél. — (Rv. és T.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Korbay Francis: Hungarian melodies. — Maiden, maiden, nut-brown maiden. Ford. J. S. of Dale. (P. & H. 1891.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Simonffy Kálmán: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. — (C. L.) Zg. 2. k.

Temetésre szól az ének.

Homonnay Lajos: Huszonöt magyar dal. — (T. S. 1923.) Én. zg.

Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. — (T. és P. 1880.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Más dallam.) (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok. 7. k. — (Bpest, 1896.) Én. zg.

Klempa S. Károly: Három Petőfi dal. — (Sz. k. 1922.) Én. zg.

Kohányi S.: Széchenyi emlény. — Zum Leichenbegängnisz. (H. J. 1860.) Én. zg.

Kovács Endre: A kesergő leány. (T. J. 1855.; újabb kiadása Rv. és T.) Én. zg.

Kovács Sándor: Dalok Petőfi verseire. — (Z. és K. 1907.) Én. zg.

Mosonyi Mihály: Zsasskovszky Ferenc és Endre: Harmonia. 2. füz. — (Átírta Zsasskovszky Ferenc.) (Eger, 1880.) Fkar.

Szénffy Gusztáv: Parlagi rózsák. — (Sz. k.) Én. zg.

Tarnay Alajos: Új dalok. 2. füz. — (B. F. és F. 1924.) Én. zg.

Wusching Konrád Pál: A bänkódó. (Kézirat.) Én. zg.

Wusching Konrád Pál: A busuló. (Sz. k. 1888.) Én. zg.

Tied vagyok, tied hazám.

Doppler Károly: Honfidal. (P. B. H. Z. 1857.) Én. zg.

Doppler Károly: Zsasskovszky Ferenc és Endre: Harmonia. 1. füz. Honfidal. (Eger, 1870.) Fkar.

Doppler Károly: Erődi Ernő: Ünnepi dalok. Honfidal. (Bp. 1896.) (2. kiad. Bpest, 1900.) Gykar.

Doppler Ferenc [Károly]: Harrach József: Arany lant. 2. k. Átírta: Dohnányi Ernő. Honfidal. Vkar.

Doppler Károly: Láng János: Iskolai dalok. 2. füz. Honfidal. (St. K. 1903.) Gykar.

Doppler Károly: Luspay Kálmán: Dalolatok. Honfidal. (R. K. 1925.) Fkar.

Doppler Károly: Langer Viktor: Petőfi Album. Honfidal. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Doppler Károly: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Honfidal. (L. R. 1914.) Fkar.

Festetics Leo gr.: —. (Kézirat.) Én. zg.

Ismeretlen: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. II. — (C. L.) Zg. 2. k.

Lorenz János: Négyes férfikarok magyar dalárdák számára. Honfidal. (Rv. és T.) Fkar.

Nagy József: Honfidal. (E. G. 1858.) Én. zg.

Nagy József: —. (Zenészeti Lapok mell. 1862.) Én. zg.

Sz. Nagy József: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv 1. füz. Honfidal. (St. K. 1901.) Vkar.

Sz. Nagy József: Deák Gerő: EMKE Daloskönyv. Honfidal. (L. R. 1914.) Fkar.

Sz. Nagy József: Láng János: Iskolai daloskönyv. 1. füz. Honfidal. (St. K.) 1901.) Gykar.

Sz. Nagy József: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Honfidal. Átírta: Sarudy Ottó. (Sz. k.) Fkar.

Nyizsnyay Gusztáv: Dalvirágok Petőfi jelentelen sírjáról. Honfidal. (E. G. 1859.) Én. zg.

Nyizsnyay Gusztáv: Dalvirágok Petőfi Sándor ismeretlen sírjáról. Honfidal. (Sz. k.) Én. zg.

Palotási János: Összes zenekölteménye. 2. rész. 2. szakasz. Honfidal. (Sz. k.) Én. zg.

Wusching Konrád Pál: Honfidal. (Goll: Apollo. VI. 221.) Fkar.

Tíz pár esőket egy végbül.

Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. — (Rv. és T. 1898.) Én. zg.

Ismeretlen: Kis madaram, Gerő Károly népszínművének dalai. Átírta: Palotásy Gyula. — (N. K.) Én. zg.

Karácsonyi István: —. (Kézirat.) Én. zg.

Németh János: Szerelmi dalok. — (K. L.) Én. zg.

Trombita harsog, dob pereg...

Huber Károly: Négyes férfikarok magyar dalárdák számára. 2. —. Fkar.

Karvaly Viktor: Ünnepi karok. 25. sz. Csatadal. (R. K.) Gykar.

Karvaly Viktor: Geszler Ödön: Vegyeskarok. 2. köt. Csatadal. (R. K.) Vkar.

Kereszty István: Háborús nótáskönyv. Csatadal. (L. T. 1916.) Én.

Kereszty István: Csatadal. (Sz. k. Fkar.

Kirchner Elek: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. Csatadal. (R. K.) Fkar.

Lányi Ernő: Petőfi Sándor Csatadala. (K. E. 1899.) Vkar, zg.

Lányi Ernő: Lyra. Magyar férfi négyeskarok gyűjteménye. IV. sz. Csatadal. (K. E.) Fkar, 4 kürt kis.

Lányi Ernő: Geszler Ödön: Új magyar daloskönyv. 2. köt. Csatadal. (R. K.) Nkar.

Lányi Ernő: Révfy Géza: Új magyar férfikarok zsebkönyve. 2. k. Csatadal. (R. K. 1915.) Fkar.

Lányi Ernő: Sarudy Ottó: 100 magyar férfikar. Csatadal. (Bpest, 1904.) Fkar.

- Ügy sirhatnék! megbántott valami.**
Kapi Gyula: —. (Apollo. 1879.) Én. zg.
- Üton vagyok, s nem vagy velem.**
Jandl Béla: —. (Magyar Dalosszövetseg. 1914.) Fkar.
- Üres már a fecskefészek.**
Somorjai András: Ósz elején. (Kézirat.) Én. zg.
- Vadon erdő a világ körültem.**
Szabados Béla: —. (Kézirat.) Én. zg.
- Valahogy.**
 (Ld.: Várom, várom, lakodalmam.)
- Van-e mostan olyan legény.**
Thern Károly: Langer Viktor: Petőfi-Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
- Vándorszínész korában Megyeri.**
Arany János: Bartalus István: Arany János dalai. A tintás üveg. (R. T. 1884.) Én. zg.
Arany János: Major J. Gyula: Orpheus. 2. füz. A tintás üveg. Átírta Major J. Gy. (M. B. 1907.) Nkar.
Lányi Viktor: Magyar Élet. Dalciklus. A tintás üveg. (Rv. és T. 1922.) Én. zg.
- Várom, várom lakodalmam.**
Angyal Armand: Dalaim. —. (Sz. k. 1899.) Én. zg.
Lavotta Rudolf: Öt Petőfi-dal. —. (Sz. k. 1924.) Én. zg.
Lengyel Miska: Legújabb magyar nóták gyöngyei. 6. füz. —. (Sz. J.) Én. zg.
Mutschenbacher Viktor: Magyar dalok. —. (T. és P. 1879.) Én. zg.
- Világos kék a csillagos éjszaka.**
Balázs Árpád: Magyar nótái. 11. füz. —. (Rv. és T.) Én. zg.
Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Füredy Mihály: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. I. —. (C. L.) Zg. 2 k.
- Homonnay Lajos:** Huszonöt magyar népdal. —. (T. S. 1923.) Én. zg.
- Virágot ültettem anyám sírhalmára.**
 (Az „Az árva lánya“ III. rész 1-ső szakasza.)
Kapi Gyula: —. Apollo. 1881. Én. zg.
- Volt a honvédó legénység...**
Kardos István: Három Petőfi-dal. Halvány katona. Der blasse Honvéd. (Rv. és T.) Én. zg.
- Záporosó csak úgy szakad.**
 (Az „Ereszkedik le a felhő“ 3-ik szakasza.)
Mihalovich Ödön: —. (Apollo. 1876.) Én. zg.
Ögyek: Dal. —. (Apollo. 1872.) Én. zg.
- Zárjátok be már azt a koporsót.**
Hubay Jenő: 18 eredeti magyar dal. —. (T. és P. 1880.) Én. zg.
Lányi Ernő: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Lányi Ernő: 84 eredeti magyar dal. —. (Rv. és T.) Én. zg.
- Zöld leveles, fehér.**
Beleznay Antal: —. (G. K.) Én. zg.
Beleznay Antal: 10 eredeti magyar dal. —. (Rv. és T.) Én. zg.
Beleznay Antal: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Füredi Mihály: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Ismeretlen: Langer Viktor: Petőfi Album. —. (Rv. és T. 1898.) Én. zg.
Ismeretlen: Bartalus István: Magyar népdalok, 7 k. —. (Bpest, 1896.) Én. zg.
Ismeretlen: Füredi Mihály: 25 magyar dal. —. (Rv. és T.) Zg. 2 k. Sorközötti szöv.
Lányi Ernő: Új tavasz. 4. füz. —. (K. E.) Én. zg.
Limbay Elemér: Limbay Elemér: Magyar Dal-Album. II. —. (C. L.) Zg. 2 k.
Muthné Róna Dalma: Húzd rá cigány. 4 magyar dal. —. (T. B.) Én. zg.
- Zsuzsikához.**
 (Ld.: Ne hozd, ne hozd, azt a bort, kis leány.)

PETŐFI-KÖLTEMÉNYEKRE S DALOKRA ÍRT ZONGORAMŰVEK.

- A virágnak megtiltani nem lehet.**
Höszty Jakab: —. Népdal [Egressy Béni-től]. Zongorára átírta: (Rv. és T.) Zg. 2 k.
- Be szomorú az élet én nekem.**
Abrányi Kornél id.: 5 magyar népdal. —. (T. és P.) Zg. 2 k.
Tisza Aladár: —. Csárdás. (T. és P.) Zg. 2 k.
- Boldog éjjel! együtt vagyok rózsámmal.**
Reményi Ede: Eredeti magyar népdalok és csárdások. 3. füz. (Sz. k.) Zg. 2 k.
- Csatadal.**
 (Ld.: Trombita harsog, dob pereg.)
- Dinomdánom.**
 (Ld.: Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.)
- Elmondom, mit eddig rejtve tartogattam.**
Reményi Ede: Eredeti magyar népdalok és csárdások. 1. füz. (Sz. k.) Zg. 2 k.
- Ez a világ amilyen nagy.**
Bakody Lajos: —. [Egressy Béni-től.] Zong. átírta: (T. J.) Zg. 2 k.
Kovaltsik Amát: 12 szótalán magyar dal. [Egressy Béni: —.] (Rv. és T.) Zg. 2 k.
- Ha én kedvesemről gondolkodom.**
Szénfy Gusztáv: Miskolei emlék. Hat magyar dal. (Rv. és T., 1863.) Zg. 2 k.
- Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.**
Abrányi Kornél id.: Hat eredeti magyar zenekép. 2. sz. (Rv. és T. 1866.) Zg. 2 k.
- Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad.**
Abrányi Kornél id.: Hat eredeti magyar zenekép. 4. sz. (Rv. és T. 1866.) Zg. 2 k.
Reményi Ede: Eredeti magyar népdalok és csárdások. 2. füz. (Sz. k.) Zg. 2 k.

Híres város az aaföldön Keeskemét.

Székely Imre: P-gyendai idyllek magyar dalok felett. 6. sz. Az alföldön híres város Keeskemét. Dallama Szentirmay Elemértől. (T. és P.) Zg. 2 k.

Jaj be bús ez a harangszó.

Abrányi Kornél id.: Hat eredeti magyar zenekép. 6. sz. (Rv. és T. 1866.) Zg. 2 k.

János vitéz.

(Ld.: Tündérorszámban csak híre sincs a télnek. XXVI. fej.)

Juhász legény, szegény juhász legény.

Kapi Gyula: Két népdal. 1. —. Átírta Kapi Gyula. (Apollo. 1876.) Zg. 2 k.

Megkondult az esteli harangszó.

(A „Szülőföldemen“ című vers 6-ik szakasza.)
Klapi Gyula: Gyermekekörben. 6. sz. Csendes nyári este. (Apollo. 1875.) Zg. 2 k.

Nem ver meg az isten.

Herdy Ferenc: —. Átírta: —. (T. J.) Ismeretlen dallam, Ábrányi: Blaháné kedvelt dalaiában lévő melódiaváltozata.] Zg. 2 k.

Rózsabokor a domboldalon.

Német János: A 100-ik nóta. (Rv. és T.) Zg. 2 k.

Német János: — zongorára átírta Poor Vilmos. (Rv. és T.) Zg. 2 k.

Palotásy János: 30 válogatott dal —től. Kiadja Riszner József. 1. füz. Zg. 2 k.

S így éltük által az egész nyarat.

(A Tündéralom e. költemény 27-ik szakasza.)

Abrányi Kornél id.: Hat eredeti magyar zenekép. 3. sz. (Rv. és T. 1869.) Zg. 2 k.

Sikos a hó, szalad a szán.

Farkas István: Borsodi emlék. Csárdás. (Sz. k. Miskole, 1865.) Zg. 2 k.

Száll a felhő magasan.

Szénfy Gusztáv: Öt magyar népdal. (Rv. és T. 1869.) Zg. 2 k.

Szülőföldemen.

(Ld.: Megkondult az estéli harangszó.)

Te vagy, te vagy, barna kislyány.

Székely Imre: 7-ik magyar ábránd. —. (Rv. és T.) Zg. 2 k.

Temetésre szól az ének.

Erkel Jules: Élégie funèbre (d'après la poésie de Petőfi) — pour piano-forte. (Schn. & Co., 1871.) Zg. 2 k.

Trombita harsog, dob pereg.

Kapi Gyula: Gyermekekörben. 2. sz. Induló. (Apollo, 1875.) Zg. 2 k.

Tündéralom.

(Ld.: S így éltük által az egész nyarat.)

Tündérorszámban csak híre sincs a télnek.

Abrányi Kornél id.: Hat eredeti magyar zenekép. 5. sz. (Rv. és T. 1869.) Zg. 2 k.

MELODRÁMÁK.**A szerelmes tenger.**

(Ld.: Últ a lányka boldogan tünődve.)

Almodtam szépet, gyönyörűt.

Márkus Lili: —. (Kézirat.) Szav. zg.

Egy gondolat bánt engemet.

Kapi Gyula: —. (Melodramák. 9. sz. Rv. és T.) Szav. zg.

Últ a lányka boldogan tünődve.

Erdős Mátys: A szerelmes tenger. (Melodramák. 16. sz. Kl. E.) Szav. zg.

**PETŐFI-KÖLTEMÉNYEK
FELDOLGOZÁSÁVAL KÉSZÜLT
MŰVEK.**

Kacsóh Pongrác: János vitéz. I., II. (Bárd F. és T.) Én. zg.

Kacsóh Pongrác: János vitéz. Daljáték. Szöv.: Bakonyi Károly. (B. F. és F. [1928.]) Szöv. zg. kiv.

Sztojanovits Jenő: János vitéz. [Petőfi-strófáknak felhasználásával.] Szavallattal egybekötött daljáték iskolák részére. (R. K. 1906.) Szöv. zg. kiv.

**PETŐFI SZEMÉLYÉVEL
FOGLALKOZÓ ZENEMŰVEK.**

Hetényi Albert: Petőfi a Hortobágyon. Szöv.: Várady Antal. (Melodramák, hatásos szavallatok gyűjteménye. 4. sz. R. K.) Szav. zg.

Hubay Jenő: Petőfi-szimfónia. (B. & H. 1925.) Szöv. zg. kiv.

Kovács Sándor: Petőfi-émlékesárdás. (Rv. és T.) Zg. 2 k.

Königstädter Béla: Petőfi-induló. (H. Á.) Zg. 2 k.

Kún László: Petőfi a Hortobágyon. Költ.: Várady Antal. (Melodramák. 6. sz. R. és T.) Szav. zg. és cimb.

Lányi Ernő: Hat népszerű magyar dal. 1. Petőfi. Költ.: Pósa Lajos. (Rv. és T. 1905.) Én. zg.

Liszt Ferenc: A holt költő szerelme. Des todten Dichters Liebe. Szöv. Jókai Mór. (T. és P.) Szav. zg.

Liszt Ferenc: Petőfi szellemének. (T. & P.) Zg. 2 k.

Liszt Ferenc: Dem Andenken Petőfi. (T. & P.) (Univ. Ed.) Zg. 4 k.

Péchy József: Petőfi-nyitány. (Kézirat. 1929.) Zkar.

Liszt Ferenc: Petőfi.

Radó Aladár: Falu végén kurtakoosma. Szimf. költ. (Kézirat. 1909.) Zkar.

Radó Aladár: Petőfi. Szimf. költ. (Kézirat. 1914.) Zkar.

ZENESZERZŐK NÉVMUTATÓJA.

- Aggházy Károly:** A földön is harag.
Akinek nincs szeretője.
Érik a gabona.
Fényes csillag mondd meg nekem.
- Allaga Géza:** Édes öröm, ittalak már.
- Angyal Armand:** Az én szerelmem nem csalógány.
Juhász legény, szegény juhász legény.
Le az égről hull a csillag.
Száz alakba öltözik a szerelem.
Várom, várom lakodalmam.
- Apáczay István:** A kinek nincs szeretője.
- Arany János:** A toronyban delet harangoznak.
Csillagnak születettél.
Egy kálomista pap s Csokonai.
Vándorszínész korában Megyeri.
- Arany János [Auspitz Jenő]:** Falu végén kurta kocma.
- Arokháty Béla:** A nap lement, eljött a csend.
Boldogtalan voltam.
Bús az ember, ha ninesen kedve.
Hortobágyi kocsmárosné, angyalom.
Ki vagyok én? nem mondom meg.
Reszket a bokor.
Száll a felhő magasan.
- Auspitz Jenő:** Falu végén kurta kocma.
- Abrányi Kornél id.:** Be szomorú ez az élet én nekem.
Elmerengek gondolkozva gyakran.
Feküdjetek már le emberek.
Hegyen ülök, búsán nézek le róla.
Kél a hold, az éj lovagja.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Babrik János ifj.:** Őszi idő a javából.
- Balázs Árpád:** A hegyoldalt venyigesor takarja.
Befordultam a konyhába.
Ha szavaid megfontolom.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Szerelmemnek rózsákkal hintett nyoszolyája.
Szerelmes vagyok én: megmondjam-e kibe?
Világos kék a csillagos éjszaka.
- Bartay Endre:** Talpra magyar, hí a haza.
- Bartalus István:** Ejh mi a kő! tyúk anyó, kend.
Rég veri már a magyart a teremtő.
- Báthory Lajos:** Egész úton hazafelé.
Félre kislelkűek, akik mostan is még...
Talpra magyar, hí a haza.
- Beleznay Antal:** Zöld leveles fehér.
- Bertha Sándor:** Komor, mogorva férfiú volt Orbán.
Pál mester ilyformán okoskodott.
- Bihari Jenő:** Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Bodó Alajos:** Boldogtalan voltam.
- Bognár Ignác:** A faluban utcahosszat...
A nap lement, eljött a csend.
A világ az isten kertje.
Boldogtalan voltam.
De már nem tudom, mit csináljak.
Ezrivel terem a fán a megy.
Fürdik a holdvilág az éj tengerében.
Gondzó borocska mellett.
Ha kalapomnak szőre volna.
Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.
Hejh, Büngörsdi Bandi, istentelen zsvivány.
Hejh, Debrecen, ha rád emlékezem.
- Hejh, édes szüleimék.
Hejh, nekem hát vigasztalást mit sem ad?
Honán kül a fiú, honában a patak.
Hortobágyi kocsmárosné, angyalom.
Jaj a hátam, jaj a hátam oda van.
Kis furulyám szomorúfűz ága.
Kis lak áll a nagy Duna mentében.
Kis menyecske, kis menyecske.
Menjünk, menjünk a földbe.
Még mit nem mondanak.
Mi foly ott a mezőn.
Mint a porszem szélvész fuvatán.
Mondád anyám, hogy álmainkat.
Ne haragudjatok rám, lánykák, lelkeim.
Ne hozd, ne hozd, azt a bort kisleány.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
Nem tudom mi lett ma engem.
Nem ver meg engem az isten.
Önkénytelen az ember mindenre születik.
Pajtás, te ettől, véres a fogad.
Rég veri már a magyart a teremtő.
Sikos a hó, szalad a szán.
Sírt nekem, sírt és koporsót.
Szerelmem, szerelmem.
Szeretnék már szeretni újólag.
- Boldis Ignác:** Talpra magyar, hí a haza.
- Bordeaux Géza:** Talpra magyar, hí a haza.
- Breiter-Szélessy János:** Főnséges éj.
- Buchner Antal:** Talpra magyar, hí a haza.
- Bujda Ede:** Rég elhúzták az esteli harangot.
- Chorin Géza:** Rég veri már a magyart a teremtő = Schon seit lange schlägt den Ungar Gottes Hand.
Száll a felhő magasan, magasan. = Wolke zieht...
- Csanádi Virgil:** Talpra magyar, hí a haza.
- Dankó Pista:** Boldogtalan voltam.
Jaj, be bús ez a harangszó.
- Degan Feruccio:** Lement a nap, de csillagok nem jöttek. = De patria.
- Doppler Károly:** Tied vagyok, tied hazám.
- Doppler Ferenc [= Károly]:** Tied vagyok, tied hazám.
- Egressi Béni:** A virágnak megtiltani nem lehet.
Ereszkedik le a felhő.
Ez a világ amilyen nagy.
Fiúk, az isten áldjon meg.
Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.
Hull a levél a virágról.
Juhász legény, szegény juhász legény.
Kis furulyám szomorúfűz ága.
Szerelmes vagyok én: megmondjam-e kibe?
Talpra magyar, hí a haza.
- Engesszer Mátyás:** Megiszom én a bort, mert szeretem.
- Eperjessy István:** Itt születtem én ezen a tájon.
- Erkel Elek:** A toronyban delet harangoznak.
- Erkel Ferenc:** A faluban utcahosszat...
Elvonnék én, csak adnának.
Félre kislelkűek, akik mostan is még...
- Erkel Sándor:** Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.
- Farkas Imre:** Diligenter frequentáltam iskoláim egykoron...
- Farkas István:** Sikos a hó, szalad a szán.
Száll a felhő magasan, magasan.

- Farnos Dezső:** Elvándorol a madár.
Oda nézzetek.
- Fáy Antal:** Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Fehér Ödön:** Ha szavaid megfontolom.
- Feldinger Frigyes:** Talpra magyar, hí a haza.
- Fellner Ferenc Antal:** Hull a levél a virágról.
Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Festetics Leó gróf:** Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
De már nem tudom mit csináljak.
Kis furulyám szomorúfűz ága.
Le az égről hull a csillag.
Tied vagyok, tied, hazám.
- Fichtner Sándor:** A virágnak megtiltani nem lehet.
- Frigyes Sándor:** Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Fortuner Elek:** Mi volt nekem a szerelem.
- Füredy Mihály:** Barna menyecske.
Befordultam a konyhába.
Hejh, nekem hát vigasztalást mi sem ad?
Nem ért engem a világ.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Te vagy, te vagy, barna kislyány.
Világos kék a csillagos éjszaka.
Zöld leveles fehér.
- Gaál Ferenc:** Elkárhozástól félt szegény anyám.
Le az égről hull a csillag.
Szabadságért küzdött az ifjú.
- Gazdag Sándor:** Boldog éjjel.
- Geszler Ödön:** Borús, ködös őszi idő.
Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.
Kinn a ménes, kinn a pusztán.
Rég veri már a magyart a teremő.
- Gobbí Henrik:** Komor, mogorva férfiú volt Orbán.
- Goldschmidt Adalbert v.:** Álltam sírhalma mellett. = Ich bin an ihrem Grab gestanden.
Esik, esik, esik. = Es regnet, es regnet, ein Kussregen fällt.
- Gyarmathy Miklós:** Iskolába nem jártattak.
Nem ver meg engem az isten.
- Harmat Artúr:** Bús az ember, ha nincsen kedve.
Ha az isten ekkép szólna hozzám.
- Hazslinszky Gusztáv:** Boldog éjjel.
Boldogtalan voltam.
Ezrivel terem a fán a meggy.
Ide kis lány, ide hozzám egy szóra.
Kis menyecske, kis menyecske.
- Hegyi Béla:** Éj van, csend és nyugalomnak éje.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
- Hetényi Albert:** Ereszkedik le a felhő.
- Hidvégi Gábor:** A Kárpátoktól le az Aldunáig.
- Hoffer Károly:** Tarka madár nem fityörész.
- Homonnay Lajos:** Egykor és most.
Elmondom mit eddig rejtve tartogattam.
Ereszkedik le a felhő.
Ezrivel terem a fán a meggy.
Éj van, csend és nyugalomnak éje.
Életem most egyetlen kívánság.
Feleségek felesége.
Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem.
Hírös város az aafődön Kecskemét.
Ilyen óriást mint...
Kis furulyám szomorúfűz ága.
- Lyányka, mikor úgy együtt sétálunk.
Megy a juhász számaron.
Messze vándoroltam, elhúnyt édes lelkem.
Nehéz, nehéz a szívem.
Nem tesz föl a lány magában egyebet.
Paripámnak az ő színe fakó.
Rég elhúzták az esteli harangot.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Rózsabokor a domboldalon.
Sikos a hó, szalad a szán.
Száll a felhő magasan, magasan.
Szerelem, szerelem.
Temetésre szól az ének.
Világos kék a csillagos éjszaka.
- Horváth Akos:** Álmodtam szépet, gyönyörűt.
Félre kislelkűek, akik mostan is még...
- Hubay Jenő:** A szerelem, a szerelem.
Álltam sírhalma mellett.
Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
Boldogtalan voltam.
Csillagnak születtem.
Ereszkedik le a felhő.
Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem.
Ha az isten ekkép szólna hozzám.
Kél a hold, az éj lovagja.
Keresztúton állok.
Kis furulyám szomorúfűz ága.
Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
Mi foly ott a mezőn.
Nem háborítom-e nyugalmad?
Nem tesz föl a lány magában egyebet.
Paripámnak az ő színe fakó.
Zárjátok be már azt a koporsót.
Rózsabokor a domboldalon. = Rosen blühen im Mai.
Sikos a hó, szalad a szán.
Száll a felhő magasan, magasan.
Szerelem, szerelem.
Szeretném itthagyni a fényes világot.
Talpra magyar, hí a haza.
Temetésre szól az ének.
- Hubenay Klára:** Mi van innen távol?
Pusztán születtem, a pusztán lakom.
- Huber [Hubay] Jenő:** Szeretném itthagyni a fényes világot.
- Huber Károly:** Trombita harsog, dob pereg.
- Ismeretlen:** A búbánat gonosz vendég.
A faluban utcahosszat...
A szerelem, a szerelem...
A toronyban delet harangoznak.
A virágnak megtiltani nem lehet.
Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
Boldog éjjel.
Csuklyában jár a barát.
De már nem tudom mit csináljak?
Egész úton hazafelé.
Ejnye mi az istennyila.
Elvennélek, csak adnának.
Ereszkedik le a felhő.
Éj van, csend és nyugalomnak éje.
Érik a gabona.
Fényes csillag, mondd meg nekem.
Fiúk, az isten áldjon meg.
Fürdik a holdvilág az éj tengerében.
Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem
Ha szavaid megfontolom.
Hegyen ülök, búsan nézek le róla.
Hejh, Büngözsdi Bandi, istentelen zsvány.
Hortobágyi kocsamárosné, angyalom.
Hull a levél a virágról.

- Ide kis lány, ide hozzám egy szóra.
Jaj a hátam, jaj a hátam oda van.
Járjatok be minden földet.
Juhász legény, szegény juhász legény.
Kemény szél fúj, lángra kap a szikra.
Kis furulyám szomorúfűz ága.
Kis menyecske, kis menyecske.
Le az égről hull a csillag.
Mi van innen távol?
Mint a porszem szélvész fuvátán.
Nehéz, nehéz a szívem.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
Nem tesz föl a lány magában egyebet.
Nem ver meg engem az isten.
Önkénytelen az ember mindenre születik.
Paripámnak az ő színe fakó.
Pusztán születtem, a pusztán lakom.
Rég elhúzták az esteli harangot.
Rég veri már a magyart a teremtő.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Rózsabokor a domboldalon.
Rövidre fogtam a kantárszárat.
Sikos a hó, szalad a szán.
Száll a felhő magasan, magasan.
Szerelmes vagyok én: megmondjam-e kibe?
Talpra magyar, hí a haza.
Te vagy, te vagy, barna kis lány.
Temetésre szól az ének.
Tied vagyok, tied hazám.
Tíz pár csókot egy végből.
Zöld leveles fehér.
- Iván [Greizinger] Iván:* Olyan a nap, mint a hervadt rózsza.
- Jaelly Egberth:* Elváltam a lánykától = I trayed from my maiden.
Esik, esik, esik. = It raineth, raineth, raineth.
- Jandl Béla:* Úton vagyok s nem vagy velem.
- Juhász Aladár:* Rég veri már a magyart a teremtő.
- Kádár Béla:* Itt születtem én ezen a tájon.
Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Kálódi János:* Talpra magyar, hí a haza.
- Kapi Gyula:* Ha én kedvesemről gondolkodom.
Hogyha én majd meghalok.
Lennék én folyóvíz.
Mi foly ott a mezőn?
Talpra magyar, hí a haza.
Úgy sírhatnék! Megbántott valami.
Virágot ültettem anyám sírhalmára.
- Karácsonyi István:* Megy a juhász a szamáron.
Tíz pár csókot egy végből.
- Kardos István:* Az erdőnek madara van.
Főnséges éj.
Volt a honvédó legénység.
- Karvaly Viktor:* Trombita harsog, dob pereg.
- Kasics Osman:* Ereszkedik le a felhő.
- Kazacsay Tibor:* Ejj mi a kő! tyúkanyó, kend.
- Kecskés Ernő:* Ejjnye, mi az istennyila.
- Kelemen Lajosné, Zathureczky Berta:* Ide kis lány, ide hozzám egy szóra.
Szemek, mindenható szemek.
Szerelem, szerelem.
- Kéler Béla:* Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
- Kereszty István:* Trombita harsog, dob pereg.
- Kern Aurél:* Esik, esik, esik.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
Kerner József: Amióta szerelembe estem.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Kéry Gy.:* Szabadság, szerelem.
- Keszler Lőrinc:* Oh, szabadság, hadd nézzünk szemedbe.
- Kirchner Elek:* Elváltam a lánykától.
Lement a nap, de csillagok nem jöttek.
Megbántott a rózsám nagyon.
Miljom átok! bort a bilikomba.
Trombita harsog, dob pereg.
- Klempa Sándor Károly:* Barna menyecskének.
Hírös város az aafödön Kecskemét.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Te vagy, te vagy, barna kis lány.
Temetésre szól az ének.
- Kohányi S.:* Hegedűszó, furulyaszó, cimbalom.
Hogyha én majd meghalok.
Kis menyecske, kis menyecske.
Temetésre szól az ének.
- Kókai Rezső:* Elmondanám.
Kél a hold, az éj lovagja.
Sikos a hó, szalad a szán.
- Konstantinovic György:* Élet, halál! nekem már mindegy.
Hortobágyi kocsmárosné, angyalom
- Kovács Endre:* Temetésre szól az ének.
- Kovács Sándor:* Elmondanám.
Hull a levél a virágról.
Száll a felhő magasan, magasan.
Temetésre szól az ének.
- Kövér Miklós:* Efárasztott engemet a szenvedés.
- Köveskúti Jenő:* A földön is harag.
- Kuliffay Izabella:* Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
- Láng János:* Talpra magyar, hí a haza.
- Langer Viktor:* A földön is harag.
Az erdőnek madara van.
Az én torkom álló malom.
Félre kislelkűek, akik mostan is még.
Fürdik a holdvilág az éj tengerében.
Megiszom én a bort, mert szeretem.
Meleg dél van itt kinn a mezőben.
Nem megyek én innen sehova.
Nem mondom én: előre, székelyek.
Olyan a nap, mint a hervadt rózsza.
Szerelemnek rózsákkal hintett nyoszolyája.
Talpra magyar, hí a haza.
- Lányi Ernő:* A kinek nincs szeretője.
Boldog éjjel.
Boldogtalan voltam.
Egy gondolat bánt engemet.
Esik, esik, esik.
Erzível terem a fán a meggy.
Falu végén kurta kocma.
Ha szavaid megfontolom.
Haza ballag nyájam este felé.
Kél a hold, az éj lovagja.
Le az égről hull a csillag.
Megesküdt a király Hunyadi Lászlónak.
Megtépve, megcsúfolva, sivatag közepén.
Trombita harsog, dob pereg.
Zárjatok be már azt a koporsót.
Zöld leveles fehér.
- Lányi Viktor:* A szeretőm nyalka gyerek.
Az öreg úrnak élete szánandó gyötirelem.
Boldog éjjel.
Hej Büngözsdi Bandi, istentelen zsvivány.
Hm, bizony csak nem úgy halad.
Itt születtem én ezen a tájon.
Komor, mogorva férfiú volt Orbán.
Mint a porszem szélvész fuvátán.

- Pál mester ilyformán okoskodott.
Vándorszínész korában Megyeri.
- Latzkovszky Aladár:* Lement a nap, de csillagok nem jöttek.
- Lavotta Rudolf:* Elmondanám.
Ilyen asszony való nékem.
Meredek a pinegádor.
Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
Száll a felhő magasan, magasan.
Szerelemnek rózsafája.
Szeresd a virágot.
Várom, várom lakodalmam.
- Lengyel Miska:* Várom, várom lakodalmam.
- Limbay Elemér:* Jaj a hátam, jaj a hátam odavan.
Rég elhúzták az esteli harangot.
Tarka madár nem füttyörész.
Zöld leveles, fehér.
- Liszt Ferenc:* Félre kislelkűek, akik mostan is még...
- Lorenz János:* Tied vagyok, tied hazám.
- Lovassy Sándor:* Az én torkom álló malom.
Gyöngyöm adta kis madárka.
- Lugosi Névtelen:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Major J. Gyula:* Falu végén kurta kocsmá.
Megy a juhász számaron.
Piroslik a kecskerágó.
Te vagy, te vagy, barna kis lyány.
- Manchen Mariska:* Nem tesz föl a lyány magában egyebet.
- Mérty N.:* Befordultam a konyhára.
- Micsky Gizella:* Itt van az ősz, itt van újra.
- Mihalovich Ödön:* Ereszkedik le a felhő.
Záporosó csak úgy szakad.
- Molnár Antal:* Fa lesznek, ha fának vagy virága.
Folyam, kebled hányszor repeszti meg...
- Molnár Augusztá:* Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Mosonyi Mihály:* A szerelem, a szerelem.
Temetésre szól az ének.
- Moyzes Miklós:* Felhős az ég hazámon.
Itt van a tél, a hideg tél.
- Murgács Kálmán:* Frűk, az isten áldjon meg.
- Muthné Róna Dalma:* Hortobágyi kocsmárosné angyalom.
Zöld leveles fehér.
- Mutschenbacher Viktor:* Várom, várom lakodalmam.
- Müller Károly:* Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad?
- Sz[otyori] Nagy Károly:* Talpra magyar, hí a haza.
Tied vagyok, tied hazám.
- Németh János:* Tíz pár csókol egy végből.
- Novák Lenke:* Hortobágyi kocsmárosné, angyalom.
- Nyízsnyay Gusztáv:* Szól a kakas, innen-onnan virradóra.
Tied vagyok, tied hazám.
- Odry Lehel:* Jaj, be bús ez a harangszó.
- Oláh Károly:* Be szomorú ez az élet énnekem.
- Orbán Árpád:* Hazánk szentje, szabadság vezére.
- Orczy Bódog báró:* Ha szavait megfontolom.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Ógyek [Langer V.]:* Ez a világ a milyen nagy.
Folyam, kebled hányszor repeszti meg...
Ha én kedvesemről gondolkodom.
Ki a mezőre ballagok.
- Mintha a nagy, nehéz világot tartanám.
Nem sírok én és nem panaszkodom.
Pusztá föld ez, ahol most járok.
Te szívemnek szép gyönyörűsége.
Záporosó csak úgy szakad.
- k. Pallos István:* A csaplárné a betyár szerette.
Nem nézek én, minek nézték? az égre.
- Pallós Tivadar:* Szerelemnek rózsafája.
- Palotás János:* Rózsabokor a domboldalon.
Tied vagyok, tied hazám.
- Pápay Tibor:* Hejh szép lovam, hejh jó lovam, fakó.
- Perényi Géza:* Itt van a tél, a hideg tél.
- Petheő István:* Itt születtem én ezen a tájon.
- Piros Józsi:* Síkos a hó, szalad a szán.
- Poldini Ede:* Komor, mogorva férfiú volt Orbán. = Freund Urban.
Szép kedvesem.
- Radó Aladár:* Reszket a bokor, mert madárka szállott rá.
- Radnai Margit:* Lánggal égő teremtette.
- Rausnitz M.:* Megy a juhász számaron.
- Révfy Géza:* Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
- Róth [Szögedi] Endre:* Félre kislelkűek, akik mostan is még.
- Ruzitska György:* Talpra magyar, hí a haza.
- Saverius Henry:* Amott a távol kék ködében.
Sötétzöld sátoros erdőben járok.
- Selley Gyula:* Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Serly Lajos:* Kis furulyám szomorúfűz ága.
Komor, mogorva férfiú volt Orbán.
Megy a juhász számaron.
Rég elhúzták az esteli harangot.
- Siklós Albert:* Száll a felhő magasan, magasan.
- Simonffy Kálmán:* Pusztán születtem, a pusztán lakom.
Tarka madár nem füttyörész.
Te vagy, te vagy, barna kislyány.
- Somorjai András:* Üres már a fecskéfészek.
- Starck Henrik:* Nem tesz föl a lyány magában egyebet.
- Strache Antal:* A csámpás legény.
Amott fenn egy csillag ragyog.
- Suhajda Sándor:* Itt születtem én ezen a tájon.
- Szabados Béla:* Boldog éjjel.
Te a tavaszt szereted.
Vadon erdő a világ körültem.
- Székács Aladár:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
Nem Pesten történt, amit hallotok.
Rég elhúzták az esteli harangot.
- Székács Gyula:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Székely Imre:* Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem.
Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad?
Lánggal égő teremtette.
Nem ver meg engem az isten.
Síkos a hó, szalad a szán.
- Szendy Árpád:* Szeretném itt hagyni a fényes világot.
- Szénfy Gusztáv:* A csaplárné a betyárt szerette.
Árvalányhaj a süvegem bokrétája.
De már nem tudom mit csináljak.
Érik a gabona.
Ha én kedvesemről gondolkodom.
Megy a juhász számaron.
Menjünk, menjünk a földbe.

- Nehéz a szívem.
Száll a felhő magasan, magasan.
Temetésre szól az ének.
- Szentirmay Elemér:* Ha én kedvesemről gondolkodom.
Hírös város az aafödön Kecskemét.
Rózsabokor a domboldalon.
- Szerdahelyi József:* Hortobágyi pusztán fúj a szél.
- Szögedi Endre:* Talpra magyar, hí a haza.
- Szöllősy Attila:* Az én szerelmem nem csalógány.
Ereszkedik le a felhő.
Ez a világ a milyen nagy.
Forrás mellett ült a gyermek.
Hull a levél a virágról.
Olyan a nap, mint a hervadt rózsza.
- Szügyi József:* Szeretném itt hagyni a fényes világot.
Talpra magyar, hí a haza.
- Tarnay Alajos:* Boldogtalan voltam.
Dicsérsz, kedves.
Éj van, csend és nyugalomnak éje.
Ha életemben nem szerettem volna.
Keresztúton állok.
Kinézek én, benéz a hold.
Olyan a nap, mint a hervadt rózsza...
Te a tavaszt szereted.
Temetésre szól az ének.
Száll a felhő magasan, magasan.
- Telman [Tiboldi] József:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
Talpra magyar, hí a haza.
- Thegze Gerber Jenő:* Fa leszek, ha fának vagy virága.
Száll a felhő magasan, magasan.
- Thern Károly:* Ki vagyok én? nem mondom meg.
Mit daloltok még, ti jámbor költők.
Talpra magyar, hí a haza.
Van-e mostan olyan legény.
- Thurzó-Nagy László:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Tiboldi József:* Még nyílnak a völgyben a kerti virágok.
- Till Ferdinánd:* Talpra magyar, hí a haza.
- Török Lajos:* A hegyoldalt venyigesor takarja.
Nem nézek én, minek néznék? az égre.
- Turcsányi Béla:* Gyere lovam, hadd tegyem rád nyergem.
Nem csoda, ha újra élek.
Nem tesz föl a lány magában egyebet.
- Vágvölgyi:* Ide kis lány, ide hozzám egy szóra.
- Várföldy Elek:* Kinézek én, benéz a hold.
Lánggal égő teremtette.
- Varga Imre:* Szabadság, szerelem.
- Vavrincz Mór:* Mit nem tettem volna érted.
- Veress Gábor:* Nem mondom én előre székelyek.
- Verő György:* Elmerengek gondolkodva gyakran. = Meine Lieder.
Fa leszek, ha fának vagy virága. = Wunsch.
Hull a levél a virágról. = Abschied.
Ilyen óriást, mint én vagyok. = Wer hat jemals schon gesehen.
Lennék én folyóvíz. = Wär ich nur der kleine, klare Silberquell.
Még nyílnak a völgyben a kerti virágok. = Ende September.
Nincs olyan bú. = Mein Leid und meine Freude.
Olyan a nap, mint a hervadt rózsza. = Abenddämmerung.
Szerelmemnek rózsafája. = Holder Rosenstrauch der Liebe.
Te a tavaszt szereted. = Dir ist Lenz die liebste Zeit.
- Volni Vilmos:* Ha szavaid megfontolom.
Hull a levél a virágról.
- Walzel Anna:* Hortobágyi kocsmárosné, angyalom.
Miért vagy hozzám oly idegen.
- Wusching Konrad Pál:* Temetésre szól az ének.
Tied vagyok, tied hazám.
- Zalánfy Aladár:* Nem sírok én és nem panaszkodom.
- Zimay László:* Boldog éjjel.
Elvonnék én, csak adnának.
- Zsadányi Armand:* Az erdőnek madara van.
Ide kis lány, ide hozzám, egy szóra.
- Zsazskovszky Ferenc:* Járjatok be minden földet.

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.

- A. E. L. = Axel E. Lindgren, Helsingissa.
B. A. = Bucásnszky Alajos, Pest.
B. & H. = Breitkopf & Härtel, Leipzig.
B. & T. = Bárd és Társa, Bpest.
B. F. és F. = Bárd Ferenc és Fia, Budapest.
B. F. és T. = Bárd Ferenc és Társa (Testv.), Bpest.
B. Zs. Ö. = Bürger Zsigmond özvegye, Szeged.
C. L. = Collection Litolf, Leipzig.
C. Sch. = Carlo Schmidt, Trieste.
D. & S. = Demjén és Sebes, Pest.
G. B. U. = Groszmann Benedek Utóda, Hódmezővásárhely.
G. K. = Golnich Károly, Jászberény.
H. = Harmonia r.-t., Bpest.
H. Á. = Herger Ágost, Újvidék.
H. J. = Herz János, Pest.
H. L. T. = Harmos László és Társa, Bpest.
H. R. = Henniecke Rezső, Győr.
I. I. = Irodalmi Intézet, Pest.
J. H. = Josef Hainauer, Breslau.
K. E. = Klöckner Ede, Bpest.
K. L. = Kugler László, Pest.
Kó. L. = Kókai Lajos, Bpest.
L. = Louvrier, Fiúme.
L. E. = Langer Ede, Pest.
L. R. = Lampel Róbert, Budapest.
L. r.-t. = Lantos r.-t., Bpest.
L. T. = Légrády Testvérek, Budapest.
M. B. = Méry Béla, Budapest.
M. K. = Mangold K., Pozsony.
M. P. C. = Minerva Publishing Company, New-York.
N. K. = Nádor Kálmán, Bpest.
O. = Orpheus-kiadás, Szabadka.
P. B. D. = Pest—budai Dalárda.
P. B. H. Z. = Pest—budai Hangászgyesületi Zenede.

P. & H. = Pitt & Hatzfeld, London.
 P. K. r.-t. = Pesti Könyvnyomda r.-t.
 Pf. F. = Pfeiffer Ferdinánd, Pest.
 Pi. F. = Pirnitzer Frigyes, Pest.
 R. K. = Rozsnyay Károly, Bpest.
 R. T. = Révai Testvérek, Bpest.
 Rv. és T. = Rózsavölgyi és Társa, Bpest.
 Schu. & Co. = J. Schubert & Co., Leipzig.
 St. K. = Stampfel Károly, Pozsony.
 Sz. k. = Szerző kiadása.

T. B. = Tóth Béla, Temesvár.
 T. J. = Treichlinger József, Pest.
 T. N. = Tábornszky Nándor, Pest.
 T. S. = Takáts Sándor dr., Bpest.
 T. és P. = Tábornszky és Parsch, Pest.
 Th. J. = Tóth János, Győr.
 W. F. = Wagner Ferenc. [Néhány kiadványon
 sajtóhiba: W. József, Pest helyett.]
 W. J. = Wagner József, Pest.
 Z. és K. = Zipser és König, Bpest.

P Ó T L Á S.

Nyomtatás közben katalogizált művek.

A dal.

(Ld.: Bölcsőben sír az éber csecsemő.)

A Kárpátoktól le az Aldunáig.

Tiboldi József: Élet vagy halál. Induló.
 (Rv. és T.) Én. zg.

A világ az Isten kertje.

Major J. Gyula: Én. Dalgyűjtemény. (Z. és K.) Én. zg.

Bölcsőben sír az éber csecsemő.

Mericanto Oscar: Kolme laulua. No. 2. Lik-
 nelse. (Svéd.) (A. E. L.) Én. zg.

Érik a gabona.

Gárdonyi Zoltán: — (Kézirat.) Én. zg.

Fa leszek, ha fának vagy virága.

Tarnay Alajos: Két dal. —. (B. F. F.) Én. zg.

Olyan a nap, mint a hervadt rózsza.

Gárdonyi Zoltán: —. (Kézirat.) Én. zg.

Talpra magyar, hi a haza

Hazsinszky Gusztáv: —. (Sz. k. 1889.) Fkar.

Tiboldi József: —. Induló. (Rv. és T.)
 Én. zg.

Ifj. Szotyori Nagy Károly: Nemzeti dal.
 Op. 7. (Rv. és T.) Fkar zg.

Tarka madár nem füttyörész.

Hoffer Károly: Négy magyar férfikar.
 3. sz. —. (Sz. k. 1888.) Fkar.

Trombita harsog, dob pereg.

Rákóczi-induló Petőfi szövegével. (J. S.)
 Zg. 2 k. sorközi szöv.

Isoz Kálmán.

ÚJ NÉMET ZENEMOZGALOM

(*Jugendmusikbewegung.*)

A német Jugendbewegung, melynek kereteiben a Jugendmusikbewegung mint annak legszerveesebb alkotórésze kifejlődhetett, az 1896-ban Berlin-Steglitzben megalakult úgynevezett „Wandervogel“ mozgalomból bontakozott ki. Ma ez a mozgalom általában a Wandervogeleket és a Freideutsche Jugend különböző csoportjait foglalja magában.

A Jugendbewegung egyik legfőbb célja a népiség kifejlesztése, még pedig a sajátos német tradíciókat követve, legnagyobb részben Fichte elvei alapján. Szerinte ugyanis az egyes embernek s a népnek is az a hivatása, hogy az öntudatlan ösztönös életből öntudatos életre küzdje fel magát. Egy népnél ez népiségének kifejlesztését jelenti. Miben nyilvánkozik ez a népiség legjobban? Szubjektív népi megnyilatkozásokban, minők a népköltészet, zene és objektív népiségekben, milyenek a nyelv, szokások stb. A népiség kifejlesztését viszont szerves kapcsolatba kell hozni a mai kor mind nagyobb egységeket, tömegeket felölelő társadalompolitikai törekvéseivel. Így lép fel a Jugendbewegungban mint másik fő alapelv a közösségi eszme (Gemeinschaftsidee), mely hadat izen az individualizmusnak a zene szempontjából is.

Az új, egységes nevelés eszméjének éppen úgy szüksége van a zenére, mint hajdan az antik görög világban. A zene kiegyenlítő, egységesítő hatásánál fogva az embereket az együttélvezett zenei élmény kapcsán képes közös nevezőre hozni. Ezt már a tisztán passzív módon elért zenei élménynél is meg lehet figyelni, például egy koncertterem közönségének közösségében. Az új zenepolitikai felfogás azonban továbbmegy: a zenét „át kell élni“, akár iskolai, akár magánoktatásról van szó. Főcélja tehát egymáshoz közelhozni a népet és a műzenét a demokratikus zenei nevelés révén, melynek ideálja nem az, hogy minden embert elvben és módszeresen úgy képezzenek ki, mintha virtuóz akarna lenni. Egyszóval új és a népzenén felépülő házizene megalkotására kell törekedni. Mindezt főként népiségi alapon felépülő, nagy kultúrpolitikai elgondolás keretében.

Ha a Jugendmusikbewegung történetét nézzük, megállapíthatjuk a nagyvárosi elgépiesített civilizáció ellen való tiltakozásnak negatív és az önnevelési folyamatnak pozitív mozzanatait s az ezeknek megfelelő korszakokat. Minden korszakban közös vonás, hogy csoportok, közösségek alakítására törekszenek s hogy ellene vagy mellette — de a német népdallal foglalkoznak.

Az első, romantikus időszakban a nép- és „kommers“-dalok játszanak nagy szerepet gitár, mandolin, száj- és húzóharmonika kísérete mellett. Ennek a zenei élvezetnek nem voltak átgondolt, kiszámított alapelvei, a Wandervogelek hangulatait szolgálta; a vándorlások menetét könnyítették meg a ritmikus szempontból kiválógatott dalok. A Jugendmusikbewegungnak eme negatív, sőt kultúraellenes korszaka után bizonyos nosztalgia fogta el a Wandervogeleket a kultúra, rend után. Most kezdődik a Jugendbewegung nagy munkája: a német népdal felébresz-

tése. Sehol a világon nem tettek annyit a népdalért, mint a német népdalért a Jugendbewegungban.

1909-ben adta ki Hans Breuer híres „Zupfgeigenhansl“ című, gitarkísérettel ellátott népdalgyűjteményét, melyet legnagyobbbrészt XVI—XVII-ik századbeli népdalokból Wandervogelek gyűjtöttek össze. Ez az eddig 300.000 példányban megjelent népdalgyűjtemény alapozta meg a Jugendmusikbewegungot.

A népdal a felületes divaton túl lelki szükségletté vált a Wandervogelek számára. A Zupfgeigenhansltól az 1917-ben kiadott Jénai Daloskönyvig (Jenaer Liederblatt), amelyet Bach choráljaival és Heinrich Isaac, valamint más régi mesterek dalaival, művészi népdalfeldolgozásokkal egészítettek ki, körülbelül 20 különböző, Németország más-más vidékeiről származó népdalgyűjteményt adtak ki. A legtöbb népdalt Wandervogelek gyűjtötték össze, kezdetben leginkább csak a nép ajkán levő dalokból. Mindnyájuk főszempontja a vándorlást megkönnyítő egyenletes ritmus keresése, vagy a könnyű és amúgy is ismert népdalok terjesztése.

Általában háromféle daltípus forgott közszájon a Wandervogelek között, a zeneértőbbek és öregek számára a nagyobb elmélyedést kívánó régi népdalok (Zupfgeigenhansl), viszont a fiatalabb és könnyűvérűbb nemzedék a friss és a ritmikát hangsúlyozó újabb (XIX. századbeli) népdalokat kedvelte. Végül a Wandervogelek maguk is szereztettek népies stílusban és szövegben népdalokat. A népies táncokat is kultiválták.

Később beáll a reakció, kritizálják a népdalok kizárólagos uralmát és kezdenek közeledni elvben és gyakorlatban a műzenéhez. Úttörő ebből a szempontból dr. Wynecken, August Halm, Th. Reichenbach és végül Fritz Jöde fellépése. Wynecken az első, aki Vorkunstnak nevezi a népzene és fél, hogy könnyű népdalok éneklése elpuhítja az ifjak lelkét. Ugyanezen az állásponton van Th. Reichenbach is. Úgy látszik, kikerülhetetlen a reakció a minden áron való népieskedéssel szemben. Az inga azonban az ellenkező oldalra billent ki. Az új irány, amelynek August Halm, a wickersdorfi szabad iskolaközösség zenetanára a kezdeményezője és legenergikusabb érvényesítője, vezérelvül kimondja: minden zenei mű „objektív“ szellemi alkotás, melynek igazi értéke a benne rejlő tiszta zenei elemek, míg a hozzájuk fűzött egyéni érzelmek csak másodrendűek. Ezért mellőzik a romantikusokat és esküsznek Bachra és Brucknerre, akiknél — mint ők vallják — a zene öncél. (Mellesleg megjegyezve, Beethovent és Brahmsot is kultiválják!)

Érdekes és tipikusan német Th. Reichenbach felfogása is. A romantikus művészet, mint a romantikus élet szegényes vetülete, elveszti az értelmét, ha valaki, mint a Wandervogel, romantikusan kezd élni. Ezért kultiválják a klasszikus, elsősorban polifon zenét. Willy Siegele szerint pedig a zene nem arra való, hogy melódiák, harmóniák, ritmusok által hangulatokat szerezzen, hanem úgy áll velünk szemben, mint a csillagos ég: fel sem vesz bennünket, úgy folytatja pályáját. Csak intellektuális úton, formalisztikusan közeledhetünk hozzá. (Részben ebben az ideológiában dolgozik Hans Mersmann s a fiatalabbak közül K. Westphal. Edwin von der Nüll stb.)

Ugyanebben az időben divattá válik a házizene szükségének hangoztatása is s a figyelem elsősorban a klasszikusok előtti idő felé fordul. Corelli, a barokk és rokoko házizenére alkalmas kamarazene kincse s a régi karéneklés gyöngyei — a legjobban emlegetett és kultivált darabok. Főlelevenítk a régi házizenei hangszereket, a viola da gambát és a viola da bracciot.

Az 1919—1922 közötti időben különböző csoportok, munkaközösségek úgynevezett Musikantengildék alakultak a Jugendbewegung keretei között a műzene ápolására. Ezzel szemben egy pillanatra úgy látszott, mintha a német népdal ügyét háttérbe szorították volna az „objektív“ és „szubjektív“ zene uralkodó állása miatt kitört harcok. Ez a helyzetkép azonban csak látszólagos. A kritika jó gyümölcsöket teremtett; a Waldemar és Fritz von Baussnern által még 1923-ban kiadott, nagybőrára kontrapunktikusan feldolgozott régi (XVI—XVII. századbeli) és újabb népdalok, egyházi dalok és az említett 1917-es keltezésű „Jenaer Lieder-

blatt“ már művészi nívón állanak. A Jugendmusikbewegung főcélját, a nép és a művészet közötti szakadék áthidalását, mely természetesen csak a nép zenéje, a nép dala által történhetik, nemhogy elikkasztották, inkább a mind realisabb, mind komolyabb szempontok szűrője alá vitték a leviharzott szellemi harcok. Tulajdonképpen az egész harc a népdalból indult ki közvetve s most hozzá tér vissza és egyben magával hozta a műzene területén nyert zsákmányok szellemi nyereségét. Fritz Jöde az összefoglaló és irányt jelentő szellem ebben a fázisban: szerinte a zene nemcsak szakemberek számára való terület, hanem általános emberi. A népdal — bár *kikerülhetetlenül*, a zene felé vezető úton van — (ez a megállapítás igen fontos), mégsem jelenthet kizárólagos bázist a fejlődő ember számára, mert nem a szó teljes értelmében abroncsolja körül a zene fogalmát. Ám azoknak, kik tőle jöttek, új orientációt, új érzületet jelent minden zenével, minden művészettel, sőt minden szellemi jelenséggel szemben. „Minden zenefőiskolának, legyen az konzervatórium, akadémiai vagy egyetemi tanszék, legnemesebb feladata legyen, megkeresni valahol munkájában a szerves, szóval eleven és közvetlen kapcsolatot a népszerűvel. — nem pedig, mint ahogy ez ma még olyan gyakori —, kezdettől fogva visszautasítani minden vele való és (hivatalos felfogás szerint) méltatlan kapcsolatot.“

Jöde állásfoglalása logikus és elsősorban expanzív erejű. A demokratikus, széles néprétegeket felölelő zenepolitikát csak a népzeneen keresztül s annak segítségével lehet elképzelni. Ez a szempont irányítja az ebből az eszmekörből kialakult intézményeket, azok szervezetét, pedagógiáját, felhasznált irodalmát.

Kikből áll és milyen az a népcsoport, melynek erre az új zenepolitikára szüksége van? Mindenekelőtt azt kell megállapítani, hogy az egész mai, célszerűsége beállított társadalom szomjazik az irracionális dolgok, tehát elsősorban a zene után. A hanyatló koncertélet helyett fellendülő gramofón-, rádió-, jazz-kultusz nem elégítheti ki az emberek aktivitásra törekvő zenei szükségletét. A tömeget ösztönözni kohézió hajtja egymás felé, innen a mai kor közösségekre való törekvése. Fokozottan érezhető ez a jelenség Németországban. A zenében nagyon sok az összehozó, összetartó elem. Az 1924-iki, a Jugendbewegung befolyására kiadott porosz magasabb iskolákra vonatkozó zenei rendelet tökéletes zenei képzést (Durchbildung) tűzi ki célul a hangszeres játék egyenrangú szerepével. A zenetaniók azonban nem tudják, hogyan kezdjék el a munkát. Amellett a magánzeneoktatás mechanikussá vált. Legfőbb baj azonban az anyagiakban van, hiába van sok embernek tehetsége és kedve a zenéhez, ha nincs pénze a tanuláshoz. Mindezeket a bajokat segíteni kellett.

Felmerült Jöde indítványára a népzeneiskola tervezete; ilyent a berlini Musikantengilde újság és szóbeli propaganda útján, Th. Reichenbach közreműködésével, 1925-ben először Neuköllnben nyitott meg. Később hivatalos tényezők is részt kértek a szervezési munkából; az illetékes minisztérium referense, továbbá Georg Schünemann, a berlini Zeneakadémia aligazgatója, sok fogas kérdésben segítette ki az alapítókat. Ma az állam átadta délutáni és esti használatra népzeneiskola (Volksmusikschule) számára a Danckelmannstrassei iskola egyes helyiségeit, fűtéssel és világítással. A költségekhez hozzájárulnak még az úgynevezett rendkívüli tagok évi 20 márka tagdíjjal. Berlin első zenészei és pedagógusai működnek itt. A Volksmusikschule tagja lehet bármelyik 15 éven felüli férfi vagy nő, — felvételi vizsga nincs. A tanulási idő két félévre van osztva, a havi tandíj minimális. Az órarend úgy van berendezve, hogy a tanuló a keddtől—péntekig tartó iskolai időben összes óráit egy napon délután 6 órától este 10 óráig elintézheti. A késői órák szükségesek, mivel a tanulók nagyrésze napközben kenyérkereseti munkával van elfoglalva. Kívánságra, szintén igen csekély honorárium fejében és mégis kitűnő tanerőktől, külön hangszeres (zongorát kivéve) és ének-órákat kaphatnak a tanulók és csak ketten vannak egyszerre egy órán. A népzeneiskola igen látogatott. A tanulók foglalkozási statisztikája igen érdekes: 1928 március 31-én a kereskedelmi alkalmazottak száma 34, a kézműveseké 52, a tanulóké, tanoncoké 25, ifjúsági gondozóké 8, tanítóké 19, diákoké csak 14, akadé-

mikusoké 11, házialkalmazottaké 7, feleség 6, azonkívül 5 foglalkozás nélküli és csak 4 hivatalnok.

A népzeneiskola példát akar mutatni részben közvetlenül, részben a belőle kikerülő növendékek propagandája útján a jövő népi zenekultuszra. A közös zenélés viszont magával hozza az emberi kapcsolatokat. Az órarendnek ezért legfőbb pontja az utolsó két óra, a közös karéneklés, lehetőleg hangszeres játékkal vagy kísérettel. Ebből fejlődtek ki a közös vándorlások.

A Jugendsmusikbewegung másik intézménye az ifjúsági zeneiskola. A berlini Jugendsmusikschule alapítását szintén Jöde kezdeményezte, ma ez az intézmény az állami „Akademie für Kirche und Schulumusik“ egyik intézménye. Jöde, aki a gyermek-ének- és zenetanítás egyik legfőbb németországi szakértője, itt 15 éven aluli tehetséges gyermekeket gyűjt egybe közös zenélésre.

A tanári kar mindkét intézményben ugyanaz. Rendkívül lelkes, képzett, emberek, többnyire szuggesztív egyéniségek. A tanárok élénk összeköttetést tartanak fenn a többi német Musikantengildével, melyek átveszik az ő módszereiket. A közösségi eszme ápolása céljából közösen dolgoznak a mindjobban kialakuló tanítási módszerekben, hospitálnak egymás óráin, azonkívül összejönnek koronként közös zenélésre.

Pedagógiájukban az első és legszembevetőbb jelenség, hogy a módszernek nyílt hangoztatásától idegenkednek. „Módszeresen gyakorolni az elvet: láthatatlanná tenni a módszert.“ Mivel a heti egynapos kurzusok legnagyobb része és legfőbb hangsúlya az énekre, különösen a karénekre esik, azért természetesen ezen a területen fejlődtek ki leghamarább olyan tanítási elvek, utasítások, amiket már némi rendszerbe foglalhatunk. A jelentkező növendékek nagyrészt vagy zenei analfabéták, vagy minimális az elméleti és gyakorlati zenei tudásuk, a lapról való éneklést tehát a tonikadó-rendszerrel tanulják meg. Ez az Angliából származó könnyű és szuggesztív rendszer a kótának kézjegyekkel való helyettesítése. Ezzel a módszerrel először csak könnyű, egyszólamú népdalokat énekelnek, ebből térnek át aztán fokozatosan a lapról való éneklésre többszólamú népdalletek, karénekek kereteiben. A tanárok általában nem terhelik túl a növendékeket zenei műszavakkal: a tempót és a dinamikát a szöveg és a zene értelméből merítik. Elméleti óráik elsősorban a tónikadó-rendszer elsajátítására vonatkoznak. Elméleti elgondolásuk abból indul ki, hogy a gyermek, illetőleg a kezdő, először a zene „vitális“ elemei iránt érdeklődik (hangzás, ritmus), második fokon a népdal iránt.

Merev, már megállapodott tantervet hiába keresnénk a Jugendsmusikbewegungban. Jöde a munka szelleméből kinőtt pedagógiai utasításait „Elementarlehre der Musik“ című könyvében foglalja össze. A népdalnak egészen különleges pedagógiai értéket és megvilágítást adnak, karénekekben való éneklése mellett felvették hangszeres játszását is. 1928-ban például az volt a probléma, meddig lehet az etüdöket és újjgyakorlatokat népdalok szisztematikus sorrendben való játszása által pótolni. Ez okból a „Musikant“-ból (legnépszerűbb dalgyűjteményük) tervszerű sorozatot válogattak ki; ez az egyszerű újjgyakorlatoktól kezdve a kezdeti oktatás minden problémáját felöleli.

A Jugendsmusikbewegung vezetőinek egyik általános törekvése még a házi zenének a régi és egyben új értelemben — a közösségi eszme szolgálatában való — felfrissítése. Ez az új házi zene már nem a zongorából indul ki, hanem az énekből és a lantból. Különbözik a régítől abban is, hogy míg azelőtt a házizene többnyire szólójátékot jelentett, ma közös zenélés a mottó.

Sajátos, ugyancsak a közösségi eszme érdekében fejlődött intézménye a Jugendsmusikbewegungnak a Jöde által bevezetett úgynevezett „Offene Singstunde“-k, melyeken a megjelent közönség együtt énekel a karral egyszólamú német népdalokat. (Kis kótákat osztogatnak szét és kánonokat.) Az „Offene Singstunde“-k közönségének foglalkozásbeli statisztikája szerint itt is legtöbben vannak a kereskedelmi alkalmazottak.

A zeneirodalmi anyagot illetőleg a Németország különböző vidékein virágzó Musikantengildék, a berlini népzeneiskola és az ifjúsági zeneiskola elsősorban a

képzettségnek — ha szabad ezt a kifejezést használni — egyik magasabb fokozatán különösen a XVI—XVII. századbeli német népdalokat kultiválják. A műzeneirodalomból a régi karénekeket részesítik előnyben. Madrigálokat, régi egyházi dalokat énekelnek, azonkívül Praetorius Gastoldi, Caldara, Hans Leo Hassler műveit. Vannak azután házi komponistáik, így a magyar származású Hermann Pál, aki tevékeny tagja a mozgalomnak, továbbá Ernst Lothar von Knorr, Paul Hindemith stb. Hindemith népdalfeldolgozásai „Für Liebhaber und Musikfreunde“ megjegyzéssel adattak ki, ami már az új irány külső szentesítését is jelzi. Kitűnő karénekeket írnak még Fritz Jöde, Th. Reichenbach, Karl Friedrich és a magyar származású Lendvai Ervin stb.

A lantra írt darabok nagyrészt régi tabulatúrákból veszik át, de újakat is szereznek, különösen lantra és hegedűre. A gembazenét képviselik Reichenbach eredeti és átfírt szerzeményei. Nevezetes „Hausmusik“-anyaguk a Jöde által kiadott „Wegweiser durch die neue Hausmusik“ 1921. című művében, valamint „Die neue Hausmusik“ című gyűjteményes kiadásokban van.

Pataky Mária.

KRITIKA

FILHARMONIAI TÁRSULAT

Monstre filharmoniai hangverseny. A négy tervbevett *monstre* filharmoniai hangverseny közül az *első est* március 4-én folyt le a *Városi Színházban*. A karmesteri emelvényen *Dohnányi* Ernő elnökkarnagy babéros pálcája ívelt. *Beethoven* Egmontnyitánya, a *Kilencedik* és *Mozart* D-dur koronázási koncertje került előadásra, az utóbbi *Tagliafero* Magda zongoraművész nő közreműködésével. A kilencedik szimfónia, minden idők leghatalmasabb zenekari alkotása, *Dohnányi*, az utólérhetetlen *Beethoven*-interpretátor nagyvonalú elgondolásában nem csupán ennek a hangversenynek volt fénypontja, hanem zenei évünknek egyik kimagasló eseményévé vált. *H. G.*

A *nyolcadik bérleti filharmoniai hangverseny* (március 10.) új magyar hegedűművészt adott át a világhírnek, hogy ismételten bizonyíthassa a magyar zeneművészet magasrendűségét. A fiatal mester: *Szentgyörgyi* László, aki pár éve került ki Hubay művészképzőjéből. Neve már jóhangzású, külföldi sikerekkel ékes, de a művészet hiteltelenséget most kapta meg, mikor filharmonikusaink, maga a zenekar, tomboló lelkesedéssel tapsolt az új magyar hegedűművésznak. A magyar hegedűművészet nagy gárdája *Vecsey* Ferencsel kezdődik. Hubay mester örök érdeméért ennek a gárdának nincs párja a világon. És harminc év után a sor nemhogy ritkulna, hanem növekedik

s most, hogy *Szentgyörgyi* László *Paganini* első hegedűversenyét eljátszotta, azt merjük mondani: a magyar hegedűművészet nemes vonala még mindig felfelé ível. *Szentgyörgyi* játéka legrokonabb a *Vecsey* Ferencével. Technikában az abszolút tökéletesség, biztonság és fölény. *Jobban* már nem lehet hegedülni; *szebben?* ... nos, hát *szebben* is csak a legeslegkivételesebbek tudhatnak. Ez a tónus: tömör, fényes és férfias. Drámai erő és lírai báj egyaránt ékesíti. Hegedülésének egyéni, előkelő vonása: a szerénység. Semmi póz. Lényegtisztelet és elmélyedés a szerző gondolataiban: minden vonóhúzásából kitetszik. A suggesztív erő hatását néhol nélkülöztük, de a lélek terebélyesedésével ez is megéri majd. *Szentgyörgyi* beérkezett... előtte a világ.

A filharmoniai hangverseny első száma a háborúban hősi halált halt *Radó* Aladár: *Falu végén* kurta kocsmá című, nagy tehetségre valló szimfonikus költeménye volt, melynek programja *Petőfi* hasonló című közismert költeménye. Külön dicséret illeti filharmonikusainkat, hogy ezt a művet elkallódnak nem engedik.

A műsor zárószáma *Berlioz*: *Fantasztikus szimfóniája* volt. E mű zsenialitásával nem lehet betelni. *Dohnányi* Ernő vezénylése a nagy *Kerner* István halhatatlan interpretációjáig emelkedett. *P. V.*

HANGVERSENYEK

Zenekari hangversenyek

A bécsi filharmonikusok *estje*. *Furtwängler* vezényletével két estén szerepeltek a bécsi filharmonikusok. Az első hangversenyük műsora: *Csajkovszki* hatodik szimfóniája, *Reger* Változatok egy *Mozart*-témára és *Mendelssohn* Szentivánéji álomja, nem elégített ki, túlkönnyű feladat volt. — A második est műsora — *Mozart* ritkán hallott Esz-dur szimfóniája, *Strauss* Richárd „*Don Juan*” szimfonikus költemé-

nye és *Beethoven* Sors (c-moll) szimfóniája — már méltó volt a nagyírú zenekarhoz és zseniális vezéréhez. *Mozart* zenéje úgy hatott, mint mikor az angyal a földre száll, *Strauss* a földről el nem mozdult, míg végül *Beethoven* a földről az égbe emelte hallgatóit. Érdekes volt egymás mellett ez a három zeneköltő. *Mozart* és *Beethoven* olyan friss, mint száz egynéhány évvel ezelőtt. *Strauss* akármilyen erőteljes, sok helyütt költői, már kissé avuló. Pedig a németeknek — már vagy harmincöt év óta —

legnagyobb élő zeneszerzője. Benne valószínűségei Siegfriedet bámulhatunk, aki a wagneri zenét, ezt a mester halálával kettétört Nothung-ot, egyedül tudta a sok meddő utánczó közül egyéni kovácsolni és sajátosan egyéni ízü, mesterien kezelt kifejező nyelvvé fejleszteni. De a Strauss-pátosz nem a wagneri félisten-ideál fenséges légköréből táplálkozik. Bár megtartja a hősi hangot, nyersanyaga mindig polgári, sőt kispolgári atmoszféra. Ő a Nietzschei „Übermensch” zenei kifejezője. *Furtwängler* és zenekara remekelt. *Haics Géza.*

Kamarazenehangversenyek

A *Waldbauer—Kerpely vonósnégyestársaság* március 19-iki hangversenyén értékes magyar újdonságot mutatott be. *Szabados Béla*, koszorús zeneköltőnk, *d-moll vonósnégyesét*, mely a mesternek negyedik kvartettje. Klasszikus kamarazene-formában készült. Tartalma, tárgyköre: az őszinte magyar szív dalolókedve. Célja: a muzsika fenségében való gyönyörködtetés. Négy tételes. Az elsőben rövid, borongós bevezetés után dacos lendületű, magyar-szövési főtémából rövid átvezető rész után a melléktémához jutunk, mely a magyar zenében szokatlan kilencnyolcados üteme mellett is — színmagyar zamatú. A tétel szigorú szonátaformát mutat, végén a lassított és az első hegedű által erősen *rubato* hangoztatott főtéma csendül fel, mint rövid, befejező *coda*. A második tétel gyönyörű, bánatos magyar dal, három, egymástól lényegesen elütő témával. A harmadik tétel *scherzo*. Gyors, itt-ott rohamosan nekilendülő, másutt kedélyesen derűs, frissen perdülő tréfálkozás. A *scherzo* végén a trió motívumának rövid reminiscenciája csendül fel. A negyedik tétel rondó-forma. Egyik motívuma duhaj, cigányos, mely frappáns ellentétként illeszkedik be a tételbe. A gyorsan, lelkesen perdülő tétel az egyik téma augmentált hangjaival zárul.

P. V.

Hegedűkoncertek

Koncz János a legtemperamentumosabb Hubay-tanítvány. Igazi hegedűs-lélek. Minden komoly kultúrája mellett van benne valami a magyar cigány elementáris hangszeres művészetéből. Játékának egyik legfőbb varázsa az érzelmi forróságú, megvesztegetően szép hegedűhang, amiben ma alig akad riválisa. Ezidei, vigadóbeli koncertjén azonban nemcsak a hegedűhang varázsával akart hatni. Tisztán muzikális célkitűzések foglalkoztatták, amit műsorának összeállítására is elárult. Bevezetésül *Hodula István* régebbi keletű, modern irányú,

síma technikával megírt, hatásos szonátáját játszotta. A zongoránál a rokonszenves fiatal szerző ült. A következő számban, *Mozart* hegedűversenyében ritka stílus-hűséggel, az interpretáció teljes formai bevégeztségével hódolt *Mozart* szellemének. *Koncz János* valóban ama kevesek közé tartozik, akik *Mozart* világát egészen magukévá tudják tenni. Ezt külföldi turnéi során a nemzetközi kritika is megállapította róla. Sokoldalúságára vall, hogy a legmodernebb szerzők világában is otthonosan mozog. *Molnár Antal* igen szélesen megformált és újszerű, pompás hegedűhatásokban bővelkedő, frisskeletű koncertdarabjában („Emlékezések”) bámulatos virtuóztatást mutatott. Ez a technikailag rendkívül nehéz, de hálás virtuóz- és színhatásokra való törekvése mellett is emelkedett muzikális tartalmú darab a modern fakturájú hegedű-zongoradarabok gyér irodalmában bizonyára jelentős szerepre hivatott. A műsört lezáró rövidebb számokban *Koncz* hegedűjének töretlen fényét és tónusának meleg zengzetességét élvezhettük. *Hodula István*nal és *Kósa Györggyel*, kiváló kísérelőjével együtt szokatlanul nagy ünnepeltetésben volt része.

F. L.

Juan Manén, korunk egyik legnagyobb hegedűművésze, nálunk még most sem népszerű. A közönség elvárja az előadótól, hogy kedvét keresse, ha egyébbel nem, legalább önreklámmal. *Manén* nem alkuszik: művészi önbecsülése és vallásos komolysága a keresetlen egyszerűség sugárözönével veszi őt körül. Játékát hallgatva, olyan érzés fog el, hogy a fényben úszó hangversenydobogó hamis keret: meglepünk egy embert, amint önfeledten gyónatja önmagát, kényszerítve hegedűjét — lelkének szócsövét — az igazmondásra.

Jacques Thibeaud. Első vonóhúzója azonnal elárulja, hogy mester a javából. Lágy, édesbús, melegen fénylő hangok szárnyalnak keze nyomán. Ahogyan reáhal a hegedűjére, úgy hat, mintha a szívet őrizné benne. *Pugnani*: Prelude- és Allegroját még nem hallott technikai tökélyvel és magával ragadó tűzzel játszotta. Műsorának ez volt a legkiemelkedőbb pontja. *Mozart* D-dur koncertjét franciás finomságérzéssel adta elő, ihletett vonójával szemléletessé tette *Mozart* könnyedségét, gondolatainak tovasuhanó báját és ravogását, de a felszínen túl nem hatolt, ízletőt sem adott a mozarti égi derüből.

Szántó Jenő. A *Komor-féle* zenekar egyik estjén Hubay mester kitűnő tanítványa, *Szántó Jenő* játszotta *Beethoven* hegedűversenyét. Szerény, tartózkodó, komoly muzsikus, de lassan fejlődik. Megvan a le-

hetőség, hogy felszökik az élre s nagyobb dicsőséggel folytatja ott, ahol Telmányi abbahagyta. Töprengései, aggodásai és gyötrelmei lidércként ülik meg vonóját. Minden hang oly szerető marasztalással száll fel hegedűjéből, mintha a szívéből szakadna le. Ha kissé fölszabadul, meleg, boldogan szárnyaló tónussal játszik. Technikája még nem biztos, nem könnyed, néha csaknem dadog a hegedűjén, ez a dadogás azonban a szív remegése: nagyon szépet akar mondani, valami soha nem hallottat, de még nem tudja kifejezni. H. G.

Zongorahangversenyek

Sauer Emil. Törékeny, vézna alakja jóakarató elnézést vált ki az emberből, amikor gyöngéledően a dobogóra lép. Koránál fogva inkább arra szorulna rá — vélhetnénk —, hogy kapjon, ahelyett, hogy adjon. Ez a benyomás azonban csak addig tart, amíg az álöreg *Sauer* a zongorához ül. A hallgatóságon fokozatosan forró vérhullám ömlik végig. Varázsló hatalmába került, aki elzibbasztja akaratát, elvágja gondolatainak fonalát, felkorbácsolja idegeit és a zene hullámaival extázisba rin-

gatja. Tort ül a mulandóság fölött. Játéka fennen hirdeti a lélek halhatatlanságát. Az elragadtatás zabolátlan örömeiben rajtakapjuk magunkat, hogy hallucinálunk: nem hisszük el, hogy a zongora szól, a hangok rohanó árájában úgy érezzük, mi magunk szabadulunk az anyag tömlöcéből, feszegetve a lélek zárait.

Friedmann Ignác a zongoraművészet soffőrje. Száguldó motoreMBER, tüneményes technikájú zongorás, aki márciusi hangversenyén a romanticizmus legédesebb illatú virágait taposta el Rolls-Royce-gépével. *Chopin*, köztük a h-moll szonáta és *Schumann*: Karneválja volt az áldozat. Egy héttel azután zavarta fel a chopini kert derűs csendjét, hogy *Sauer*, a mosolygó örökifjú, térdreereszkedve ezek előtt a gyönyörű virágok előtt, simogatón kitért két karjával magához nyalábolta őket. Ahogyan *Sauer* játszotta a h-moll szonáta fináléját, a halál fekete paripái — érzésünk szerint — a szívünket verdesték patáikkal. *Friedmann* előadásában azonban csupán dobhártyánk remegett és szemünk káprázott, ahogyan kackiásan pirosuló kamáslival elvágattak előttünk a finálé halállovai.

H. G.

TALLÓZÁS

A magyarság szerepe a román színházi és zenei kultúra fejlődésében címen Sulica Szilárdnak, a kitűnő román filológusnak tollából hosszabb értekezés jelent meg a Magyar Szemle októberi számában. A román zenei és színházi élet színes vázolója mellett reánk nézve a magyarországi származású muzikusokról közölt újabb adatok különösen érdekesek. A pozsonyi születésű Herfner József (1795—1865) 1826-ban került Jassyba s ott 1830-ban lett katonakapmeister, 1832-ben pedig a Fouraux testvérek francia színtársulatának dirigense. 1838-ban őrnagyi rangot kapott! A román színpadi zene első művelői közé tartozott. — Flechtenmacher Sándor hegedűművész és zeneszerző brassói szász eredetű családból való. 1823-ban Jassyban született, zenei tanulmányait Bécsben és Párisban végezte, jassyi színházaknak volt karnagya. 1858-ban Bukarestben telepedett le, 1863-ban az akkor alapított konzervatóriumnak lett a hegedűtanára s az maradt 1894-ig. Bukarestben 1898-ban halt meg. Számos román színdarabhoz írt zenét, kiadott egy román nemzeti dalgyűjteményt. — Wachmann János András, kiváló hegedűművész és zeneszerző, Pesten született 1807-ben. Fia-talon került Bukarestbe, ott Müller Tivadar német színtársulatának lett a karnestere s már 1835-ben a Filharmónikus Társaság zeneiskolájának igazgatója. Ez a társaság azonban, intrikák következtében, 1837-ben feloszlott. 1850-ben Caragiale Costache, a román nemzeti színház igazgatója, Wachmann-t társául szerződtette, de 1853-tól kezdve már csak zenei vezetője volt a színháznak. Az 1847-iki bukaresti nagy tűzvész alkalmával összes zenei kéziratát elpusztultak s csak 1851-től kezdve írt művei ismeretesek. Mintegy 70 színházi zeneművet írt. 1856-ban bojári rangot nyert, 1863-ban halt meg. — Fia, Wachmann Ede, Bukarestben született 1836-ban. 1870-től kezdve igazgatója volt a bukaresti konzervatóriumnak, zenetanára volt Carmen Sylvának is. Sulica Szilárd megállapítása szerint a Wachmann-családnak jelentős szerepe volt Románia zenei életének fellendítésében.

*

A cigányzene és a magyar népzene címen dr. Prahács Margit, a Zeneművészeti Főiskola könyvtárosa, cikket írt a Napkelet január elseji számába. A cikk a cigányzenészek körében nagy port vert fel, sőt úgy hírlik, hogy a benne foglalt sértő kitételekért — véleményünk szerint komolytalan és tudománytalan megállapításokért — elégtételt akarnak kérni a bíróságnál (1. Pesti Napló 1930 márc. 2.). A cikk részletes bírálatába itt nem bocsátkozhatunk, de zenetörténetírói kötelességünk, hogy rámutassunk a naiv és jóhiszemű járatlanságból eredő cikknek zavart okozó, káros voltára. Mindenekelőtt: más a vokális magyar muzsika és más az instrumentális magyar zene, azonban az egyik kategória nem zárja ki a másikat. Tehát azon az alapon, hogy „minél egyszerűbb, minél szélesebb ez a dallamvonal, annál magyarabb, a cigányzene a díszítő elemet és a melódiát úgy fonja egybe, hogy egymástól elválaszthatatlan”, az ilyen alapon való osztályozás zenehistoriánkban való járatlanságra vall. Hiszen ezen az alapon egész verbunkosirodalmunkat s az utána következő csárdásirodalmat *nem magyarnak* kellene tekintenünk. Talán mégsem tételezhetjük fel Lavottáról, Csermákról, Rózsavölgyiről, Ruzicska Ignácról, Sárközy Kázmérről, Liszt Jánosról és még sok mult századbéli, ma már elfeledett zeneszerzőnkéről, hogy nem magyar muzsikát írtak volna! A cigányos „glissandok, portamentok, trillák, futamok” stb. miatt még Mosonyi Mihályt is, a mult század második felének ezt a jelentékeny és legmagyarabb szerzőjét, *nem magyarnak* kellene bélyegeznünk. Bővített szekundot és bővített kvartot is eleget találunk nála. *Egyszóval: nemcsak parasztszenéből áll a magyar zene.*

A cikknek jóformán minden mondatához fűzhetnénk reflexiókat, de itt most csupán a történeti fejtegetésekhez akarunk hozzászólni és kénytelenek vagyunk a következőket megjegyezni: 1. Barna Miskára vonatkozólag talán komolyabb forrást is lehetett volna találni, mint amilyen Markó Miklós: *Cigányzenészek Albuma*. 2. Cinka Pannával kapcsolatban „a neki tulajdonított művek hitelességéről” szól a cikkíró, holott

csak — egyetlenegy kompozíció ismeretes Cinka Panna neve alatt. 3. Azt mondja a cikkíró: „Veszedelmes varázserő rejlik ebben a (cigány) muzsikában, elpuhító, paszszív csüggedésbe lankasztó hatásának sok esetben része lehetett abban, hogy a régi jó világban a magyar földbirtokok közül annyi idegen kézre jutott.” Véleményünk szerint veszedelmes — csak az ilyen hangon megírt cikk lehet!

*

Egy lexikon margójára. Még a mult év tavaszán hagyta el a sajtót a több mint 1000 oldalas *Magyar Zsidó Lexikon*. Az előszóbi megtudjuk, hogy a lexikon bámulatos gyorsasággal készült: a szerkesztőség 1927 szeptemberében kezdte el a munkát. Lehet-e megbízható az ilyen gyorsan összecsapott munka? Minden ujságolvasónak még élénk emlékezetében lehet az a pör, melyet egyik vidéki egyetemünknek egy közismerten keresztény tanára indított a lexikon szerkesztője ellen, amiért őt zsidónak megrette. „Hamari munka ritkán jó.”

Mi zenei szempontból akarunk rámutatni — a sok közül néhány példával — arra, milyen megbízhatatlanok ennek a lexikonnak az adatai. Pedig „nagyjából kutató munkát végeztünk” — ezt írja a szerkesztő a kötet előszavában. Nem tudjuk, hol végzett kutatásokat Kristóf Károly, a mű zenei munkatársa (a lexikon szerint költő és zeneíró); mindössze egy cikkében (221. lap) találunk hivatkozást Ság József-re, tehát annak 1879-ben megjelent *Magyar Zenészeti Lexikon*-jára, egyszer pedig Hofecker Imre *A magyar zeneoktatás története* c. brosrájára (488. lap). Álljon itt kapásból néhány név annak illusztrálására, hogy mennyire volt alapos az előszóban emlegetett „kutató munka”.

Alder Vince nem zsidó. Erkel Ferencnek volt sógora. Fia volt Adler György budai székesegyházi karnagy-zeneszerzőnek (1789—1867).

Bognár Ignác (és nem Bogár) nem volt zsidó.

Csillagh Károly nem volt zsidó.

Elbert Imre nem volt zsidó.

Fayl György nem volt zsidó. Nem volt a pozsonyi császári zeneiskola növendéke. Császári zeneiskola — Magyarországon!!! (Ez a téves adat egyébként Ság Zenészeti Lexikonjából való.) Fayl mestere, Klein Henrik, a pozsonyi kir. fő-nemzeti iskolának volt a tanára.

Fligl József nem zsidó.

Fodor József és Fodor Josephine nem volt zsidó. Magyar származásuk is kétséges.

Frank Ignác nem volt zsidó (l. Ság 117. lap).

Gobbi Henrik nem volt zsidó. (Olasz származású, l. Zenelap 1886. 54. lap.)

Klein Henrik nem volt zsidó. Születési helye nem „ismeretlen”, nem Pesten halt meg és nem 1819 márc. 9-én (l. fentebb Fayl Györgynél. Meghalt 1832 aug. 26-án, Pozsonyban).

Lichtenthal Péter nem volt zsidó.

Mihályi Ignác nem volt zsidó. Nem 1879-ben halt meg. (Kalocsai székesegyházi muzsikusk és tanítóképzési tanár volt, meghalt 1886 márc. 10-én, l. Zenelap 1886. 73. lap.)

Müller Adolf nem volt zsidó.

Schodelné Klein Rózi (sic!) nem volt zsidó (l. Benyovszky Károly: A pozsonyi magyar színészet története 1867-ig. Pozsony, 1928.).

barbéli Székely Imre nem volt zsidó.

Várkonyi Béla nem zsidó.

Mutatónak ennyi is elég.

*

Győr zenei élete a szabadságharc alatt és után címen Petz Lajosnak, a Győri Dal- és Zeneegylet elnökének rövid értekezése jelent meg az újonnan megindult Győri Szemle 1930. évi 3. számában. A dolgozat szemelvény a szerzőnek *Győr zenei élete 1497—1926.* című, még ki nem adott művéből, melyet a most megjelent *Zenei Lexikon* 1930-ban megjelent munkának tüntet fel. Feltesszük, hogy a cikk csupán össze nem függő részleteket közöl a kéziratok miből, mert rendszeres feldolgozást a jelzett időből nem találunk benne, így pl. az előttem fekvő bécsi folyóirat idevágó nagy adathalmazából semmit sem találunk felémelve. Hiába keressük a nevezetesebb mozzanatok közül Rózsavölgyi Márknak 1845-i, vagy Goldmark Károlynak 1849-i győri szereplését, stb. Meg kell jegyeznünk, hogy a Bécs várostól nyugatra, keletre kezdetű ének közismert népdal, melynek természetesen a dallamát is ismerjük (l. Gulyás József választát Pitroff Pál cikkére, Irod. tört. Közl. 1927. 120. lap.). Felesleges volt közölni Pákh Károlynak Nemzetörök dalát — melyet egyébként már Szávay Gyula is közölt Győr monografiájában (1896) — ezzel a megokolással, hogy „bár hiányzik hozzá a dallam (!), mégis, mint azon kor eseményeivel kapcsolatban álló, ebbe a keretbe felveendő volt”. A Négy Haimonfi előadása nem 1848 márc. 13-án, hanem 16-án volt (l. Lám Frigyes: *Egy győri polgár a reformkorszakban* 1928. 70. lap.). Egyébként az Ecker-naplók, melyeket Lám ebben a művében publikál, sokkal több és érdekesebb anyagot tartalmaznak, mint ez a jelentéktelen, komolytalan „szemelvény”.

*

Galli-Curci, olasz-amerikai énekesnő, kinek énekhangja gramofonlemezen csodálatos szépségű, nálunk járt s két estén lépett fel a Városi Színházban, nagy csalódást és szégyenteljes művészeti botrányt keltve. Mert Galli-Curcinak hangja nincs, csak volt. Éneklése szánandó vergődés. Más-sal is előfordult már ilyen sajnálatos eset, mikor is művészeti részvétünk nem maradt el s volt érdekemet tisztelve szólunk az egyéni szerencsétlenségről. Galli-Curci esetében azonban megtévesztésnek esett áldozatul közönségünk. A művésznő, a színház s az impresszárió nem valami jóhiszeműen járt el, mikor horribilis pénzt szedtek a jegyekért ilyen levitézlett művészet ellen-értékéül. Amint pedig a becsapás nyilvánvalóvá lett, a felelős tényezők, ahelyett, hogy

szerényen félrevonultak volna, hangosan és méltatlankodva akarták bizonyítani igazukat a közvéleménnyel szemben. Ebből tört ki az az egész országra, Európára, sőt Amerikára is kiterjedő sajtó-botrány, melyet Galli-Curcinak és férjének meggondolatlan nyilatkozatai nagyon elmérgesítettek.

A művésznő nem tudta végigénekelni hirdetett fellépéseit. Elutazott. Jól tette. Nem nehezettelünk rá, pedig megérdemelné; inkább szánakozva nézünk balszerencséje után. A nála felelősebbeket azonban keményen meg kell rónunk, mert a szegény ország szűkös pénzével ilyen meggondolatlanul bántak.

Galli-Curci, a gépzene királynője: itt járt s hogy itt járt, keserű tapasztalattal tett gazdagabbá.

IRODALOM

KÖNYVEK

Liszt pédagogue. Leçons de piano données par Liszt à Mademoiselle Valérie Boissier à Paris en 1832. — Honoré Champion. Páris, 1927. 4°, 99 lap.

Mme Auguste Boissier, a genfi patricius-arisztokrácia ünnepelelt tagja, kitűnő zeneértő volt, maga is komponált. Valérie leányával, a későbbi Agénor de Gasparin grófnéval, 1831—32 telét Párisban töltötte. Egy előkelő szalonban megismerkedett Liszttel, aki, kérésére, meglátogatta a genfi hölgyeket szállásukon. Mme Boissier ekkor arra kérte meg őt, hogy adjon Valérie leányának néhány zongoraórát. Eleinte ki akart térni Liszt ez elől a részére, mondta, igen megtisztelő felszólítás alól; másokat, szerinte jobbkat, ajánlott, végül mégis elfogadta a felszólítást. 28 leckét adott Valérie Boissiernek, amelyeken a fiatal hölgy anyja is résztvett. A leckék után Mme Boissier azon melegében feljegyezte impresszióit.

Megismerjük belőlük először is őt magát, ezt a nagy intelligenciájú, ragyogó műveltségű patricius-asszonyt. Liszt alig volt 21 éves, nagyszerű ígélet volt, semmi több, de Mme Boissier előtt már világos volt, hogy *numen adest*. Szinte domináló erővel érzi meg Liszt nagyságát és mondja el naplójegyzeteiben: „Par excellence elmélyülő, gondolkodó természet; ez a fő egy gondolkodó feje. Bámulatos jelenség, hogy egy 21 éves fiatalember minden szavát megfontolva, átgondolva ejti ki, sohasem csak úgy, a „levegőbe”, mint akárhány ember, mint majdnem minden ember” (27. l.). Másutt: „Liszt romantikus a zenében, nem szereti a formákat, a monoton megszokításokat, egyszóval a túlságosan megszeliidített zenét. A nagy, a széles, a mérhetetlen kell neki, amilyen a feje és lelke. C'est un homme de génie.” (33. l.) „Ő a legteljesebb talantum, a legegészebb, a legtökéletesebb, amit egyáltalában el tudok képzelni.” „Bámulatos ujjak, rendezett és fegyelmezett fő, zseni, lánglélek, igazságosság, természetesség, minden megvan nála és mindennek fölött: *esprit*, jóság és nagy lelki emelkedettség.”

De *életrajzi* adalékoknak is végtelen becsesek a feljegyzések. Látjuk kis lakásában Lisztet, természetes anyjával, aki a kony-

hában foglalatoskodik és gyakran haragos fiára. Szó van Liszt barátairól, társasági sikereiről is. És ki az a fiatal hölgy, aki nemrég ment férjhez s aki ragyog szépsége és bája teljében, ha nem Comtesse d'Agoult, akinek szép nápolyi szemei egy éjje' egészen elbűvölték Lisztet. Igen, Comtesse d'Agoult ő, Liszt első nagy szerelme, Cosima Wagner anyja, Cosimáé, aki Genfben született.

De legbecsesebbek talán zenepedagógiai szempontból Mme Boissier sorai. Liszt zenei ízlésere, technikájára, tanulási módszerére, előadási „trükk”-jeire vonatkozólag szellemes, érdekes és fontos tanácsokat, megjegyzéseket olvasunk. Belőle meg lehetne írni a *Manuel du parfait virtuose*-t. Még a laikus is élvezettel olvassa Liszt finom aperçuit, szakszerű utasításait, amelyek az ujjak testi kultúrájától kezdve a legelvonatibb interpretációs tanácsokig mindenre kiterjeszkednek. De ha kell, szerencsés formulákban is összefoglalja ebbeli mondanivalóit. *Abandon naturel et passion*, ez, szerinte, a főszabály.

Mily öröm is lehetett egy lecke Liszttel! Sokat játszik ő maga, bemutatásul. Aztán magyaráz, hallgat, figyel. De sokszor a leckét Victor Hugo-óda elolvasásával kezdi, vagy Chateaubriandból szavalja el Pascal protraitját és előfordul, hogy a kétórás lecke alatt a tanítvány nem is nyúl a zongorához. De a mester mégis megpendítette a fogékony lélek minden húrját.

Aztán elérkezik az utolsó leckeóra. Megígéri, hogy eljön *Rivage*-ba, a Boissier-család Chambéry melletti *campagne*-ára (ahogy Genfben szerényen nevezik a nagy családok kastélyait). Igen, el fog menni pár év múlva Genfbe, de nem Boissierékhez, hanem tanárnak a konzervatóriumba és egyúttal üt „a retraite romantique” órája, magával viszi Marie de Flavigny-t, d'Agoult grófnét, aki egy soiréen hajnalig beszélgetett vele s aki, mint Mme Boissiernek mondá, egészen elbűvölte őt...

Alfred Boissier, a kitűnő archeológus rendezte sajtó alá nagynénje jegyzeteit és bocsátotta — néhány száz példányban — az

amatőrök kezébe. A nagy gonddal kiállított könyvet Madame Boissiernak portraitja díszíti és a könyvet sokhelyütt megszakítják a szerző zenei példáinak facsimiléi. Könyvárusi fogalomba Honoré Champion csupán néhány példányt hozott. Ez a könyv egyetlen — de nagy hibája.

(Genf.) *Baranyai Zoltán.*

Karl Gustav Fellerer: *Orgel und Orgelmusik, ihre Geschichte.* (Dr. Benno Filser Verlag, Augsburg, 1929.)

Az érdekelte szakemberek szűk körén messze túlhaladó hullámokat vet immár a modern orgonaépítés problematikája. Minduntalan felvetődik a barokk-orgonaideál utánzásának, a francia és német orgonatípus rivalizálásának, a modern mechanizmus sokféle zeneietlen túltengésének sok kérdése és a szélesebb zenészpublikum jóformán tájkozatlanul áll mindezzel szemben, nem tudván mire vélni azt a sok izgalmas vitát és kísérletet, amely a hangszerek királynője körül folyik. Amilyen szép és fenséges hangszer az orgona, annyira hozzáférhetetlen is. Hangzása megfog és lenyűgöz, értékelése ennél fogva aránylag kevés embernek sikerül. Ismerek általánosan tisztelt és becsült zenekritikusokat, főiskolai tanárokat, magas egyházi funkcionáriusokat, akik teljes értetlenséggel állanak az orgonával szemben, vagy mindentől elvannak ragadtatva, ami orgonaszó. Nem ismerik a hangszer lehetőségeit és szellemét, tehát — a sok rossz produkció hallása alapján — elvetik a hangszert, vagy — a történelmi és liturgikus patina és a hangzás elemi hatássósága alapján — rajonganak érte — kritika nélkül.

E könyvrecenzió keretében nehéz általánosan érthető képet adni a mai orgona ellen felhozott kifogásokról és arról az ideális új orgonatípusról, amely a modern vívmányokból csak azt tartja meg, ami az orgona fénykorának, Bach idejének lehetőségeit nem gáncsolja el. Röviden: a túlságos dinamikus hatások lefaragása, az orkeszterszerűség feladása a jellegzetes és tiszta hangszínek kedvéért, a merev hangadás precizitásának feláldozása a hangzás bársonyosságáért, a regisztráció karakteressége és a felesleges, bombasztikus méreteknek józan mértékre való leszállítása: ezek a célok azok, amelyeket a modern irány maga elé tűzött. Hanns Henny Jahnn kezdeményezésére orgonisták és tudósok, zeneszerzők és konstruktőrök közreműködésével folyik a munka: régi orgonák ismertetése és restaurálása, új művek építése a régi diszpozíciók alapján tanulmányozás céljából és irodalmi munkásság, amelyben a mi Geyer Józsefünknek is szerepe van.

Ilyen körülmények között a münsteri egyetem fiatal magántanárának elég nép-

szerűen tartott könyve tényleg nagy hézagot pótol. A 120 kisoldalas szövegrész szűk keretei között megismertet azokkal az elvekkel és szellemi áramlatokkal, amelyek a hangszer és az illető zeneirodalom jellegét, szerepét és formáját megszabják. Az egyes korok ideális hangzástípusát és a hangszer technikáját, szerepét és visszahatását az egész zenei életre, a főbb és jellegzetesebb fejlődésmomentumok és időpontok kiemelésével egész széles szellemtörténeti alapon tárja fel. Aki néhány könnyen elsajátítható szakkifejezéstől nem riad vissza, az nemcsak a mai vitakérdések lényegébe nyer betekintést, hanem megérti a hangszer fejlődésének egész logikáját, az orgonazene sorának és értékelésének sokszerű hullámzását és szempontokat nyer az orgona, orgonazene és orgonázás értéséhez és értékeléséhez.

Hangsúlyozom: 120 kis oldalon nem lehet kimerítő forrásmunkát adni. De áttekintést és a főbb vonalak tiszta rajzát adja Fellerer, ami bevezetésül és tájékoztatásul több és jobb, mint a részletek akármilyen gazdag és alapos összehordása. A könyv függeléke már a szakembernek is csemege: 1596-tól 1929-ig huszonhat, egy bizonyos korra vagy kultúrkörre jellemző hangszer diszpozícióját, tervét adja, a grüningeri vártemplom régi hangszerétől a barcelonai világkiállítás orgonájáig és a berlini új nagy mozik oskalydjéig és wurlitzeréig.

A szépen kiállított kötetet melegen ajánlhatom minden érdeklődőnek. G. O.

Ráth-Véghné Zipernovsky Mária: *Hogyan tanítsunk hegedűlni kezdőket?* Rózsavölgyi és Társa kiadása, Budapest, 1930. 8°, 32 lap.

Ez a kitűnő gyakorlati érzékkel megírt mű kiterjeszkedik mindazokra a problémákra, melyek a kezdeti tanítás során felmerülhetnek. Kizárólag tapasztalati alapon halad: elméletek helyett csupa praktikumot nyújt. A kezdet rendkívüli fontosságát hangsúlyozza és abból indul ki, hogy a rosszul megalapozott játéku tanuló, ha eredményt nem ér el, előbb-utóbb elveszti kedvét, akár még a kontár-tanító keze alatt, akár később, ha a szakszerű javító munka szigorú követelményei riasztják el a továbbtanulástól.

A helyes tartás-beállítás, észszerű hangszerkezelés elengedhetetlen követelményei a jó hang létrehozásának. A hangszerkezelés mozgásbeli funkcióinak törvényszerűségeit éppen ezért csak a valódi szakember ismerheti: a pedagógus-tanár, aki maga is teljesen ura hangszerének. A hegedűjáték elsajátításához esztendők kellenek és nem 3—4 év, hanem 10—12 esztendő; minden esztendő meghozza a maga új problémáját. Nem tudhat hegedűt tanítani még kezdőknek sem az, aki csak

néhány évig tanult hegedülni, mert technikai ismeretei házagosak és észre sem veszi azt az „eredményt”, hogy tanítványa

mozgásbeli funkcióinak megoldásai olyanok, hogy azok a felsőbb oktatás szempontjából már eleve hasznavetetlenek.

Sz. E.

LAPSZEMLE

Anbruch (február). „Az opera úgynevezett kríziséről.” — *Paul Stefan*: A stúdió. Nincs operakrízis, csak a hallgatóság csökken a gazdasági viszonyok miatt. Új művek előadására tanulmányi színházegyütteseket kellene szervezni, amelyek a művekkel utazhatnának. Ilymódon nem kockáztatnák drága bemutatókkal a színházak anyagi egyensúlyát. — *Viktor Ullmann*: Alban Berg. — *Alban Berg*: Wozzeck.

Auftakt (február). *Fritz Böhme*: A tánc és kialakítói (folyt.): A modern táncmozgalom vezetőiről. Jellemzi Impekoven, Edith von Schrenk, Valeska Gert, Laban, Mary Wigman művészetét. — *Hans Költzsch*: Az operett. A műfaj jövője attól függ, hogy ismét zárt színpadi forma lesz-e és nem cirkusz, tánc, privát spekuláció- és kasszadarab. Mindenekelőtt azonban a sematikus, sablonos milióból vissza kell térnie az élet örök és el nem koptatható tarkaságához és sokféleségéhez.

Die Musik (február). *Karl Flesch*: Új tanulmányi anyag hegedűre. Havemann, Haba, Jacobsen és Meyer-Raubinek új pedagógiai munkáinak kritikája. — *Paul Bekker*: Opera és operaszínház. — *Alfred Baresel*: A jazz formulái. A modern slágerzene „nyelvtana”. — *Robert Sondheimer*: Gustav Mahler és Carl Loewe. Kimutat bizonyos stílári hasonlatosságokat a melódikus invencióban és a harmóniafűzésben a két mester között.

Melos (február). A folyóirat tízéves fennállása alkalmából szemelvényeket közöl Busoni, Schönberg, Bartók, stb. régebbi cikkeiből.

Zeitschrift für Musikwissenschaft (február). *Anton Maria Michalitschke*: A menzurális kótairás keletkezéséről és korai fejlődéséről. — *Eduard Beninger*: Zongoraművek kiadási módja. — *Anton Bauer*: Hatvan bajor tánc.

La Revue Musicale (február). *Thérèse Lavauden*: A humor Debussy műveiben. — *Hevesy Andor*: Cesare Galeotti. — *J. G. Prodhomme*: A Parfaict-testvérek. A kiváló XVIII. századbeli francia színház-történészek életrajza és működése.

Revue de Musicologie (február). *Georges de Saint-Foix*: Boccherini levelezése Ignace Pleyel-el. — *G. Thibault*: Két zenekiadói katalógus: Vincenti és Gardane velencei zenekiadók katalógusa 1591-ből (folyt.). — *Herbert Priehle*: Esztétikai elemek az antik vokális művészetben. — *J. G. Prodhomme*: Beethoven egy dala és egy szonátája. A „Wachtelschlag” és az Op. 31. no. 3. rokonságáról.

Musica d'oggi (február). *Andrea della Corte*: Megjegyzések Verdi operáiról. (I.) „La forza del destino”: Néhány új dokumentum a mű keletkezésére stb. vonatkozólag. — *Antonio Casellati*: A velencei „Benedetto Marcello”-konzervatórium. — *Salvino Chiereghin*: Frescobaldi.

Rivista Musicale Italiana (január—március). *Julien Tiersot*: Zenész-levelek. Berlioz levelezéséből. Thomas Balakirev levelei. — *Salvino Chiereghin*: Zarlino. A nagy velencei teoritikus életrajzának első fejezete (folyt.). — *Cordero di Pamparato*: Gaetano Pugnani torinói hegedűművész. Első része az alapos életrajznak (folyt.). — *J. C. Hol*: Horatio Vecchi. Adalék életrajzához és jellemzése egyéni vonásokban gazdag művészetének. — *Alberto Cametti*: A magánzeneoktatás a XVI. század végén. (G. B. Naunini és Domenico Allegri). — *Ettore Desderi*: A zene aktuális irányai (folyt.).

The Chesterian (január—február). *Joaquín Uin*: Antonio Soler bicentennáriuma. D. Scarlatti jelentős spanyol tanítványának művészi portréja.

The Musical Times (február). *Hubert Y. Foss*: Herbert Howell. — *Rutland Boughton*: A művészlélek lázadása (folyt.).

FIGYELO

Fráter Loránd meghalt. Fráter Loránd, a közkedvelt kiváló nótaköltő, március 12-én rövid betegség után elhunyt. Temetésén a zenevilág és az egész előkelő magyar társadalom részt vett. Koporsóját szülőfalujába, Ersemlyenbe vitték s az ottani családi kriptában helyezték örök nyugalomra.

Fráter Loránd mai értelemben vett tanult zenész nem volt, de igen jól hegedült s dalait maga énekelte. Kiváló előadó volt. Tősgyökeres magyar dalénekes, aki muzsikánk faji sajátosságait művészi magaslaton tudta bemutatni. Elt-halt a szép nótáért és a jó nótázásért. Mint szerző elég termékeny. Több gyönyörűséges dala él a magyar ajkakon s díszíti a magyar nóta csodálatosan gazdag kertjét.

A berlini operáknak az évad hátralevő részében még számos bemutatójuk lesz. Milhaud „Kolumbusz Kristóf”-ja, Berlioz egy estére összevont „Trójaiak”-ja az egyik, Krenek „Orestes élete” és a három Schönberg-opera a másik állami operában, Max Brand „Maschinist Hopkins”-ja és Wellesz „Opferung der Gefangenen”-je és „Alkestis”-e a városi operában kerülnek színre.

A Scala legközelebbi újdonsága április folyamán Mario Castelnuovo-Tedesco „Bacchus Toszkánában” című operája.

A baden-badeni ünnepeket át-helyezik Berlinbe. Az idei program „Neue Musik Berlin 1930” címmel házi-zenét, pedagógikus zenét, rádiózenét és színpadi zenét foglal magában. Felvilágosítást ad: Neue Musik 1930, Rundfunkversuchsstelle, Berlin—Charlottenburg, Fasanenstr. 1.

Poulenc zongoraversenyt fejezett be és hegedűszonátát ír.

Conrad Ansoerge, a legkiválóbb német Beethoven-interprettorok egyike, Liszt egy késői tanítványa, meghalt.

Február 14-én volt az első német rádióközvetítés Amerika számára a lipcei állomásról. Strauss „Don Juan”-ja és Reger „Böcklin-szvit”-je volt műsoron.

Az idei Bach-ünnepség október 4—6-án lesz Kielben.

Hamilton Forest amerikai zeneszerző operát ír Dumas „Kaméliás hölgy”-éből.

Ermanno Wolf-Ferrari befejezte új vígoperáját, amelynek szövegét Mario

Ghisalberti írta Goldoni „A ravasz özvegy” című vígjátéka alapján.

Julius Weismann operát írt Strindberg „Kisértetek”-jére.

Auber hátrahagyott operáját bemutatja a berlini városi operaház.

Németországban 1928-ban 7987 zenedarab jelent meg (1925-ben csak 5636). A komoly és a könnyű zene aránya is megjavult. 1928-ban az első csoportra 3207, a másodikra 4780 darab esett (1925-ben 1872 : 3774).

Wagner elkallódott „Rule Britannia”-nyitányát megtalálták Thomas volt liverpooli karmester könyvtárában. A kézirat 41 oldalt tartalmaz és Königsbergben, 1837 március 15-éről van keltezte.

1390 nyarán Laxenburgban és Salzburgban nemzetközi zenei kurzusok lesznek. Laxenburgban július 1-től augusztus 15-ig Cl. Krauss, Krenek, Kresz, Grümmer, stb. tanítanak zeneszerzést, hegedűt, csellót, gembát, kamarazenét és egyéb tárgyakat. Salzburgban pedig július 5-től szeptember 5-ig karmestertanfolyam lesz Gümmer, Krauss, Paumgartner, Schalk és Bruno Walter vezetése alatt.

Joseph Rosenstock, a newyorki Metropolitan eddigi dirigense, a mannheimi nemzeti színház főigazgatója lett.

Hindemith hangversenydarabot írt brácsára és kamarazenekarra. A művet Furtwängler és a szerző fogja bemutatni Hamburgban.

Hans Pfitzner „A sötét birodalom” címmel kórusfantáziát írt zenekarra, orgonával, szoprán- és bariton szóval.

A párisi Opéra Comique bemutatja Roland-Manuel „Le diable amoureux” című vígoperáját. Ugyanott egy este két, Molière műveiből írt librettóra készült opera kerül első előadásra: Max d'Ollone „Georges Dandin”-ja és Omer Letorey „Le Sicilien”-je.

3,000.000-nál több előfizetője van a német rádióállomásoknak. A 10 állomás összesen kb. 30.000.000 márka évi büdzsével dolgozik.

Pikéthy Tibor váci székesegyházi karnagynak, a magyar egyházi zene kitudó művelőjének, Tu es Petrus c. vegyeskarral és orgonára írt művét a regensburgi Coppel-rath-cég elfogadta kiadásra.

1. TURANDOT, lírai zenedráma 3 felvonásban.

Szövegét írta: *G. Adami* és *R. Simoni*. Zenéjét szerezte: *G. Puccini*. Fordította: *Lányi Viktor*.

2. FALSTAFF, vígopera 3 felvonásban.

Szövegét írta: *A. Boito*.

Zenéjét szerezte: *G. Verdi*.

Fordította: *Lányi Viktor*.

3. FARSANGI LAKODALOM, vígopera 3 felvonásban.

Szövegét írta: *Vajda Ernő*. Zenéjét szerezte: *Poldini Ede*.

4. CSELRE-CSELT, vígopera 1 felvonásban.

Szövegét írta: *J. F. Castelli*. Modern színre alkalmazta: *dr. Robert Hirschfeld*. Fordította: *Harsányi Zsolt*.

Zenéjét szerezte: *Schubert*.

MÚZSA CSÓKJA, balett (Moments musicaux) 1 felvonásban.

Meséjét írta: *Dohnányi-Galafres Elza*. Hangszerelte *Schubert* zongoraműveiből *Dohnányi Ernő*.

5. FIGARO HÁZASÁGA, vígopera 4 felvonásban.

— Szövegét írta: *Lorenzo da Ponte*, németre átdolgozta: *Levi Hermann*. Fordította: *Vidor Dezső*. Zenéjét írta: *Mozart*.

6. SZOKTETÉS A SZERÁLYBÓL, énekesjáték 3 felvonásban.

— Szövegét *Bretzner K. F.* után szabadon átdolgozta *ifj. Stefani*. Fordította *Hevesi Sándor*. Zenéjét szerezte *Mozart*.

7. A TENOR, vígopera 3 felvonásban.

Szövegét írta: *Goth Ernő*. Zenéjét szerezte: *Dohnányi Ernő*. Fordította: *Harsányi Zsolt*.

8. A VÉGZET HATALMA, opera 4 felvonásban.

Zenéjét írta: *G. Verdi*. — Szövegét *F. M. Piave* olasz eredetije után átdolgozta: *F. Werfel*. Fordította: *Lányi Viktor*.

9. FRANCESCA DA RIMINI, G. d'Annunzio tragédiája 4 felvonásban.

Operaszöveggé átdolgozta: *T. Ricordi*. Zenéjét írta: *R. Zandonai*. Olaszból fordította: *Lányi Viktor*.

10. AVARÁZSFUVOLA, dalmű 2 felvonásban.

Szövegét írta: *Schikaneder Emanuel*. Németből fordította: *Harsányi Zsolt*. Zenéjét szerezte: *Mozart*.

11. A TRUBADUR, opera négy szakaszban, nyolc képből.

Szövegét írta: *Salvadore Cammerano*. Olaszból fordította: *Hevesi Sándor*. Zenéjét szerezte: *Giuseppe Verdi*.

12. A HEGYEK ALJÁN, zenedráma egy előjátékban és 2 felvonásban.

— *Guimera A.* nyomán írta: *Lothar Rezső*. Fordította: *Várady Sándor*. Zenéjét szerezte: *D'Albert Jenő*.

A
MAGYAR
KIR.
OPERAHÁZ
SZÖVEG-
KÖNYVEI

RÁDIÓHALLGATÓK-
NAK IS
NÉLKÜLÖZHETETLEN

AZ EGYES FÜZETEK
ÁRA

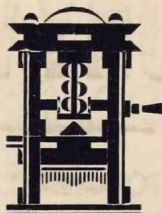
1 PENGŐ

KAPHATÓ MINDEN KÖNYV-
KERESKEDÉSBN ÉS
A KIADÓNÁL

Kiadja:

CSÁTHY FERENC egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat rt. Debrecen

Fiókja: Budapest, I. kerület, Krisztina-körút 133. szám. Telefonszám: Krisztina 509-24.

STÁDIUM
SAJTÓVÁLLALAT RT
BUDAPEST VI,
RÓZSA-U.

MUZSIKA

ZENEMŰVÉSZETI
ZENETUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYÓIRAT

~ 1930 ~

**HEGEDŰ, VIOLA, CELLÓ
ÉS ALKATRÉSZEI, KVINTTISZTA HÚROK
TÓTH (KOMÁROMY ÉS TÓTH)
MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐNÉL
HITE'S SZAKÉRTŐ**

BUDAPEST, V., KOSSUTH LAJOS-UTCA 10. SZÁM

**ELSŐRANGÚ
MŰVÉSZHEGEDŰ-ÉPÍTŐ
MŰTEREM**

Csere, vétel, becslés, művészi javítás. Kedvező fizetési feltételek. Prospektus díjtalan. *Általam épített hegedűn nagyobb számú hegedűművész és tanár hangversenyzik. Párisi nemzetközi hegedűversenyen 23*

hegedűből 13 — *genfi* 51 hegedűből 38 darabot — *Budapest* az összes magyar, olasz, német, francia régi hegedűket legyőztem. Aranyérmek síb. ki-tüntetések. Az 1928. évi aranykoszorús mester, versenyen zsűri tag. Magyar királyi I-ső honvéd, magyar királyi folyamórség zenekar, székesfevárosi zenetanfolyam, zeneiskolák, síb. szállításja. Nemlétező hangfokozó gerendáról díjtalan tájékoztatás.

ALAPITVA 1899. ÉVBEN.

Külföldi világmárkás zongorák legdúsabb választékban — Részlet

Legújabb zenekari és jazz-hangszerek

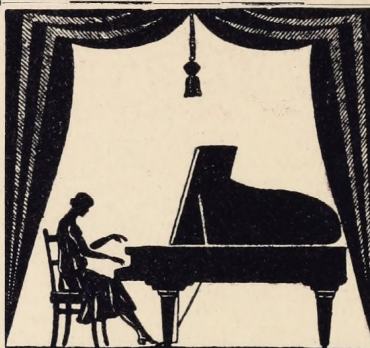
Élőhang — Pathé — Olotonál — Beszélőgép

BUDAPEST, VII., RAKÓCZI-ÚT 60. (Saját palota)

TELEFONSZÁM: 811-36

V., DOROTTYA-UTCA 7
(HITELBANK-PALOTA)
MAGYARORSZÁG
LEGRÉGIBB ÉS
LEGLŐKELŐBB
ZONGORATERME

KOLCSONZÉS, HANGOLÁS, JAVÍTÁS

**CHMEL
ZONGORATEREM**

ALAPÍTOTT 1835. ÉVBEN

VEZÉRKÉPVISELETEK:
BECHSTEIN, BOSEN-
DORFER, GROTRIAN-
STEINWEG, PROKSCH,
STECK, SCHIEDMAYER
ÉS MUSICA

KEDVEZŐ FIZETÉSI FELTÉTELEK

RENDKIVÜLI KEDVEZMÉNY

A LEGSZEBB MAGYAR AJÁNDÉKKÖNYV

**BEETHOVEN
ÉS A MAGYAROK**

A „MUZSIKA”
ELŐFIZETŐINEK
ÉS AZ ISKOLÁKNAK
TIZENÖT PENGŐ

ÍRTA

DAPP VIKTOR

HARMINC KÉPPEL ÉS MELLÉKLETTEL, MÁSFÉL-
SZÁZ OLDAL MŰNYOMÓPADÍRON, DÍSZESEN
BEKÖTVE, 30 PENGŐ.

MEGRENDELHETŐ A „MUZSIKA” KIADÓHIVATALBAN (BUDAPEST, IX., LÓNYAY-UTCA 36. SZÁM). A KÖTETET UTÁNVÉTELLEL KÜLDJÜK MEG. POSTAPORTÓT NEM SZÁMÍTUNK FEL

TARTALOM

	Lap
<i>Papp Viktor</i> : Goldmark Károly	141
<i>Hammerschlag János</i> : Goldmark az európai zenében	144
<i>Molnár Jenő Antal</i> : Goldmark Károly operái	146
<i>Meszlényi Róbert</i> : A Zeneművészeti Főiskola Goldmark-kéziratai	154
<i>Fábián László</i> : Az olasz zene új irányai	158
<i>Rexa Dezső</i> : A Nemzeti Színház operai előadásainak előzményei	169
<i>Hárich János</i> : Werner Gergely József	180

KRITIKA

<i>Fábián László és Haics Géza</i> írásai	189
---	-----

TALLÓZÁS

ADATTÁR

<i>Major Ervin</i> : Rubinstein első hangversenye Pesten 1842-ben	195
<i>Gárdonyi Zoltán</i> : Böhm József zenei vállalkozásai	196
<i>Diósszilágyi Sámuel</i> : Reményi Ede mint csizmadia	200

IRODALOM

Könyvek. Lapszemle	203
------------------------------	-----

A NEMZETI MÚZEUM ZENEI OSZTÁLYÁNAK
KOZLÉSEI

FIGYELŐ

MUZSIKA

MUZSIKA

Ungarische musikalische Rundschau

Redaktion und Administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Revue musicale hongroise

Redaction et administration:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Hungarian musical review

Editorial and publishing offices:
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

MUZSIKA

Rivista musicale ungherese

Redazione ed amministrazione
BUDAPEST, IX., LÖNYAY-UTCA 36

INHALT:

Viktor Papp: Karl Goldmark. Eine aesthetische Würdigung Goldmarks im Rahmen der ungarischen Musikgeschichte.

Hans Hammerschlag: Goldmark in der europäischen Musik. — Der Autor untersucht die Rolle Goldmarks in der musikalischen Evolution des ausklingenden XIX-ten Jahrhunderts und stellt fest, dass das Originelle in der Goldmarkschen Farbe auch im Zeitalter Debussy's und Stravinsky's weiterleuchtet und dass eine aesthetische Wertung diesem ungarischen Meister der Melodik wohl zwischen Tschai-kowsky und Saint-Saëns seinen Platz anweisen wird.

Anton Eugen Molnár: Die Opern Karl Goldmarks. — Nach der „Königin von Saba“ schrieb Goldmark noch fünf Opern; die Bedeutung derselben vom Standpunkt der musikalischen Entwicklung des Komponisten. Der Autor sucht zu ergründen, weshalb der Erfolg dieser Opern weit hinter dem der „Königin von Saba“ zurückblieb.

Robert Meszlényi: Die Goldmark-Manuskripte der kön. ung. Hochschule für Musik.

Ladislaus Fábíán: Die neuen Richtungen der italienischen Musik. (Casella, Malipiero und ihre Schule). — Situationsbild der italienischen Musik in der Zeit

CONTENU:

Victor Papp: Charles Goldmark. — Estimation esthétique de Goldmark dans ses relations avec l'histoire de la musique hongroise.

Jean Hammerschlag: Goldmark dans l'histoire de la musique européenne. — L'auteur examine le rôle de Goldmark dans l'évolution musicale du fin de siècle; il constate que l'originalité de la couleur Goldmarkienne luit invariablement dans l'ère de Debussy et de Stravinsky et que la place de Goldmark sera près de Tschai-kowsky et de Saint-Saëns.

Antoine Eugène Molnár: Les opéras de Goldmark. — Après „La Reine de Saba“ Goldmark avait écrit encore cinq opéras; leur importance en ce qui concerne le développement musical du compositeur. L'auteur cherche à découvrir pourquoi ces opéras avaient si peu de succès.

Robert Meszlényi: Les manuscrits de Goldmark à l'Académie de Musique.

Ladislaus Fábíán: Les tendances nouvelles de la musique italienne. (Casella, Malipiero et leurs écoles). — La situation générale de la musique italienne dans l'époque 1870—1910. La prédominance de la musique de scène. Les premières tentatives d'une nouvelle orientation sous l'influence de la musique à programme allemande. (Orefice, Sinigaglia,

1870—1910: Prädominanz der Opernmusik. Die ersten Zeichen einer Neuorientierung unter dem Einflusse der deutschen Programmmusik. (Orefice, Sinigaglia, Martucci, Sgambatti, Bossi, Longo, etc.) Debussy und die jungitalienische Schule. Parallele Erscheinungen im ungarischen Musikleben in Bezug auf Debussy. Das Entscheidende im Werk Casella's und Malipero's. Ihr Ideal: eine nationalistiche italienische Musik im Sinne der grossen alten Meister Italiens, Verneinung der oft ganz seichten und falsch-pathetischen Opernmusik des XIX. Jahrhunderts. Verknüpfung der altklassischen italienischen Musiktradition mit den Errungenschaften der neuesten Musikentwicklung etc. Die markantesten Köpfe: Casella und Malipero. Beitrag des Faschismus zum Siege der neuen Musikrichtung. Dank der künstlerischen Kraft und führerischen Energie eines Casella's und eines Malipero's, hat die neue italienische Musik bereits einen hervorragenden Platz in der Entwicklung der modernen Musik.

Johann Hárigh: Josef Gregor Werner, der Vorgänger Haydn's im Esterházy'schen Hofe.

Desider Rexa: Die Antecedentien der Operaufführungen am Nationaltheater in Budapest.

Kritik:

Konzertberichte von Ladislaus Fábán und Géza Haics.

Miscellen.

Musikwissenschaftliche Mitteilungen:

Ervin Major: Rubinstein's erstes Pester Konzert im Jahre 1842.

Zoltán Gárdonyi: Musikalische Unternehmungen von Josef Böhm.

Samuel Diósszilágyi: Eduard Reményi als Schuhmacher.

Literatur:

Bücher, Zeitschriftenschau.

Mitteilungen der Musikabteilung des National-Museums.

Kleinere Nachrichten.

Martucci, Sgambati, Bossi, Longo etc.) Debussy et la jeune génération italienne. Parallélisme entre la vie musicale en Italie et celle en Hongrie quant à l'influence de Debussy. L'oeuvre décisive de Casella et de Malipero. Leurs idéales: une musique nationale s'attachant aux anciens grands-maîtres italiens, négation de la musique de scène italienne, souvent plate et d'un pathos factice du XIX. siècle, correspondance entre la tradition classique et les innovations de la musique contemporaine etc. Les chefs de la nouvelle école: Casella et Malipero. Le rôle du mouvement fasciste dans l'appréciation de la nouvelle musique italienne. Grâce à Casella et Malipero la musique italienne occupe maintenant une place considérable dans le mouvement de la musique moderne.

Jean Hárigh: Joseph Grégoire Werner, le prédécesseur de Haydn.

Desidère Rexa: Les antécédants des représentations d'opéras au Théâtre National à Budapest.

Critique:

Référés de Ladislaus Fábán et de Géza Haics.

Miscellanées.

Publications de science musicale:

Ervin Major: Le premier concert de Rubinstein à Pest en 1842.

Zoltán Gárdonyi: Entreprises musicales de Josef Böhm.

Samuel Diósszilágyi: Edouard Reményi cordonnier.

Littérature:

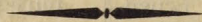
Livres, Périodiques.

Communications de la Section de Musique du Musée National.

Notes.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Egész évre	-----	20 pengő
Félévre	-----	10 „
Egyes szám ára	-----	2.50 „

A „MUZSIKA“
MEGJELENIK HAVONTA EGYSZER

MUZSIKA

ZENEMŰVÉSZETI
ZENETUDOMÁNYI
ÉS ZENEKRITIKAI
FOLYÓIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ ~
PAPP VIKTOR ~

BUDAPEST, IX., LÓNYAY-UTCA 36. SZÁM

TELEFON:
AUTOMATA 861 – 44

GOLDMARK KÁROLY

Évezredekken át bolyongva szálldosó, messze, idegenben fakadt, buja melódia-vonal teljesedett be, mikor száz évvel ezelőtt Goldmark Károly magyar földön megszületett. Keletről indult el, perzselte az égető nap, verte a hideg eső, fújta a sikongó szél, vitte országok, világrészek felett, körülsimogatta a pálmák törzsét, belekapaszkodott a virágzó fák csilingelő sátrába, aztán bujdokolt tovább-tovább, nekiütődött a hegyeknek, végigpreckelt tavak s tengerek tükrös felszínén, méhek-től zsbongó virágos rét danájában új erőre kapott, jégeső szétszaggatta, villám tüze összeforrasztotta, szállt, amerre sorsa vitte, a Kárpátok tetejét megsüvegelve repülte át, Tiszán, Dunán hajlékonyan ugrott keresztül s a gyönyörű Balaton egyik csücskében a Magyar Helikon városának humuszába esett, ahol megtermékenyülve, egy szegény zsidó kántor fiának költői lelkében kiénekelte hosszú, színes életének teljes pompáját.

Ezen a bizonytalan úton Goldmark zenetörténeti helyének keresgélésekor az előzményeket, a gyökereket, az előfutárokat ki tudná megtalálni? Halévy, Offenbach, Meyerbeer, Mendelssohn, Rubinstein járt valamikor e fantasztikus világ egyik-másik szakaszán, de az ősi vándor, aki Judea lelkét kendőzetlen nyíltsággal énekelte ki, — egyedül Goldmark Károly. Ebben rejlik művészetének nagysága, zenetörténeti jelentőségének kivételessége és körülhatárolt egyénisége. Mások fajiságuk művészeti értékeit nemzetközi köntösben mutatták meg, — ő az anyanyelvén, egyenesen, őszintén beszélt s elkápráztatott mindenkit zenéjének orientális zamatával, megvesztegető mesehangulatával, pompázó szertartásosságának hódító, nehéz illatával.

Goldmarknak elődje sem volt, utódja sincs. Művészete külön utakon jár. Elmondhatta volna magáról Ady szavait:

*Sem utódja, sem boldog őse
Nem vagyok senkinek.*

„Lidérces, messze fény“ volt, mely a Balaton zombékjain villódzva, a kópapírra maradandó mesterműveket rajzolt. Goldmark idejéből, a tizenkilencedik század második feléből három mestert ismerünk, aki önmagának őse: Erkel, Smetana és Bizet. Különös zenei fuvallat járhatott akkor Európa felett, mely megteremtette a *Bánk bán*-t, a *Carmen*-t és a *Sába királynője*-t. E két utóbbinak egyazon esztendőben volt a bemutatója (1875). Erkel jó negyedszázaddal előbb alkotta meg a magyar nemzeti operát. Goldmark ismerte Erkel műveit, mint zenekari muzsikus játszotta is, vajjon nem lehetne-e a *Bánk bán*-ban impulzust keresni a

Sakuntala-hoz, vagy a *Sábá*-hoz? De a tudomány nem erőszakoskodhat. Azt kell elfogadnunk, amit Goldmark önmagáról írt:

— Nem tudtam előljárni, nem akartam másokkal menni, tehát magamban maradtam.

Így lett Goldmark a zenei horizont egyik olyan álló csillaga, melynek nincsenek bolygói.

Milyen zene zeng ezen a plánétán? Másvilági, elvont, messziről szűrődő, bűbájos muzsika. Olyan, mint a balzsam, mely szerelemtől lángoló szív sebéit enyhíti. Olyan, mint a tömjén és hangglória, mely bibliai alakok lépte nyomán jár. Ezer változatú orgona, melynek sípjai libánoni cédrusfából valók. Goldmark mondja emlékiratában, hogy apja s nagyapja, a galíciai selyemkereskedő, nap-hosszat csodálatos melódiákat énekelte. A kisfiú lesve figyelte a százados, talán évezredek dalokat s beszívta magába. A *Sábá*-t alighanem három Goldmark írta: nagyapa, apa és fiú.

— Ha édesapám félannyi zenét tudott volna, mint én, a világ legnagyobb zeneköltője lett volna — olvassuk az emlékiratban. Ez a zene olyan messziről jött, olyan távolról indult, hogy az élet realitásai iránt csak közömbös lehetett. Ilyen zenei nyelven csak örök emberi meséket lehet dalolni, olyan történeteket, amelyek távoli köd ül. Ez a zene perspektívában már alig mutat vonalakat. Mindig színekben zeng. Nem rajzolja, hanem színezi a képeket. Goldmark a zenei formák összetartó erejét ismeri, stílusának jellegzetes trioláit, szinkópáit, szekvenciáit — mint díszítő sallangot — mindenütt megtaláljuk, de nem vonalban, hanem színben gondolkodik. Festékes ecsetjét többre becsüli, mint az arányos kompozíciót. Klasszikus színező és a legdúsabban színező: neoklasszikus. Ezt a kvalitását az impresszionista Debussy is megirigyelhetné. De míg Debussy orchideakertben sétált, Goldmark pálmafák közt álmodozott. Debussy a hangfolt, Goldmark a hangszín költője. Beethoven zenei formáinak kereteibe ilyen színes vásznat nem festettek. Goldmark művészeti tízparancsolata a melódia volt, melyet a muzsika égő csipkebokrának fényébe mártott.

*

Goldmarkot zenetörténeti magaslatra nagyban segítették magyar vonatkozásai. Ezek a vonatkozások inkább földünk, mint szellemünk erejében találhatók meg. Ha nem Keszthelyen, hanem nyugat haladottabb kultúrájában születik, aligha ért volna meg ennyi dicsőséget. Ragaszkodott is hozzánk, magyar állampolgárságát csábítások ellenére megtartotta s szóban, írásban és tettekkel magyarnak vallotta magát.

— E haza földjében nyugosznak szüleim, itt állott bölcsőm. Büszkén és szívből mondom mindenkinek: magyar vagyok.

Ezeket a szavakat húsz évvel ezelőtt a nyolevanadik születésnapján rendezett díszlakomán Apponyi Albert gróf köszöntőjére mondta — németül. Mert magyarul nem tudott. Akkor élte gyermekkorát, mikor a született magyarok közt sem volt általános a magyar beszéd. Hazánknak abban a részében ringott bölcsője, mely Bécs büvköréhez közel feküdt s olyan családi környezetben nőtt fel, mely a pozsonyi diéta „haladó párt”-jának nemzeti törekvéseiről mitsem tudott. Aztán csakhamar külföldre került, de mikor vissza-visszatért s kinézett a vonat ablakán, amint közelgett a határ, hol gyermekkorában napos mezőn színes lepkéket űzött

s vígan lubickolt a simogató Balatonban, amint egyre közelebb integettek az ismerős kertek, házak és fák, — az a jóleső meghatottság fogta el, az a szabad, korlátlan öröm, mely a hazaérkezettet köszönti, aki elvitte magával azokat a képeket, melyekbe visszatérve, lelke örömmel kiált fel: itt itthon vagyok!

Ez a reminiscencia, a magyar föld ereje, több művében tükröződik. Már Brahms előtt átírt zongorára magyar táncokat. „Magyar ábránd“-ot is szerzett; *Merlin*, *Téli rege*, *Házi tücsök* című operájának egyes motívumain magyaros íz érezhető; *Zrinyi*-ről szimfónikus költeményt írt s magyar tárgyú operákkal sokáig kísérletezett. Ezek a művészeti törekvések, ha jelentéktelenek is, nem kicsinylendők, mert olyan zeneköltő hozzánk vonzódo szívét mutatják, akinek művészeti programja keleti fajtájához való törhetetlen ragaszkodás s aki tudta, hogy „a fajtól való elszakadás a halállal egy s miként gyümölcs a fához, úgy tartozik az egyén a fajához.“

Goldmark Károlyt nehéz volna magyar szellemű zeneköltőként ünnepelnünk, de büszkélkedve valljuk nagy zeneköltőnek, aki sok dicsőséget szerzett hazájának.

*

Goldmark élete valóságos regény. Az első fele: a nyomorúság regénye. Szomorú és vidám történeteiből kötetnyi könyv telnék ki. Az igen alacsony termetű, inkább törékeny, nagyhomlokú, szürkés-zöldszemű, harcsabajuszú, hófehér lengőfürtű öregurat Hubay Jenőné visszaemlékezésében így jellemezte: „Rendkívül tisztult, finoman bölcs gondolkodású volt. Derűs jókedvén mindig valami komolyság rezgett át. Mindig szavakész. Ítéleteiben sohasem éles vagy rosszakaratú. Beszéde, fellépése keresetlen, egyszerű, meleg“.

Emberi miniatűrjéből ki kell hangsúlyoznunk: hihetetlen energiáját. Az a nyomasztó szegénységben felnőtt keszthelyi kisfiú, akinek huszonegy testvérével kellett osztozkodnia a családi tűzhely szűkös melegén, aki tizenegy éves korában még nem ismerte a betűt, aki tizennégy éves korában látott először zongorát, aki Németújvárról Sopronba naponta két órát gyalogol egy hegedűleckéért, aki Bécsben álló esztendeig kenyéren és burgonyán él, aki budai kocsmákban vacsoráért és pár garasért reggelig táncra muzsikál, aki kótamásolástól szemfájást kap, — tisztán önerejéből a Lipóttrend lovagkeresztese s a budapesti Tudomány Egyetem díszdoktora lett és megírta a *Sakuntalá*-t, a *Sába királynő*-jét, az *É-dur zongorahegedű szvit*-et és a *zongorakvintettet*, legkiemelkedőbb műveit.

Csodálatos energia!

*

Századik születésnapján emlékezzünk reá.

Papp Viktor.

GOLDMARK AZ EURÓPAI ZENÉBEN

Centenárium már történelmi távlat. A folyvást átalakuló zenestílusok mai kor-szakában, ha visszanezünk a villámgyorsan tegnapelőtté lapályosodó tegnapi, már sok minden szürke ködbe veszett, ami érdekelt, mikor még közelében jártunk s már csak az ragadja meg figyelmünket, ami kimagaslik, vagy ami környezetétől elüt. Harminc esztendő távolából, vajjon hány kép áll még zenei horizontunkon olyan elevenen, olyan plasztikusan, mint *Goldmark* édes-dús hangfürtöktől beárnyékoltt nehézillatú dallamkertjei, vagy a Goldmarki *lógos* által nyugati kultúra vízrendszerébe transzponált keleti mesékből feltornyosuló szenvedélyeknek fantasztikus hullámhegyei?

Azt hiszem, hogy Goldmarkot — akárcsak Verdit — nemcsak azért érezzük modernebbnek, mint ahogyan az a centenárium távlatjának megfelelné, mert még nem is régen közöttünk járt és még sokan vagyunk, akik láttuk szép, ősz művészfaját, hanem, mert kortársai és közvetlen tanúi lehettünk még Téli regéjének, öreg napjai csodálatos kitavaszkodásának. Ennek a „tavasznak a télben“ misztikus csodája mintegy ellentéte — és éppen ezért kiteljesedése — a fiatal Goldmark művészi jellemének, amely egykor, a „Sakuntala“, a „Falusi lakodalom“, a „Tavaszi nyitány“ ifjúi éveiben a tavaszi üde-zöldnek enyhe frissességébe az ősz egész kialakult, sokszínű és élénk színpompáját varázsolta belé.

Goldmark, a „színes“! Már első sikereinek idején is ezzel a jelzővel próbálták egyéniségét meghatározni az esztétikusok. Valóban *epitheton ornans* attól a nemzedéktől, amely szinte minden tehetségét színben érvényesítette, még a rajz rovására is! És ma már bizonyossá vált, hogy a goldmarki kólorit nem a Makart fakuló pompája. Goldmark színesen hatott Wagner, Verdi, Csajkovszki mellett; transzparens lazurjai ma is égnek és csillognak, a Strauss, Debussy, Stravinszki *fontaines lumineuses*-ei korszakában. De a goldmarki oeuvre formaváza is épen került ki az idő gyilkosan tüzes kohójából. Voltak akik kamarazenéjét Schumannidának, operáit Wagnerizmusnak minősítették. Ámde: a zenei romantika azóta levirágzott és Goldmark kamaraműveit ma is a romanticizmus igazi értékei közé sorolják; a Wagnerizmus leviharzott és a távolodó orkán magával ragadta az életképtelen epigonokat, de a „Sába királynője“ a dogmatikus Wagnerizmus elvonul-tával csak megnövekedett értékben. Zárt formáinak szimmetriája, áriáinak *bel canto*-arabeszkjei ma a hivatalos esztétika előtt is újból becsben állanak. Mert Goldmark mindig is több volt annál, aminek ellenfelei — és milyen számosak és milyen tekintélyesek voltak ezek! — feltűntették; több valamely divatos irányzat gyümölcsötvetőjénél. Goldmark művésze az „egységesség és változatosság“ klasz-szikus tézisében épül és így mentes marad minden egyoldalúságtól. Goldmark eredetisége minden művében feltétlenül megnyilatkozik. Stílusát senkiével összetéveszteni nem lehet. Jellegzetes, távoli pontokra irányított és céljait gyors lendülettel következetesen elérő modulációiról, lüktetően felszökő, egymásbafont, mindinkább szélesedő, frázisokban mindnagyobb erőre kapó dallamíveiről szinte már az első taktusokban reá ismerhetünk. Minden ízében egyéniség. Szerény volt, amikor birodalmának határait körvonalazta, bölcs, amikor kiépítette. Ez a szerénység és

ez a bölcsesség, az, amit a német esztétika „Kunstverstand“-nak nevez, teszi inven-
ciózus és temperamentumos művészetét igazában jelentősé. Régi és új irányzatok
érezhető hatással vannak reá, de sohasem veszíti el önmagát. Minden frázisa ter-
mészetesen hat és ugyanakkor eredetinek is. Milyen ritka jelenség ez a goldmarki
habitus korunkban, amikor a zenészek vagy racionálisak a „Gebrauchsmusik“ esz-
tétikai abszurditásáig, vagy „merészek“ — az óceánrepülők rizikója nélkül! Ami-
kor nagyot lendülnek a karok, hogy fáradt, kis tetteket gurítsanak lábaink elé.
Amikor, a zenei messiásvárás mai fogékony atmoszférájában, új próféták össze-
törik a régi törvénytáblákat, hogy azután a törmelékeket gondosan összekaparva,
azokból építsék föl művészetük karrierjét. A helyi iskolák, népi és faji rokonsá-
gok és geográfiai távolságok korlátain túl belső, jellembeli kapcsolatokat kereső
történésznek Goldmark, a légymelódikájú és plasztikus architektúrájú mester szá-
mára a századvégi stílustörténetben valahol Saint-Saëns és Csajkovszki közelségé-
ben kell majd méltó helyet kijelölnie. Csakhogy Goldmark emennél előkelőbb,
amannál pedig drámaibb. Régebbi korok mesterei között zenei ősét talán legin-
kább Caldaraban, a bécsi stílussal összeforrt olasz zeneköltőben találhatnók, aki-
nek művészetét kortársai túlklasszicisztikusnak, az utókor pedig túlédésnek ta-
lálta s akinek áriáit mégis énekelni és szeretni fogják mindaddig, amíg az emberi
fül lágyan hullámozó, kantábilis és nemesen ívelt melódiák iránt fogékony marad.

A magyar zene történetének mindenkor díszé lesz *Goldmark* művészete,
mint valami különleges ragyogású, originális és preciózus ékszer. Az európai ze-
nében pedig bölcs és naiv, originális és természetes, egyszerű és gazdag, sokrétű és
magában körülhatárolt emberi és művészi jellemével mindig képviselni fogja
azt, amit a sors különös szeszélye folytán már neve is külső cégér gyanánt meg-
jelöl: az elveszíthetetlen és csökkenthetetlen igaz belső érték aranyvalutáját.

Hammerschlag János.

GOLDMARK KÁROLY OPERÁI

Mascagni, Leoncavallo, Humperdinck, hány üstökösszerűen feltűnt zeneszerző nem tudta későbbi operáival még csak megközelíteni sem az elsőnek, a remekbe sikerült nagy műnek világgraszoló, viharos sikerét.

A magyar zenetörténetben Goldmark Károly járt így. Első operáját, a „Sába királynőjé“-t az egész világ operalátogató közönsége ismeri és értékeli, a későbbi öt eltűnt az operaházak könyvtárában.

Nagyon érdekes és nagyon rejtélyes jelenség ez.

Nehéz megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy egy kivételes tehetségű és kivételes tudású nagy művésznak az első alkotása után úgy megcsappanhat a teremtő fantáziája, hogy másik nagy alkotásra már nem futja belőle. És nehéz elképzelni, hogy egy és ugyanazon művésznak két alkotása között akkora színvonalkülönbség lehet, amekkorát az alkotások sikere közötti különbség sejtet.

Vagy talán nem is a szerzőben, vagy az alkotásokban kell keresnünk e jelenség okát? Talán a közönségben, esetleg a korszakban? Kíséreljük meg a kérdés mélyére nézni Goldmark Károly élete és operái kapcsán.

*

Ha Goldmark munkásságát vizsgáljuk, a legfeltűnőbb az egész kérdés-komplexumban az, hogy a „Sába“ — stílusát, szövegének, zenéjének jellegzetességeit, az egész opera hangját tekintve — mennyire egyedül áll Goldmark övrjében. Sem a keleti-zsidó témakör, sem az ehhez kapcsolódó buja, túlfűtött, sajátos muzsika többé vissza nem tér Goldmark későbbi operáiban. Még külsőségekben sem ír Goldmark többé a „Sábá“-hoz hasonló operát. Az egymásra torló kórusokra, szélesen kihúzott együttesekre és kiélezett drámai csomópontokra építő zenei dolgozómód a „Sába“ kizárólagos sajátja marad.

Batka, Louis és más kritikusok szerint Goldmark egyszerűen csak a divat után kullogott. Mihelyt valami újszerű téma az operák világában sikert aratott, a rákövetkező években már jelentkezett Goldmark is hasonló tárgyú operával. Így követte „Merlin“ 1886-ban az 1882-ből datálódó „Parsifal“-t, így követte 1896-ban a „Házi tücsök“ az 1893-ból datálódó „Jancsi és Juliská“-t és így követte 1899-ben a „Hadifogoly“ Bungert 1896-ban bemutatott „Die Odissee“-jét. Szép teória, de nyitva hagyja azt a kérdést, hogy két utolsó operájában mi után kullogott hát Goldmark és ha már 70 éves korában, kellő önállóságra téve szert a tárgy választásában, nem ment semmi divat után, — különösen a „Hadifogoly“ feltűnő balsikere után, — miért nem tért vissza legalább ekkor első világgraszoló sikerének, a „Sábá“-nak témaköréhez és miért próbálkozott a „Berlichingeni Götz“-ben és a „Téli regé“-ben megint csak újabb és újabb témakörökkel?

Nem jutunk sokkal előbbre, ha Goldmark büszke magabizásával és öntudatosságával próbáljuk megmagyarázni ezt a teljes elfordulást a keleti-zsidó témakörtől és muzsikától. A „Sába“ és a „Sakuntala“-nyitány után gyakran érte Goldmarkot az a vád, hogy zenei látóköre szűk és csak a keleti-zsidó muzsika terén tud értékeset

GOLDMARK KÁROLY

alkotni. Tetszetős volna a feltevés, hogy Goldmark ellentétes jellegű későbbi operáiban csak ellenfeleinek akarta megmutatni, milyen sokoldalú és mennyire bele tud illeszkedni a legkülönbözőbb stílusokba. A művész ösztönös védekezése ez a beakadályozó értékeléssel s az időelőtti végmegítéléssel szemben.

De az öntaudatos művészi állásfoglalás szempontjából is túlzott talán ez a lázas és nyughatatlan keresése a mindig újabbnak és újabbnak. És mindenkifelett teljesen érthetetlen, miért hagyott föl egyéb munkáiban is Goldmark a keleti zsidó-muzsikával. A „Sába“ valóságos cezura Goldmark életében. A „Sába“ előtt aránylag sűrűn írja a kimondott keleti-zsidójellegű ópuszokat, még kamarazenének lassú tételei is élesen tükrözik ezt a fantázia-világot, a „Sába“ után teljesen elenyészik műveiben ez a sajtóságos kolorit s helyet ad annak a nyugodt, idillikus-jellegű német népies hangnak, amely — bár már korábban is felbukkant egyik-másik kompozíciójában, — a „Sába“ után uralkodó hanggá lesz Goldmark muzsikájában.

Goldmark muzsikájának eme kettős jellege feltűnő és sajátos jellemvonás. E Jánus-arcú muzsikában valósággal két Goldmarkkal ismerkedünk meg; szinte el sem hisszük, hogy a két művész egy és ugyanaz. Hogy csak a legismertebb ópuszokkal példálózzunk, elhinnők-e, ha nem tudnánk, hogy ugyanaz a Goldmark írta a „Falusi lakodalom“-at és a „Sakuntala“-t, ugyanaz a „Házi tücsök“-öt és a „Sába királynője“-t.

A keleti-zsidóhangot, a mélyből sejtelmesen felszálló üres kvinteket, a sajátos tenütós triolákat, az izgató hangközöket, a jellegzetes zenekari hanghatásokat s általában a keleti zenei elemekből szövődő tipikus goldmarki muzsikát mindenki ismeri. De nem kevésbé goldmarki a német népies hang, az egyszerű kétnegyedes ritmusokból, szabályosan kapcsolódó melódiákból, világos, tiszta harmóniákból szövődő muzsikája sem. Mindenesetre őszintébbnek, igazabbnak, hitelesebbnek érezzük a keleti-zsidóhangot, de ennek csak az az oka, hogy kevésbé áll módunkban ellenőrizni, mert a keleti muzsikát kevésbé ismerjük, azzal inkább csak mint egzotikummal foglalkozunk. A német népies zene legnagyobb mesterei a nyugat-európai zene történetének legkiemelkedőbb alakjai. Ezek munkásságához hasonlítva, Goldmark zenéje legfeljebb annyira népies, mint Waldmüller népies tárgyú festészete: kissé beállított, kissé színpadias, kissé túlstilizált, de mindenkifelett valahogy légüres térben lebegő, nem áll szorosabb kontaktusban a nép igazi lelkével.

Ahogy Goldmark magánéletében a „Sába“ világsikere után gyökeres változás állott be: a létért küzdő, nyomorúságos évek után elkövetkeztek a nyugodt, békés, gondtalan munkának évei, ugyanúgy ad helyet Goldmark övrjében a keleti-zsidómuzsika sejtelmes, titokzatos, nyugtalan, izgatott hangja a német népies muzsika derűs, idillikus, nyugodt és nyílt hangjának. Ez a hang az idők folyamán elveszti népies jellegét, az utolsó 10—15 ópuszban már tisztán áll előttünk az öreg Goldmark stílusa, a maga végtelenül kiegyensúlyozott, felhőtlen lélekből fakadó, érett, leszűrt, megállapodott jellegével.

De minden átvett faji jellegtől eltekintve is, más az öreg Goldmark stílusa, mint amilyen a javakorát élő Goldmarké volt. Az öreg Goldmark nem érzi szükségét annak, hogy újszerű, szinte bizarrnak tetsző ötletekkel vonja magára a figyelmet, hogy hatásadászó beállításokkal vakítson, hogy gazdag folyamatosságú, a terjengősségig bőbeszédű muzsikával érje el, hogy végül is ráhallgassanak. Az öreg Goldmark elkerüli a tömeghatásokat, a végtelenbe szélesített formákat: szinte klasszikussá nemesedett formaművészettel sűríti mondanivalóját s ha mondani-valója kevesebb is, ezt a kevesebbet jobban koncentrálja és a hatáslehetőségek szempontjából megfelelőbben állítja be.

A javakorát élő Goldmark stílusának legsajátabb formája a hősi jellegű, nagyszabású karopera. Az öreg Goldmark stílusának a lírai, régi vágású áriákból és áriozókból szövődő opera felel meg.

Az öregedő Goldmark, életének sorsfordulása közben, bizonyára érezhette a lelkében végbemenő változásokat. Érezhette, hogy lankad érdeklődése a nagy együtteseket, nagy kórusokat foglalkoztató, hősi jellegű opera iránt. Érezhette, hogy saját életének személyes inspirációi nélkül mennyire nem tudja beleélni magát a nagy szenvedélyek és tragikus összeütközések világába és érezhette, hogy mennyire csökken fantáziájának élénksége, ha ilyen nagy szenvedélyek és tragikus összeütközések művészi kifejezését kell megoldania.

A „Merlin“ még nagy hősi jellegű opera, hatalmas finale zárja le az első felvonást és vad szenvedélyek vezetnek a tragikus kifejléshez.

A „Házi tücsök“-ben azonban már nyíltan engedelmessé vált Goldmark a lelkében végbement változásoknak. A „Házi tücsök“ elejétől végig nagy idill, pátosz és szenvedély nélküli, köznapi emberek derűs és mosolygós világát eleveníti a színpadra. Ezeknek az egyszerű embereknek emelkedett boldogságát, békéjét és lelki nyugalmát úgy foglalhatta hangokba, mintha saját legtitkosabb gondolatai, legbensőbb érzéseit zenésítette volna meg.

A „Hadifogoly“-ból ugyanez a derűs, közvetlen hang csendül ki. Achillesnek és Briseisnek, a szép rabnőnek, bájos idillje kezdettől fogva egyenes és zökkenő nélkül halad a boldog vég felé. Az opera Achilles barátjának, Patroklusnak tragikus temetésével kezdődik s állandóan ott lebeg a legvéresebb bosszú gondolata. A zenében mind e szenvedély és tragikum hárányfelhő, mely legfeljebb egy pár pillanatra árnyékolhatja csak be Achilles és Briseis napsugaras boldogságát.

A „Hadifogoly“ balsikere méltán ejthette gondolkodóba Goldmarkot. A „Sába“-t túl a századik előadáson már az egész világon ismerték és ő három újabb operájával még csak megközelíteni sem tudta a „Sába“ sikerét. A közönség nyilvánvalóan a „Sába“-hoz hasonló operát kívánt tőle. Nagy szenvedélyeket, tragikus fejleményeket, a külsőségekben nagyszabású kórusokat, nagy együtteseket. Viszont a „Sába“-hoz hasonló témához nem mert nyúlni, mert tudta, hogy azóta már másképp érez, másképp gondolkodik és nem tudna még egyszer egész lényével úgy felolvadni a keleti zsidó témakörben, mint a „Sába“ komponálása alkalmával. Még csak nem is remélhette, hogy egy újabb „Sába“-szerű opera versenyre kelhet majd világhírű elődjével.

Goldmark közvetítő megoldást keresett, amikor a „Berlichingeni Götz“-öt zenésítette meg, amely hatalmas nyitányával, kiadós felvonásköz-zenéjével, nagy együtteseivel, a benne dúló szélsőséges szenvedélyekkel s általában külsőségeiben a „Sába“-ra emlékeztet, viszont egészen más, német vonatkozású tárgyával közvetlenül mégsem hívta ki az összehasonlító kritikát. A német tárgy egyébként is kitűnően illett Goldmark németes-jellegű, öregkori stílusához.

A „Götz“ elé várakozással tekinthetett az akkori zenei közvélemény. Minden remény meg volt arra, hogy Goldmark ezúttal ismét ragyogó remekművel fogja megajándékozni a világot. A „Sába“ lelkes rajongói újabb nagy, hősi jellegű operában bíznak. Nagy szenvedélyű, pátoszos operai hősök tragikus összeütközését várták. Azok pedig, akik a „Sába“ fajszerűen illusztráló és karakterizáló muzsikája után kielégítetlenül hallgatták az Angliában játszódó „Merlin“-t és „Házi tücsök“-öt, úgyszintén a Trója falai alatt játszódó „Hadifogoly“-t, vagy legjobb esetben kozmopolita-jellegű és ebből a szempontból szokványos zenéje miatt, bizakodva hitték, hogy Goldmark a „Götz“-ben ismét fajszerűen illusztráló és karakterizáló muzsikát fog írni éles, markáns, jellegzetes profillal, még pedig ezúttal hangsúlyozottan németet.

De az öreg Goldmark sehogysem tudott már beleilleszkedni a nagyszabású operai hősök világába és nem tudta kellően átélni azok szenvedélyeit, szenvedéseit és küzdelmeit. Az opera zenéjének súlypontja észrevétlenül áttolódott a pátosztalan, idillikus részekre. Az opera grand guignolokat megszágyenítő szörnyű befejezése pedig, — amelynek során nyíltzinen fojtja meg az egyik vészbíró Adelheid Waldorfot, az áldozat idegekre menő hörgése közben, — annál indokolatlanabban

és visszataszítóbban hatott, mert a zene egyáltalában nem segített arra a meggyőződésre, hogy Adelheid annyira gonosz, hogy megérdemli ezt a szörnyű sorsot. Bármennyire kongeniális ennek az utolsó felvonásnak külsőséges zenei illusztrációja, éreznünk kell, hogy az előzményekhez kapcsolódó muzsikának belső jellemzőereje nincs.

Utolsó operájában ismét lelke legbelsőbb intuíciójának engedelmeskedik. Egyszerű, kedves, bensőséges hangokat vet papírra, idillikus hangulatokat és érzéseket zenésít meg, lírai operát ír, mert ebben a műfajban még volt új és teljesértékű mondanivalója. Shakespearenek hasonló lelkiállapotból sarjadzó regényes színjátékát, a „Téli regé“-t, választja témájául s erre írja meg talán valamennyi közt legharmónikusabb és legkiegyensúlyozottabb operáját.

Eltekintve a „Házi tücsök“-től, a „Sába“ óta ez volt az egyetlen szöveg-választása, mely nem hordta csirájában a balsikert. „Merlin“, „Hadifogoly“, „Berlichingeni Götz“ egytől-egyig csupa hasznavehetetlen librettó, pedig irodalmi vonatkozású témát dolgoz fel mind a három. De tudnunk kell, hogy a „Hadifogoly“, mely az Illiasnak egyik átsuhanó részletét dramatizálja, már *Ernst Schlicht* feldolgozásában is rendkívül gyöngé, ugyancsak gyenge és zavaros mű *Immermann* „Merlin“-je, melyen Goldmark hasonló című operája alapszik, *Goethe* „Berlichingeni Götz“-e pedig az átdolgozó *Willner* kezén vált hasznavehetetlen szöveggé, mert *Willner* a *Goethe*-dráma tartalmi és formai egyensúlyát megbolygatva, kusza és széteső szöveggé, melyben teljesen háttérbe szorította *Götz* személyét és az ő személyével kapcsolatos eseményeket.

De a „Téli regé“ még a „Házi tücsök“-nél is jóval különb, pedig *Dickens* kedves, bájos elbeszélése kitűnően érvényesül színpadon. És legfőbb előnye, hogy még hibáiban is, mintha csak kezére játszott volna Goldmarknak. Goldmark szempontjából például szinte előnyös volt, hogy a szöveg nem bocsátkozott az egyes szereplők pontosabb és közvetlenebb jellemzésébe. Így szabadabban, kötetlenebbül élhette magát bele az egyes alakok lelkivilágába és közvetlenebbül muzsikálhatott a szereplők énekén keresztül a saját szíve szerint.

De a laza jellemzéstől eltekintve is, nem élhette-e bele magát Goldmark teljes joggal például *Hermione* alakjába? Nem kellett-e Goldmarknak is, mint *Hermionenak* hosszú évek nyomorúságain, szenvedésein, küzdelmein keresztül kiharcolnia a maga igazát s nem tűnt-e el nyomtalanul az ő lelkéből is minden lázongás és keserűség, mihelyt elkövetkezett a sorsfordulás szerencsés órája? *Hermione* megbékélt, sorsok s igaztalanságok fölé emelkedett hangja, magának az öreg Goldmarknak is legsajátabb hangja.

*

Goldmark sajátos zenei fejlődése nyomon követhető operáiban is. Ismeretes, hogy Goldmark technikai tudását és dologbeli készségét majdnem kizárólag autodidaktikus úton szerezte. Minden tanulás és útbaigazítás nélkül kezdett el komponálni. Hegedű-darabokat, majd dalokat és kamara-muzsikát írt, de anélkül, hogy a zeneszerzés technikai gyakorlataival foglalkozott volna. E sűrű és nagy kedvvel űzött komponálgatásoknak meg volt az az előnye, hogy Goldmark egyénisége, muzsikus fantáziája szabadon és természetesen fejlődhetett. Viszont éppúgy mutatkozott a hátránya is, mert a rendszeresen szerzett mesterségbeli tudás híján, zenei kifejezőmódja nem válhatott annyira sokrétűvé, hogy arányban állott volna fantáziájának gazdagságával.

Goldmark már nyilvánosan szerepelt s már szerzői estét is rendezett, mikor ráébredt a mesterségbeli tudás megszerzésének fontosságára. Huszonöt-harminc éves korában kezdett el rendszeresen foglalkozni technikai tanulmányokkal, — igaz, hogy holtáig sem hagyott fel vele, — de már java erejével dolgozott és nagyjelentőségű műveket adott ki, amikor technikai szempontból még mindig akadtak igen súlyos hézagok kompozíciós tudásában. Igen magas opusz-számú szerzeményeket találunk Goldmark övrjében, melyek érdekesen viselik magukon a technikai studium bélyegét (opusz 29. Preludium és Fuga).

Goldmark gyors szellemi fejlődését csak jóval lassúbb tempóban követte dologbeli tudásának kibontakozása. Évtizedek múltak el, de tökéletes egyensúlyba sohasem jutott a kettő. Amikor alkotóművészetének dologbeli része már elérte volna szellemi részének magas színvonalát, akkorra már a szellemi rész színvonalát is tetemesen alábbszállította az öregség természetes fáradtsága és kimerültsége.

A „Sába“ kompozíciós szempontból korántsem jelent olyan magas fejlődési fokot, mint első látszatra hinnők. A „Sába“ kétségtelenül egységes és magasszínvonalú muzsikája inkább csak annak az ügyességnek az eredménye, amivel Goldmark az adódó kompozíciós nehézségeket megkerülte. A „Sába“-ban nemhogy magasabb műformákat nem találunk, de még motivikus munkának sem találjuk nyomát, — talán Sába királynőjének nagy magánjelenetét leszámítva, — ami a zenének feltűnő egyvonalúságát eredményezi. „Sába“ zenéje nem kompozíció, hanem a szöveg szerint szóról-szóra haladó megzenésítés. Igaz, a „Sába“ Goldmarkjának invenciója bőven ontotta az új zenei gondolatokat azokra a helyekre is, ahol más esetleg megelégedett volna a korábbi gondolatoknak feldolgozásával. Ez az állandóan újabb és újabb gondolatokon, vagy a korábbiak egyszerű ismétlésén keresztül fejlődő muzsika azonban kompozíciós szempontból mindenesetre primitív.

A „Sába“ zenéjének értéke nem is a kompozícióban van, hanem melódikus invenciójának rendkívüli gazdagságában. De ezt is kellő értékére kell leszállítanunk. A „Sába“ komponálásának idején Goldmark csak a keleti-zsidómuzsikában tudta magát kifejezni. Ez a szűkebb térre korlátozott zenei kifejezési képesség alsóbbrendű fejlődési fok, ha e szűkebb keretek között a kifejezés megfelelően intenzívebb és frappánsabb is.

Egyedül az instrumentálás, a kórustechnika és a feltétlen színpadi érzék hat már a „Sába“-ban is az abszolút fejlettség és teljes bevégeztség erejével

A „Merlin“-ben megkerülhetetlenül nagy problémák elé került Goldmark. Újszerű hangulatok, újszerű érzések zenei kifejezését, szokatlan színpadi történések illusztrációját vállalta itt akkor, amikor sem a speciálisan alkalmazkodó invenció, sem a megfelelően fejlett tudás nem segítette fantáziáját elképzeléseinek egyenértékű hangokra váltásában. A „Merlin“ zenéjéből nemcsak a „Sába“ megvesztegető lokális koloritjának megfelelő jellemző erő hiányzik, de egész melódikus anyaga sem annyira bőséges és jellegzetes, mint amazé volt. Egyik-másik részletének illusztrációja erőltetetten hat.

A „Merlin“ látszólag visszaesés a „Sába“ után. Goldmark zenei fejlődésének vonala azonban nem törik meg. Határozott fejlődés mutatkozik meg abban a bátorságban, amivel szemébe néz a nagyobb és nehezebb problémáknak; a „Merlin“ zenei texturájának kidolgozása általában fejlettebb, mint a „Sába“-é. Merlin és Viviane nagy jelenete tartalmasságban, fokozásainak átgondolt felépítésében a Tristan nagy jelenetével vetekszik.

Általános és határozottan szembetűnő fejlődést azonban csak a „Házi tücsök“ mutat. Goldmark lelkivilágában a nyolcvanas évek közepe táján gyökeres változás állott be. Boldogság, béke, szelid megnyugvás szállt szívébe és ehhez képest változott át szívének szava: muzsikája is. Ennek a megváltozott léleknek, megváltozott fantáziavilágnak ugyanolyan jellemző, kimerítő megnyilatkozása a „Házi tücsök“, mint volt a korábbiak a „Sába“.

A „Házi tücsök“ melódikus invenciója a német népies muzsika keretein belül csaknem olyan jellemző és gazdag, mint megfelelően a „Sába“-é volt. Egyszerű, nemesívelésű, népdalszerű melódiák csendülnek fel a szereplők ajkán, nemhiába felelte Brahms valaki kérdezősködésére, hogy a „Házi tücsök“ egyik áriája népdal-e, hogy: „Nem, de még azzá lehet“. Nehezebb, súlyosabb kompozíciós problémákat ugyan a „Házi tücsök“ muzsikája sem igen vet fel, de egyszerű, tiszta, világos, kiformáiban értékes tapasztalatok átgondolt eredményei szűrődnek le. A „Házi tücsök“ zárt formájú áriáit, ariosóit, duettjeit „Gesangsscene“-szerű közbetett részek kötik össze. Ezeknek bensőséges, közvetlen hangja meglepő.

A „Házi tücsök“ művészete mindent összevéve azonban csak detail-művészet. Goldmark új stílusának nagyobbarányú, szélesebb alapokra fektetett formáit a „Házi tücsök“-ben még nem tudja megfelelő tartalommal kitölteni.

A „Hadifogoly“ zenei szempontból sem jelentős alkotása Goldmarknak. Meleghangú, bensőséges, idillikus zenéje a „Házi tücsök“ zenéjével rokon, de — megfelelően az öregkori új stílus fejlődési irányának — kevésbé népies jellegű, mint amazé.

Goldmark egyre fejlődő dologbeli tudása és technikai készsége a „Berlichingeni Götz“ komponálása idején már túlsúlyba jutott, jóval korábban kibontakozott muzsikus fantáziája felett. A „Götz“ hatalmas zenei konstrukciójában számos nagyvonalúan felépített, egységesen megfogott, nagyszabású műformát találunk, motivikus munkája aprólékos és precíz, harmóniáiban, ritmusában változatosabb és sokoldalúbb, mint a korábbi operák. Sajnos, mindezek mellett sincs megfelelő súlya és jelentősége a „Götz“ muzsikájának. Nem megfelelő és hálátlan zenei anyagon fecsérelődik el ez a jobb sorsra érdemes kompozíciós tudás.

Az opera színpadának, de az egész zenetörténetnek is örök vesztesége marad, hogy Goldmark technikai fejlődése nem tartott lépést fantáziájának kibontakozásával. A „Sába“ Goldmarkja szellemi frissességével, gondolatbőségével a „Götz“ Goldmarkja sokoldalúságával és technikai biztonságával örökbecsű remek művekkel gazdagíthatta volna a zeneirodalmat. Így a valóságban Goldmark fejlődése a „Sába“ után szoros értelemben véve nem is „fejlődés“, mert ha zenéje technikai szempontból kétségtelenül fejlődő tendenciát mutat is, ezt erősen ellensúlyozza a másik oldalon szellemének lassú elnehézkedése és kimerülése.

A „Götz“ szövegének szétesettsége a zenében is érezteti hatását. Goldmark szemmel láthatólag legalább a zenében igyekezett Götz személyének azt a súlyt és jelentőséget biztosítani, ami a szövegből teljesen hiányzott. A Götz-motivumoknak terjedelmes és szimfónikus feldolgozása — legerőteljesebben a nyitányban, — bizonyára ezt a célt szolgálta. Sajnos, Goldmark hiába fáradozott, hiábavaló volt ez a nagyszabású zenei elgondolás: az opera néhány meleg, bensőséges hatású hangja, — Goldmark öregkori stílusának megfelelően, — a kisebb terjedelmen belül is külön jelentőséget biztosított a lírai, idillikus részeknek, így végeredményben a zenében is háttérbe szorult Götz. A „Götz“ szövegileg és zeneileg egyaránt felemás opera.

A „Téli rege“ Goldmark övrjében úgy hat, mint a láng, mely utóljára még fellobban. A „Téli rege“ Goldmark öregkori stílusának legjellemzőbb megnyilatkozása. Teljesen biztos és kipróbált technika bázisán nemcsak részletei harmónikusak, hanem szélesebben, szimfónikusan dolgozott és nagyobb elgondolással. Ebben a tekintetben a „Téli rege“ még a „Házi tücsök“-nél is külön.

Mint a napsugár a tavaszt szomjuhozó tájat, úgy önti el Goldmark muzsikájának boldogságot és békét hozó harmóniája a „Téli rege“ szövegét. Az első felvonás a szövegben súlyos, kegyetlen tragédiával végződik. Goldmark muzsikájának szelid, nyugodt hangjai már előre jelzik, hogy nincs semmi baj, minden jóra fog fordulni. A második felvonásban veszély fenyegeti Perdita és Florizell szerelmét, megint csak Goldmark megbékéltető muzsikája oszlatja el aggályainkat. Az utolsó felvonásban, amikor a közel két évtizeden át halottnak hitt Hermioneról kiderül, hogy még él s így a történet ezen a nem várt ponton is jóra fordul, szinte az az érzésünk, hogy Hermionet Goldmark áhitatosan átszellemült muzsikája támasztotta fel.

Az opera néhány zárt számába felhőtlen érzésvilágának minden költészetét beleöntötte Goldmark. Az első felvonás bölcsődala, vagy Perdita-kórusal kísért tavaszi dala gyöngyszemei az operának.

*

Mindent összevetve azonban kétségtelen, hogy a későbbi operák közül egyik sem ér fel a „Sábá“-hoz. Egyik-másik részleteiben talán külön, mint a „Sába“, de bármelyik is a maga egészében feltétlenül alatta marad.

Egyik operájában sem egészítette ki egymást szöveg és zene oly maradéktalanul, mint a „Sába“-ban és tagadhatatlan az is, hogy a „Sába“ maradt a lokális kolorit szempontjából valamennyi közt Goldmark legélesebben, legmarkánsabban jellegzetes operája. A „Sába“-ban szerencsésen találtak össze a siker tényezői. Szövege érdekes, hatásos történet, kielezett drámai helyzeteknek és tisztán a hangulatra építő jeleneteknek ökonomikus szembállításával; muzsikája lüktetőtempójú, nagyszerű színpadi zene, a tisztán hangulati helyeknél gazdag kifejezésű, buja aláfestéssel. Emellett az egész opera telve biztoshatású, fényesen szóló kórusokkal és magukban is félsikert jelentő betétekkel (bevonulási induló, balettek). A „Sába“ leggazdagabb, legbensőségesebb ópusza Goldmarknak. Egész szívét, egész lelkét, teljes erejét, viruló tehetségét és eddigi munkásságának minden még fel nem használt értékét adta bele.

Természetes, hogy a „Sába“-val nem versenyezhettek a későbbi operák, ha még oly alapos és körültekintő munka után látták is meg a napvilágot, mint akár a „Merlin“, akár a „Házi tücsök“. Az energiát ennyire felcsigázni csak egyszer lehet, különben is, a későbbi operák már nem jelentették azt a lét- és életkérdést, amit az első jelentett. Nos és a meglévő készletet is csak egyszer lehet felhasználni. A „Sába“ muzsikája régebbi munkákból felhasznált minden felhasználhatót, a későbbi operákat teljes egészükben, frissen kellett megírni, még pedig az öregedő kornak megfelelően fáradó invencióval.

Nincs tehát abban semmi csodálatos, hogy a későbbi operák kevésbé sikerültek, mint a „Sába“. A csodálatos csak az, hogy a közönség és közizlés akkora értékkülönbözetet érzett, amekkorát a „Sába“ és a későbbi operák közötti sikerkülönbözöt sejtet. Mert, ha a későbbi operák gyengébbek is, mint a „Sába“, azért akár a „Házi tücsök“, vagy a „Téli rege“ a maga egészében, akár a „Merlin“, vagy a „Berlichingeni Götz“ zenéjüket illetőleg derekasan megállják a helyüket. Hogy lehet az, hogy sehol sem tudott tartós sikert aratni egyik sem?

Meg van ennek is a maga magyarázata. Láttuk, mint változott meg életének sorsfordulása kapcsán Goldmark lelkivilága. Láttuk, mint fordult át érdeklődése, láttuk, mint terelődött egészen más irányba munkássága is. A kritika és esztétika értékelni és méltatni tudja ezeket a változásokat. A nagyközönség azonban soha sem méltányol. A nagyközönség mindig közvetlenül benyomásainak enged és kizárólag csak a műveket tartja szem előtt. A közönség a színpadon — akárhogy nézzük is a dolgot — mégis csak drámát kíván: érzelmi és gondolati érdekek összeütközését, akciót, amely mellett nem juthatnak túlsúlyra sem lírai, sem epikai elemek. Vonatkozik ez a szövegre és a zenére egyaránt. Goldmark első művében megközelítette ezt a színpadi ideált. A „Sába“ szövegben és zenében kitűnő egyensúlyba jutott drámája után nagy esésnek számított már az emberfeletti hatalmakkal dobálózó, epikus jellegű „Merlin“ is, de még nagyobb esésnek számított a többi opera.

Ez a körülmény nemcsak a műfaj szempontjából jelentett bizonyos többletet a „Sába“ javára, hanem a közönség hatás szempontjából is. A közönség, mint tömeg, valósággal maga is folytonosan előbbre és előbbre akar sodródni a színpad eseményeivel együtt. Ez a közönség és ez a tömeg nyughatatlanná és idegessé lesz, ha a színpadon a dolog „nem mozdul helyből“. Már pedig mind a líra, mind az epika föltétlenül megállítja a cselekmény menetét.

Ugyanazok az operák, ugyanazok a szép lírai részek, amelyek odahaza a zongoránál mindenkit megfognának, bent az opera nézőterén, habár kitűnő interpretációban, hatás nélkül maradnak, míg egy száraz recitativokkal kísért, de nagyon mozgalmas jelenet esetleg döntő hatást vált ki.

A közönség szemében, a későbbi operák lírába és epikába felejtkező menete még akkor is visszaesést jelentett volna, ha zeneileg történetesen jóval különbek és tartalmasabbak lettek volna, mint a „Sába“. És vegyük hozzá mindehhez, hogy ezek a későbbi operák olyan zeneszerző tollából kerültek ki, aki már egyszer a színpadi hatás szempontjából nagyon kedvében járt a közönségnek s akitől újból

hasznalót várt. Milyen csalódást okozhattak ezek az újabb operák! Végül ne feledjük el azt sem, hogy mindez abban a korban történt, amelynek legnagyobb problémája Strauss Richárd volt és amelyben a színpadi hatásnak olyan mesterei tündek fel, mint például Mascagni.

A nagyközönség semmire sem reagál érzékenyebben, mint a csalódásra. Ezt érdemén felül bünteti közönyével. Ezért hiába volt indokolt és szükségszerű Goldmark fejlődése a lírai és idillikus zene irányában, hiába volt új és értékes a lírai opera keretei között akár a „Házi tücsök“, akár a „Téli rege“, hiába ünnepelte és magasztalta Goldmarkot a későbbi operák bemutatóinak szűkebbkörű lelkes és megértő közönsége, az operák mégis érdemetlenül gyorsan lekerültek a repertoírról.

Aki hallott róla, nem nézte meg, aki látta egyszer, nem nézte meg újra, nehogy csalódnia kelljen abban a mesterben, aki korábban a „Sába királynője“-vel ajándékozta meg a világot.

Molnár Jenő Antal.

A ZENEMŰVÉSZETI FŐISKOLA GOLDMARK-KÉZIRATAI

Goldmark Károly halála után a mester kéziratgyűjteménye egyetlen leányának, Goldmark Minnának, Hegenbarth Ernő szobrászművész feleségének birtokába került. Két évvel ezelőtt a család a hagyatékot a magyar államnak ajánlotta fel, hogy a nagyértékű kéziratanyagunk Magyarországra, Goldmark szülőhazájába való visszajuttatásával is kidomboríttassék a mester magyarsága, ki, bár életének túlnyomó részét idegenben élte le, magyar állampolgárságát jelentékeny erkölcsi és anyagi előnyök feláldozásával haláláig megtartotta. A kézirat-hagyaték megszerzése után felmerült egy muzeális jellegű Goldmark-szoba létesítésének terve; ennek céljára a család a kéziratokon kívül számos egyéb ereklyét is rendelkezésre bocsátott.

A Zeneművészeti Főiskola Goldmark-kéziratgyűjteményében négy opuszszám kivételével a mester minden műve képviselve van. Alábbi közlésem a külön tanulmány tárgyát képező vázlat-anyag mellőzésével csupán befejezett művek kézirataira terjed ki.

A) NYOMTATÁSBAN MEGJELENT MŰVEK.

a) Opusz-számmal megjelent művek:

Op. 5. *Sturm und Drang*. 9 zongoradarab. — A sorozatban 5. szám alatt *Ländliche Bilder II.* címen megjelent darab kéziratának fejen: a „Dorfgeschichte” szó áthúzva és mellette: „Ranz-scene”. — A sorozatban megjelent többi darab kézírata hiányzik.

Op. 8. *Vonósnégyes (B-dur)*. — A kézirat végén: *Letzten Satz in 3 Tagen geschrieben, es bittet daher um Nachsicht* Wien, Juni 1860. C. Goldmark.

Op. 10. *Regenlied*. Vegyeskar. — A kézirat fejen: *Regenlied (Klaus Groth)* Carl Goldmark. A kézirat végén: Carl Goldmark, Wien 24/12 1868.

Op. 11. *Suite (E-dur)* zongorára és hegedűre. — A 4-ik tétel végén: Wien, Samstag, am 23/7 867, begonnen 5 Uhr Abend, geendet 8. Carl Goldmark.

Op. 12. *Három zongoradarab* 4 kézre. — Az első darab végén: Wien 12/10 1865. Carl Goldmark. A harmadik darab végén: Wien Juni 1861. Carl Goldmark.

Op. 13. *Sakuntala-nyitány*. A kézirat végén: *Componirt vom 8 bis 15 Mai 865.*

Istrumentirt vom 8 bis 18 September 865. 18/9 Wien. Carl Goldmark.

Op. 15. *Frühlingsnetz (Eichendorf)*. Chor für vier Männerstimmen und Orchester von Carl Goldmark. Op. 15. — A kézirat-hagyatékban levő zongorakíséretes letét végén: C. Goldmark, Wien, 28/3 1864.

Op. 16. *Meeresstille und glückliche Fahrt*. Férfikar kürtkísérettel. — A kézirat végén: St. Veit, 29-ten July, 1863. Carl Goldmark.

Op. 17. 1. *Der Schäfer*. 2. *Ständchen* v. Heinr. Beise. Férfikarok. — A kézirat végén: St. Veit, 2-ten August, 1863. Carl Goldmark. — A „Der Schäfer” kézírata nincs meg a Főiskola gyűjteményében.

Op. 18. 12 dal. 1. *Sonntagsruhe* v. Klaus Groth. — A kézirat végén: Wien 18/12 1864. Carl Goldmark. — 2. *Das kahle Grab*. (Nem sajátkezű feljegyzés.) — A kézirat végén: Wien, 2-ten Juli, 1861. Carl Goldmark. — 3. *Der Wald wird dichter* v. Geibel. — 4. *Weinet um sie* v. L. Byron. — A kézirat végén: Pest, 1859. C. Goldmark. — 5. *Er sagt mir so viel* v. Klaus Groth. — Carl Goldmark. — A 12 dal közül csak az itt felsorolt öt dal kézírata van meg a Főiskola gyűjteményében.

Op. 19. *Scherzo* (E-moll). A kézirat fejen: Nach E-moll zu transponiren. A kézirat végén: Wien 1863, umgearbeitet 1870. Carl Goldmark. — A kézirat hangneme: esz-moll.

Op. 20. *Beschwörung* v. Puschkin. Dal. — A kézirat végén: 12 Oktober 1872. Gmunden. Carl Goldmark.

Op. 21. *Négy dal*. 1. *Ström*. 2., 3., 4. — Cím: Franz (R. Burns). Carl Goldmark. A kézirat végén: Wien, Dezember 1872. — A Főiskola gyűjteményében csak az előbb említett sorozatban 4. szám alatt megjelent dalnak kézírata van meg.

Op. 22. *Tänze* (4 kézre). — A kézirat fejen: Ländliche Scenen. Bauern—Hochzeitsmarsch. Carl Goldmark. Op. 22. A második darab felett: Brautlied. A harmadik darab felett: Tanz. A kézirat végén: Gmunden. Anfangs Juni, 1873. Carl Goldmark.

Op. 23. *Frühlingshymne*. (Alt-szólóra, karra és zenekarra.) — A kézirat fejen: Johannes Brahms zugeeignet. Frühlingshymne. Mailied (áthúzva) von Geiger (aus dem Schwedischen) (áthúzva) für Chor und Orchester und Alt-Solo von Carl Goldmark. Op. 23. A kézirat végén: Carl Goldmark, Gmunden, Sommer 873.

Op. 24. *Im Fuscherthal* (6 ének vegyeskarra). — Címlapon: Meinem Freunde Edward Brüll zugeeignet. Im Fuscherthale. Sechs Gesänge für Sopran, Alt, Tenor u. Bass von Carl Goldmark. Op. 24. Az első ének felett: Im Fuscherthale von E. B. Eintritt Carl Goldmark Op. 26. A második ének felett: Gruss. A harmadik ének felett: Neue Liebe. A negyedik ének felett: Wasserfall und Ache. Az ötödik ének felett: Geständniss. A hatodik ének felett: Abschied.

Op. 25. *Szonáta zongorára és hegedűre*. — A kézirat fejen: Sonate für Clavier und Violin von Carl Goldmark. Opus 26. A kézirat végén: Gmunden, 12 Oktober 1874. Carl Goldmark.

Op. 26. *Ländliche Hochzeit*. Symphonie in 5 Sätzen. — A kézirat fejen: *Ländliche Hochzeit*. Symphonie für Orchester von Carl Goldmark. Op. 26. (négykezes zongoraletét). A kézirat végén: Wien 28/4 1876. Carl Goldmark. — Az eredeti zenekari partitúra a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde birtokában van.

Op. 28. A kézirat fejen: *Concert für Violine mit Orchester* (a-moll) von Carl Goldmark. Op. 28. A kézirat végén: Carl Goldmark, Wien, 10/1 1877.

Op. 29. *Zwei Novelletten*, Präludium und Fuge. — A Novellette I. kéziratának végén: Gmunden, Herbst 1876. Carl Goldmark. — A Novellette II. kéziratának végén: Gmunden, 26 September 1877. Carl Goldmark. — A Präludium és Fuga kéziratának végén: Carl Goldmark, Gmunden, 30 September 1877.

Op. 30. *Quintett* (B-dur). — A kézirat végén: Gmunden, den 9. November 1877. Carl Goldmark. A kézirat harmadik tételének fejen: Scherzo, végén: Gmunden 7. Juni 1878. Carl Goldmark. — A mű jelenlegi „Scherzo”-ja külön kéziratban van meg. A kézirat vé-

gén: Gmunden, 18 Oktober 1878. Carl Goldmark.

Op. 31. Címlapon: *Ouverture zu Penthesilla* für Orchester von Carl Goldmark. Op. 31. A kézirat fejen: u. a.

Op. 32. „*Der wilde Jäger*” dalciklus (7 dal). — A sorozatban harmadiknak megjelent dal kéziratának végén: Carl Goldmark, Gmunden, 27/10 1878. — A sorozatban negyediknek megjelent dal kéziratának fejen: Aus dem „Wilden Jäger” v. Julius Wolff, Lieder der Waldtraut, C. Goldmark. Ugyane dal kéziratának végén: Gmunden, 11/10 1878, von 8 bis 9 Uhr früh. Carl Goldmark. — A sorozatban ötödiknek megjelent dal kéziratának (befejezetlen vázlat) fejen: Julius Wolf. Aus Wilde Jäger. C. Goldmark. Anfangs Mai, 1878. — A sorozatban hatodiknak megjelent dal kéziratának végén: Carl Goldmark, Gmunden, 25/10 1878.

Op. 33. A kézirat fejen: *Trio für Piano, Violine u. V.-Cello* (e-moll). Op. 33. v. Carl Goldmark (1853—1879). A Scherzo végén: Gmunden, 28/10 1879. Carl Goldmark.

Op. 35. *Zweite Symphonie* für grosses Orchester (Es-dur), componiert von Carl Goldmark. Op. 35. Az első tétel végén: 1882. A kézirat végén: Carl Goldmark. Baden, Oktober, 1887.

Op. 36. *Im Frühling*. Nyitány. — A kézirat (négykezes zongoraletét) végén: Gmunden, 26/1 1889. C. Goldmark. — A kézirat zenekari partitúra a Nemzeti Múzeumban van.

Op. 37. *Nyolc dal*. — 3. Am Haselstrauch. A kézirat végén: Meran, 24/4 1888. C. Goldmark. — 4. Ein Nest. A kézirat végén: Gmunden, 15/9 1888. C. Goldmark. — 5. Mailied. A kézirat végén: Meran, Mai, 1888. C. Goldmark. — 6. Fata Morgana. A kézirat végén: Gmunden, Oktober, 1888. C. Goldmark. — 7. Breit ich mein Linnen. A kézirat végén: Gmunden, September, 1888. C. Goldmark. — 8. Ein gebrochenes Herz. A kézirat végén: 21/9 1888. Gmunden. C. Goldmark. — A sorozat első két dalának kézírata hiányzik a Főiskola gyűjteményéből. A harmadik dal külön kézirat. A 4. és 5. dal egy puhakötésű füzetben van, melynek felírása: Lieder für eine Singstimme von Carl Goldmark. II. Heft. Op. 37. — A 6., 7. és 8. dal egy puhakötésű füzetben van, melynek felírása: Lieder für eine Singstimme von Carl Goldmark. III. Heft. Op. 37. Mindegyik füzetben 4—4 dal van.

Op. 38. *Ouverture zum Gefesselten Prometheus des Aeschylus* für Orchester von Carl Goldmark. Op. 38. A kézirat végén: Gmunden, 22/6. 1889. Carl Goldmark. A Főiskola gyűjteményében megvan e mű kézírata 4 kezes zongorakivonata is. A kézirat végén: Wien, 13/2 1890.

Op. 39. *Szonáta zongorára és gordonkára*. A címlapon: *Sonate für Pianoforte und Violincell* von Carl Goldmark. Op. 39.

Op. 40. 113. zsoltár. *Psalm 113.* (Canon.) — A kézirat végén: Meran, 30/1 1892. C. Goldmark.

Op. 41. *Vier Chöre für Männerstimmen*. I. Lanzknechtlied von G. Ebers (mit Begleitung von 4 Hörnern). II. Grabschrift (?). III. „Nicht rasten und nicht rosten“ von Viktor Scheffel. IV. Die Holsteiner in der Hamme von Klaus Groth. Op. 41. von Carl Goldmark. — E kéziratból Op. 41. alatt nyomtatásban csak a III. és IV. kar jelent meg. Az I. és II. kar kiadatlan.

Op. 42. *2 vegyeskar*. 1. Wer sich die Musik erkiest. 2. Ich bin jüngst verwichen. — 2. A kézirat fejen: „Ich bin jüngst verwichen“ von Rosegger für gemischten Chor (oder 4 Solostimmen), mit Begleitung des Pianofortes. A kézirat végén: 13-ten Juni 1892. Gmunden. Carl Goldmark. — Az 1. kar kézírata a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde birtokában van. A Főiskola gyűjteményében megvan e vegyeskar, egy-egy sajátkezűleg írt szoprán-, alt-, tenor- és basszus-szólama.

Op. 44. *Ouverture zu Sappho*. Op. 44. Carl Goldmark. A kézirat végén: Wien, 17 Oktober 1893. Carl Goldmark. — A Főiskola gyűjteményében megvan e mű kézíratos 4 kezes zongorakivonata. A címlapon: Ouverture zu Sappho für Orchester von Carl Goldmark. Clavierauszug zu vier Händen vom Componisten. Op. 44. A kézirat végén: Wien, 15/11 1893. Carl Goldmark.

Op. 45. *Scherzo. A-dur*. — E mű egy kiadati ifjúkori szimfóniának (l. a kiadati művek kézíratai közt) egyik tétele.

Op. 46. *6 dal*. 1. „Der Brautkranz mit den halbverwelkten Blättern.“ A kézirat végén: Gmunden, 21/9 903. Carl Goldmark. — 2. An die Georgine. A kézirat végén: 6/7 903, Gmunden. Carl Goldmark. — 3. Trutz. A kézirat végén: 10/10 1889. — 4. Der Trompeter an der Katzbach. A kézirat végén: Geschrieben 1855, umgearbeitet 1903 Juli. Carl Goldmark. — 5. „Wenn zwei sich lieben.“ A kézirat végén: Meran, Mai, 1888. — 6. Befreit. A kézirat végén: Begonnen und beendet 11—12 August 912, Gmunden. C. Goldmark. — Az 1. sz. dal az Op. 37. kéziratában „Meran, Mai, 1888. C. Goldm.“ szignummal szereplő dal átdolgozása. Az 5. sz. dal az Op. 37. kéziratából van véve. A Főiskola gyűjteményében megvan a 4. sz. dal eredeti (1855-ös) kéziratának másolata Goldmark emlékirataiban említett Kremser-féle befejezéssel és Goldmark későbbi sajátkezű javításaival.

Op. 49. *Ouverture: In Italien*. Op. 49. C. Goldmark. A kézirat végén: Wien, 28/12 1903. Carl Goldmark. — A Főiskola gyűjteményében megvan e mű kézíratos négykezes zongorakivonata is. A kézirat végén: Wien, 7 März, 904. Carl Goldmark.

Op. 51. *Románc*. Hegedűre, zongorakísérettel. — A kézirat végén: Gmunden, 14/11 904. Carl Goldmark.

Op. 52. *Georginen*. Nein Stücke für Pianoforte von Carl Goldmark. Op. 52. A címlap belső oldalán Gilm „An die Georgine“ című költeménye.

Op. 53. A kézirat fejen: *Aus jungen Tagen*. Ouverture. Carl Goldmark. A kézirat végén: Wien, 28 Dezember, 1909. Carl Goldmark. — A gyűjteményben megvan ugyane mű két 4 kezes letéte. Az egyik kézirat fejen: Aus Jugendtagen. Ouverture. 19/6 912. Carl Goldmark. Unterach. A kézirat végén: Unterach, 20/7 912. Carl Goldmark. A másik kézirat címlapján: Aus Jugendtagen. Ouverture. 27/7 912. Carl Goldmark. Gmunden. A kézirat végén: Wien, 5/11 12. C. G.

Op. 54. *Ballade*. Hegedűre, zongorakísérettel. — Carl Goldmark. A kézirat végén: Wien, 20/10 912. Gmunden, 5/10.

Op. 54. *Zongoraötös*. — Carl Goldmark. Az első tétel végén: Wien, 24/12 13. Carl Goldmark. A második tétel végén: Wien, 26/3 (esetleg: 20/3) 914. Carl Goldmark. A negyedik tétel (vázlat) fejen: 3. IV. Quintett. Goldmark. 11/8 1914. — Goldmark utolsó műve. Tévedésből jelent meg szintén Op. 54. szám alatt. Eredetileg zongoranégyesnek készült. Külön kézíraton a IV. tétel első 17 taktusa.

b) *Opusz-szám nélkül megjelent művek:*

Sába királynője. Opera 4 felvonásban. — A második felvonás végén: Wien, 8 Oktober 1868. Carl Goldmark. A negyedik felvonás végén: Wien, 12/11 1871. Carl Goldmark. Ende. — A mű a Pazdirek-féle Universal-Handbuchban mint Op. 27. szerepel.

Götz von Berlichingen. Opera. — A kézirat fejen: Vorspiel zum Götz v. Berlichingen von C. Goldmark. Gmunden, 16/7 901. Az első felvonás végén: Gmunden, 20/9 901. Carl Goldmark.

Heimchen am Herd. Opera 3 felvonásban. — A második felvonás végén: Gmunden, 5 Oktober 895. A harmadik felvonás végén: Gmunden, 8/11 1895. Carl Goldmark.

Die Kriegsgefangene (Briseis). Opera 2 felvonásban. — A második felvonás előjátékának végén: Unterach, 20 August 1898. Carl Goldmark. A második felvonás végén: Wien, 14 Januar 1898. Carl Goldmark. Begonnen Anfangs Juni 97, beendet in 4 Monaten. Instrumentirt 6 Wochen. — A Főiskola gyűjteményében levő sajátkezű zongorakivonat végén: Wien, 11 Feber 1898. Carl Goldmark.

Merlün. Opera 3 felvonásban. — A kézirat végén: Carl Goldmark. Gmunden, 27/11 1885. — A Főiskola gyűjteményében levő sajátkezű zongorakivonat végén: Wien, 27/4 1886. Carl Goldmark.

Wintermärchen. Opera 3 felvonásban. — Az első felvonás végén: Gmunden, 1/11 905. A második felvonás előjátékának végén: Gmunden, 6/11 906. Carl Goldmark. A második felvonás végén: Gmunden, 18/12 906. Carl Goldmark. A harmadik felvonás végén: Wien, 7 Jänner 1907. Carl Goldmark.

Charakterstücke. 8 zongoradarab. — Az „Impromptu“ kéziratának végén: Gmunden, 17/? (olvashatatlan) 909. Gmunden. Carl Goldmark. — A „Bedrängnis“ címen megjelent darab fejen: Die Zornige (áthúzza) és alatta: oder Sturm und Drang. A darab kéz-

iratának végén: Gmunden, 8/9 903. Carl Goldmark. — A „Morgens” címen megjelent darab fején: Im Sonnenscheine (áthúzva). A darab végén: Gmunden, 10/10 1903. Carl Goldmark. — A „Sturmnacht” kéziratának végén: Gmunden, 25/8 903. Carl Goldmark.

— Az „Auf fröhlicher Wanderschaft” címen megjelent darab kéziratának fején: Fröhliche Wanderung (áthúzva). A darab végén: Oktober 1907. Carl Goldmark. — A „Prälimdium”, „Etude” és „Traumgestalten” kéziratjai hiányzanak.

B) KÉZIRATBAN MARADT MŰVEK :

1. *Hangverseny-nyitány* (g-moll). — A partitúrán (másolat) a következő sajátkezu jeljegyzés: Das erste Mal aufgeführt im Concert des Componisten am 12-ten März 1857, im Musikvereinsale in Wien. Carl Goldmark.

2. *Psalm* (67) für Solo, Chor u. Orchester. — E mű Goldmark első bécsi szerzői estjének (1851 III. 12.) műsorán mint utolsó szám szerepelt.

3. „*Oh lüge nicht.*” Dal Heine szövegére. E dal az 1859 április 13-án Pesten, az Európa-szállóban tartott első szerzői est műsorán szerepel.

4. *Szimfónia* (E-dur). — Első tétel: Andante — Allegro. A tétel végén: Wien 10/8 1860. Egy középtétel: Andante (a-moll). A zárótétel: Allegro molto vivace. A tétel végén: Finis coronat opus. Wien 19/8 1861. Carl Goldmark. A szimfónia „Scherzo”-ja később Op. 45 (I. ott) alatt külön jelent meg.

5. „*Ade, Ade, der Sommer zieht.*” Dal. — A dal végén: Wien, Juni 1861. Carl Goldmark.

6. „*Wenn Abends rot die Wolken ziehn.*” Dal. — A dal végén: Wien 17/12 1861. Carl Goldmark.

7. Két zongoradarab. 1. *Zart Geheimnis* (C-dur). — Mint Assad áriája bekerült a „Sába királynője” operába. — 2. Címnélküli darab (F-dur).

8. *Fuga* (A-moll). — A kézirat végén: Carl Goldmark, Gmunden, 8/10 1877.

9. *Hans und Grete*. Vegyeskar Umland szövegére. — A címlap szerint az Op. 42. harmadik számának volt szánva.

10. *Zrínyi*. Symphonisches Tonstück für Orchester von Carl Goldmark. — Az eredeti áthúzott cím: Overture. A partitúra végén: Gmunden, 12/11 902. Carl Goldmark. A par-

titúrának a Főiskola gyűjteményében levő egyik másolatan Goldmark kezeirásával. Op. 47.

11. Egy zongoradarab (B-dur). A kézirat végén: Gmunden, 2/11 903. Carl Goldmark.

12. *Arabella die Flatterhafte*. Zongoradarab (A-moll). — Első cím: Aeolus oder Coquetterie (áthúzva). A kézirat végén: Gmunden 29/8 903. Carl Goldmark.

13. *Ungehduld*. Zongoradarab (gisz-moll). — A kézirat végén: 3/10 903. Carl Goldmark.

14. *Begegnung*. Zongoradarab (E-dur). — A kézirat végén: Gmunden 16/10 903. Carl Goldmark.

15. *Klage*. Zongoradarab (F-moll). — A kézirat végén: Gmunden 9. Oktober 1903. Carl Goldmark.

16. *Märchen*. Zongoradarab (B-dur). — A kézirat végén: Gmunden 31/8 1903.

A 11—16. szám alatt felsorolt kéziratok az opuszszám nélkül megjelent „Charakterstücke”-kel együtt egy a Főiskola gyűjteményében lévő címlap szerint „Decameron” című, Op. 50. jelzésű zongoraciklust képeztek.

17. *Negertanz*. Zongoradarab (c-moll). — A kézirat végén: 19/11 909. Gmunden. Carl Goldmark.

18. Zongoradarab (Esz-dur). — A kézirat végén: 13/11 909. Carl Goldmark.

19. *Fuga* (f-moll). — A kézirat végén: Wien 12/2 913. C. G.

20. *Der deutsche Sang*. Férfikar Otto Rüdél szövegére.

21. Négy vegyeskar zongorakisérettel (kánonok). I. „Beglückend ist's” (Gräfin Wickenburg—Almási). II. „Die Rose prangt” (Bodenstädt). III. „Wie in der Luft die Lerche” (Gräfin Wickenburg—Almási). IV. „Spar, wenn du liebst” (Bodenstädt).

Közli: Meszlényi Róbert.

AZ OLASZ ZENE ÚJ IRÁNYAI

(CASELLA, MALIPIERO ÉS ISKOLÁJUK.)

Verdi, Mascagni, Leoncavallo, Puccini nevei jelentették az olasz zenét a világháboru előtt. Az ó- és újvilág valamennyi operaszínpada játérendjének egyik gerince volt ez a négy név s napjainkig az is maradt. Olaszország tehát változatlanul őrizte meg hegemoniáját a opera terén. Az énekes színpad és Itália, — szinte elválaszthatatlan fogalmak voltak s ezen Wagner hatalmas előretörése sem változtatott sokat. Az operaházak darabstatisztikájának olasz túlsúlyt tanúsító kimutatása, az egész földkerekséget elöntő Mascagni-, majd később Puccini-láz nem palástolhatta azonban azt a tényt, hogy a századforduló körüli évek Olaszországa, ez a par excellence muzsikus-ország, milyen csekély szerepet töltött be a zeneművészet fejlődési folyamatában. Az olasz operastílus Verdiben érte el tetőpontját s a Bizet nyomán megindult verdista-irány minden hangossága és bizonyos újszerűsége ellenére sem jelentett haladást, új horizontot Verdi után. A kilencvenes és kilencszázas évek olasz zenéje csak az operaházak gazdasági osztályai számára volt komoly, sőt a legkomolyabb tényező. A zeneművészet fórumán feltűnően rossz ranghellyel kellett béélnie. Amikor északon Wagner és Liszt örökét Strauss Richárd foglalta el, Olaszország csak Mascagni, Leoncavallo, vagy Puccini, végeredményképpen többékevésbé fragmentárius értékeit vonultathatta fel Verdi örökségéből. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy mást, mint efajta operazenét hiába kerestünk volna az akkori Olaszország zenetermelésében: teljes élességében rajzolódik ki ez a mérhetetlenül nagy diszparitás, mely a Wagner utáni német zene és a Verdi utáni olasz zene között, az utóbbi rovására, kialakult. A franciákkal szemben is alul maradt a Verdit nélkülöző Olaszország, hiszen amott Franck Cézár jótékony kezdeményezésére a megmerevedett operai stílustól való elfordulás mellett, erőteljes és emelkedett színvonalú hangszeres zene bontogatta szárnyait. A kilencvenes években viszont másfajta, a németes zenei hagyományoktól teljesen elütő zeneirányzat kezdett érdeklődést keltetni: a fiatal oroszok muzsikája s még inkább Debussy forradalmi fellépése. Amikor pedig Debussy beérkezésével a zenei vezetést végleg Franciaország ragadta magához: az európai zene bölcsője, Olaszország, már egészen kiesett a népek zenei versenyéből. Az operaszínpadokon ugyan változatlanul uralkodott, de mint zenei tényező teljesen háttérbe szorult. Ezt a hamupipőke szerepet természetesen az olaszok sem voltak hajlandók vállalni s a germán és francia zenei mérkőzés során elhatározó lépéssel az új német zene felé fordultak. Nem közeledtek éppen csak Strauss Richárdhoz, hanem általában, a XIX. század második felének nagy, romantikus iskolájához, Liszthez, részben Brahmshez s így próbálkoztak szabadulni az olaszos operastílus

G. FRANCESCO MALIPIERO

ALFREDO CASELLA

béklyóiból. Martucci, Sgambatti, Orefice, Sinigaglia, Longo, Bossi képviselik ezt a többé-kevésbé németes orientációjú szellemet az olasz zenében, mely a XIX. század vége felé az abszolút zenei formák ápolását tűzte ki főcéljául. Igen tiszteletreméltó tudás és erőteljes akarás nyilatkozik meg egyes opuszaikban, de maga a mozgalom korántsem volt oly jelentős, hogy az egész világot elárasztó újabb olasz operazene túlsúlyát észrevehetően csökkentette volna. Olaszország továbbra is a mindinkább elsekélyesedő operazene hazája maradt s Európa nagy zenei forrongásával szemben teljesen elszigetelten állott. A század elején bizonyos feltűnést keltett néhány olasz zeneíró kíméletlen támadása Debussy és irányzata ellen, melyet szívesen fogadott és fel is használt a francia újitóval szemben természetes ellenszenvvel viseltető német zenekritika. De míg Németország fiatalabb nemzedékéből is már többen akadtak, akik felismerték Debussyben a korszakalkotó reformátort: Olaszországnak a szokványos operazenétől távolálló zenészcsoportjai híven kitartottak a közelmúlt nagy német zenei hagyományai mellett s a német utóromantika dagályos vizeiben elmerülve, nem is érezték, hogy a jövő zenéjét immár Páris diktálja. Egyedül Puccini, az olasz színpadi zene rendíthetetlen szerelmese, számolt Debussy új harmóniavilágával, amikor a *Butterflyt* s később a *Nyugat leányát* megírta. Az akkori kor olasz szimfónikusai és kamarazeneszei — akik éppen Puccinivel és operairó társaival szemben hangoztatták az olasz zenei *risorgimento* abszolút zenei formákban való kifejlődésének szükségességét, — Debussyben legfeljebb a különcöt látták s tudni sem akartak róla. Igaz, hogy Debussy újításai Puccininél is csak egészen későbbes visszhangra találtak s a századforduló első éveiben tulajdonképpeni francia-olasz kölcsönhatásról, néhány Debussy-s harmóniától és zenekari színhatástól eltekintve, Puccinivel kapcsolatban sem beszélhetünk.

A német utóromantikus hullám, Strauss Richárd naturalisztikus beállításainak minden nagyvonalúsága mellett sem bizonyult alkalmasnak arra, hogy új zenei korszakot nyisson. Látszólag forradalmi hangjáról is rövidesen kitűnt, hogy függvénye Wagner és Liszt irányzatának, melyhez inkább csak technikai vonatkozásokban tudott valamit hozzáadni. Mindezt lassanként Olaszországban is észrevették, különösen, amikor kitűnt, hogy a német iskolához való lelkes ragaszkodás nem hozta meg az annyira áhítozott eredményeket, hiszen az új olasz szimfónika és kamarazene szinte észrevétlenül vívta balszerencséjű harcát a *verdista* operai iránnyal szemben.

Az egész világot átfogó nagy zenei korszakváltás felismerésében két fiatal zeneszerző volt az elsők között Olaszországban: Alfredo Casella és Francesco Malipiero. A világháború kitörése előtt egy-két évvel történt, hogy Malipiero — már huzamosabb ideje Párisban tartózkodó pályatársa, Casella révén — érintkezést talált Debussyvel, Ravellel, Stravinskival. Ez a párisi út elhatározó befolyással volt Malipiero-ra; Debussy nagy felszabadító munkásságát közelről tanulmányozta és ösztönyszerűen megérezte, hogy élete nagy álmát, az olasz hangszeres zene renaissance-át csak a romantikus zeneideáloktól való teljes elszakadása árán valósíthatja meg. Az elhatározást tett követte s a háborus évek alatt Casellával, az új francia és orosz zene meggyőződéses, régi barátjával együtt csendes és szívós munkával új zenei frontot alakított, mely egyformán küzdött az eliparosodó és a ponyva felé haladó olaszos operairás és az előbbi generációnak az abszolút zene felé hajló, de németes formálású, elnagyolt, romantikus törekvései ellen. A megindítandó mozgalom mű-

vészi céljául pedig a régebbi századok olasz hangszeres zenéjének, azután Palestrinának és a gregorián éneknek páratlan tradícióiba való bekapcsolódással nemzeties szellemű és nagyigényű modern olasz iskola megteremtését tűzték ki.

Ha ezt a röviden vázolt fejlődéstörténetet nézzük, lehetetlen arra a feltűnő hasonlatosságra nem gondolni, mely az olasz és a magyar zeneművészet legújabb korának kialakulása között észlelhető. A Verdi-utódok többé-kevésbé üzleties és el-laposodó operastílusa éppoly rákfenéje volt a magasabb olasz zenei életnek, mint minálunk a népi zenét elcifráló, elsallangosító cigányos és ennek nyomán kialakult műkedvelői színvonalú, magyarkodó muzsika. Az erejét vesztett bel canto-ra és lélektelen, kisigényű sablonokra épített olaszos operastílus éppúgy gátolta a magasabbrendű, olasz nemzeties szellemű modern zene kifejlődését, mint a szokványossá vált külsőséges magyarkodásban kimerülő, mult század végi sovány magyar muzsika. A két barát nemzet újabb zeneéletét azután egyformán mélységes vágyakozás töltötte be. valami nagyszabású, nemzeties és modern szellemű zeneirányzat kiépítése iránt s hasonlatosan Martucci és kortársai németes orientációjához, nálunk is először Strauss Richárdhoz kapcsolódva kereste Bartók Béla a magyar zene új útjait. A különbség csak az, hogy Kodály ösztönzésére, magának Bartók Bélának tekintete fordult Páris felé, míg Olaszországban a Martucciak nemzedékénél fiatalabb évfárat két jelesére, Alfredo Casella-ra és Francesco Malipierora várt ez a feladat. Végeredményben a magyar zenei megújhódás forrása éppúgy Debussyben keresendő, mint az olaszoké s a két, pregnánsan nemzeti zeneirányzat — minden természetyszerű különbözősége mellett — egyik további rokonvonása az is, hogy a francia hatás az olaszoknál és minálunk sem volt egyéb, mint útmutatás, impulzus arra, hogy a germán zenei eszményektől felszabadultan is lehet nagyigényű, életképes alkotásokat létrehozni s hogy éppen ez a lelki, érzelmi és technikai felszabadultság az előfeltétele a valóban nemzeties irányú, legmélyebb faji hagyományokban gyökeredző új zenestílus megalapozásának. Mint ahogy Bartók és Kodály ebben a Debussy megismerése által elősegített nagy felszabadultságban szerencsés ösztönnel találta meg a magyar műzene igazi nemzeti gyökereit a régen elfelejtett magyar népi zenében, éppúgy Casella és Malipiero is rátalált az olasz hangszeres zene valódi hagyományaira, a korábbi századok olasz klasszikusaiban, Frescobaldi-, Corelli-, Vivaldi-, Scarlattiban, akiknek jelentősége csakúgy holt érték volt a XIX század utolsó éveiben Olaszországban, mint minálunk a tiszta népi zene. A közvetlen elődök stílusával való teljes szakítás és a messzi multba való erős visszanyúlás természetesen heves ellenzést váltott ki a kortársak részéről. Casella és Malipiero új nemzeti programjának épp annyi előítéllettel kellett megküzdenie, mint Bartóknak és Kodálynak. Első koncertjeik is botrányos jelenetek között zajlottak le és a kritika szinte hazaárulóknak bélyegezte őket. Nem csoda. Hiszen Casella és Malipiero koruk olasz operastílusának egyeduralma ellen szálltak síkra és ez az operazene az olaszok szemében bizony százszorosan nagyobb nemzeti kincset és büszkeséget jelentett, mint minálunk a csak dédelgetett, de magasabb művészeti szempontokból számba alig jövő cigányzene.

Kiindulási pontjukban, az impulzust adó Debussyben való találkozás és a régi nemzeti zenei hagyományokra való visszanyúlással egybekötött, egyformán haladó szellem és az érvényesülés nehézsége kétségkívül párhuzamot von a jelenkor két leg-erőteljesebb új nemzeti irányzata, az olasz és a magyar között, de ezeken az érintke-

zési pontokon kívül egyéb kapcsolat nincsen és természetesen nem is lehet, az új olasz és az új magyar zene között. Casella és Malipiero mögött teljesen kifejlett, nagy zenekultúra állott minden technikai és formai eredményeivel készen s feladatuk nem a nemzeti műzene megteremtése, hanem hazájuk zeneművészetének a művészetileg legbecsesebb nemzeti hagyományok jegyében való újjáélesztése volt. Aki ismeri az olasz nagyközönség és az olasz átlag-muzsikus izlését, mely csak a XIX. század olasz operazenéjéért tudott lelkesedni s minden egyéb muzsikát szinte megvetéssel utasított vissza, az tisztában lesz azzal, hogy Casella és Malipiero hallatlanul nehéz, bizonyos tekintetben még Bartókénál is nehezebb munkába fogott, mely alig kecsegtethetett sikerrel. Mert tulajdonképpen mi ellen indult harcba ez a két merész olasz komponista? Elsősorban az olaszos operastílus tulajdonképpeni tartalmát megadó és mindinkább elbárgyúsodott slágerizű melódia ellen; ez utóbbit azonban az olaszok magával a melódiával azonosították, miután másfajta melódiának létjogosultságát, sőt lehetőségét sem ismerték el. Amikor tehát Malipiero és Casella fellépésük kezdetén a megkövesedett olasz melódikus ízlés ellen szóban és írásban támadást intéztek, már a priori heves ellenvéleményt váltottak ki hazájukban és ez természetszerűleg csak fokozódott, amikor másfajta melódiákat feltáró, technikai és harmóniai vonatkozásokban pedig az akkori francia iskolához húzó műveik Olaszországban bemutatásra kerültek. Hiába hivatkoztak arra, hogy a XIX. század olasz operazenéje már kiélte magát s a Verdi-epigónok eliparosodott, érzelmi tartalom tekintetében üres és modoros, technikai, formai téren pedig bántóan szegényes alkotásai nem képviselhetik méltó módon az olasz zenei géniust; hiába mutattak rá arra, hogy Olaszország sem vonhatja ki magát az európai zene általános nagy reformtörekvéseinek hatása alól: az olasz közönség zöme továbbra is hazafiatlan futuristáknak tartotta Casellát és Malipierot. A XVI. és XVII. század dicső olasz hagyományaihoz való visszanyúlás szükségességének hangoztatása, Malipieronak a világháború alatt publikált Benedetto Marcello, del Cavaliere, Tartini, Jomelli, Monteverdi stb. revíziós kiadványainak sorozata is minden különösebb visszhang nélkül maradt. Az olasz közönség a korabeli operazene iránti vak imádatában a régi olasz nagymestereket, az említetteken kívül még egy Palestrinát, egy Vivaldit, egy Frescobaldit sem volt hajlandó elfogadni, mert végeredményben talán csak névleg ismerte ezeket a szerzőket. Helyesen mondja ezzel kapcsolatban egy nálunk működő kiváló olasz karmester, hogy Olaszországban senki sem ütközött meg azon, ha valaki például Palestrinát vagy Frescobaldit élvezhetetlennek minősítette, de jaj lett volna annak, aki eléggé meggondolatlanul bevallotta volna, hogy Verdi egy-egy kevésbé sikerült jelenetét unalmasnak találja . . . Ilyen nemzeti zenei mentalitás mellett, mely persze nemcsak a zeneélvező közönséget, hanem a kor vezető muzsikusai és az ország reprodukáló művészei túlnyomó részét is áthatotta, csak a külföldön járt fiatalabb zenészgenerációnak megcsontosodott előítéletektől felszabadult elitje közeledett Casella és Malipiero új programjához. De a körük s velük párhuzamosan csoportosuló, mindinkább bővülő kör irodalmi és kompozitórius tevékenységének minden lendületessége is csak egy-egy újabb csepp volt a tengerben. Igen mélyreható változásnak kellett bekövetkeznie politikai, gazdasági és világszemléletben, hogy az olasz lélek fogékonyságot mutathasson Casellának, Malipieronak és körüknek zenei neoitalianizmusa iránt. S ez a nagy változás a fasizmus volt.

Mussolini kivételesen erőteljes s — miként ezt Olaszország mai kül- s belpolitikai gazdasági helyzete, valamint szellemi életének pezsdülő elevensége mutatja — mindenképpen megindokolt, fényesen igazolt nagy államférfiúi koncepciója alapján rázta fel Itália népét. A dolce far niente szállóigévé lett elvének utolsó csőkevényeivel együtt kipusztított mindent a hagyományos olasz élettempóból, ami ebben restség, hamisság, megalkuvás, szűklátókörűség, laposság volt, hogy az ötven éve egységes Itália népének igazi eszményképévé a régi Róma nagysága válhasson. Minden vonalon lázas munkáram szállotta meg a mindinkább egészen a fasiszmus dinamikai, szellemi és erkölcsi hatása alá került Olaszországot, mely földjének nagy történelmi hagyományai által fellelkesítve, hihetetlen önbizalommal lépett a teljes megújulás útjára. Mussolini fasiszta nemzeti programja a közelmúlt tespedtségében már elmerülni látszó olasz pszihét a régi történelmi nagyság szuggesztív elibetárásával nagyszerűen tudta megváltoztatni, felemelni. Természetes, hogy a nép pszihéjének ily mélyreható módosulása szellemi téren is fordulatot hozott. Az olasz irodalom új hangjai, a rendkívül egészséges neoklasszikus szellem kibontakozását mutató olasz képzőművészet mellett, a zene sem maradhatott a háború előtti évek áporodott légkörében. S ebben a fasiszta ideológiában, mely nagy tettrevágysában először az elmúlt évtizedek felületes, lanyha közszellemével, maradi kényelemszeretetével való kíméletlen szakítást követelte, valóban jótékony talajra talált az új ízlést, új formákat, új ritmust, új és magasabbrendű eszményeket hirdető modern olasz művészet is. Különösen amióta D'Annunzio ékesszólása fogta pártjukat. Malipiero és Casella iránya — bár jóval a fasiszmus diadalrajutása előtt kezdett kialakulni — szerencsésen tudott beleilleszkedni a fasiszmusnak nagy nemzeti hagyományokat hatalmas új célkitűzésekkel ápoló eszmeáramlatába s nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy a fasiszmus nélkül legalább is nehezen érhetne volna el fejlődésének mai fokát.

A nagy politikai és gazdasági fellendülések kora rendszerint kitermeli a kor jelentőségéhez és ideológiájához mért művészetet s az a tény, hogy a modern olasz zene sorsa szorosan összefügg az olasz nemzeti élet fasiszta rendszerének győzelmével, mit sem von le az új olasz zene tiszta művészi értékéből. Annál kevésbé, mert — mint ahogy láttuk — az új olasz zeneművészet nem is a fasiszmus talajából sarjadt, hiszen eszmevilága korábbi keletű, mint maga a fasiszmus. Az utóbbi által végleg termékennyé, szélesen befogadóképpé lett művészi talaja megmunkálását egyébként a gregorián éneknek X. Pius pápa által kezdeményezett erőteljes újabb kultusza is elősegítette. A gregorián ének most olyasfajta szerepet tölt be a mai Olaszország zenei fejlődésében, mint a magyar vagy orosz modern műzenében a népi muzsika. S ahogy az egyház ezirányú fáradozásainak gyümölcse gyanánt az olaszországi templomokban mind sűrűbben hangzottak fel az örök gregorián dallamok: az olasz népnek a XVI. és XVII. század zenei stílusa iránti fogékonysága is növekedett. A legjobb propaganda volt ahhoz, hogy egy-egy Palestrina, Gesualdo da Venosa, Frescobaldi, Monteverdi mű előadása ne csak zenetörténeti szagot árásson maga körül, hanem legalább is azt az érzetet keltse a jobb elemekben, hogy az olasz zenei szellem legmagasabb csúcsát nem okvetlenül a XIX. század operazenéjében kell keresni. Az új olasz zene képviselői céltudatos munkájának köszönhető, hogy a gregorián ének kultusza és a fasiszmus új gondolatvilága által elősegített nagy zenei ízlésváltozás hatalmas zenei újjáéledés ügyét szolgálhatja.

Az új olasz zeneirányzat első s egyik legfontosabb célkitűzése: a XIX. század operastílusának súlyos járma alól való felszabadulás, nagy harcok után beteljesedett. Ami a múlt század utolsó évtizedében nem sikerült a németes orientációjú olasz szimfonikusoknak: azt a Páris felé tekintő Casella és Malipiero végre elérte. Az agyoncsépelet, üres operastílus és a szertelen németes romantika egyformán káros hatása alól nagynehezen kiszabadult olasz zenét most azonban a francia veszély fenyegette. Debussy és mellett az elpárizsiasodott orosz lángelme, Stravinski, feltűnő erősen nyomta rá bélyegét a háborús és közvetlenül utána következő évek olasz zene-termelésére. Természetesen nem Debussy igazi költői értéke s formai bevégtettsége, sem Stravinszki lenyűgöző ritmikai és dinamikus ereje volt az, ami a fiatal olasz komponisták érdeklődését valójában megragadta. Már-már félő volt, hogy a két csapdából kimenekült olasz zeneművészet visszatarthatatlanul beleesik egy harmadikba: a rossz Debussy- vagy Stravinszki-epigonság nem kevésbé hálátlan szerepébe. Az új generáció néhány tagja valóban el is merült benne, de Malipiero époly határozott lépéssel kanyarodott el Debussy büvkörének útjairól, mint ahogy Casella is csak átmenetileg tartozott Stravinszki követői közé. Debussy technikai és formai, különösen pedig harmóniai újításai természetesen ma is elevenen élnek és Stravinszkinak különböző stílusirányai mellett legfrisebb, neoklasszicisztikus stílusiránya sem maradt hatástalanul az új olasz zenében, de mindez csak a sokáig elzárt olasz zenei horizont szélesbedését és a zenei kifejezés eszközeinek gazdagodását jelenti. Amióta Malipiero és Casella útmutatásai révén a régi, olaszos zenei formák újjáteremtésének gondolata erőteljesebben foglalkoztatja az olasz komponistákat, a francia hatás igen szűk körre zsugorodott össze. A robosztusabb, tágölelésű, lapidáris olasz szellem egyébként sem bírta volna el sokáig a differenciáltabb érzékvilágú, erősen arisztokratikus hajlamú és végtelenül kifinomodott formákban élő francia művészet gyámkodását. Az olasz zeneirők különös nyomatékkal mutatnak rá arra, hogy a francia hatás nem is volt oly erős, mint ahogy ezt külső ismérvek alapján gyanítani lehetett. Ha nem is osztjuk egészen ezt a nézetet, el kell ismernünk, hogy ma már Debussy-, vagy általában francia zenei hatások túltengéséről semmiképpen sem beszélhetünk az olasz zenével kapcsolatban. Vezető szellemeinek határozott, erőteljes előretörése a mai olasz iskolát rövid néhány év alatt az európai zenemozgalmak sajátos jellegű — és egyik legszámottevőbb tényezőjévé avatta.

Az új olasz zenét három negatívum hozza közös nevezőre: a XIX. század olasz operastílusának megtagadása, szakítás a romantikával és elfordulás Debussytól. Ha ehhez vesszük a közös nagy célkitűzést, amely a régi olasz tradíciók újjáélesztése révén nagyigényű, modern tartalommal telített — s nem kizárólagosan csak színpadi zene írásával akarja Olaszországot a világ vezető zenei nemzetei sorába visszahelyezni: akkor megneveztük azokat az irányelveket, melyek a mai olasz iskolát általánosságban áthatják és jellemzik. Ezen a közös, nagy eszmekörön belül természetesen egészen különböző művészi egyéniségek megnyilatkozását látjuk. Maguk a vezetők: Casella és Malipiero is teljesen különálló művészi jellemek, akiket csak a hazafias célkitűzés közössége és a „zenepolitikai“ együttműködés hoz vonatkozásba egymással. Az olasz iskolának ritka művészi hordereje és dinamikus hatása éppen abban rejlik, hogy különböző művészegyéniségeket tudott a közös nagy cél érdekében mozgósítani.

A két vezér közül Alfredo Casella neve az ismertebb. Fiatalon került Párisba s ott Diémer vezetése alatt elsőrangú pianistává képezte ki magát. Zeneszerzést Faurénál is tanult. A háború előtti években az új francia zene egyik legkiválóbb megszólaltatója volt. Mint zeneszerző a legfordultosabb pályát futotta be. Alig volt Európában jelentősebb zeneirányzat, melynek többé-kevésbé ne hódolt volna. Mahler, Strauss, Schönberg, Bartók, Stravinszki és Debussy hatásokon keresztül azonban mindinkább klasszicisztikus irányzat bontakozott ki műveiből s legújabb termése már egészen a régi olasz mesterek nyomdokain járó neoklasszikus jelleget vette fel. Stravinszkira, Bachra és Händelre utaló neoklasszicizmusával szemben különösen Frescobaldi és Scarlatti stílusára támaszkodva ír itt-ott népszerűbb hangvételű, erősen olaszos concertokat. Ilyen a Partita és a Scarlattiana c. élettől duzzadó pompás két zongorakoncertje, a múlt évben írt hatalmas orgonahangversenye (Concerto Romano) és az azt követő hegedűkoncertje zenekarral. Korábbi oeuvre-je igen terjedelmes és változatos. Több zenekari költemény, köztük a bizarr fitorú Puppazetti-szvit, számos zongoradarab és kamarazenemű, a Giara c., nagy sikert aratott pantomim (Pirandello novellája nyomán), egy érdekes Tagore dal-sorozat stb. hirdeti Casella élénk alkotóerejét. Színes fantázia, feltűnő technikai alkalmazkodóképesség és valami sajátos „harmóniai ellenpontozás“ jellemzi ezeket a fiatalabbkori munkáit, melyekben több a kezdeményezés bátorsága, az újnak mohó keresése, mint a művészi befejezettség. De ez a sokszor ideges tapogatózás kitűnő iskola volt a különböző modern stílusok technikai és formakészletének elsajátítására, amit Casella azután pompásan tudott hasznosítani utolsó korszakabeli, érett műveiben. A színpad számára csak egy pantomimet írt, mintegy tüntetően jelezni akarván, hogy az olasz zene útjai az eddig elhanyagolt hangszeres zene felé vezetnek. Az utolsó koncertek előtt alkotott műveinek jelentőségét talán meg is haladja kitűnő propagatív irodalmi működése, mely kivételes erejű logikával s rábeszélő tehetséggel mutatott rá a Wagner utáni európai zene fejlődésének eredményeire és rendületlenül kardoskodott amellett, hogy Olaszország páratlan zenei multjához méltóan vegye ki részét az újabb zeneozgalmakban. Casella alapította meg a Societa Italiana di Musica Moderna című egyesületet, mely 1923 óta a nemzetközi modern zenetársaság (S. I. M. C.) olasz szekciójának szerepét tölti be. Casella lelkes buzdításai és megalkuvást, hazai előítéleteket nem ismerő, útmutatásszerű bátor progresszivitása nélkül bizonyára meg sem indulhatott volna az új olasz zenemozgalom.

Casella fordulatosságával, egész lényének feltűnő mozgékonyásával és optimisztikus hangulatvilágával szemben Francesco Malipiero a háborgó lelki, nehézkesebb és magányosabb komponista-típust képviseli. Régi velencei család sarja. Enrico Bossi-nál tanult s azután szülővárosában szorgalmasan komponálgatott. Harmincegyéves volt, amikor 1913-ban egy országos pályázatra különféle álnevek alatt négy különböző művet küldött Rómába s az a hallatlan szerencse érte, hogy mind a négy pályamunkát díjjal tüntették ki. Malipiero azonban már nem igen örült ennek a rendkívüli sikernek. A pályázat eredményének közzétételekor Párisban időzött s miután az újabb francia iskola stílusának tanulmányozása közben ráeszmélt arra, hogy eddigi művészi iránya helytelen vágányokon haladt: összes műveinek kéziratát megsemmisítette. A párisi hatások alatt újabb munkák írásába fogott. A nyilvánosságra hozott első opuszok közül való volt az Impressioni dal vero című. egy-egy erdei madárról elnevezett, három tételből álló, friss invenciójú szimfónikus

darabja, melyet egymás után követtek az újabb hasoncímű szvittek (Impressioni dal vero II. és III.), a Ditirambo tragico és a Pauze del silenzio című, komor hangvétellű hatalmas zenekari darabok, a Barlumi és a Poemi asolani című érdekes zongorafűzetek, két vonósnégyese (Stornelli e Ballate és a Rispetti e Strambotti, mely utóbbival Coolidge-díjat nyert), majd a D'Annunzio szövegére még a háború előtt írott, zenekari nyelvben itt-ott Wagnerre emlékeztető „Il sogno di un tramonto d'autunno” című operája után előadásra került Pantea című „dramatikus szimfóniája” (egy pantomimikus szereplővel, kórussal és zenekarral) s még inkább a párisi Nagyoperában bemutatott, meglepően újszerű Les sept chansons című operája az egész zenei világ figyelmét ráirányította.

Malipiero a Les sept chansons-ban teljesen szakít a megszokott opera formájával. Régi olasz költők versei adták neki az impulzust hét váltakozóan tragikus, majd komikus hangulatkörű drámai jelenet megírására, melyekben egy-egy dal köré fonódik a drámai akció. Ezek a dalok olyanok, mint aminőket a való életben bizonyos helyzeti körülmények között bárki énekelhet és így a színpadi történésnek nemcsak integráns részei, hanem mintegy fókuszai lesznek, melyekből az egész színpadi kép kialakul. A rövid drámai jelenetek főeleme a kontraszthatások sora. Az akció egyébként pantomimikusan folyik le, a zenei kifejezés egyedüli hordozója a zenekar s maguk az elhangzó dalok semmiféle közösséget sem mutatnak a régi operák áriáival, vagy a drámai történet megakasztó lírikus betétekkel. A Sept chansons elé később komponált, afféle „előjátékban”, a La Mort des Masques-ban, Malipiero a régi olasz commedia jellegzetes alakjait vonultatja fel, majd Orfeusszal egy szekrénybe záratja őket, hogy helyettük a színpadra invitálhassa a „Hét dal” szereplőit, akik nem teatrálisan, hanem úgy viselkednek és énekelnek, mint ahogy ezt magában az életben tapasztaljuk. Ezzel az előjátékkal Malipiero határozottan jelzi művészi célkitűzéseit: a régi operai sablontól való teljes elfordulását. A Sept chansons-t egyébként erősen szatirikus tartalmú darab, az Orfeo követi, melyben a marionette-színpadnak három különböző fajtájú hallgatóságra gyakorolt hatását érzékelteti s közben kifigurázza az előkelő udvaroncok és a parókás maradiak zenei ízlését. A Sept chansons ilyenformán egy trilógia részévé vált. Ennek a trilógiának partitúrája sok fantasztikum és bizarr ötletesség mellett igen erőteljes lírikus hevülettel van teli, de ez a líra merőben különbözik a múlt század olasz operájának pasztózus és szentimentális hangjától. Malipiero melodikája is más arculatot mutat. A régi olasz nagymesterek melodikus vonalrajza mellett az olasz parasztok és halászok ősi dallamkincsének robusztus elemei elevenednek fel benne és ezek a szélesen ívelt, régies dallamvonalak sajátos ízt kapnak a kítűnően kezelt zenekar modern köntösében. Amikor Malipiero a nápolyiak által kezdeményezett s a XIX. század olasz operairói által végleg szentesített recitatívók, áriák és jelenetek elhatárolt egymásutánjára alapított operai sémát véglegesen félredobta, szükségszerűen más és feltétlenül magasabbrendű szempontok vezették a melódiaépítésben s ezáltal a melódikus elemek minden egyebet feltűnően hátrébe szorító túlsúlya is megszűnt. Ezzel a bátor művészi tettel adott egészséges fejlődési lehetőséget az új olasz színpadi zenének. Mert ez a Malipiero-féle melódika parányival sem volt kevésbé olaszos, mint a múlt század olasz melodramatikus stílusának dallamvilága. Malipiero igen helyesen úgy vélte, hogy az olasz zenei géniusznak egyéb s minden bizonnyal emelkedettebb művészi színvonalú megnyilatkozásai vannak a régebbi századok mesterműveiben s ő kifejezetten ezeknek a régi olasz tradícióknak melódikus szellemét

kívánta, a közelmúlt operaszerzőinél hasonlíthatatlanul igényesebb, modern zenekari technikával feléleszteni. Természetes, hogy a melódia fogalmának másfajta értelmezése igen éles megütközésre adott okot. Honfitársai sokáig nem tudták megbocsátani Malipieronak, hogy a megszokott operai szerkezettel együtt a népszerűvé vált, de sokszor olcsó szépségű kantilénának is hátat fordított s ezenkívül még „kakofonikus“ hangzatokkal is jól megtűzdelte „dallamtalan“ színpadi muzsikáját... Az olasz operastílus valóban még sohasem szenvedett el oly irtózatosan merész támadást, mint aminőt ez a trilógia jelentett. Malipiero azonban tovább ment a megkezdett úton. A „La Mascarade des Princesses captives“ című, Prunières szövegére komponált, rendkívül dúsan színezett és intenzív ritmikus életet élő balettje után következő színpadi műve: a „Tre Commedie Goldoniane“, három Goldoni darabnak ad teljesen újszerű zenei keretet. Az énekhangoknak alig van egy-két összefüggő frázisa, a recitativo is a legszükségesebbre szorítkozik. A zenekar uralkodik minden felett s a régi Velence hamisítatlan hangulatát idézi fel, anélkül, hogy a hagyományos barcarolla-tónust használná. A valamivel később komponált San Francesco d'Assisi-ben még messzebbre nyúlt vissza: az olasz misztériumok világához. Szcenikai beállítottóságában is csupa egyszerűség ez a bensőséges érzelmességű, lényegileg csak szólókban és kórusokban kibontakozó nemes tartású, igen érett faktúrát mutató négy tétel, mely szerencsésen modernizálja a misztériumok stílusát.

Malipiero munkásságának gerincét ezek a színpadi művek alkotják. Újabb színpadi muzsikája még alig került a nagy nyilvánosság elé. A *Filomela e l'Infatuato* című operájának elterjedését a rossz szövegkönyv gátolja. Zenekari műveiben, — miután az *Impressioni dal vero*-ban helyenként erősen jelentkező Debussy-hatásokat leküzdötte — mindinkább egyéni művészi célkitűzések érvényesülnek, melyek kamara- és zongoramuzsikájában is szembetűnően nyilatkoznak meg. A tematikus dolgozómóddal véglegesen szakít s szerkesztési technikája a zenei ötletek természetes folyamatosságára törekszik, amellyel, hogy az egyes részek vagy tételek egymásutánjában élénk tartalmi és formai kontraszt-hatásokat kíván kialakítani. Ezek a formai problémák teszik érdekessé kamaramuzsikáját is, melyben (pl. a *Rispetti e Strambotti* című vonósnégyesében) a rövid tételek aforisztikus, epigrammatikus zenei nyelvezetét meglepően friss és gazdag fantázia élteti; a komponista ritka tehetésére vall, hogy a sűrűn változó kontraszt-hatások ellenére sem szenved kárt a mű egysége. Kedvenc foglalkozása a régi olasz mesterek elfelejtett munkásságának újjávarázsolása. A *La Cimarosiana* c. kis zenekarra írott szvitjében ezt a vágyát különösen nagy ízléssel és stílustökéllyel valósítja meg Cimarosa öt kis darabjának hangszerelésével. Zongoramuzsikája erőteljes hangszerkihasználást és formai biztonságot árul el.

Malipiero érzelmi világát a borongós, sötétes hangulatok iránti előszeretet, zenei nyelvezetét pedig a hangvétel őszintesége, kifejezésének sokszor faragatlan, nyers ereje, de mondanivalójának mindig tiszteltreméltó komolysága és előadásának izgalmas újsága jellemzi. A külsőséges káprázat, a Casellánál gyakran mutatkozó problémátlan muzsikálókédv, a tetszésvágy, a retorikus elem úgyszólván teljességgel hiányzik belőle. Egészen aromantikus és izig-vérig modern muzsikos, de nem a minden áron való túlzás kedvelője. Harmonikája a szigorú diatonikus rendszertől kezdve a régi egyházi és a keleti skálakon keresztül az atonális szerkesztésig mindent felhasznál, amit az adott esetben a zenei kifejezés érdekében szükségesnek ítél. Zenéjében van valami intellektuális vonás s bizonyára ez is hozzájárul

ahhoz, hogy általában nehezebben közelíthető meg. Az új olasz iskolának célkitűzéseit azonban Malipiero képviseli a legmarkánsabb módon. A XX. századba áttranszponált, jellegzetesen olaszos arculatú barokk művész-típusnak kiváló megszemélyesítője. Zeneszerzői munkásságát a régi olasz nagymesterek munkáinak revíziós kiadása egészíti ki. Ezek közül hatalmas Monteverdi összkiadása emelkedik ki.

Casella és Malipiero új művészi és nemzeti célkitűzéseit ma már a zeneélet porondjára kikerült tanítványok mindinkább növekvő csoportja is több-kevesebb sikerrel képviseli. Többen vannak közülük, akik nem bizonyultak mestereik szolgálkú másolóinak, hanem saját egyéniségüknek megfelelően éppen csak hasznosítani tudták azt a sok kiváló példaadást és ösztönzést, amit a mesterek tanításaiból és munkáikból nyertek. Azok közül, akik a fiatal gárdából valami újabb szint és tartalmat adtak a Casella és Malipiero által megindított modern olasz zeneirányzatnak s így már magukra irányították az olasz — s részben a nemzetközi — zenevilág érdeklődését, említsük meg Dante Alderighi-t, Vittorio Rieti-t, Mario Labroca-t, Virgilio Mortari-t.

Alderighi Malipieronak egyik legkitűnőbb tanítványa. Az elmúlt évben nálunk is figyelmet keltett szerzői estje alkalmával, amikor igen friss invenciójú és komoly fakturájú kamarazene-műveit és dalait mutatta be. Vonósnégyese azóta gyakran szerepel a nemzetközi kamarazene-társaságok műsorain és az alig 27 éves szerző újabb munkái elé is indokolt nagy várakozással tekint a zenevilág. Régi olasz madrigálok stílusos hangszeres átírataival is nagy figyelmet keltett.

Rieti Casella szűkebb köréhez tartozik. Alig volt még 25 éves, amikor Barabau című balettjét írta s ezzel az 1925. évi prágai nemzetközi zeneünnepélyen, majd később Diaghilew orosz balettje műsorának keretében világsikert aratott. A mókásan groteszk helyzetek számára egészen egyéni, olykor túlságosan kielezett hangja van. Nem ok nélkül nevezték el a fiatal olasz komponisták enfant terrible-jének... A Barabau után készült műveiből higgadtabb és kontrapunktikus vonalvezetésben igen biztos stílus bontakozik ki. Tizenhét szólóhangszerre komponált Pastorale-ja különösen nagy elismerést aratott.

Labroca Malipiero-nál tanult. Lírikus alaptermészetű s emellett gondos művű zeneszerző. Első nagy sikerét kitűnően formált és új zenei gondolatokban gazdag vonósnégyesének köszönheti, melyet egyéb kamarzeneművek sora, köztük a 11 szólóhangszerre írott Sinfonietta, csak öregbített. Mint a Corporazione delle Nuove Musiche (a nemzetközi modern zenetársaság olasz szekciójának) titkára igen élénk tevékenységet fejt ki az új zene térhódítása érdekében.

Mortari a legfiatalabb tagja a Casella és Malipiero köré csoportosult lelkes gárdának. Mestereinek a régi formák modern beállítású felújítását célzó törekvéseit igaz meggyőződéssel teszi magáévá. Eléggé terjedelmes oeuvre-jében két Partita foglalja el a főhelyet. Az egyik hegedűre és zongorára, a másik gordonkára és zongorára van írva s mindkettőt alapos tudás, biztos szerkesztés és friss muzikális lendület jellemzi.

A Casella—Malipiero-iskola mindinkább magához vonzza Itália fiatal muzsikus-nemzedékét. Az újonnan kialakuló, tisztultabb és haladottabb zenei ízlés az olaszországi konzervatóriumok szellemére sem maradhatott hatástalanul. Az elkövetkező évek bizonyára újabb és újabb tehetségeket fognak reveálni, olyanokat, akik nem az olcsó népszerűség felé hajló színpadi zenében fogják zenei eszményképüket látni. Az eddigi eredmények rendkívül biztatók, hiszen ne feledjük, hogy

az új olasz zeneirányzat alig tízéves multra tekinthet vissza. Ez alatt az egy évtized alatt pedig nemcsak sikeresen küzdött meg az olasz közönségbe mélyen belegyökerezett zenei előítéletekkel, hanem valóban derekasan vette ki részét az új zene kifermálásának nehéz munkájából s szinte egy csapásra jelentős pozíciót vívott ki magának a világ modern zenemozgalmaiban. Casella és Malipiero elvitathatatlan érdeme, hogy Olaszország, bár legkésőbbben kapcsolódott bele a Debussy által megindított zenei reform-mozgalomba, ma már az erősen szétágazó irányokat magában foglaló, úgynevezett modern zenének egyik fontos és általánosan becsült tényezője. Az olasz zenei géniusz, tehát az újkorban is jól töltötte be hivatását.*

Fábián László.

* Nem tartoznak ugyan Casella és Malipiero szűkebb köréhez, de munkásságuk irányzata bizonyos kapcsolatba hozza őket az új olasz iskolával s azért a mai olasz zenemozzalmak ismertetéséből nem hiányozhatnak: Francesco Santoliquido, Franco Alfano, Ottorioni Respighi, Ildebrando Pizzetti, Vincenzo Davico és Castelnuovo-Tedesco nevei. Mindegyik egy-egy külön zenei portré megmintázására alkalmas. Santoliquido, Alfano, Respighi és Pizzetti már korábban, a világháború előtt „érkeztek be“ s az új olasz zenemozgalom kezdetén mint kiforrott művészegyéniségek állottak itt, de a fiatalabb Davico-val és Castelnuovo-Tedesco-val közös vonásuk, hogy függetlenül Casella és Malipiero zászlóbontásától, hasonló határozottsággal szakítottak egyrészt az elponyvásodó olasz operastílussal, másrészt pedig a németes romantikával és más utakon olyan zenei ideál felé törekuszenek, mely nemzetiesség és művészi igényesség szempontjából többé-kevésbé közel áll Casella és Malipiero célkitűzéseikhez. Ezzel a hat kiváló „pártonkívüli“ modern olasz komponistával külön cikk keretében fogunk foglalkozni.

F. L.

A NEMZETI SZÍNHÁZ OPERAI MŰKÖDÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

Az 1836. esztendőben az óhajtvá várt állandó pesti magyar színház a lehetőségek stádiumába jutott. — Pest-Pilis-Solt törvényesen egyesült vármegye urai, azok, akik négy esztendő híján egy félszázaddal előbb Kelemen Lászlót és a kezdő magyar színészetet támogatták, most a Kassáról Budára hozott kitűnő színészgárdát, az úgynevezett Budai színjátszó társaságot pártfogolták és hatalmas propagandájukkal újra felszították az ország vármegyéinek áldozatkészségét és annyi pénz jutott a megye kasszájába, hogy abból lehetett már építkezésre is adni...

Elhatározták tehát a színház felépítését; az a bizottság, melyet a megye a kérdés elintézésével megbízott, az 1836-ik év őszén már foglalkozott az új színház szervezésének, vezetésének a kérdésével. Október 31-én ülést tartott a Színészeti Küldöttség: a tanácskozás egyik pontja éppen ez a kérdés volt s a Nyáry Pál, akkori megyei aljegyző, később híres alispán, követ és a Nemzeti Színház igazgatója által vezetett jegyzőkönyv erről így emlékezik:

Szóba jöven ez alkalommal, hogy a Pesten épülő Magyar Színház jövőben rendeltetéséről — vagyis arról: mi módon lehetne azon célt, hogy abban egy társaság állandóul fenntartathassék 's e' mellett mind a' Magyar Színészet, mind általa a' Nemzetiség szellemileg is gyarapodhasson, legbiztosabban elérni? — előre kellene tanácskozni, hogy az e részben fenforogható tekintetek minden oldalról annál inkább megfontoltathassanak, a' Küldöttség Tagjai ezennel olly végre rendeltettek felszöllítatni: hogy ezen kérdést figyelmök 's gondolkodások tárgyául kitűzni 's amidőn legközelebbi alkalommal az éppen e célra tartandó küldöttségi ülésben megjelenendnek, észrevételeiket előadni méltóztassanak.

E felhívás később oda módosult, hogy felkérettek a bizottság tagjai, hogy írásban nyujtsanak be tervezetet arra nézve, hogy miképen gondolnák a megnyitandó színház igazgatását legalkalmasabban vezetni.

Erre vonatkozó tervezeteket a tagok valóban be is nyujtottak a bizottsághoz: Gróf Ráday Gedeon, a későbbi színházi főigazgató, Fáy András, az író és a Budai Színjátszó Társaság egyik igazgatója, Ilkey Sándor, a színház gazdasági ügyeinek gondozója, Rosty Albert, Békés megyének volt kiváló alispánja, az előkelő, rendkívüli műveltségű zenebarát és Rothkrepf Gábor, a kitűnő lapszerkesztő és a Hangászati Egyesület megalapítója.

Ezek közül Rosty és Rothkrepf (Mátray) Gáboré a színházban létesítendő opera tervezetét írják meg és mivel itt van az alapja Nemzeti Színházunk későbbi nagyszerű operai kultúr munkájának, mind a két tanulmány érdemes arra, hogy megismerjük, bár nem ritkán találunk bennük — a nagy jóakarattal mellett is — érthető és megbocsátható naivitásokat.

Mind Rosty Albertnek, mind Rothkrepf Gábornak nagy érdeme van a Nemzeti Színház zenei munkássága megteremtésében. Rosty hosszú éveken át tagja volt a színház ügyeit igazgató választmányának s ez alatt különös gondja volt a színház zenei munkásságára.

Mátray Gábor rövid ideig foglalkozott a színház zenei kérdéseivel, de mint a „Regélő“ és a „Honművész“ szerkesztője, kritikáival sokat tett a színház zenei haladásának érdekében.

Rosty Albert elgondolása és javaslata egész terjedelmében így hangzik:

Tekintetes Választmányi Gyűlés!

Igen óhajtó, hogy a még zsenyéjében lévő magyar Opera minél gyorsabb lépésekkel haladjon az elérhető tökéletesség céljához, mert csak így fogja megérdemlenni a reá eddig tett és ezentúl teendő tetemes költségeket, csak úgy felelhet meg a publicum kívánatinak és várákozásának és csak ez által emelkedhetik olly rangra, hogy a német Operával vetélkedhessen, és valamint az, úgy ő is legnevezetesebb és legbiztosabb kútfeje legyen a theátrumbeli jövedelmeknek, a mi annál bátrabban reménylhető, minél inkább a nemzetiség is (ha olly gyakran 's olly jól vagy talán még jobban adathatnának Operák a magyar színpadon), a publicumot a német Operától elcsábítaná, a magyarba pedig mindinkább-inkább bévonná.

Hogy ezen óhajtás pium desiderium ne maradjon, szükséges halasztás nélkül egész iparral 's szorgalommal az első segítő eszközökhöz nyúlni, ha bár költséges és csak idő folytával gyümölcsözhető áldozatokkal is.

Ilyen nézetekből indulván ki, a Tekintetes Választmány méltóztatott már eddig is igen célirányos rendszabásokat tenni, mellyek új jeles énekeseknek megfogadását, a mostan meglévő individuumok között a jobb szó-hanggal bírónak énekbéli tökéletesebbítését, a Magyar fordításokban meglévő Operáknak a rythmus és prosodia tekintetében leendő megjobbítását, újaknak fordítására és eredetieknek készítésére való serkentést tárgyazzák. Méltóztatott a Tekintetes Választmány a nagyon tökéletlen Orchestrumra is gondoskodását kiterjeszteni, és az alul írtat Választmány tagjának elfogadván, különösen az eránt megbízni, hogy ezen tárgyról vélekedését, javaslatát, szóval egy jó Orchestrum összeállításának tervét készítvén, azt adja be a Választmánynak.

Minek előtte ezen becses meghagyásnak eleget tennék, szükségesnek tartom előre bocsájtani, hogy vélekedésem szerint az Operistákat, ha nem is most mindjárt, de legalább jövődőre nézve (értvén csak a solo énekeseket) meg kellene kímélni attól, hogy drámákban is köteleztessenek fel lépni; mert ha az énekes drámai szerepekkel léssen megterhelve, nem fog neki elegendő idő maradni az Operabelieknek jó megtanulására és énekbéli maga gyakorlására, sőt úgy tartom, hogy az Operai personálénak a drámaiktól leendő elkülönözése nélkül el sem lehet érni azt, hogy minél gyakrabban és minél jobban végre hajtva adathassanak Operák, minek a Cassára tapasztalás szerént nagy befolyása van.

Ami az Orchestrumot illeti, alá kell írnom ön-tapasztalásom szerént a közpanaszt és meglegedetlenség nyilvános jeleit, mert az a mostani állapotjában annyira van még a középszerűségtől is, hogy a talpon álló gyakorlott énekes is csak bizonytalanul arathat véletapsot a színpadon, a bátortalan, ingadozó újoncz pedig még annál bajosabban állhat meg becsülettel a deszkákon.

Ezen okokból az Orchestrum egész megújításának szükséges volta már a minapában esmértetvén el a Tekintetes Választmány által, bátorkodom ismételni az akkori szóbeli állításomat „hogy az Orchestrum organisatióját, azaz új individuumoknak a Választmány által meghatározandó számmal és fizetésért, és az igazgatóság által kiadandó Contractusok mellett leendő megfogadását, a mostaniak között az alkalmasabbaknak megtarthatását egészen, egy a muzsikát nem csak tudományosan jól értő, hanem abban gyártás (így!) keltes és a Választmány bizodalját különben is megérdemlő musikai kar igazgatóra¹ (Kappelmeister-re) kellessen bízni. Ő a lelke és feje az Operák előadásának, az ő becsületében áll felelet terhe mellett azoknak minél jobb végrehajtása, illendő tehát, sőt szükséges, hogy ő a mu'sikusokat, kikkel nekie dolgozni kell, maga választhassa.

¹ Itt a széles margón írónnal odavetve, olvasható e név: *Erkel*.

Egy ilyen mu'sikai kar igazgatónak megszerzése legyen tehát ítéletem szerint első 's főgondja a Választmánynak,² a melly ugyan az által igen nehezítették, hogy a Kappelmesternek a magyar nyelvet tudni vagy legalább jól megérteni majdnem elkerülhetetlenül szükséges.

A Kappelmesternek kötelességei ezek lennének:

1-ször. A Mu'sikusok között a jó rendet fenn tartani, azaz őket kötelességeiknek pontos teljesítésére reá hajtani, a szófogadatlanokat, becstelen magok viselésűeket, a kiszabott rendhez és órákhoz magokat nem alkalmaztatókat megbüntetni, sőt az igazgatóságnak teendő jelentés mellett el is bocsájtani, s másokat helyökbé fogadni.

2-ször. A Solo énekesekkel a kiadott szerepeket repetálni, 's őket a jó ízlés szerint leendő előadásra utasítani, valamint viszont ezek az utasítást elfogadni és követni tartoznak, mire nézve, ámbátor a szerepeknek kiosztása az igazgatóságot illeti; úgy tartom mégis, hogy e részben sem léssen elmellőzendő a Kappelmesterrel való egyetértés, mert ő az, a kinek legjobban kell megítélni tudni, mellyik szerep, mellyik énekesnek való.³

3-ször. Kötelességében áll a tartandó próbákat a rendezővel egyetértőleg elrendelni, még pedig annyit, a mennyi meg fog kívántatni arra, hogy az adandó Opera, a mennyire csak lehet, hiba nélkül menjen véghez, minek megítélése azomban az igazgatóságot és a Választmányt is illeti.

4-szer. Tartozik a Theatrum Operai Bibliothecáját lejstrom szerint (a mennyire meg volna) által venni, az 'ezentül megszerzendőket a lajstromba be írni, azokat rendben tartani és rólok felelni.

5-ször. Szinte így a hangszerekről is inventáriumot készíteni, a még meg kívántaknak feljegyzését bé adni, arra felügyelni, hogy jó karban tartassanak.

6-ször. Igen jó lenne, ha a Kapellmesternek rendes kötelességébe tétetődne, hogy a Választmány által az Operák textusainak a musikához mérsékelve (így!) leendő megvizsgálására kirendelt küldöttség⁴ összejelteiben mindég jelen legyen.

E szerint, a mint minapában szóval magamat kinyilatkoztatni szerencsém volt, azon hivatalra, mellyet eddig Rothkrepf úr viselt, semmi szükség nem lévén, minthogy az Operákon kívül még tréfás, énekes játékok (úgy nevezett Paródiák⁵) is divatoznak a Cassa hasznával, egy Kapellmester pedig az előszámlált foglalatosságokat, mellyek azon tekintetből is, hogy a Magyar éneklő személyek többnyire még tudatlanok 's hosszas tanítást kívánók, nem győzhetné, igen szükségesnek látom, hogy még egy Kapellmester legyen, ki a Paródiákat betanítsa, és azokat igazgassa, ő fog a drámák actussai közben adandó musikai darabokra is felügyelni és mindenkor 's mindenben, a midőn a szükség magával hozandja, az első Kapellmesternek segedelmére lenni.

Ezen két Kapellmesteren kívül még szükség léssen egy éneki tanítóra és egy kar vezetőre.⁶ Az ének tanító a végre, hogy az énekes karból a jobb szó-hanggal bíró személyeket kiválogatván, azoknak az énekben rendesen leczkéket adjon, a karvezető pedig arra, hogy a kardalokra a kar tagjait egyenként és mindnyájokat egyesülve meg tanítsa. A kar vezető ugyan a színjádzők közzé tartozik és mint olyan az igazgatóság kormánja alatt áll, de a musikára nézve mégis Kapellmestertől függőnek kelletik lenni.

Az Orchestrum tagjainak hónapi fizetéseit, feltéven, hogy jó művészekre kívánunk szert tenni, úgy tartom, kisebbre nem lehet szabni, mint a német Theátrumnál, mindazért, mivel itten szint annyi, vagy talán még több foglalatosság-

² A margón: Erkel.

³ A margón ugyancsak Erkel neve olvasható.

⁴ Itt Fáy és még egy olvashatatlan név látható. Ez utóbbi nevet Rosti-nak betűzőm ki.

⁵ A paródia amolyan operette-féle műfaj volt.

⁶ Itt a lapszálon Glötzer neve olvasható. Még 1840-ben is Glötzer Ferenc a kartanító.

gaik lesznek, mint a német Theátrumnál lévőknek, mindazért, mivel ha e részben egyformaság léssen, hihető, hogy a német Theátrumból is által lépnének néhányok a magyar Orchestrumba.

Az első Kapellmester, a kinek halmozottabb foglalatosságai vannak, mint akár mellyik színésznek vagy énekesnének, legalább ezekkel egy categoriába kelletik tenni; e szerint tehát ítéletem szerint 1.000 pengő forintnál vagy 800 pengő forintnál és egy Opera tiszta jövedelménél kevesebbet nem lehet adni nekik esztendőre.⁷

A második Kapellmesternek, vagyis Paródiák igazgatójának esztendei fizetése lehetne legalább 600 pengő forint, vagy 500 és egy Paródia jövedelme. Ez alkalmommal nem lehet dicsérettel nem említenem az eddigi Kapellmestert, a kinek érdemeit az ítélheti és becsülheti meg legjobban, a ki tudja, mily temérdek fáradságba és türelembe kerül tudatlan személyekből álló Orchestrummal, énekesekkel és kardalososokkal, kik egynehányt kivévén szinte tudatlanok, azomban mégis el vannak hitve magok felől egy Operát tűrhetőképpen 's a publicum megelégedésével végre hajtani.

Az énekes mester fizetése lehetne talán szinte annyi, mint a második Kapellmesteré.

Az Orchestrum tagjainak hónapi fizetései a mellesleg fekvő feljegyzés szerint⁸ a németh Theátrumhoz alkalmaztatva tennének hónapanként .....⁹ fkat, egész esztendőre ..... fkat.

Az énekesekre nem terjedvén ugyan ki megbizattatásom, mégis bátorkodom azok eránt megjegyezni hogy a mennyiben kevesen találkoznak még közöttök, a kik a kimívelt énekes nevét megérdemlenék, azaz a kik énekes oskolai bizonyítvánnyal bírnának, azomban többeknek természetes jó hangzású torkok van, ezekkel jó lenne szerződéseket kötni, mellyekben bizonyossá tétetődnének, hogy azon mértékben, a mint ők szembetűnő előhaladással magokat teljesíteni fogják, a hónapi bérek is fog megnagyobbíttatni: — ez nem csak hogy nagy ösztön lesz az igyekezetre, hanem még az ellen is gátul fog szolgálni, hogy az illetén énekes vagy énekesné más magyar színházi igazgatóságok által egykönnyen elcsábíthatassanak.

Ezen csekély kitérés után, melyért alázatosan bocsánatot kérek, visszatérek az Orchestrumhoz, mely eránt még kettőt gondolok említenedőnek lenni:

Az egyik a drámák felvonási között bevett szokás szerint előadandó Symphoniák vagy egyéb egész Orchestrumra írt Compositiók.

Ezek eránt mindennapi tapasztalás szerint nem nagy érdeket mutat a publicum, részszerént azért, mivel igen felszínesen, minden figyelem és pontosság nélkül adatnak elő, részint és talán leginkább azért, mivel akkor a ki- 's bejárákálás, a szomszédokkal való fennszó béli beszélgetés, ajtók bécsapása, székek nyitása, olly nagy zajt csinál, hogy majd lehetetlen a musikára figyelmetesen hallgatni, de még a musikusoktól sem lehet kívánni, hogy egész kedvvel és igyekezettel jádzzanak; ez úgy van valamennyi Theátrumoknál az egész Monarchiában, a Bécsi udvari színházat sem vévén ki. Én tehát (bár szokatlan lenne is a dolog) a mellett volnék, hogy a felvonások közötti musikák egészen hozattassanak ki divatbul 's azok helyett inkább a midőn kisebb vígjátékok adatnak, azoknak kezdete előtt és vége után jádztattassanak nem az Orchestrumba, hanem a színpadon jól betanult Symphoniák vagy Overturák. Ha ezen indítványom nem pártoltattna, azt proponálom, hogy a felvonási musikára nézve hozattasson bé rend és szorgalom. Erre nézve meg kellene hagyni a második kapellmesternek 1-ször: hogy a meglévő Sympthoniákról és Overturákról készítsen egy lajstromot, azt adja bé a Választmányoknak, vagy a Választmány által megbízott tagnak, a végre, hogy lassankint a pénztárnak nagy terhelése nélkül még többeket lehessen meg szerezni. 2-ször: Ezen darabokat kelletik classificálni és sort néhezni azoknak előadására nézve. 3-ször: A Hegedússek közzül háromnak kell jelen

⁷ Itt ismét Erkel neve áll.

⁸ A mellékletet képező fizetési tervezet ma már nincs a kézirat mellett.

⁹ Az eredetiben is hiányzik az összeg.

lenni — Primistáknak annyi Secundistáknak, egy Brátsának, egy Contrabassznak és egy Violon cellának,¹⁰ a harmoniából pedig a mennyit a darab megkíván, a mit a Kapellmester el fog rendelni, nagyobb Symphoniáknál vagy Overturáknál valamennyinek kell jelen lenni. *4-szer:* A táncz musikát egészen ki kellene talán zárni a színházbul, mert az önn természetete szerént nem oda, hanem tánczterembe illik és mivel táncz musikát külömben is más helyeken megunatkozásig hallgatni módja van minden embernek, mindazonáltal, ha ez eránt különös kívánsága a publicumnak ki mutatkozódna, lehetne talán annak engedni, de javasolásom szerént csak igen ritkán (talán kétszer, háromszor esztendőben)¹¹, mert külömben bizonyosan visszaélés lesz belőle a jó ízlésnek megromlására és a magyar színház aetheticai díszének lejjebb szállítására vezető.

A második az, hogy az Orchestrumot egy kevésnyit ki kellene tágitani a közepében, a mi egy néhány zártzések elbontása nélkül nem történhetne meg. Ennek szükséges voltárul és kivihetése módjárul a hely színén győzhetné meg magát a Tekintetes Választmány.

Ha mindezen előre bocsájtottak elrendelődni és eszközöltetni fognak, el nem fognak maradni azoknak sikeres következései, azomban, míg az Orchestrum egészen organisálva és annak lefolyása az operákra szembetűnő lészen, eltelhet még egy-néhány hónap, sőt talán szükséges lészen az első Kapellmesternek egy utazást Bécsbe tenni, melyre az úti költségeket és a megfogadandó individuumoknak adandó foglaló pénzeket resolválni kellene.

De mind ezek mellett jó magyar Operára mindaddig bátorságosan számot tartani nem lehet, sem jó énekesekre és jó musikusokra biztosan szert tenni, míg Nemzeti Musicai Conservatorium nem fog meg alapíttatni. Ennek szükséges volta már régóta közönségesen el lévén esmérve, igen reménylhető, hogy a nemzeti játékszint kedvellő és annak virágzását elősegíteni óhajtó hazafiak, kiknek önkéntes bővkező adakozásikból emelte magát semmibül a Pesti nemzeti játékszint, meg nem csüggedt készséggel Conservatoriumra is fognak adakozni, mert a ki a czélt kívánja, annak kívánni kell az eszközöket is, a mellyek ahhoz vezetők. Erre nézve talán célérányos lenne, ha a Tekintetes Választmány a jövő Köz Gyűlésben a T. Ns. Vármegyének egy musikai Conservatorium tervét olly kéréssel terjesztené eleibe, hogy kebelében alá írást nyitván, a honi törvényhatóságokat is annak pártolására és önkéntes adakozásoknak időről időre leendő beszédésére felszöllítani méltóztasson; a Conservatorium tervének ki dolgozását egy vagy több Választmányi tagra bízván.

A Tekintetes Választmánynak

alázatos szolgája:

Rosti Albert

Az értékes javaslat — ahogy azt az eredeti irat végén írónnal odavetett feljegyzésből tudjuk — 1837 januárjában került a bizottmány elé. Valószínű, hogy az 1836. évi felhívás — nem lévén még a megnyitandó színház vezetésének kérdése aktuális — eredményre nem vezetett s csak amikor már a Kerepesi-úti Grassalkovitchelken épülendő színház tervei készen álltak, sőt már a földmunkán túl is voltak, akkor szorgalmazták a vélemények benyújtását, így került akkor ez is a bizottmány elé.

Hogy a javaslatot tárgyalták, hogy annak gondolatai foglalkoztatták a bizottmányt, igazolják a másolatunkban lábjegyzetekben közölt lapszéli megjegyzések.

Sajnos, a választmányi ülések jegyzőkönyvei hiányosan maradtak reánk és a bizottság nem követte a jó megyei rendszert, ahol az aktákra is rávezették a hozott határozatokat, így hát ma nem tudjuk, milyen eredménye lett Rosti lelkes és körültekintő javaslatának.

¹⁰ E sor mellett olvasható írón-megjegyzés: fúvóhangszer.

¹¹ Ezt az indítványt a megjegyzéssel kísérő ismét Erkel Ferenc figyelmébe ajánlandónak vélte; a lapszálon ismét az ő neve olvasható.

Az operára vonatkozó második vélemény Rothkrepf Gáboré, aki — mint beadványa elején írja — megbántva érzékenységében foglal kozik a kérdéssel

Ő nem az eszmei tekintetekben szól a kérdéshez, de mint megbízott, a kérdés reális megoldásával foglal kozik. Ő többet számol, mint tervez; azaz terveit az anyagi lehetőségek határozzák meg. Bizonyos azonban, hogy munkája tényleg alapvető a színház operai munkásságára és mint ilyen, figyelemre különösen érdemes.

Rothkrepf Gábor elaborátuma így hangzik:

Tekintetes Választmány!

A ttes részvény társaság színészeti választmánya legközelebb mult július 26-ki 's 27-ki üléseiben engemet a pesti magyar színház hangászati osztályára felügyelővé méltóztatott kinevezni.

Még mielőtt e megtiszteltetés felől hivatalos értesítést írásban vettem volna, szóval úgy adatott tudtomra, hogy az említett ülésben a színi hangászat, dal- és táncjátékoknak igazgatójává neveztettem ki. E tudósítást valóságában bízva, valamint hálás tisztelettel ismerém el a t. választmánynak irántam bizonyított kegyes figyelmét, úgy nem vonakodtam annak elfogadásától csak azért is, hogy a t. n. megye buzgalma által létesült intézetet tehetségem szerint ez után is előmozdíthassam.

Az említett előleges szóbeli tudósításnak, nem pedig saját helytelen ötletnek következménye volt csak, hogy a Honművész folyó iratban s utánna egy-két más magyar hírlapban is, a t. részvény társaság választmánya által kinevezett hangászat-igazgatói címmel említettem.

Midőn aug. 2-kán az al-választmánynak mind reggel, mind délután tartott üléseibe meghivattattam, magam is olly véleménnyel jelentem ott meg 's vállalám fel a reám bízott végzendőket, hogy mint kinevezett hangászati igazgató munkálkodhatom a számomra kijelölt hatáskörben: — azonban a választmány jegyzőkönyvének ide ./ csatolt kivonatja csak aug. 3-kán közöltetvén velem, belőle értém, hogy nem csak hangászati igazgatónak nevezve nem vagyok, hanem, hogy csak addig, míg egy énekes társaság alakíthatatik, megkérettetem, hogy a játékokban netalán előfordulandó énekekre felügyeljek, helyes magyar opera feállításáról javaslatot adjak, a Vörösmarty úr által szerzett előjátékban előforduló éneket elkészítem, 's több nevezett urakkal együtt muzsikai kart, chorust, balletot alakítani és egy ügyes balétmestert szerezni törekedjem.

Ebből nemcsak az tetszik ki, hogy még most a színi hangászatra 's egyébbel ezel egybekötésben álló tárgyakra kitünőbb befolyásomnak lenni nem kellene, de az is, hogy teendő fáradozásaimért semmi tiszteleti jutalom rendelve nincsen.

Jól átlátván azonban, hogy a jelen sürgető körülményekben saját viszonyaim ügyét (nehogy késedelem által a színi intézet bár miben is hátramaradást szenvedjen) tekintetbe vennem nem szabad, — megnyugszom a t. részvénytársaság belátásában 's reményem, hogy ha a magyar színészet akármelyik ágában tehetségeimet használandja, tekinteni fog azon intézet iránt eddigi fáradozásaimra, 's mind ez után teendő szolgálatomért illő jutalmat rendelni fog, mind hatáskörömet világosabban úgy fogja meghatározni, nehogy magamat valamelly alárendelt személynek kelljen tekintenem, és netalán az igazgatói ügyekben kellemetlen következményt szülő sűrűlódásoknak és öszveütközéseknek legyek oka; mint különben is annyira nem óhajtok, hogy inkább mindentől a színészet körében kész vagyok vissza vonni magamat, hogysem káros sűrűlódások által az igazgatóság tekintetét gyengítette 's magát az intézetet ezáltal veszélyeztetve látni kénytessem.

A jegyzőkönyvi említett kivonatnak vétele után lényeges befolyásra magamat aktivizálva nem látván, — minthogy az orchestrum elrendezése reám bízott 's e végett t. Baza úr a hozzá folyamodott hangászokat 's énekeseket hozzám utasítá, — ezen kívül az orchestrumhoz kívántató egyéb tárgyokról is, nehogy a késedelem hátramaradást okozzon, — mind a t. igazgató úr megegyezésével, mind t. Földváry Gábor alispán úrnak szóbeli meghagyásából — ezen egy hét elfolyása alatt tettem

annyit, mennyit formális aktivizálás nélkül tenni bátor leheték, a nélkül azonban hogy tökélyes egyezésekre léptem volna, mielőtt annak rendje szerint megbízva volnék. — Ámbár egy hét alatt tökélyes orchestrumot jól összeállítani teljes lehetőség: tett lépéseim azonban elégségesek lesznek, hogy a színház megnyitásakor orchestrum hiányával ne legyünk.

Eddigi munkálódásaim pedig a következők:

I. Az *orchestrum pulpitusait* Zofcsák asztalosnál megrendeltem, — úgy az azokra szükséges lámpák iránt Szentpétery úr jelenlétében a bádogos mesterrel beszéltem.

II. *Orchestrai kottákat* részint szerzettem, részint Bécsben rendeltem annyit, mennyi az első hónapi, sőt további szükségre is elégséges lesz. Ezeknek kiválasztásában a karmester úr segedelmével fogok élni. Csak kérem, hogy ez ügyben is minél előbb tudósítsam, mennyi költségre ereszkedhetem, bocsátkozhatom-e a vásárlásba 's lemásoltathatom-e a szükséges duplicatumokat. Kértem ugyan már a színházi könyvtárban is levő kottáknak elenchesát, hogy lássam, milly használhatók volnának már az intézet birtokában: de még e mai napig ahhoz nem juthaték. Azonban tudósított Heinisch úr, hogy vannak az említett könyvtárban némely jó, használható hangművek, mellyekért azonban jót nem állhatok, míg magam nem láthatom.

Az előleg vásárlandó új nyomtatott és lemásolt kottáknak, mellyek symphoniákból és ouverturákból állnak, ára alkalmasint fel fog menni mintegy 100 forintra ezüst pénzben.

Itt még kettőt kell megjegyeznem:

1. valljon nem volna-e jó, ha hazánk némely nagyjait, kik jeles hangászok vagy műkedvelők (p. o. Esterházy herczeg, Amadé, Brunsvik, Fáy, Széchenyi Lajos grófok) megkérnök, hogy ajándékoznák meg intézetünket a náluk úgyis porban heverő egész orchestumra írt hangművekkel. — Így részint kevesebbet kellene jövődőre költenünk illyes symphoniákra és muzsikai tárunk gyarapodnék, részint az előadandó hangművekben nagyobb változatosságot nyernénk.

2. Van szerencsém jelenteni, hogy *Udvarhelyi Miklós* dalszínész úr a birtokában levő magyar daljátékok kottáit eladásra ajánlja az intézetnek. Ezeknek ide // lajstromából látni való, ha azok újon szerzetnének, 400 ezüst forintnál többbe kerülnének; ő azonban csak 300 pengő ftot kér. — Meg kell azonban előbb vizsgálnunk, valljon azoknak némlyikét nem bírja-e már a szini könyvtár.

III. Az *orchestrum tagjai* öszveszerzésében mind itt Pesten tudakozódva fáradtam, mind pedig Kassáról és Bécsből ügyes tagokat meghívtam (kiktől azonban még felelet nem érkezett), mind végre (miután t. alispán úr meghatalmazott, hogy a legszükségesebb lépéseket haladék nélkül tennem meg) a hírlapokban is felszólítám a hangászokat, hogy nálam jelentenek magukat.

Heinisch József úrnak tudtára adtam, hogy ő aug. 2-kán a t. subdeputatio ülésében karmesternek meghagyatott. Ő azonban az ott 100 váltó forintot hónaponként keveselvén, úgy nyilatkozott, hogy 140 forint fizetésért kész leend nem csak karmesteri hivatalát szorgalommal viselni, hanem reggel 's délután énektanítási órákat is mindenkor tartani. Ő ennyi fáradságáért minden esetre 10 0forintnál többet érdemel.

Heinisch úr jelenlétében már több ajánlkozott hangászt megpróbáltam, 's nehény fúvó hangszereken kívül (mellyeket azonban szükség esetében katonai bandákból pótolhatunk) az orchestrum nagy részét ki lehet állítani, ámbár jövődőre a gyengébbek helyett jobbakat szerezhetünk.

Az aug. 2-kán egybeült t. subdeputatio tervében kijelelt orchestrai fizetéseket minden magát ajánlkozó hangásznak tudtára adtam. Némelyleknek azonban kevéssel többet, másoknak kevesebbet ígértem azon hozzáadással, hogy későbben, ha nagy operák adatnak 's haszonvehetőségüket bővebben bebizonyítják, fizetés nagyobbításra számot tarthatnak. — Itt azonban megjegyzem, hogy nem, mint ama

tervben volt, csak három, hanem négy első és négy 2-dik hegedűsöt kell fogadnunk.

A hangászok neveit 's tökélyes lajstromát még most nem közölhetem részint azért, mivel még valamennyi ígérkezővel tökélyes rendben nem vagyok, részint mivel a folyamodók közül némelyek, p. o. Grünfeld violinista és néhány társa meg nem érkeztek Pestre, de minden órán várattatnak.

Ez ügyben tehát kérem a t. választmányt, méltóztassék elhatározva tudtomra adni, ereszkedhetem-e a hangászokkal elhatározó egyezkedésre, kiszabhatom-e havi fizetésüket úgy, mint érdemlik és az intézet java, de egyszersmint takarékosági tekintete kívánja; adhatok-e nekik ez iránt biztosító írást, vagy nem; mert ők, mielőtt hivataljokba lépnének, biztosíttatni kívánnak mind fizetésök mennyiségéről, mind pedig szolgálatjok 's fizetésök kezdetének napjáról. — Ez okból annyival is inkább kérem az elhatározó feleletet, mivel a hangászok nagy része már aug. 13-án tölem tökélyesen megnyugtató választ vár.

Megjegyzem itt még, hogy véleményem szerint, mielőtt orchestrumunk tagjainak ügyességüket jóformán ki nem tanulnánk, velek legalább september végéig szerződésre lépünk nem kellene. — Akkorra pedig nyomtatott vagy lithographizált Contractusokat lehetne készíttetni.

IV. Azon *hangszerek* (instrumentumok) felől is, melyeket az intézetnek elkerülhetetlenül venni kell, 's állandóan az orchestrumban tartani, gondoskodtam; mivel azonban azokat aug. 16-ig vagy 20-ig úgy sem lehetett volna elkészíteni, lépéseket tettem, hogy addig is, míg azok a legkitelhetőbb olcsó áron elkészülnek, olyakat kölcsön vehessünk, habár mérsékelt fizetésért is.

Ilyenek:

1. Egy (törölve és kijavítva) jó fortepiano a legjelesebb pesti mesterektől, melyek kerülnek legalább	1000	vtó	ftba
2. Egy új nagy bőgő gépelyyel	225	„	„
Nagy operákhoz azonban kettő is kell.			
3. Kishögő (új); nagy operákhoz hasonlóan kettő szükséges. Egy kerül	100	„	„
4. Két kazándob (Raffengeruken) Remekházy úrtól	200	„	„
5. 1 nagy török dob	50	„	„
6. 1 kis katona dob	30	„	„
7. Egy pár Ciszella (török ércványér)	70	„	„
8. Egy háromág (Triangel)	10	„	„
	<hr/>		
Összesen	1685	vtó	ft
Ha még egy nagy és kis bőgő vétetik, még	325	„	„
	<hr/>		
És így	2010	vtó	ft

Megrendelhetem-e ezeket, hol és ki által fizettetnek ki, ez iránt hasonlóan utasításért esedezem.

V. *Énekesek* jelenték magukat nálam ketten u. m.

1. *Frick* fiatal német sz. nész, ki már Kassán magyarul játszott. Szép bariton hangja van és jól talál első látásra. Kíván 80 ftot váltóban hónaponként, egy jutalomjátékot évenként 's bővebb tanítást a magyar nyelvben: kötelezi magát, hogy ha magyarul jól megtanítatik, a' nevezett fizetésért még egy esztendeig szolgál az intézetnél. Beszél gyengén, tótos accentussal magyarul.

2. *Vass Terézia*, 17 éves leányka, Pesti polgár gyermeke, choristánénak ajánlkozott. Muzsikában nem jártas ugyan, de örömet tanulna. A' budai magyar operákban már egy-kétszer chorusban énekelt. Szava gyenge még, de erősebb lehet.

VI. A' *magyar opera, chorus és ballet* felállítására felől az III. ide csatolt aláíratos közleményemben fejtem ki véleményemet.

Maradván egyébiránt a' Tekintetes Választmánynak Pesten 1837. aug. 10-kén

aláíratos kész szolgálja

Róthkrepf Gábor

A jelentésben hivatkozott három mellékletből egyelőre csak a harmadik, a III.-mal jelzett van a kéziratnál, a többi vagy elveszett, vagy a levéltári limbusban lappang.

Ez a III.-as melléklet, mely már nem Róthkrepf sajátkezű írása, de amelyet ő sajátkezűleg javított, így szól:

Helyes magyar opera felállításának két módját látom; egyik olcsóbb, de hosszabb — másik drágább, de rövidebb időt kíván.

Az 1-ső mód szerint mindenké előtt a' már létező magyar dalszínészek jobb individumjai megszerzésén kívül mindenké előtt egy ének-tanító-iskola szükséges. Ebben ingyen taníttatni kell fiatal személyeket, kik bizonyos, nekik adandó mérsékelt fizetés mellett járjanak abba, ha talentumot mutatnak az éneklésre 's addig is míg, solo-énekeseknek használhatókká válnának, tartozzanak statistai 's choristai szolgálatot tenni. Ha annyira mentek, hogy első látásra eltalálják a' kótát, és szóló szerepekben is felléphetnek, tartozzanak legalább 6 esztendeig, előre meghatározandó fizetés mellett az intézetnél maradni. Igen jó volna felszöllitani a' sárospataki, debreceni, és kolosvári collégiumban lévő fiatal énekeseket, hogy magukat a' színpadra szánván, ezen énektanító-intézetet járnák.

Nem ártana hasonló muzsikai iskolát is állítani fel, mellyben minden nemű hangszerekre szegény gyermekek taníttatnának, és azután az orchestrumba bizonyos számú esztendeig szolgálni kötelesek volnának.

Az éneklésnél két tanítóra volna szükség. Az egyik a' már előre haladott énekeseket gyakoroltatná, a' másik csak kezdőket tanítana.

Ezeknek egyikét legtanácsosabb volna olasz országból, p. o. Ugjlandból, hozatni h,ogy a' valódi olasz methodusra, melly színpadon legkedvezőbb, szoknának dalnokaink. Ez okból az olasz nyelv tanítása is jó volna, sőt énekekre nézve egyébiránt is szükséges.

A' 2-ik mód abból áll: hogy a' külföldön létező jeles magyar dalszínészek intézetünk számára megszereztetnének. Így a' hazaiakkal egyesülve jeles magyar operát állíthatnánk fel.

De ennek elérésére számos mind két nemű choristák is kívántatnak. Ha többen nem, legalább 12 férfi és 12 asszonyi chorista elkerülhetetlenül kívántatik, hogy a' chorus, melly az operának egyik kitünőbb dísze, sikeres hatással munkálódjék. Ezeket az olasz nyelvre is kell taníttatni, hogy ha valamely külföldi vendég akarna fellépni, 's olaszul énekelni, choristáink arra azonnal használtathassanak.

Ujabb nagy operáknál többnyire táncosokra is van szükség. Jó ballet-mestert Pesten nem találni. Ez iránt Bécsben kellene tudakozódnunk. Legjobb volna azonban Párisból egyet hozatnunk, mert a' francia tánc mesterek legügyesebbek, a' finomabb tartásmódban, társalkodási viseletben legjáratosabbak.

Róthkrepf Gábor.

Igy látta a kiváló színész a Pesti Magyar Színház zenei megteremtésének lehetőségeit s valószínűleg ez volt a kulcsa annak a munkásságnak, amit a színház — a közönség követelése folytán — megindított ugyan, de intenzívvé tenni nem tudott.

Az első esztendő operai műsora körülbelül képét adja a feladat teljesítésének s ebből látható, hogy az első hónapokban csak elvétve jut egy-egy este a dalműnek és csak akkor jelenik meg gyakrabban opera a színlapon, amikor Schodelné jön a színházhoz, eleinte mint vendég, majd mint szerződött tag. Tudjuk, hogy akkor is mily hosszan húzódó bajok, zavarok, kellemetlenségek álltak elő az operisták és a drámaiak örök surlódásából. Hogy itt nem lehettek rózsás állapotok, az bizonyos és a közönség is sokszor elégedetlen azok miatt, amit a színház nyújt neki.

Persze, hogy ezt különösen észreveszi Rosty Albert, aki mindennapos a színháznál, van is köze hozzá és senkinek sincs annyira joga ezt a bizottmány előtt szóvá tenni, mint éppen neki. Ezért a következő komoly felszólamlással fordul a választmányhoz:

Tekéntetes Választmányi Gyűlés!

A' mult esztendőben télen, midőn a' Tettes Választmány Tagjává lenni szerencsém vala, a' Magyar Nemzeti Játékszíni Orchestrum olly rozsz karban volt-hogy azzal csak a' Publicumi türedelmének kifárasztásával lehetett egynehány Operákat nagyon közészerüleg elő adni. — A' Tekéntetes Választmány annak egészen ujjonti Organisatióját szükségesnek eselmérvén, méltóztatott az én é tárgy éránt kinyilatkoztatott nézetimet és javallatimat helyeselni, — egy azok szerént öszve állítandó Orchestrum eránti gondoskodást reám bízni, és az általam ajánlott Erkl Ferenc és Hajnisch József urakat első 's második Kapelmestereknek megfogadni.

Ezeknek következésében én az első Kapelmesternek segédes hozzájárulásával, nem sok idő eltelése után olly orchestrumot állítottam ki, melly bátran kiálhatja az ahoz értök criticáját, és becsülettel megfelelhet a' publicum igazságos kívánatának, meg is mérkőzhetik a' Német Színházi Orchestrummal, ámbár annál sokkal kevesebbe kerül.

Sajnosan vettem észre azonban a' múlt Vasárnapi Választmányi ülésben, hogy a' Tettes Választmány mostani Tagjai nem igen vannak megelégedve sem az Orchestrummal, sem a' Kapellmesterrel és hogy a' tanol jóvá hagyott tervem, melly szerént az Orchestrum tagjainak tökéletes függésben kelletik lenni a' Kapellmestertül, — akár ki légyen is az, — annyira, hogy őket elbocsáthassa, 's másokat fogadhasson heyekbe mostan vissza tetszik.

Ezen körülmény indít engem arra, hogy az Opera és az Orchestrum eránti tavali véleményeimmal (mellyek az olta meg nem változtak) az Operának és Orchestrum mostani állapotjok eránt való észrevételeimet is terjesszem a' Tettes Választmány elejébe, kérvén, hogy azokat figyelembe venni és azokhoz alkalmaztatva a' szükségesnek találandókat elrendelni méltóztasson.

Tapasztalásból bizonyos, hogy az Opera (kivált, ha jó) nagy számú publicumot von színházba és hogy az Opera a' Paródiával (mellyet a' haszonért a' jó izlésnek ellenére is megkelletikszenvedni) fedezik a' drámák-szülte fogyatkozásait a' pénztárnak. Az Opera, ha az jól ápolgattatik aranybányája lehet a' Nemzeti Színház intézetjének, de ha kívánunk jó Operát, — kell kívánnunk jó eszközöket is, tudni illik: jó énekeseket, jó kart, és jó Orchestrumot. Tagadhatatlan, hogy illyeneket felkeresni és bé szegődtetni nagy fáradságba és költségbe fog kerülni, de a' dolog talán nem lehetetlen és nincs mit félni attól, hogy a' jövedelem is olly arányban nem fog nevedekni, a' millyenben a' költség szaporodik.

A' mi az énekeseket illeti, — e' következők az én észrevételeim:

1-ször. A' nevezetesebb Operák többnyire olyanok, hogy azokban két fő-énekesnére (prima donna) van szükség. — Felbér Marit ezeknek rangjába nem helyeztethetem, ha csak egészségének helyre állásával az elgyengült szózatja meg nem erősegik é' ő az éneklés tudományában is sikeres előhalladást nem teszen, a' mikhez nem nagy a' bizodamam. jól lenne tehát Schodelné Asszonyon kívül még egy elsőrangú énekesnére szert tenni, még pedig, ha lehet egy mélyebb hangúra (mezzo sopran).

2-or. A mostani Tenorokkal Erkl, Sátorfi és Egressi Benjamin Urakkal gondolom meg lehet elégedni, én legalább nem hiszem: hogy könnyen lehetne jobbakat kapni.¹² Nem ártana az elsőnek az intézet költségén egynehány hónapokig Táncz-és Vivó Mestert tartani, a' mi nem kerülne nagyon sokba, és a' kinek tanításában részesülhetnének mások is.

3-or. Baritonisták és Bassisták lennének Conti, Várai és Szerdahelyi (zen utóbbi a' Paródiához is alkalmaztatható) ezekhez kívántathatna¹³ még egy negyedik erős, mély hangú gégével biró, a' millyent én a' Színház mostani Tagjai közt nem esmérek. Várainak szinte kellene tanulni, — tánczot, vivást, és theatralis Actiot.

¹² Az eredeti javaslatot Paulay Ede, midőn a Nemzeti Színház történetének megírásával foglalkozott, átolvasta és a lap szélére kék írónnal ezt jegyezte fel: aranyszívű ember.

¹³ Lapszéli megjegyzés (nem Paulay kezétől!) Erkel.

4-er. A' kar eránt nincs egyéb észrevételem annál, hogy az Asszonyi Kar mind számra, mind egyéb tekintetben is gyenge.

5-ör. Egy jó Orchestrum megtarthatására valamint taval, úgy most is mulhatatltnul szükségesnek lenni itélem, hogy a' Musikusok megfogadhatása, — megbüntetések és elbocsátathatások a' kiszabott feltételek mellett és korlátok közt bizatasson egészen a Kapelmesterre, mert ő tudhatja legjobban megítélni bir-e a' felfogandó a' megkivánt művészeti tudománnyal és egyéb képen is alkalmas és haszonvehető é? — az ő becsületje és munkálódásának sikere egészen az ő kormánya alá tartozó individiumoktól függő lévén. — Azért a' Kapelmesternek olyanoknak kellitiek lenni, a'kibe bizodalmat lehessen helyezettetni. — A' Szerződészek azonban köttetessenek az Igazgatóság által.

6-or. A' mi az Orchestrum mostani állapotját illeti: szükségesnek tartanám azt még meg erősiten. — legalább egy Contrabassistával, és két hegedüssel,¹⁴ — a' mi nem kerülne sokba.

7-er. A' drámák felvonásai között játszandó Symphoniákra elégségesnek tartok 13—15 személyt, egyéb nagy Színházak példájára; mire nézve ki van már dolgozva a' Sor, mely szerint tartoznak megjelenni, az abban megnevezettek. Rendkívüli alkalmatosságokban az egész Orchestrumnak kellitiek együtt lenni.

8-or. Az első Kapelmesterre fenn forgó neheztelés, hogy ő kötelességeit nem teljesíti úgy, mint tőle kitelne, és hogy a' Tettes Választmány várakozásának 's bizodalmanak nem felel meg egészen csak általányos lévén, a' szemrehányás részemről is (mint hogy önnön magamnak nem volt alkalmatosságom hibáit tapasztalni) csak általányos lehetett. Azonban a Kapelmesternek azon kérését, hogy az elmulasztásai és egyéb hibái is specifico adattassanak tudtára, igazságosnak nézem, és é végre őtet a' Tekéntetes Választmány szine elejébe idézendőnek lenni tartom.

Költ Pesten Január 24-én 1839.

A Tekéntetes Választmánynak

alázatos szolgálja

Rosti Albert.

Ennyi baja volt a kibontakozó Nemzeti Színháznak kezdetben az operával. Mi eredménye lett Rosti jóakarató javaslatának, azt a már említett okból, t. i. hogy a választmányi ülések jegyzőkönyvei egyelőre nincsenek teljesen meg — nem tudjuk. Sok perpatvar után végre azonban jó kerékvágásba került az opera, — hiszen az időkben tényleg az egész színház anyagi fennállásáról az gondoskodott — és ha az előadások nem lettek volna élvezhetőek, nem lett volna publikum és nem lett volna a kasszarapport minden opera-estén annyira kielégítő.

Rexa Dezső.

¹⁴ Ismét Erkel nevét jegyezte fel a javaslat tanulmányozója.

WERNER GERGELY JÓZSEF

(HAYDN JÓZSEF ELŐDE AZ ESTERHÁZY-UDVARBAN.)

Esterházy Miklós és Pál, a XVII. század két nagy nádora, a méltóságnak arra a legmagasabb polcára küzdötte fel magát és emelte családját, melyre köznemesi osztályból származó család egyáltalán eljuthatott. A bárói, grófi és hercegi méltóságot gyors egymásutánban csaknem egy félszázadon belül érték el. A méltóság emelkedésével együttjárt az anyagi javak szaporodása. A kismartoni udvarházból főúri rezidencia lett. Innen kormányozták azt a rengeteg birtokot, mely Pál herceg alatt volt a legkiterjedtebb.

A kismartoni rezidencia a külföldi főúri udvarok fényével vetekedett. Szeleme magyar volt gondolkodásban, nyelvben és zenében egyaránt. Miklós nádor alatt magyar muzsika dívott, Pál herceg alatt is magyar muzsikusok vonták a nótát, mert csak ezek tudták elhúzni a talp alá valót lakodalmakon és multságokon. A magyar muzsikusok azonban nem sokáig tarthatták magukat, át kellett helyüket engedniök a műveltebb külföldi, nagobbára német zenészeknek. Midőn Pál herceg 1674-ben a templomi zenekart megszervezte, a zenészek többsége Ausztriából került Kismartonba. Ezzel lejárt a magyar muzsikusok és az igazi magyar muzsikálás ideje. Csak alkalmyszerűleg szerepelt egy-egy kölcsönként vagy fogadott banda.

A templomi zenekar vezetői kivétel nélkül külföldről kerültek hozzánk. Mihály herceg (1713—1721) — Pál herceg fia — Zivillhoffer Vencelt szerződötti karmesternek és tekintélyes javadalmazást biztosít neki pénzben és természeti járandóságokban. Mihály halála után öccse, József herceg, pár hónapos uralma alatt (1721 márc.—jún.) nem volt változás a hercegi zenekarban. A nagyobbarányú kibontakozás kezdete Antal hercegnek, József fiának idejére (1721—1762) esik.

Antal herceg 10 éves volt atyja halálakor. Hatalmas örökségének igazgatását gyámja, Esterházy János gróf látta el, de beleszólása volt anyjának, Gilleis Mária Oktávia hercegnőnek is, különösen a kismartoni udvartartást illetőleg. A zenekarra vonatkozó rendeletek mind tőle eredtek. A hercegnő szerette a zenét, fiát hegedűlni és gordonkázni taníttatta. Nemcsak a kismartoni zenekarra gondolt, hanem a magyarországi zenekultúráért is áldozatot hozott, midőn nem sokkal férje halála után tekintélyes pénzösszeget juttatott a győri káptalannak az ének- és zenekar fenntartására.¹ Legfontosabb intézkedése az volt, hogy Wernert meghívta udvari karmesternek.

Werner Gergely József (utóbbi keresztnévét csak ritkán használta) életére vonatkozóan csupán a kismartoni udvarban eltöltött időről vannak pontos adataink. Születési helyét nem ismerjük; születési évének megállapítása is egyelőre lehetetlen. Erre nézve két forrás áll rendelkezésünkre: az egyik a kismartonhegyi (Oberberg-Eisenstadt) plébánia halotti anyakönyvének bejegyzése Werner temetésének napjáról; a másik Werner sírkövének felirata. E két forrás adatai

¹ Esterházy hercegi levéltár (rövidítve: Est. It.), protocollum miscellaneum. — A levéltár zenei osztályának anyagát (acta musicalia) dr. Esterházy Pál herceg engedélyével használtuk fel és közöltük.

különbözőek. A halotti anyakönyvben azt olvassuk: „1766 március 5.-én temették el a kismartoni várkastély híres karmesterét, az özvegy Werner Gergelyt, életének 65. évében.² Eszerint 1701-ben született. Ezzel szemben áll Werner sírkövének felirata. A sírkövet az időjárás annyira megrongálta, hogy némely szót már a mult század végén alig lehetett kibetűzni. Ez az oka, hogy kétféleképpen olvasták le. Az egyik szerint³ Werner 71 fáradságos és beteges esztendő után tért örök nyugalomra. Születési éve tehát: 1695. A másik leolvasás⁴ még egypár évvel megtoldja Werner életét: 75 éves korában halt meg, eszerint 1691 volna születési éve. Tehát van három dátumunk: 1691, 1695 és 1701; melyik valóban a születési éve, azt bajos eldönteni.⁵

Ifjúságáról semmit sem tudunk. Maga Werner csekélyszámú fennmaradt írásában sohasem emlékezik meg a Kismarton előtti évekről. Hol fordult meg, mielőttodament, kinél tanult zenét és zeneszerzést, olyan kérdések, melyekre a legszorgosabb kutatás dacára sem tud a zenetörténet felvilágosítással szolgálni. Minden kétséget kizáróan huzamosabb időt töltött Bécsben, mielőtt Kismartonba ment. Hogy Fux József bécsi udvari karmesternek tanítványa lett volna, minden biztos alapot nélkülöző feltevés.⁶ Az t. i., hogy Werner művein meglátszik a Fux által művelt régi olasz klasszikus stílus, még nem támaszthatja alá ezt a feltevést. Fux olyan vezető egyénisége volt korának, hogy minden tanulni vágyó muzikusnak foglalkoznia kellett vele. Gradus ad Parnassum-a Haydnnak is első tanulmányai közé tartozott. Némelyek ebben a stílusban éltek le zenei életüket, mások új irányoknak lettek úttörői. Az előbbiekhöz tartozik Werner, az utóbbiakhoz Haydn.

Wernert közelebből csak mint hercegi karmestert ismerjük. Ezt az állást 1728 május 10.-én foglalta el Mária Oktávia hercegnő meghívására. A hercegnő, aki ebben az időben gyakran, fia nagykorúsítása után pedig állandóan Bécsben tartózkodott, a zenei körökben már bizonyára jól ismert Wernert ott fogadta szolgálatába. A kismartoni zenészek fizetéséhez (kb. 70 forint) képezt nagy összeget biztosított neki, ami azt bizonyítja, hogy Werner jó zenész hírében állott. Egy évre 400 forint fizetést és 28 forint lakbért kapott, évi fizetése tehát 428 forintot tett ki.⁷ Ez az összeg azután állandó volt, a későbbiek folyamán csak csekély fizetésjavítást kapott.

Az újonnan szerződött karmestert a hercegnő mindjárt meg is bízta, hogy még Bécsben vásároljon húrokat, javíttassa ki a hangszereket, fia, Antal herceg számára vegyen gordonkát és szerezzen be néhány templomi zenedarabot. Werner e meghagyást végre is hajtotta, mielőtt Kismartonba ment volna. A javításokat Posch Antal udvari hangszerésszel végeztette el, tőle vett egy gordonkát is 26 forintért és csak azután hagyta el Bécsset, miután az általa kiválasztott zenedarabok⁸ leírásával

² „1766, Martius. 5. huius sepultus est viduus egregius dominus Gregorius Werner, famosae capellae magister arcis Kismartoniensis, aetatis suae 65 annorum“. Halotti anyakönyvek, II. kötet. (A Pohl által közölt [Haydn, 1878. I. 367. l. 20. jegyzet] értelmetlenség kijavítására.)

³ Pohl i. m. I. 396. l. VI. b. melléklet.

⁴ Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 1887. 55. köt. 54. l. — Mitteilungen des Burgenländischen Heimatschutzvereines. 1927. 4. szám, 33. l.

⁵ Eitner; *Quellen-Lexikon*, X. köt. 232. l. csodálatos felületességgel Pohl művére hivatkozva, az ott közölteknek éppen az ellenkezőjét írja.

⁶ Pohl, i. m. I. 209. l.

⁷ Werner sajátkezű nyugtája első fizetésének felvételéről, magyar fordításban: Alulírott kismartoni-várbeli karmester ezennel elismerem, hogy évi 400 forint készpénz fizetésemből május 10.-étől (szolgálatba lépésemtől) december végéig, azaz 7 és $\frac{2}{3}$ hónapra, 255 forint 39 krajcárt a kismartoni számvevőségénél, F. A. Fieckler intézőtől készpénzben, hiány nélkül felvettem, amit aláírássommal bizonyítok. Kismarton-vára, 1728 december végén.

Azaz 255 forint 39 krajcár.

Werner Gergely József, karmester.

Est. lt., act. mus. 765.

⁸ Werner a következő műveket másoltatta le Martin Almer másolóval: Schmidt: Missa S. Nicolai; Caldara: Missa Georgii; Öttl: Missa Arbitrii non est quid quisque loquatur; Fux: Motetto de Apostolis; Öttl: Psalmi de Confessore; Reinhard: Psalmi de B. M. V.; Schmidt: Psalmi de Confessore; Ziani: Psalmi de B. M. V. vel de Apostolis; Reinhard: Hymni de Confessore; Reinhard: 2 Litaniae de B. M. V.; Reutter: 2 Salve Regina; Paumann: Laudate pueri; Reutter:

egy másolót megbízott. Június 15.-én indult el az a két szekér, mely az újkarmestert és podgyászát állomáshelyére szállította. Mennyi kedvet és ambíciót vitt magával Werner, arról a későbbi évek munkássága tanuskodik.

Werner szolgálatbalépésekor a hercegi zenészek már nem a kastélyban laktak. Hercegi házakban kaptak szétszórva lakást, mert akkor még külön muzsika-ház (Musikgebäude) nem volt. Ezek a lakások mind el voltak foglalva Werner megérkezésekor, azért kénytelen volt addig, amíg megfelelő helyet szereztek számára, egy kereskedőnél megszállni.

Annak megértésére, hogy a zeneileg alaposan képzett és az átlagtehetségen felül álló, hangyaszorgalmú Werner mennyire emelte a hercegi zenekar művészi színvonalát, vissza kell tekintenünk az előző évekre. Az előtte működött karmesterek között az egyetlen jelentősebb muzsikus a már említett Zivlhofer Vencel volt. Távozása után a zenekar vezetését egyszerű zenészekre bízta, akik szerény követelményeknek is csak alig tudtak eleget tenni. Werner közvetlen előde Thonner György volt, aki a kor szokása szerint egyszerre két hivatalt viselt. Mint basszista lépett hercegi szolgálatba, később azonban mint írnokot a könyvelőségnél is alkalmazták. Pár évvel Werner szolgálatbalépése előtt „Chor-Maister“ lett. Ő vezette a zenekart; ez számban Werner alatt is alig változott. Ez az állandó összetétel mutatja Werner kiválóságát, hogy mennyire fel tudta fokozni a csekélyszámú együttes teljesítő-képességét; de világot vet egyúttal a karénekesek és zenészek tudására és képességére is. A zenekar műsorának legnagyobb részét ugyanis Werner művei alkották, amelyek az előadóra nagy nehézséget róttak; valóságos próbakövei az éneklés művészetének. Az énekkar Werner egész működése alatt négy tagból állott; szoprán, — vagy mint akkor nevezték, discant — alt, tenor és basszus; csak a zenekar összetétele változott. 1728-ban az orgonán kívül két hegedűből, gordonkából és fagótból állott.⁹

Mikor Werner a vezetést átvette, gyenge volt a fegyelem. Egy későbbi leveléből értesülünk erről, amelyben összehasonlítja a Haydn alatti helyzetet az ő előtte lévő viszonyokkal. A zenészek hanyagul teljesítették kötelességüket, a kóruson figyelmetlenek voltak, előadásuk nem ért semmit. Werner ezeknek a hibáknak kiküszöbölésével karmesteri tekintélyét is megalapozta.

A zenekar utánpótlásának az a módja, mely nevelés útján gondoskodott megfelelő zenészekről, már jóval Werner előtt szokásban volt. Ezeket a tanulókat — Musik-Scholar-nak hívták őket — többnyire a kismartonvárbeli tanítóra bízta, aki nemcsak énekre és zenélésre tanította őket, hanem írásra, számolásra és egyéb elemi ismeretekre is. Bizonyára nagyon szigorúan fogta őket, mert alighogy valami keveset megtanultak zenélni, szabadulni kívántak mesterüktől. Wernert is megbízták egy fiúénekes tanításával; évente 24 forintot kapott tandíj fejében.

Werner hivatalának pontos hatáskörét nem ismerjük. A szerződési okmányát ugyanis nem sikerült megtalálni, pedig ebben bizonyára pontosan körvonalazták teendőit. Javadalmazását is csak a fennmaradt nyugtákból állapíthatjuk meg. Mint templomi karmesternek, a várkápornában volt működésének főhelye. Minden alkalomra megfelelő zenéről kellett gondoskodnia és csak másodsorban az asztali muzsikáról. Nagyobb ünnepeken, családi szempontból jelentősebb napokon, évfordulók és ünnepségek alkalmával nagyobb szabású műveket adtak elő. Ilyenkor a zenekart is megerősítették. A környékbeli tanítókat, akik mind zeneértők voltak, szolgálat-tételre berendelték a kórusra. A zenekar nemcsak a várkápornában és a kastélyban szokott játszani, hanem kivételes alkalmakkor a kismartoni plébániatemplomban, a szervitáknál, apácáknál és a ferenceseknél is szerepelt. Rendszeres szokássá vált például, hogy az apácáknál, beöltözés és fogadalomtétel alkalmával, amire a hercegi

Motett de S. Nepomuceni, alto solo; Reutter: Motett de S., canto solo; Reutter: Motett de dedicatione vel de Sancto; Reutter: Salve Regina, és még egy (valószínűleg Werner) mise. — U. o., act. mus. 755.

⁹ Egy időben az egész zenekart a Lind-család tagjai látták el. Ennek az érdekes muzsikusi familiának szereplése a XVIII. század elején kezdődik. Az utolsó Lind Haydn József idejében halt meg.

családot mindig meghívták, a hercegi muzsikások játszottak. Azonkívül vidékre is el kellett kísérniök gazdájukat, ha az úgy kívánta.

Werner a beléhelyezett reményt be is váltotta. A zenekart megreformálta, fegyelmet teremtett, magának pedig tekintélyt szerzett. Istenadta tehetségéhez járult nagy szorgalma. Szolgálatbalépése első pillanatától késő öregségéig, úgyszólván haláláig dolgozott. Évről-évre szaporodtak csaknem kizárólag egyházi jellegű művei, melyeknek nemcsak vezérkönyvét, hanem az egyes szólamait is maga írta le. Csak az előbb említett Thonner, aki ekkor alkarmester volt, segített néha a másolásban. A zenekart valósággal elárasztotta kisebb-nagyobb műveivel. Minden alkalommal saját szerzeményeit játszhatták.

Csendes munkában telt el az a pár esztendő, amíg Antal herceg nagykorú lett és az uralmat átvette. A nagyműveltségű, széles érdeklődéskörű és szenvedélyes zenekedvelő herceg a leydeni egyetemen fejezte be tanulmányait. Zeneszeretetére jellemző, hogy francia nevelőjén és magyar komornyikján kívül két muzsikust is magával vitt 1731-ben Leydenbe.¹⁰ Kétévi külföldi tartózkodás után — „megtérvén Isten kegyelmébül az külső országok járásából és dolgaink folytatását, s jószágaink guberniumát assumálván”¹¹ — Kismartonba tért vissza. A magával hozott rengeteg könyvön kívül, amellyel a híres kismartoni könyvtár alapjait megvetette, igen sok zene-művet is hozott magával. 1734-ben nőül vette Lunati-Visconti Mária örgrófnőt. A Luneville-ben tartott esküvő után, Werner kedveskedni akart urának: hat szimfóniát és hat szonátát komponált és azokat az új párnak ajánlotta.

Antal herceg a zenekar kibővítésére törekedett. 1737-ben volt legnagyobb a zenekar, 17 tagból állott. A karmester a herceg meglegedésére szorgalmasan dolgozott. Munkakedvének fokozására 1742-ben a herceg megbízta őt az évenként szokásos nagypénteki oratórium komponálásával. A többnyire az ó-szövetségi szentírásból vett történeteket dramatizáló oratórium szövegkönyvének kinyomatására négy kremnitzi dukátot (16 forint 80 denár) utalt ki neki. A nagypénteki oratórium előadását valószínűleg Werner honosította meg Kismartonban, mert előtte ez nem volt szokásban. Az első ilyen előadás 1729-ben volt, az első nagyhéten, amelyet Werner Kismartonban töltött.

Időközben a zenekar tagjai is változtak. Az elhunytak és eltávozottak helyére nem mindig sikerült megfelelő embert találni. Ilyenkor Werner maga töltötte be a megürült helyet. Jó muzsikusz és tehetséges énekes volt. Csak két ízben fordult elő, hogy szükségből énekelnie kellett a kóruson. Első ízben, amikor meghalt a szopránista, Lind Antónia (1736). Wernernek olyan nagy hangterjedelme és énekkultúrája volt, hogy ezt a szólamot magára vállalhatta. A herceg meg is bízta, hogy addig, amíg megfelelő szopránista nem akad, ő énekelje ezt a szólamot. Ezért megkapta az elhalt énekesnő fizetését és konvencióját külön díjazás fejében.¹² Másfélévig töltötte be ezt a helyet s így tekintélyes bevételi többletre tett szert. Mikor ez a helyettesítés egy énekesnő felvételével megszűnt, a herceg évenként 15 akó bort és 15 mérce rozsot utaltatott ki neki. Azonban mindjárt az első kiutalás alkalmával hiba történt: ó-bor helyett újat kapott. Hercegéhez fordult tehát, de kérvényében nem mindjárt a rajta esett sérelem orvoslását kérte, hanem ahhoz a módhoz folyamodott, amely az ilyen esetekben mindig célravezető volt, hogy t. i. mielőtt kapna, ő ad. Elküldi a hercegnek legújabb szerzeményeit, öt szimfóniát és egy olasz operaáriából készült imitá-

¹⁰ Gr. Eszterházy János: *Az Eszterházy-család és oldalágainak leírása*, Budapest, 1901. I. 122–3. l.

¹¹ Első körlevele a hercegi hivatalokhoz. Est. lt. Prot. miss. 1734/42. 14. l.

¹² Az elhunyt Lind Antónia szopránista járandósága az 1736-i szegődménykönyv szerint: káspénzben 40 forint, szárnyas (12 tyúk, 4 lúd) helyett 2½ forint, marhahús 300 font, tűzifa 6 öl, búza 4 mérce, rozs 8 mérce, lenese, árpakása, hajdina, mindegyikből ¼ mérce, zsír 24 font, só 30 font, gyertya 24 font, bor 4½ akó, káposzta és répa, mindegyikből ½ akó. A kormányzói rendelet szövege magyar fordításban ez: „ Afenti fizetést és természeti járandóságot Ő Hercegsége Werner karmester úrnak utalta ki addig, amíg ez az állást betölti és és Ő Hercegsége más szopránistát nem vesz fel, vagy másként nem rendelkezik. Ezért a könyvelőség a járandóságot adja ki. Kismarton vára, 1737 november 16-án. Christoph von Wachtel.“ — Ugyanezen az okmányon Werner s. k. nyugtája. — U. o. act. mus. 551.

ciós koncertet. Csak miután a talajt így előkészítette, említi meg, hogy valószínűleg tévedésből kapott ó-bor helyett újat. Neki, ülőmunkásnak, egyébként is föltöbbért árt az új-bor.¹³ Kérésének elintézésével meg lehetett elégedve, egész életén át ó-bort kapott.

Nemsokára azután, hogy az új szopránista szolgálatba lépett, meghalt az altista. Ezt az állást Wernernék Antal nevű fia töltötte be 50 forint évi fizetésért. Pár év múlva azonban Antal is meghalt (1740—1745). Fia helyét ekkor maga Werner foglalta el és addig énekelte ezt a szólámot, míg hangja fel nem mondta a szolgálatot (1759). Ez volt a második szereplése énekes minőségében.

Antal herceg, aki a birodalmi háborúban vitézül harcolt, sokszor huzamos ideig távol volt Kismartontól. 1750 októberében Nápolyba ment s ott mint rendkívüli követ két évig tartózkodott. Muzsikusai közül két trombitását is magával vitte. Ezek közül az egyik a visszatérés alkalmával szerencsétlenül járt. Valahogy a hajóról a tengerbe esett és belefulladt.

A hazatérés után Antal herceg azon volt, hogy zenekarát minél jobban fejlessze. Az olaszországi tartózkodás bizonyára nagy hatással volt reá, mert olasz énekeseket hívott udvarába. Az 1755-ben Bécsből meghívott olasz társaság Maggiore: Ecloga pastorele-ját adta elő Kismartonban. A herceg ettől kezdve csakis elsőrangú erőket keresett. Akikben tehetséget sejtett, azokat taníttatta, sőt a maga költségén Olaszországba küldte tanulmányútra. Így a régi zenekar csaknem egészen kicserélődött, mire Haydn, mint alkarmester, 1761-ben az udvarba került.

Werner mindedig zavartalanul, nyugodtan és meglegegetten élt. Szorgalmasan dolgozott; a munka volt éltető eleme. Hercegi gazdája becsülte, elismerte és jutalmazta is munkásságát, alantásai pedig szerették a jókedélyű, bár szigorú karmestert.

Valószínű, hogy Werner Kismartonban nősült meg. Felesége és fiai, kik mindnyájan zeneértők voltak, nem élték őt túl, rövid időn belül egymásután elhaltak. Először Antal nevű fia (1745), majd felesége (1753) és a többi gyermek. A már öregedő karmester egyedül maradt. A csapásokat azonban kiheverte, mert a zene mindenkor ír volt fájó sebeire. Csak egy körülmény ütött soha be nem hegedő sebet lelkén: Haydn József megjelenése.

Werner felett az idő elmúlt, nem bírta már tisztségének terheit. Betegsége is erőt vett rajta, felmerült tehát az utód kérdése. A herceg Haydn személyében találta meg Werner utódját, akit alkarmesteri minőségben szolgálatába fogadott. Werner érezte, hogy a fiatal óriással hiába veszi fel a küzdelmet, hogy mindinkább háttérbe

¹³ Főméltóságú Herceg! Legkegyelmesebb Uram!

Hogy főméltóságodat legalázatosabb alattvalói hűségemről meggyőzzem, nem mulasztatom el egynéhány új zenedarabot, nevezetesen 5 szimfóniát egy különböző olasz operaáriákból vett imitációs koncertet kötelességemhez híven megküldeni azzal a legalázatosabb kéréssel hogy csekély személyemet kegyeiben megtartani méltóztassék. Főméltóságod valószínűleg jól emlékezik még arra, hogy különös kegyétől vezéreltetve engem jelentős pótlékkal, nevezetesen 15 akó borral és ugyanannyi mérő gabonával örvendeztetett meg legutóbb és ez a magas hercegi kegy engem mindig arra fog ösztönözni hogy teljesítményeim legjavát nyújtsam. Mindazonáltal nem tudom vajjon tévedésből-e vagy pedig valóban a hercegi parancs folytán kaptam idei bort, amint ezt az általam ide mellékelt, az eredetivel megegyező másolat is bizonyítja; kénytelen vagyok Főméltóságodat arra kérni, hogy én — éppen úgy, mint ezt a többi udvari zenész élvezzi — ugyanolyan minőségű óbort kaphassak, mint azok, különös figyelemmel arra, hogy ülő életmódom következtében az újbor — ki nem forrottságánál fogva — egészségemre nagyon káros lenne. Főméltóságod kivételes kegyét ernyedetlen szorgalommal fogom megköszönni és ennek kifejezésével maradok a legmélyebb tisztelettel Főméltóságú Hercegségednek,

Kismarton, 1738 november 18.

mindenkor legalázatosabb szolgálja

Werner Gergely,

Hercegséged méltatlan karmestere.

U. i. Mély alázattal kérem Főméltóságodat, kegyeskedjék az idemellékelt iratot magas névalírásával ellátni.

U. o., act. mus. 85.

szorul. Hűséges szolgálatai fejében ugyan a főkarmesteri címet kapta, de ez már csak pusztán cím volt. A herceg mindenben Hayd-nak kedvezett, ugyanannyi fizetést adott a fiatal Hayd-nak, mint neki, sőt megígérte, hogy főkarmesterré teszi, ha megfelel. Megalakult a kamarazenekar is, melyet az alkarmester idegen fiatal erőkből toborzott és ennek vezetésében a herceg szabad kezet biztosított neki. Wernernek csupán a templomi zenével összefüggésben volt hatásköre. Mindmégannyi törzsurás volt ez, amit Werner érzékeny lelke alig bírt elviselni. Időközben Antal herceg meghalt (1762 márc. 18). Utóda, Miklós, alatt Haydn még inkább előtérbe nyomul, új felfogást, új légkört teremt. Fölépült Eszterháza is, a magyar Versailles; a hercegi udvar az év nagyobb részét itt töltötte. A kamarazenekar is itt tartózkodott ilyenkor, csupán a templomi kórus maradt Kismartonban. Werner ennyi változás hatása alatt teljesen magabazárkózott, senkivel sem érintkezett, rideg és mogorva öreg emberré lett. Fájdalma betetőzése volt, midőn Miklós herceg a nagypénteki oratóriumért járó négy dukát kiutalását megszüntette.¹⁴

Érdekes magunk elé képzelni a munkában megöregedett, beteges Werner és az erőtől duzzadó, új világot teremtő fiatal Haydn alakját. Az elmúlás gondolatától mindenki fél; Werner számára pedig Haydnnak utódlási joggal történt kinevezése ezt jelentette. Talán éppen ez a mélyebb oka annak, hogy viszonyuk bensőségessé sohasem vált; Werner mindinkább meggyűlölte leendő utódját. Haydn ezt érezte, mégis minden alkalmat megragadott, hogy az öreg Wernerrel jóviszonyba kerüljön; erről egy — bár tárgyát illetőleg téves — anekdóta szól.¹⁵ Werner maradi volt, az újításokat nem szívelte s az akkori modern iránynak hódoló Haydnt divatfigurának, „Modepuppe“-nak nevezte. Ez sértette Haydn önérzetét; elhatározta, hogy megmutatja, tud a régiek nyelvén is beszélni s egy Werner ízlése szerint való misét komponált. Mikor azt bemutatta neki, Werner elismerte Haydn tehetségét, de hozzá közeledni nem tudott.

A fiatal és kedves Haydn mindenkinek megnyerte a tetszését, csak Wernerét nem. A mogorva öreg nem tudott az új viszonyokkal megbarátkozni. Hozzátartozói elhaltak, a zenekar tagjai kicserélődtek, egészen magára maradt. A körülötte történeteket azonban éberén figyelte. Haydn-t nagyon szigorúan bírálta s tapasztalatairól a hercegnek is beszámol utolsó levelében. Ágyban fekvő beteg volt már, midőn a zenekar állapotáról szóló, alább következő jelentését — melyet magyar fordításban hozunk — tollba mondta.¹⁶

Főméltóságú Herceg!

Nagyságos parancsoló Uram!

A mostani várkáporna kórusán uralkodó nagy hanyagság, a megszolgáltatlan nagy hercegi kiadások és a jelenlegi nagy zenekar hanyag tétlensége, aminek főoka a mostani főfelügyelő (Haydn), akivel — csakhogy „jó Haydn“-nek nevezzék — mindent lehet tenni, meggyőzött engem arról, amit Istennel bizonyíthatok, hogy még szabadosabban megy minden, mint a Lind-testvérek idejében. Úgy látszik, mintha a kórus tagjai mindnyájan szabadgondolkodók lennének, akik tetszésük szerint 5—6 héten keresztül is csak a maguk kényelmét nézik, mialatt a szegény kórusnak gyakran alig öt-hat ember áll rendelkezésre, de ezek is úgy vannak, hogy egyike sem akarja követni a másikat (dirigens) taktusát. A templomi zeneszámoknak már több mint a fele elpusztult, jöllehet csak hét évvel ezelőtt kaptam azokat sok kérés után a megboldogult hercegtől. Mindezek tetejébe a legtöbb zenemű így lesz az egész

¹⁴ Werner utolsó nyugtájának szövege: Das ich Endes ernandter von (titl.) H. Joseph Pöhl hochfürstl. Rantmeister 4 Cremnizer Ducaten vor das gewöhn. fasten Oratorium richtig zu Handen überkhomen, bezeuge eigenhändig hiemit. Actum Eisenstadt d. 13 Marty 762. — Fac. 4 Cremnizer ducaten. — Gregorius Werner, Hochfürsthl. capellmeister. — Est. lt., act. mus. 413. — V. ö. Pohl i. m. I. 211. 1.

¹⁵ Pohl, i. m. I. 212. 1. 12. jegyzet; Wurzbach, i. m. 55. köt. 32. 1.

¹⁶ Est. lt., act. mus. 84. — Ez az irat került elintézés végett Rahier jószágkormányzóhoz. — Pohl (i. m. I. 367. 1.) ezt elveszettnek gondolta.

világ prédája. Ezekre idáig az elhúnyt orgonista ügyelt fel szorgosan, de az ő halála után szükségszerűen be kellett következnie annak, hogy a kulcsokat a mostani karmesternek, Haydnnak felelősségére bízom, azzal a kikötéssel, hogy a kóruson található egész felszerelésről pontos leltárt állítson össze s arról három másolatot készítsen: az egyiket Ő Hercegsége, a másikat a könyvelőség részére, míg a harmadik példányt a kóruson helyezze letétbe. Ebbe Haydn készségesen beleegyezett, sőt azt is megígérte, hogy ha a leltár elkészül, annak egy példányát betegágyamhoz is elhozza. Ez azonban mindmáig nem történt meg.

A kótaszekrényt — amint azt nekem szavahihető keresztény emberek jelentették — meglehetősen kifosztották, ami annál is inkább hihető, mert engem betegségem alatt már három részről is megkerestek aziránt, hogy nekik bizonyos templomi zeneműveket engedjek át, mivel Bécs városának nagy szüksége van ezekre az egyházi zeneszerzőkre. Én azonban ezeket a leveleket válasz nélkül hagytam, ezért nagyon gyanítható, hogy ezek Haydnhoz fordultak kérésükkel, így tehát a templomi kótatárt időközben teljesen kifoszthatják, ha csak az előbb említett Haydn szigorú parancsot nem kap, hogy legalább a még meglévő darabokról készítsen jegyzéket.

Azonkívül alázatosan kérem Főméltóságodat, kegyeskedjék szigorú parancsot adni neki, hogy a hercegi muzikusok között a rendet tartsa fenn, hogy a jövőben mindnyájan kivétel nélkül teljesítsék előírt kötelességüket.

Mivel pedig Haydn minden valószínűség szerint tagadni fog, célszerű lenne új magas parancs kibocsátása arra vonatkozóan, hogy a még feltalálható zeneszerszámok vizsgáltassanak át, amikor is 12 régi és új hegedűnek, 2 régi és 2 új violának, 2 gordonkának és 2 nagybőgőnek kell lenni: így majd előbb-utóbb ki fog tűnni, hol rejtőzik az igazság.

A megboldogult herceg idejében parancs volt, hogy a nyáron szokásos elfoglaltságunkon kívül a téli időben hetenként kétszer a hercegi tisztek szobájában zenei akadémiát tartsunk és erre minden keddi és csütörtöki napon két-két óra jelöltet ki. Ha ez most is így történnék, úgy a káros tétlenség azonnal megszűnnék, következőképpen nem állhatnának elő olyan szomorú következmények, mint amilyenek — sajnos — most előállottak.

Mivel én már törődött öreg ember vagyok, aki 37 esztendeje szolgálók (most már) mint címzetes karmester, nem közömbös nekem, hogy a fa nagyon megdrágult; én, mint szegény beteg, személyesen nem járhatok el ilyen dolgokban, következőképpen idegen emberek kényének-kedvének vagyok kiszolgáltatva, ezek pedig a saját hasznukra törekszenek. Éppen ezért a legalázatosabban kérem Főméltóságodat, hogy részemre a fajarandóságból pusztán könyörületességből két ölet kegyeskedjék utalványoztatni, mert enélkül még ezt a telet sem bírom túlélni. Testem hiányos táplálása máris odavezetett, hogy beteg testemen csonton és bőrön kívül alig van más.

A remélt magas jótéteménytől boldoggá téve, életemben-halálomban mindig arra fogom kérni az Istent, hogy Főmagasságú Uramnak boldog uralkodását, vagyonának és jövedelmének szaporodását előmozdítsa.

Amidőn magamat Főmagasságú Uram kegyeibe legalázatosabban ajánlom.

maradok Hercegségednek

legalázatosabb szolgája:

Werner Gergely.

Ha a Haydn ellen irányuló panasz nem is fedte teljesen a valóságot, hiszen azt egy az élethez ragaszkodó, az elmúlás gondolatába beletörődni nem tudó öreg ember írta, de mégis lehetett valami alapja. Főként Haydn rendetlenségét, nemtörődömségét kifogásolja s ebben — Haydn fiatalságát tekintve — igaza is lehetett. A herceg is Wernernek adott igazat és rendreutasította Haydnt.

Levelében Werner még egy utolsó kéréssel fordul urához: utaljon ki neki két öl fát, mert anélkül bajosan bírja ki a beálló telet. Előre érezhette közeledő

végét; a telet éppen csak átélte. Az első tavaszi napsugár már sírdombját melegítette. 1766 március 3.-án halt meg és 5.-én temették el a kismartonhegyi temetőben.

38 évig állt a hercegi ház szolgálatában, főúri gazdáinak meglegedésére. Alapjában véve egészséges humorú, vigkedélyű, mélyenérző és érzékeny lélek volt. Művein is meglátszik a jókedv, a boldog meglegedettség kisugárzása. Azt a bánatfelhőt azonban, mellyel lelkének derűs egét élete alkonyán Haydn — akaratán kívül — elborította, többé nem törte át előbbi kedélyének napsugara. Csak egy hűséges barátja volt: a munka, ez elkísérte a sírig. Közelgő halálát előre érezhette, mert maga készítette el sírkövének epitaphiumát. A keresztekkel és békkel sokat vesződő életének utolsó disszonáns akkordját a jó Isten oldotta fel azzal, hogy mennyei karába felvette a sok jóban, de egyúttal sok bánatban és keserűségben megöregedett hívét.

Sírkövének felírata ez:¹⁷

Alhier ruhet der Wol Edle und Kust /reiche Herr Gregorius Josephus Werner, Waýland gewester/ Hochfürstlich Eszterhazischer Capell-Meister, seines erlebten /mühsamen und kränklichen Alters . . .¹⁸ Jahr; deme Gott nun/ wolle zur ewigen Ruhe aufnehmen. Ist gestorben A. 1766, d. 3. Martý.¹⁹

EPITAPHIUM.

Hier ligt ein Chor-Regent, der ein Gross Fürsten Haus
sehr viele Jahr bedient, nun ist die Musik aus.

Er hatte grosse Plag mit Creuzl und B-moll,
wust' endlich nicht, wie, wo Ers resolviren sollt
Bis Er die Kunst erlernt nur in Geduld²⁰ zu sein,

alsdann gab Er sich willig und ganz bereit darein.

Dich aber grosser Gott!
bitt Er in höchster Noth,
Du wollst die Dissonanzen
von Ihm gesetzt zu frey
Verkehrn in Consonanten
durch seine Buss und Reu.

Weil Er die letzt Cadenz sodann ins Grab gemacht,
ist folglich all sein Müh zum guten Schluss gebracht.
O Heyland nehm Ihn auf deinen' Himels-Chor
den nie ein Aug gesehn, noch g'hört ein menschlich Ohr.

¹⁷ A vörös márványból készült sírkő, mely eredetileg a Ghetto (kismartoni zsidó városrész) közelében levő, ma már prófán célokat szolgáló kápolna külső falába volt befalazva, jelenleg a kismartonhegyi plébániatemplom sekrestyéjének előcsarnokában van. Szövegét az eredeti helyesírás szerint közöljük.

¹⁸ Bizonytalan. 71. vagy 75.

¹⁹ Alois Derfler leolvasása (Mitteilungen d. Bgl. Heimatschutzvereines i. számában) 1765 márc. 8. — határozottan téves.

²⁰ U. a.: vor Geduld. — Werner e pár sorral a Haydn-hez való viszonyára céloz.

Wann dann die Gross Posaunen
wird rufen zum Gericht,
Mit aller Welt Erstaunen
alsdann verdam ihn nicht.

Dich aber fromer Wanders-Man
Ruff ich um ein Gebettlein an.²¹

Hárich János.

²¹ A sírfelirat magyar fordítása: Itt nyugszik a nemes és művészelkű Werner Gergely József úr, néhai Esterházy hercegi karmester, fáradságban és beteges öregségben eltöltött .... év után. Az Isten adjon neki örök nyugalmat. Meghalt 1766 március 3.-án. — Eitaphium Egy karmester nyugszik itt, ki sok éven át szolgált egy hercegi házat, zenéjének immár vége. Sokat bajlódott keresztel és B-vel és megoldani azokat nem is tudta addig, míg a béketűrés művészetét meg nem tanulta. Ebbe aztán önként és készségesen belenyugodott. — Szorongattatásában téged kér most, nagy Isten, hogy diszsonanciáit töredelme és bánata révén változtasd konszonánsokká. — Mivel végső kádenciáját így e sírban végezte, munkáját ezzel jól is fejezte be. Üdvözítő, vedd fel őt mennyei karodba, mit szem sohasem látott és fül sohasem hallott. — Ha majd aztán a harsónak ítéletre hívnak, álmélkodni fog majd a világ, akkor őt ne kárhoztasd. — Kegyes vándor, tetőled egy rövid imát kérek.

KRITIKA

HANGVERSENYEK

Zenekari hangversenyek

Bruno *Walter* korunk egyik legkiválóbb orkeszterművésze. Mint Mozart-interpretátor pedig kétségkívül a legnagyobb valamennyi világjáró dirigens között. Legutóbbi pesti zenekari koncertjei egyiken azt a kivételes művészi ajándékot adta közönségünknek, hogy maga játszotta el Mozart második, A-dur zongoraversenyét. Először hallottuk Bruno *Walter* zongorázását. Igen intelligens, de amolyan al fresco-szerű, zseniálisan vázoló, karmesteri zongorázásra voltunk elkészülve. Csalódunk, mert ezerszer többet kaptunk. A külföldi rajongó recenziók nem voltak túlzottak... A hangverseny óta néhány hét telt el, de varázslatos emléke ma is elevenen él. A közelmúltban alig akadt nálunk koncertező művész, aki annyira s oly osztatlanul tudta volna megbüvölni hallgatóságát, mint a zenekart dirigáló és a zongoraszólót játszó Bruno *Walter*. Esményi tökélyű volt mint karmester s mint zongoraművész. Mozart csodálatos tartalmi és formai összhangja, a zenei tartalom végtelen bája és mennyei derűje a mozarti forma könnyed karcúságában és rugalmas acélosságában a legfeszélytelenebb természetességgel, a legigazibb önfeledtséggel s mégis szigorú muzikális keretek között virágzott ki Bruno *Walter* lelkileg megkapóan üde és technikailag is finoman kicsiszolt zongorajátékából. A legrokonzékább Mozart-játék volt, melyet hallottunk. S hogy ehhez a fejedelmi ajándékhoz méltó keretet kapjunk, Bruno *Walter* Mozart-estjének programján még ott szerepelt a g-moll szimfónia és a mozarti fantázia derűs világának igézetesen szép, olimpuszi könnyed léptű játékosággal telített és immaterializált gyönyörben fürdő két zenekari mesterműve: a B-dur *Divertimento* és az *Eine kleine Nachtmusik*. Mozarthoz csak nagyon gazdag és idealisztikus, friss kedéllyel, szerető szívvel és tiszta lélekkel lehet közeledni, úgy, ahogy azt Bruno *Walter* teszi, aki csodálatos módon tudta megőrizni kedélyének töretlenségét. Nem fanatizálja a zenekart, nem szuggesztív erővel csiholja ki a legjobbat, a legfinomabbat a pulpitusok mögül,

hanem kedélyének gazdagságát árasztja muzikusaira. Főlényes muzikális biztonságán túl így érte el a vezénylőművészet legmagasabb csúcspontját Mozart megszólaltatásában. F. L.

A Zeneművészeti Főiskola tizenkettedik nyilvános hangversenye jóval felülmúlta az átlagos növendékhangversenyek színvonalát. A *Dohnányi* Ernő vezetése alatt működő zongoraművészképző tanfolyam három kiváló növendéke: *Heimlich* Lajos, *Goldovsky* Boris és *Ferenczy* György tett számot kitűnő technikai és előadói képességéről.

Heimlich játékában férfias erő lüktet. Billentése biztos és könnyed. Rejtett szépségű hangokat csalt elő Chopin e-moll zongoraversenyéből.

Goldovsky Boris kellemes, világos tónusú billentésén meglátszik azonnal, hogy korunk legnagyobb zongoraművésze a mestere. Ért a dinamikai hatások kiaknázásához és a színkeveréshez is. *Beethoven* G-dur zongoraversenyét fejlett technikával adta elő.

Ferenczy György igazi művésztemperamentum. *Liszt* Á-dur zongoraversenyét olyan éretten, finom érzékenységgel és megértéssel tolmácsolta, hogy díszére válhatott volna akármelyik beérkezett művészenek. — A lelkes növendékekből álló zenekart *Dohnányi* művészkeze valósággal átfurmálta. H. G.

Énekkari hangversenyek

Händel *Saul*-ját a Budapesti Ének- és Zenekaregyesület jó előadásban szólaltatta meg. A nagyszerű, megismételt hangverseny új karmestert avatott fel: *Ádám* Jenőt, a fiatal, tehetséges zeneszerzőt és egy új oratóriuménekesnőt, *Báthy* Annát. *Ádám* lelkes, gondos, stílusos karmester. Modoros mozgásáról azonban le kell szoknia, *Báthy* Anna ismert kiváló képességei mellett is feltűnést keltett. *Medek* Anna egyetlen méltó örököse. *Basilides* Mária és *Székelyhidy* Ferenc ezúttal is tökéletes élvezetet nyújtott. Az orgona nehéz szólamát *Riegler* Ernő, a csembalóét *Herz*

Ottó és a csellóét *Kárpáthy* Sándor látta el kifogástalanul.

A *Quo vadis*-oratórium, *Nowowiejski* Félix több mint kétszáz külföldi városban előadásra került műve *Sugár* Viktor betanításában április végén először hangzott fel minálunk a budavári koronázó Mátyás-templomban. A kompozíció lelkes szeretet és lobogó hit szülöttje, az a célja, hogy erősítsen, felemeljen. Ez a nemes pátosz legnagyobb erénye s szépsége. Egyébként helyenként fárasztó, hosszadalmas és egyenetlen. *Wagner* gigantikus árnya súlyosodik rá, — de a germán titán szelleme, lendülete s ereje nélkül. *Sugár* Viktor elsőrangú, komoly munkát végzett. A magán-szólamokat *Pálffy* Mária, *Lószy* Hugó, *Göllner* János és *Rózsa* Ambrus énekelte buzgósággal, az organakiséretet *Sárkány* Sándor kitűnően játszotta.

A bécsi énekesfiúk kara jól fegyverezett, értelmes, kiművelhangú gyermekkar, de hatásuk csak félig komoly; félig bizony számalmas és bizarr. Felnőtteket utánzó, meszterkélten idomított és a gyermekkedély bájos világából szívtelenül kiszakított rivalda-produkció. Mennyivel különbek, milyen egészségesek, természetesekek a *Wesselényi-utcai* kis polgáristák! Édesen csengő gyermekhangjuk üdén megőrzi és jótékonyan feltárja gyermeklelkük hamvasságát.

A *Pozsonyi Toldi-Kör* férfikara virágvassánap a magyar népdalkincs gyöngyeivel mutatkozott be a Zeneművészeti Főiskola nagyszámú és előkelő közönségének. Ezen a hangversenyen szimbolikus találkozót adott a négyfelé szakított magyarság. A ragyogó díszterem fényszoró csillárjai mint megannyi táborúzz gyulladtak ki a megértés könnyeitől elfátyolozott szemekben. Üzenet hangzott el Pozsonyból.

H. G.

Zongorahangversenyek

Szatmári Tibor műsorának első része csupa „érdekességet” tartalmazott. Bach egyik korárelőjátéka után (*Kovács* Sándor átiratában) *Rust* fisz-moll szonátáját, majd *Alderighi* két *Monteverdi*-madrigálját hallottuk. Maguk a művek élénk figyelmet keltettek és *Szatmári* dicséretes buzgalommal fáradozott a korszerű zongorahang és interpretációs stílus visszaidézésén. Egyéniségének azonban sokkal inkább a XIX. század német romantikája felelt meg: első-sorban *Schumann*. A nagy C-dur fantáziát a tőle megszokott hévvel játszotta. *Liszt* tragikus pátosza és sötétes fényű hanghallucinációja is meggyőző erővel kelt

életre a *Funéailles*-ban. Műsora modern részében *Kadosa* három darabja, köztük kitűnő második szonátájának első tétele szerepelt. *Szatmári* pompás ritmus- és színérzékkel juttatta érvényre a fiatal magyar szerző formás és egyéni ízű alkotásait.

A fiatal francia női pianisták gárdájából a nagyvonalú *Tagliaferro*, a bájos elevensgű *Darré*, a finoman szenzibilis *Molié*, az elmélyedt *Youra Güller* után most *Marcelle Meyer* mutatkozott be. Az új párisi zongoraiskola világjáró fiatal művésznőinek főerényei: a formábaöntés jellegzetesen latinos biztonsága mellett, a frazeálás tisztaságában, a kifejezés világosságában, a billentőművészet szinte határtalan skálájában és az abszolút technikai készségben jelennek s ezek az erények *Marcelle Meyer* játékából sem hiányoznak. Valamennyi nálunk ismert pályatársnője közül neki van azonban legtöbb érzéke az érdekes hangvételi, keményebb ritmikájú, mondjuk „barbár” ihletű művek rokonlelkű tolmácsolásához. *Chabrier* erőteljes gerincű, gyakran nyers, de a modern zongorafaktura egyik szeniális előfutárját reueláló *Bourrée fantastique*-jában, nemkülönben *Stravinszki* *Petruská*-jának legkomplikáltabb és legkielevezettebb részében, a *Petruska*-jelenetben, ritka művészi lendülettel és erővel tudott igazi életet varázsolni. *Ravel* magabazárt artisztikus világa meglehetősen távol áll tőle. Az *Alborada del Gracioso*-ban például csak keményen kopogó spanyol ritmust és pikáns akkordikát kaptunk, de úgyszólván semmit *Ravel* kendőzött érzelmességéből, mellyel ez a finnyásan tartózkodó szerző éppen ebben a darabjában fukarkodik legkevésbé. *Debussy* zongoraköltészete nem volt kellően képviselve *Marcelle Meyer* műsorán. Csak a *Poisson d'or*-t hallottuk. Billentőművészete azonban valósággal remekelt a színhatások sokféleségében. A modernnek mellett *Bach*-játéka (c-moll fantázia) is jó ranghelyet biztosít neki a női pianisták, sőt a muzikusok között is.

F. L.

Hegedűhangverseny

Milstein Nathaniel új hegedűstünetmény. Ördögi virtuóz. Tónusa: tüzes lávafolyam, mely a szemet elkápráztatja, de hidegen csapódik le a fülre, betemetve az érzés képzeletét. Milyen szenvedéllyel, mennyi tűzzel játszik, — állapították meg róla. Csakhogy ne tévesszük össze a technika önmagában gyönyörködő hideg tűzijátékát, a lélek gyújtó, meleget sugárzó lángjával.

H. G.

Gordonkahangverseny

Piatigorszky Gregor üstökös-tehetség. Gordonkájából szélesen magasraívelő fény lobban ki. Férfiasan szép, átszellemült arcát — még ha lehúnyja is — bevilágítja a szeme. Gőzölgő, fojtott láng, a lélek sötétségében fogant vak erő lappang tekintetében. Az eltévedt, üzött, nyugtalan orosz lélek keresi benne a szállást. Egyelőre még csak kérdőjele önmagának, de ha egyszer álmából felébred s megpillantja a napvilágot, — egy orosz Casals válhatik belőle.

H. G.

Dalestek

Rövid idő alatt öt kimagasló drámai szoprán ragyogtatta énekművészetét: *Medek* Anna, *Németh* Mária, *Gyenge* Anna, *Lotte Lehmann* és *Elisabeth Rethberg*.

Medek Anna énekkultúránk egyik legnagyobb büszkesége. A nemes stílus és művészi előadás tökéletes megtestesítője. Neve értékmerő fogalom: jelképe és valóra váltója az eszményi éneklésnek. Wagner ilyennek képzelhette Erzsébetet.

Németh Máriának van talán az egész világon a legtündöklőbb fénylő drámai szopránhangja. Felső kvintjének szárnyalása célhoz ért beteljesülés. Ezért világhírű. Nem fontos, mit és hogyan énekel, kielégít, ha halljuk ezt a napsugárral és a ringó habokkal keveredő csodálatos hangzuhatagot. A hevenyében elsajátított énekkultúrának legfeljebb közép- és mélyfekvésű hangjai veszik hasznát. *Németh* Mária ugyanis nem énekművész, hanem hangfenomén.

Gyenge Anna szépséges hangjának felső kvintje talán nem oly tündöklő lélekzetelállító, de varázslatosan bensőséges éneke szívbemarkol, a lélek színaranyát ontja pazarló bőséggel és csodálatos örömlázzal. Kultúrája, ösztönös művészi előadóképessége s a tökélyig minden fekvésben kiegyenlített, gazdag színskálájú hangja és gyújtó temperamentuma egyedülálló. Ő jelenleg a legkiválóbb *Aida*.

Lotte Lehmann orgánuma hideg, számító. Logikus ész-hang. Rikító hangzavarokat kerülő, nyugodt, harmónikus színskálája, drámai alakító tehetsége, lélektanilag megalapozott hangsúlyozása, körültekintő, a legkisebb részletfinomságra is ügyelő, sajátosan egyéni énekművészete elő-

kelő helyet biztosít neki az énekes színpad legjobbjai között.

Elisabeth Rethberg hangja suhogó selyem. Töretlen és lágyan omlo. Könnyedén, de valamelyes fanyar bájjal énekel. Nem hódít, nem lelkesít, csupán tetszik. Közép- és mélyfekvésű hangjai különösen szépek. Magasfokú énekművészetében nagyobb rész jut a hideg kulturának, mint a keresetlenségnek, szívnek, ösztönösségnek. H. G.

Orgonahangverseny

Hammerschlag János orgonaestje a hangversenyévad egyik igen jelentős eseménye volt. Kiváló orgonaművészi évek óta nem lépett a hangversenydobogóra s már úgy látszott, hogy pedagógiai, énekkarvezetői és irodalmi működése egészen háttérbe szorítja művészi indulásának főcélját: az orgonát. Nagy vesztesége lett volna zeneéletünknek, ha végleg búcsút mond a nyilvános előadóművészi szereplésnek, hiszen nemcsak éppen az orgonán, hanem általában kevés olyan avatott Bach-interprettorunk van, mint *Hammerschlag*. Műsora reprezentáns Bach-számának, a hatalmas c-moll Prelidium és Fugának megszólaltatása a tiszta Bach-stílus tökélyét érte el. Nagyvonalú felépítés, határozott vonalrajz és kivételesen erős zenei intellektus lüktet *Hammerschlag* Bach-játékában. Örömmel állapítottuk meg azt is, hogy technikai készsége nem csökkent, sőt fejlődött a hallgatás éve alatt. Bach mellett kivált *Reger* kissé elnagyolt f-moll *Intruductio* és *Passacaglia*-jának és *Bonnet* koncertetűjének virtuóz előadása adott kitűnő tanubizonyosságot *Hammerschlag* elsőrendű technikai és regisztrálási tudásáról. A hangverseny külön érdekessége volt két saját művének bemutatása. Az első improvizáció. *Frappans* zenei ötleteinek gazdag egymásutánján azonban határozott formai törekvés uralkodott s ez tette kerekded, szép kompozícióvá. A második *Marcia* címet visel. Pompás ritmika, ragyogó, újszerű színhatások és formai befejezettség jellemzi ezt a hosszabb lélekzetű, gazdag orkesztrális fantáziával megírt indulót. Hangvételében és stílusában — akárcsak az első improvizáció is — a háborús évek körüli harmónikus-vertikális iránnyal tart rokonságot. A koncert és a kompozíciók nagy sikere remélhetőleg fokozottabb aktivitásra fogja serkenteni *Hammerschlag* Jánost az alkotó és interpretáló művészet terén. F. L.

TALLÓZÁS

Goldmark Károly első szerzői estje. Goldmark önéletrajzában azt írja,¹ hogy 1857 december 26-ára tervezte első szerzői estjét, de azt el kellett halasztania, mivel a zenekari tagok fele az utolsóelőtti napon cserben hagyta őt. A hangversenyt azután csak 1858 március 12-én rendezhette meg. Goldmark azonban nem emlékezett pontosan a dátumokra: természetesen az önéletrajz nyomán nálunk megírt cikkek is ezt az évszámot közlik,² jóllehet Otto Keller 1901-ben megjelent Goldmark-életrajzában megjelölte a hangverseny helyes évszámát: 1857-et.³ Itt közlöm a műsor facsimiléjét, továbbá L. H. Zellnernek a lapjában: „Blätter für Musik, Theater und Kunst”-ban megjelent kritikáját.⁴

„Egy fiatal bécsi komponista, Goldmark úr, előadatta hangversenyén műzsája néhány gyümölcsét, mégpedig egy kvartettet zongorára és vonóhangszerekre, egy nyitányt zenekarra, egy zsolnárt baritonra, férfikar- és zenekarkísérettel és néhány dalt. Azonnal észrevehető ezeken a gyümölcsökön — hogy megmaradjunk a hasonlatnál —, hogy egészséges, fejlődésre képes fán termettek, de még teljes megérésük előtt szedettek le. Goldmark úrnak kétségtelenül van tehetsége, útja teljesen tisztéletreméltó, invenciója itt-ott nagyon szerencsés; csak nem képes mindenkor a magaslaton megmaradni. Kiváltképpen hiányzik nála a gondolatok kritikája, a csekélyebb értékűeket nem tudja kiselejtezni, azt hiszi, mindent el kell mondania, ami csak eszébe jut. Egy fiatal apánál megmagyarázható és megbocsátható ez a szeretet, még legjelentéktelenebb gyermekeivel szemben is, de hát ez nem segít.

Kell, hogy meglegyen az emberben az energia a rosszul sikerültek kiselejtezésére, spártainak kell lenni, hogy jó komponista legyen az ember. Ez az energia egyelőre

CONCERT

des Komponisten

Carl Goldmark,

Donnerstag, den 12. März, 1857.

Mittags halb 1 Uhr,

im Saale der Gesellschaft der Musikfreunde.

Programm:

1. Concert-ouverture, ausgeführt von Orchester-Mitgliedern des k. k. Hofopertheaters.
2. Lied „Der Trompeter an der Kapelle“ gesungen von Herrn Siebisch, k. k. Hofoperanfänger.
3. Quartett für Piano, Violine, Viola und Violoncell. Allegro, Andante, Scherzo und Fianle, vorgelesen von den Herren Dachs, Straus, Dobychal und Höber.
4. Lied „Das Waldvöglein.“ gesungen von Herrn Wehringer.
5. Psalm (67) für Solo, Ober und Orchester, gesungen von Herrn Siebisch.

Sämmtliche Compositionen sind von dem Concertgeber.

Die hohe Oberste Direction der k. k. Hoftheater hat dem k. k. Hofopernsänger Herrn Siebisch gütigst die Bewilligung zur Mitwirkung ertheilt.

Obgenannte Mitwirkende haben ihre Leistungen aus Gefälligkeit für den Concertgeber bereitwilligst zugesagt.

Parterresitze zu 2 fl., Galleriesitze zu 1 fl. 30 kr. und Eintrittskarten zu 1 fl. 6 kr.

sind in den k. k. Hof-, Kunst- und Musikalienhandlungen der Herren Gollinger und Ewina, in der Kunst- und Musikalienhandlung des Herrn Kemp, so wie am Loge des Concertes an der Kasse zu haben.

Druck von J. B. Wallishausser.

nincs meg Goldmark úrnak, szerzeményei túl vannak tömve közhelyekkel, egyik kiszorítja a másikat, de a tér még mindig szűk, nem tud a dolgoknak végére jutni. Ezáltal szétfeszíti a formákat s azok töredezettké, homályosakká válnak. Különösen a zenekari művekben az egymásután

¹ Karl Goldmark: *Erinnerungen aus meinem Leben*. Wien, 1922. 55. és 56. l.

² A Zene Goldmark-ünnepi számában (1930 ápr. 1.) 209., 221. és 230. l.

³ Otto Keller: *Carl Goldmark*, Leipzig, 1901. 7. l.

⁴ Blätter für Musik, Theater und Kunst, Wien, 1857 márc. 17. (III. évf. 22. sz.)

következők túlságos sokasága és egyidejűleg a polifon felépítésekkel való túlterhelés az, amit a homályosság főforrásának tekinthetünk; eszerint ez a jövőben kerülendő. Általában azonban elismerésreméltó az iránya: önálló és modern szellemű. Úgy tetszett, hogy az előadott művek közül a zsolttárban vannak meg legkevésbé az itt érintett fogyatkozások; a kvartett -- leszámítva a kitűnően sikerült scherzót -- kétségtelenül nagyon sokat nyerne mélyenszántó rövidítések révén, a nyitány pedig az instrumentálás vékonyabbá tétele által. A dalokat jelentékteleneknek tartjuk. Dachs, Straus, Kral és Röver urak kifogástalanul adták elő a kvartettet. A zenekari daraboknál precízebb előadás lett volna kívánatos."

Ezek szerint az önéletrajzban említett *tervezett* első hangverseny dátuma 1856-ra javítandó (műsorát l. A Zene 1930 ápr. 1. számában, 211. l.), a tényleg megtartott koncert helyes dátuma pedig 1857 március 12-e.

*

A *Katona József-centenárium* alkalmából a Budapesti Szemle májusi száma „Erkel Bánk bánja” címen cikket közölt Sonkoly István úrtól. A cikk, amelyet a szerzője — úgy tudjuk — a Petőfi-Társaságban is felolvastattott, ismét elszomorító példája a dilettantizmus térhódításának. Érthető, hogy a kezdő — még ha jogosulatlanul is — igyekszik mindenütt és mindenáron érvényesülni. De teljességgel érthetetlen, hogy nincsen semmiféle ellenőrzés kezdő írók zsengeit illetőleg és nem menthető az az eljárás sem, hogy ilyen ünnepi alkalommal a magyar tudomány egyik legelőkelőbb folyóiratában a magyar zenetudományt olyan valaki képviselje, aki zenetörténetünkben teljesen járatlan.

Ha már most eltekintünk a cikknek a Bánk bán operát ismertető, önképzőköri stílusban megírt részétől, meg kell állapítanunk a következőket: 1. Erkel Bánk bánja előtt is volt már Bánk bán-zene (ezt a Muzsika legközelebbi számában fogjuk ismertetni). 2. Weigl József és Kamienski Máttyás *nem* „inkább a külföld számára írták operáikat”. Egyiküknek sincs köze a magyar zene történetéhez, annak ellenére, hogy történetesen Magyarországon születtek. 3. Fusz Jánosról azonban már nem

állíthatjuk ugyanezt; tudjuk jól, hogy több dalműve került nálunk bemutatásra (pl. Romulus és Remus). 4. Köztudomású (ha Sonkoly úr nem is tudja), hogy a Hunyadi László operát 1856-ban előadták Bécsben. De hát a Bánk bánról szóló cikkbe, a Katona József-centenárium kapcsán, hogy kerül bele a Hunyadi László? 5. A Nemzeti Múzeum 1924-ben *nem* magukat a leveleket, hanem csupán azoknak jegyzékét adta ki. 6. Sonkoly úr azt írja: „A Bánk bán s Hunyadi Lászlót ma is kéziratból vezénylik. Mindössze a zongorakivonat jelent meg. Ez is nagy nehézséggel. Amikor előfizetési felhívást intéztek a magyar társadalomhoz Hunyadi kiadása ügyében, mindössze 36 előfizető jelentkezett. A zongorakivonat kiadása is megakadt volna, ha báró Eötvös József kultuszminister nem segíti elő megjelenését azzal, hogy százötven példányt megrendel.” Itt már csakugyan zavarban van az olvasó, hogy hát miről is van szó a cikk végén: Hunyadiról vagy Bánk bánról? Ez utóbbinak a zongorakivonata ugyanis még jóval Eötvös kultuszminisztersége előtt — 1861-ben — jelent meg. Ne sutor ultra crepidam!

M. E.

*

Weekend-Élet most megindult folyóirat első számából közöljük minden kommentár nélkül az alábbi sorokat:

Weekend-zene. Rovatvezető: Szekeres Ferenc. A weekendezők kedvét és hangulatát igyekszünk előmozdítani azáltal, hogy lapunkban a legkönnyebb muzsikának is teret engedünk s valóságos zenetanfolyamokban módot nyújtunk olvasóinknak, hogy a könnyebb hangszerek kezelését elsajátítsák.

A csónakázókat a vihar elkergeti a Dunáról, a turistákat az eső a menedékházba kényszeríti. Mi történjék a hosszú órák alatt? A hátizsákból előkerülnek a banjók, szájharmónikák, ukulele, gitár, mandolin, a könnyen megtanulható hangszerek királya, a gramofón! Dal és tánc feledtetik a rossz időt.

Hölgyeim és uraim! Néhány filléres befektetéssel megszerezhetik az első hangszer és következő számunkban már közöljük az első „leckét”. Ne féljenek, könnyen

fog menni, nincs szekunda, nincs intő, még csak tandíj sincs.

Lesz azonban szájharmonika-zenekarunk, mellyel ha nem is Beethovent, de minden ennél alacsonyabb rangú és rendű művet szólóban és zenekarban játszhatunk.

Külföldön nem ismeretlenek a 100—150 tagú szájharmonika-zenekarok, ne maradjunk mi sem mögöttük. Természetesen nem állunk meg ennél a hangszernél, ha-

nem az ugyancsak könnyen megtanulható más hangszerek (saxofon, dob, piszton, tangóharmonika stb.) gyors megtanulásához is megadjuk a módot és lehetőséget.

Ugyanezen az oldalon található a „rovatvezető” hirdetése: „Tanuljon Jazz-hangszereket Szekeres jazz-iskolában.”

Megjegyezzük, hogy Szekeres úr igazgatója egyúttal a Jazz-zene ellensúlyozására alakult Bihari-cigányzene-iskolának.

ADATTÁR

RUBINSTEIN ELSŐ HANGVERSENYE PESTEN

Rubinsteinnak, születése századik évfordulója alkalmából írt tanulmányomban, öt magyarországi útjáról (1847, 1858, 1867, 1870 és 1875) számoltam be.¹ Rubinstein magyarországi hangversenyeinek számát most egy jelentős adattal kell kiegészítenem: meg kell állapítanom, hogy Rubinstein első ízben már tizenegy éves korában, 1842 március 3-án koncertezett Pesten, a Nemzeti Színházban.

A „Tudtán kívül kém“ című francia vígjáték felvonásközeiben játszott Rubinstein; a következő számokat adta elő:²

„1-ször, az első felvonás után *Fantáziát Thalbertől*, „Moses“ themája fölött;

2-szor, a második felvonás után: a) Schubert: „*Könnyek dicséretét*“ Lisztől, b) *Chromatikai galoppot, Lisztől.*“

A Der Ungar című lap a következő sorokban emlékezik meg erről a nevezetes dátumról:³

„[*Rubinstein Antal első hangversenye.*] A nagyszámban egybegyűlt közönség már a priori kedvezően volt hangolva a fiatal művész iránt és már első megjelenésekor a legbarátságosabban fogadta őt. Rubinstein pedig nemcsak hogy kielégítette a felkeltett várakozást, hanem még messze felülmulta azt, valóban mesteri, *szívhez szóló* játékaival. A közte és művésztársa, Bohrer Zsófia közt vonható párhuzam, amely bizonyára sokaknál felmerült, mert hiszen közvetlenül ő utána ugyanazokkal a művekkel lépett fel, teljesen Rubinstein javára dőlt el. Játéka ellenállhatatlanul magával ragadott, megremegettette érzelmeink minden húrját, lelkünk elé varázsolt a nagy mesterek élettől duzzadó, szellemtől áthatott alkotásait a maguk teljes szépségében, megrázó erejében. A legkülönfélébb kompozíciókat oly helyesen képes felfogni, olyan kifejező jellegzetességgel, oly tiszta előadással, az effektusoknak — zsenge korát tekintve, annyira bámulatos, szinte hihetetlen — kiszámításával tudja reprodukálni, hogy az úgynevezett virtuózok közül csak kevesen versenyezhetnének vele. És mindezt tizenegy éves korában viszi véghez *Rubinstein*; micsoda fényes horoszkópot állíthatunk a gyermeknek, ha ezen a dicsőséggel megkezdett pályán kitarat a szeretettel és kedvvel, amelynek tanujelét adta, ha nem engedi magát elvakíttatni és félrevezettetni a dicsérettől, ha a művészet végtelenségét átérezve, soha meg nem áll és ama kitűnő vezetés mellett, amelyet eddig élvezett, folytonos haladásra fog törekedni. Akkor Rubinstein elsőrendű csillagként fog ragyogni a zeneművészet egén!“

¹ *Rubinstein Antal és Magyarország.* Muzsika, 1929 nov. sz. 12—20. l.

² A Nemzeti Színház színlap-gyűjteménye.

³ Der Ungar, 1842 márc. 3. (I: 51. sz.)

Rádásul a Rákóczi-indulót játszotta.⁴ A Der Ungar hírt ad Rubinsteinnak március 6-án a városi vigadóban tartandó hangversenyéről is,⁵ erről azonban hiányzanak a közelebbi adatok. Búcsúhangversenyét március 16-án adta, ezen „soron kívül egy magyar themával 's legvégül Rákóczy-indulójával lépé meg ... a közönséget.“⁶

Az 1842. évi pesti hangversenyeivel együtt tehát hat alkalommal szerepelt Rubinstein Magyarországon.

Major Ervin.

BÖHM JÓZSEF ZENEI VÁLLALKOZÁSAI

A XVIII. század második felében a budai zenészek között a Böhm-család két taggal szerepelt:¹ Böhm Márton Mátyás vizivárosi tanító és orgonista volt, aki 1772-ben meghalt és fia, József követte állásában. Böhm József neve 1777-ben még szerepel a templomi számodásokban, azután teljesen nyoma vész, ami arra enged² következtetni, hogy 1778 elején megszűnt élni. Ezzel szemben megállapíthatjuk, hogy Böhm József nem halt meg akkor, mert a budai levéltárban található három irat-csomóból³ kitűnik, hogy az 1785. év folyamán élénk zenei mozgalom középpontjában állott. Az említett év június 3-án ugyanis a maga és harminc tagból álló zenésztársulata nevében a budai városi tanáccsal szerződést köt, amelyben a muzsikuskok kötelezik magukat, hogy a várbeli plébánia- és a többi templom istentiszteleteinek zenei részét „wohlbesetzt“, azaz kellő számú muzsikussal és saját hangszereiken (az orgona kivételével) fogják ellátni. Szolgáltatukért díjazást nem kívánnak, csupán azt kötik ki, hogy a társulaton kívül állók a város területén mind a fizetéssel járó templomi, mind a nyilvános zenélésből⁴ ki legyenek zárva s kéri a tanácsot, kényszerítse a joghatósága alá tartozó színházakat, bálrendezőket, vendéglősöket stb. arra, hogy zenészeiket a társulat tagjai közül vegyék. Kéri továbbá, hogy a tanács járjon közbe a katonaságnál, hogy az se versenyezzen Böhm társulatával. Hogy a terv által a városi zenészek és tanítók rövidséget ne szenvedjenek (ezeknek ugyanis a zenélésből állandó jövedelmük volt), kötelezték magukat, hogy őket kívánságukra a társulatba felveszik. Sőt azt is ígérik, hogy annyi új tagot vesznek fel, amennyi a nyilvános és privát mulatságok céljaira szükséges lesz. A publikum érdekében határozott árszabály betartására kötelezik magukat; ha pedig a társulat tagjai közül egyesek a díjazás előzetes megállapítása nélkül muzsikálnának, sérelem senkit sem fog érni, amikor a publikumtól pénzt gyűjtenek.

A szerződésben a tanácsot és a publikumot érintő pontok mellett a társulat belső szervezetét is körvonalazták. A tagok (a belépő tanítók is) mindent, amit zenéléssel szereznek, tartoznak haladéktalanul a közös pénztárba beszolgáltatni. Az így összegyűlt pénzt negyedévenként felosztják a tagok között. A megbetegedett tagok is kapják a járandóságukat, bármennyig tart a betegségük.

⁴ Regélő Pesti Divatlap 1842 márc. 9. (20. sz.) Megjósolja, hogy Rubinstein „nevének megfelelőleg ... a' legragyogóbb, legnagyobb, legdrágább rubinkővé válhatik“. Említi ezt a hangversenyt a *Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1843-dik évre* is (kiadták Keresztessy Ambrus és Gillyén Sándor. Kecskemét, 1842., 25. l.).

⁵ Der Ungar. 1842. márc. 4. (I., 52. sz.)

⁶ Regélő Pesti Divatlap 1842 márc. 16. (22. sz.)

¹ Isoz K.: *Buda és Pest zenei művelődése*. I. köt. 47. s. köv. l.

² U. o. 49. l.

³ Budai levéltár. Locumtenentia 249, 260 és 261 az 1785. évből.

⁴ „Chor- u. politische Diensten.“

A társulat igazgatója (Böhm) két tagnak a részét kapja, ennek fejében azonban vállalja, hogy nyolc énekest tart. Az énekesek kettésével kapnak egy tagrészt. Végül Böhm ingyen lakást is kikötött magának.

A szerződésen legfelül Buda város viaszpecsétje áll; azután Böhm József aláírása következik; igazgatónak és koncertmesternek mondja magát. A többiek pusztán névaláírásukkal és pecsétjükkel látták el az okmányt, csak néhányan írták alá címüket is. Az okmány aláírói a következők: Popelka Jean koncertmester és zeneszerző, Zehentmeyer Ferenc koncertmester és zeneszerző, Schopf Antal koncertmester és zeneszerző, Schöllberger János, Bierbaur Lipót, Feltzmann József, Lobprais Vencel, Caminus Ferenc, Zohner Ferenc, Rosenkrantz András, Schmitt Frigyes, Müllstein Ferenc, Kirchner Lőrinc, Bachmann János, Appl Ferenc, Schöllberger János (I. már előbb is; a pecsét is azonos), Feigel Mátyás, Melzer Fülöp, Siltner János, Opper Antal, Tabershofner János, Konaur József koncertmester, Pabrek János koncertmester, Babrek János, Szarka Tamás, Urban János, Till József, Hochhauser Ferenc és Zigler József. Az aláírók közül Opper Antal nevével Pest város zenészei között találkozunk; 1789-től kezdve színházi hegedűs, majd 1791 júniusától a pesti plébániatemplom orgonistája volt. Ugyanott szerepel a színházi zenészek között 1796-ban egy Schmidt nevű hegedűs és 1798—1800-ban egy Melcher nevű oboista. Lehet, hogy ezek ugyanazok, akik a szerződésen szerepelnek. Az okmány többi aláíróját Isoz nem említi Pest és Buda zenészei közt.

Az iratok között fekszik Böhmnek az ügyre vonatkozó, öt pontba foglalt indokolása („Erklärung“), amely elsősorban arra mutat rá, hogy a szerződés megkötésével megtakarítaná a város a templomi zenészeknek évente fizetett 1085 forintot, továbbá a Szent Anna-templom soronkívüli ájtatosságain való zenélésért fizetett évi 84 forintot is, mert mindezt a társulat ingyen s amellet jobban látná el. A társulat tagjai, Böhm érvelése szerint, egyenlő jólétbe jutnának; a volt városi zenészek megélhetése sem forogna veszélyben; ami pedig a tanítókat illeti, azok zenélés helyett inkább a hivatásuknak élnének, az új „Universal Method“ (a Ratio Educationis) szellemében. Végül arról is szól, hogy a társulat megalakulásához a katonaság engedélye is szükséges, tehát valószínű, hogy az aláíróknak egyrésze a katonaság kötelékében állott. Ezt az indokolást Böhm mint a várpalotabeli prépostsági egyház karnagya írta alá, tehát a szerződés megkötésekor ott volt alkalmazva.

A tanács a szerződést jóváhagyás végett június 13-án felterjesztette a helytartótanácsához. A felterjesztés, a sovány kasszára való hivatkozással, a szerződés mellett érvel, csupán azt tartja szükségesnek, hogy a társulat bizonyos alapszabályszerű előírások betartására utasíttassék.

A tervezetnek azonban árnyoldalai is voltak s a kenyerét féltő tíz városi muzsikust ezeket 1785 június 7-én egy ellenbeadványban a helytartótanács elé tárta. Legfőképpen Böhm személye ellen volt kifogásuk. Panaszjaikból kiviláglik, hogy Böhm a budai normális iskolában hét éven át zenetanító volt, de ott nem tudott eredményt felmutatni, mert senki sem sajátította el tőle a zenében való jártasságot. Hanyagsága és szabálytalan viselkedése miatt két tekintélyes fizetésű állást is el kellett veszítenie. A beadvány már ötven tagú társulatról beszél, amelynek eltartásához aranybánya kellene. A város kiteszi magát annak, hogy a társulat elszéled s akkor a templom számára újra zenészeket kell keresni. Böhm minden vagyonát elpredálta, nincsen pénze, hogy ajánlatára vonatkozólag óvadékok adhatna. A városi zenészek sokévi érdemes szolgálatuk alapján azt kérik, hogy hátralévő napjaikra ne fosszák meg őket kevés, de biztos keresetüktől. Ha azonban a Böhm-féle terv mégis jóváhagyatnék, akkor legalább a zenével való pénzkeresésben ne korlátozzák őket. Az aláíró városi zenészek („Stadtmusikanten“) sorában legfelül Klement Antal iskolamester és regens chori áll; alighanem ő a beadvány szerkesztője is. A többi aláírók: Damisch János, Selinka József, Csekele János, Ploll János, Thurner András, Welzl Ferenc, Baumgartner

Mihály, Lindenmayer Mihály és Mintner Péter. Neveik kivétel nélkül szerepelnek egy, az idevonatkozó iratok között található listán, amely felsorolja azokat, akik a társulatba való belépést megtagadták. Kívülök még Nisack Jakab, Mayer Gáspár, Salzmann Károly és Knechtl János iskolamesterek nevei is ott találhatóak. Ugyancsak az előbbieket az aláírói a budai zenészek 1776. évi egyezségének⁵ is, amely a jövedelem felosztására vonatkozik. A helytartótanács a beadványt június 13-án bővebb információ végett leküldte a budai városi tanácshoz. Ugyanaznap tárgyalta a tanács a Böhm-féle szerződésnek a helytartótanácsához leendő felterjesztését is.

Amíg ezek a dolgok hivatalos elintézésre vártak, azalatt a zenészek két ellentétes érdekű tábora a nyilvánosságot is a maga számára igyekezett megnyerni. Egy június 4-én kelt egylapos röpirat: „Verteidigungsschrift herausgegeben von der Gesellschaft der Tonkünstler zu Ofen“⁶ Böhmék érdekében emel szót s ki-pellengérezzi a városi zenészeknek azt a szokását, hogy nyilvános muzsikálásnál („bei öffentlichen Orchestern“) kiírják egy cédulára, hogy aki nem fizet, azt megcsúfolják („wer nicht zahlen wird, dem sollen Sottisen angethan werden“). Ezért őket a városi zenészek június 8-án feljelentették a helytartótanácsnál s ez június 13-án a budai városi tanácsot bírta meg a röpirat szerzőjének a kinyomozásával. Pest városához is lejött a nyomozórendelet s az ügy megvizsgálására a tanács Perghold tanácsnokot küldte ki. Perghold június 27-iki jelentése szerint a társulat röpiratát megelőzőleg a városi zenészek támadták Böhmöt egy gúnyiratban, melyben őt akasztófárávalónak nevezték („adlaqueum condemnatum decernebatur“). A városi zenészek tehát e röpiratban és az említett beadványban nem tárgyi érveket hoztak fel, hanem Böhm ellen való személyes gyűlöletüknek adtak kifejezést. Böhmék röpiratára vonatkozólag kiderült, hogy az Pesten, Lettner nyomdájában készült. Pill Károly nyomdai faktor vallomása szerint a röpirat szerzője Popilka (Popelka), a Gyulai Sámuel-ezred zenekarának a karmestere volt, a kinyomtatás költségeit pedig Böhm fedezte. A cenzúra engedélyét azért nem kérték, mert hasonló esetben nem volt rá szükség.

A röpiratra vonatkozólag a budai városi tanács július 1-én tett jelentést a helytartótanácsnak, ez a hatóság azonban már a jelentés megtörténte előtt, június 27-én döntött a Böhm-féle tervezet ügyében és pedig kedvezőtlenül. A helytartótanács az elutasító végzést azzal indokolta, hogy a zene a szabad mesterségek közé tartozik; azt inkább elő kell mozdítani, nem pedig néhány ember kizárólagos priviligiumává tenni. Ami ezenfelül az egyházi zenélést illeti, arránézve a jövőben kiadandó legfelsőbb rendelet fog intézkedni.

Böhm tervének a meghiusulásával a városi zenészek ellenbeadványa is tárgyalanná vált; Pest város tanácsa július 15-én a helytartótanács rendeletére a Lettner-nyomda faktorát a cenzúra megkerülése miatt megdorgálta s erre az ügy hullámai lecsillapodtak.

Az elmondottakból kiviláglik, hogy Böhm József nem halt meg 1778 elején, hanem neve csak azért tűnt el a templomi számadásokból, mert kinevezték zenetanítónak a Ratio Educationis értelmében Budán felállított fő elemi iskolához.⁷ Az 1778—85 közti időre esik a várpalotabeli prépostsági egyházi karnagysága is. A zenetanítóságból már 1785 júniusa előtt kieshetett (alighanem erre utal a városi zenészek ellenbeadványának fentebb említett helye), mert a szerződést kísérő indokolást már csupán mint karnagy írta alá. Ebben a minőségben juthatott összekötetésbe a katonazenészekkel is, mert az említett templom nem a város kegyurasága alatt állott s így valószínűleg nem polgári, hanem katonazenészek játszottak benne. Ezekből akarta a társulatot

⁵ L. Isoz id. m. 39—40. l. Selinka József neve itt nem szerepel.

⁶ A nyomtatványt és a tanács jelentését l. Orsz. Levéltár: Helytartótanácsi iratok. Rev. libr. 1785. évi fons 14./1—5.

⁷ A zenetanításnak a budai iskolába való bevezetésére vonatkozólag l. Major Ervin: *A Ratio Educationis és a magyar zeneoktatás*. Megjelent „A Zene“ 1928. IX. évf. 13. számában.

megszervezni s ehhez a katonaság engedélyére volt szükség. A szervezésben Popelka Jean, a Gyulai-ezred zenekarának a karmestere lehetett leginkább a segítségére, mert a szerződést elsőnek ő írta alá Böhm után s ő volt a társulatot védelmező röpirat szerzője is.

A város területén működő zenészeknek szervezetbe való tömörítése, továbbá a külső muzsikusoknak eltiltása a pénzért való zenéléstől nem volt új gondolat a város zenészetének a történetében. A budai zenészek konfraternitása már 1719 táján megalakult⁸ s noha e szervezet alapszabályai nem maradtak fenn írásban, következtetés útján nyert körvonalai⁹ mind a jövedelem kezelése, mind a betegsegélyezés körül és a külső zenészekkel szemben felállított rendszabályok dolgában nagyjából megegyeztek a Böhm-féle terv idevonatkozó pontjaival. Böhm tervének megvalósulása mindenestre jelentősebb lett volna a régebbi tervezéseknél, mert a régebbi csekélyszámú szervezett muzsikus helyett harminc embert állított volna munkába, sőt a tagok számát az igényeknek megfelelően tovább is emelte volna. A város évente meghatározott összeget fordított a zenészek fizetésére s ezen osztozkodni kellett; érthető tehát, hogy a városi zenészek mindig óvakodtak új muzsikusok felvételétől, nehogy a jövedelmen többnek kelljen osztozkodnia.

A muzsikusok szervezése Böhm részéről nem holmi szeszélyes ötlet, hanem rendkívül időszerű és nagy előrelátásra valló gondolat volt, mert Buda szellemi élete ezidőtájt nagy fellendülés előtt állott. II. József rendelkezése ugyanis az állami főhatóságok: a helytartótanács és a királyi kamara Pozsonyból, a kir. kúria pedig Pestről az 1784. év folyamán Budára költözött, ami egészen új szint adott a város lakosságának. A város kispolgári társadalmának mindezideig nem voltak művészi igényei, azok az állami tisztviselők azonban, akik Pozsonyból Budára költöztek, élénk színházi és zenei élethez voltak szokva. Böhm pedig nemcsak a várbeli plébániatemplom számára állított volna nagyobb zenekart, hanem társulatával zenekari hangversenyeket is rendezett volna s így a tisztviselők igényeit kielégíthette volna. Hogy a zenekari hangversenyek rendezése az állami főhatóságok áthelyezése után szükségessé vált, azt több adat bizonyítja s ezek közül a legkorábbi 1787-ből való. A budai karmelita-kolostorból átalakított kaszinó bérlője ugyanis a tanácsal kötött szerződésben¹⁰ engedélyt nyert arra, hogy a színházi szünnapokon hangversenyeket („musikalische Konzerte“) rendezhessen a kaszinó termében. 1790-től kezdve pedig biztos adataink¹¹ vannak arra nézve, hogy Budán ilyen hangversenyeket csakugyan tartottak is. Böhm terve nem valósult meg s így a zenekari hangversenyek céljaira csupán az 1787-ben megnyílt várbeli színház zenekara állott rendelkezésre, amely aligha lehetett akkora méretű, amilyennek Böhm József a zenekarát elgondolta.

Böhm Józsefnek 1778 és 1785 közötti elég mozgalmas életére a kancelláriai levéltár következő adatai vetnek világot, amelyek kivétel nélkül amellet tesznek tanúságot, hogy életrevaló s tehetséges ember volt. A Budára költözött tudományegyetem tanácsa ugyanis már 1777-ben egyetemi karmester- és zeneigazgatóképen alkalmazta (qua directorem chori et musices pro divinis officiis cum annuis 900 florenis assumptum fuisse) évi 900 forint fizetéssel, 1778 november 1-én azonban már csupán 700 forintot utaltak ki számára, sőt az első évre többletképpen felvett 200 frt visszatérítésére is kötelezték. Ez ellen Böhm a kancelláriához folyamodott s kérte a 900 frt. fizetés további meghagyását, sőt az elemi iskolai zenetanításért (cum in scholis trivialibus musicam publice doceat) járó 300 frt kiutalását is sürgette. A kancellária a helytartótanácsától kért véleményt (Kancelláriai levéltár, 1779. évi 2220. sz.), mely az egyetemi tanács javaslatára a 200 forint visszatérítése ellen

⁸ Isoz id. m. 14. l.

⁹ U. o. 15. l.

¹⁰ Budai levéltár: Régi szerződések. 6. sz.

¹¹ Isoz id. m. 165. l.

foglalt állást, egyebekben azonban nem volt hajlandó Böhme kívánságait teljesíteni. (Kancelláriai levéltár, 1779. évi 5089. sz.)

Az egyetemi istentiszteletek színhelye a királyi palota kápolnája volt, ahol Böhme már a Szent Jobb elhelyezése óta a saját költségén zenekart szerelt fel (ab illo tempore, a quo manus S. Stephani eorsum allata sit, chorum cum propriis instrumentis musicalibus providerat). 1780-ban azzal a kéréssel fordult a kancelláriához, hogy vegye át tőle a hangszereket becsértéken. (Kancelláriai levéltár, 1780. évi 5009. sz.) A kancellária a helytartótanácshoz tette át az ügyet, onnan azonban válasz nem érkezett. A következő esztendőben ismét azt a javaslatot terjesztette elő, hogy szüntessék meg a templomokban a figurális zenét s léptessék helyére a vocalist (de tollenda figurali et introducenda vocali ad choros ecclesiarum musica), amit a helytartótanács sem helyeselt, de annál kevésbé a kancellária (Kancelláriai levéltár, 1781. évi 3055. sz.), miután a prímásnak komoly aggályai voltak ellene (per cardinalem primatem allegatae difficultates).

Végül mint elemi iskolai zenetanító (in regia capitali nationali schola Budensi regius musices professor) még 1779-ben zenei tankönyvet szerkesztett (librum fundamenta musices complectentem), amelyet magának a királynőnek kívánt ajánlani s ehhez 1779 május 21-én meg is nyerte a királynő hozzájárulását, ki a következőket írta a kérvényre: Dem Pöhm ist zu erlauben, dass er mir dies Werk dedicire. (Kancelláriai levéltár, 1779. évi 2730. sz.) Ezt a helytartótanács 1779 szeptember 13-án közölte az egyetemi tanáccsal, amely azonban azt is tudni kívánta, hogy kinyomatható-e a tankönyv az egyetemi nyomda költségén, mert a mellékletek miatt sok pénzbe fog kerülni s az ára nem lesz olcsó (cum ob copiosas tabellas pretium ejus sit augendum, nec facile distrahendus putetur). A kancellária a zeneértők véleménye alapján úgy döntött (Kancelláriai levéltár, 1780. évi 305. sz.), hogy a könyv nem alkalmas a tanulóifjúság használatára s ennek következtében nem adható ki.

A felsorolt adatok amellet szölanak, hogy Böhme többféle módon próbált érvényesülni, de nem volt szerencséje, mert 1785-ben már csupán a királyi palota kápolnájának karmestere maradt, ami nem biztosított számára megélhetési lehetőségeket s ezért kísérletezett utoljára a zenekaralakítással.

Befejezésül még közöljük a Böhme által kiadott röpirat szövegét, amely néhány kiszólásától eltekintve, elég nyugodt hangon volt írva s nem indokolta eléggé a városi zenészek felháborodását.

Vertheidigungsschrift herausgegeben von der Gesellschaft der Tonkünstler zu Ofen.

Da der Wohlklang in der Musik gemeiniglich von der Uebereinstimmung der Gemüther abhängt, die Uebereinstimmung aber ohne Vergesellschaftung nicht besteht; so haben wir für gut befunden zusammenzutreten und mit vereinigten Kräften und Fleiss das Ziel der Musik zu erzwecken, welches ist das verehrungswürdige Publikum bey seinen Musikergötzungen bestens zu unterhalten. Zwar hat ein löbl. wohlweiser Stadtmagistrat darum gesorgt und gab jährlich für zehn tauglich NB. tauglich Subjecte 1045 fl., die sich mit ununterbrochenem Fleiss dem Schönen in der Musik nähern sollten, allein diese beste Absicht wurde durch schlechte Anwendung vereitelt, der löbliche Magistrat erwartete täglich Vervollkommerung, die Trägheit der Subjecte aber und ihr täglicher Müssiggang liessen auf allen Seiten schlechte Folgen sehen, besonders weil die Stadtmusici an den öffentlichen Orchestern Zedeln mit folgender Inschrift anschlugen: Wer nicht zahlen wird, dem sollen Sottisen angethan werden. Kurz man hoffte das Beste und das Aergste kam zum Vorschein.

Verleitet von edlerem Triebe sind wir entschlossen Gott in der Kirche unentgeltlich zu dienen, welcher Gottesdienst jährlich der Stadtkasse mit 1045 Fl. zur Last war, den Verdienst aber, so wir von Menschen erwerben werden, wollen wir in eine gemeinschaftliche Kasse zusammenlegen und dann nicht nur den gesunden, sondern auch den Kranken Tonkünstlern gleichen Theil zukommen

lassen. Sollte dieses Beytreten manchen furchtsamen und manchen eigennützi- gen nicht anständig seyn, so gilt es uns gleich, nur die Taugenichtsen, die bey dem Essen schwitzen, bey dem Arbeiten frieren und doch bey dem Ueberflusse über Schmählerung ihres Verdienstes, den sie doch wirklich nicht brauchen, klagen; ersuchen wir unsere Absicht reifer zu überlegen und unser besten Gemeinungen nicht zu spotten, welche sind: der Kasse der hochansehnlichen Stadt Ofen 1172 Fl. zu ersparen, Gott und das Publikum mit bester Musik zu bedienen, für die kranken Tonkünstler, wie auch ihre verlassene Wittwen und Waisen zu sorgen, ein Reglement in der Civilmusik einzuführen und den von der Musik lebenden Kontribuenten ein viel besseres Auskommen zu verschaffen.

Nun mache man Pasquille, wie man will; man wird nimmer denken, dass der, der den Rechtschaffenen widersteht, nie Rechtschaffen seyn kann und der über das Gute spottet, gewiss Missgeburt des Menschengeschlechts oder Bösewicht seyn muss. Ofen den 4 Juni 1785.

Die Gesellschaft der Tonkünstler zu Ofen, welche der Stadtkasse 1172 Fl. jährlich zu ersparen sich angetragen hat.

Gárdonyi Zoltán.

REMÉNYI EDE MINT CSIZMADIA

Mert nemcsak világhírű hegedűművész, hanem csizmadia is volt, mégpedig céhbeli csizmadia, ami feltétlenül növeli a tekintélyt és az értéket.

Már tíz éve is elmúlt, hogy Reményi a szabadságharc leverése után emigrált, s a sok külföldi sikert és dicsőséget még mindig a hontalanság keserű kenyere mellett kellett „élveznie“. 1859 tavaszán ugyan már arról suttogtak, hogy nemsokára hazatérhet, de a magyar lapok csakhamar megcáfolták a hirt, mert „Reményi Ede forrón táplált hazajöveteli szándoka az *idők mostoha körülményeinél fogva meg- hiúsítottatott*“. Maga helyett néhány szerzeményét küldte haza, hogy azokat itthon adják ki. Pedig nagyon szeretne hazajönni; nem kellene neki a pénz s kész volna akár egy tál töltött káposztáért is játszani, csakhogy egyszer itthon lehessen, — ilyesmiket írogat haza.

Végre 1860 januárjában hazajöhetett s már január 30-án hangversenyt is adhatott a Nemzeti Színházban, amelyen a rendőrség tilalma dacára a közönség kívánságára eljátszotta a Rákóczi-indulót is. Ezt a tettet súlyos kihágásnak minősítette Protmann, amiért is a további hangversenyzéstől eltiltotta s Pestre internálta. Albrecht főherceg azonban már februárban újra megengedte neki, hogy hangversenyeket adjon. Reményi Ede ekkor elindult, hogy az ország nagyobb városaiban hangversenyezzen a felállítandó Petőfi-szobor javára.

Ezen a körútján 1860 augusztusában Kézdi-Vásárhelyre is ellátogatott, ahol — mint egyébként is mindenütt — nagy ünnepséggel fogadták. Hangversenye után a város tanácsa tiszteletbeli polgárává választotta, a kiváltságos csizmadiacéh pedig csizmadiainasnak szerződtette. A céh, miután a művész inasi minőségben két órát eltöltött, felszabadította s azonnal legénnyé avatta Reményit. A felavatásról a következő oklevelet állították ki részére:

„Mi Nagy Erdély Országában Nemes Kézdi Vásárhelly Városában levő Pri- vilegizált Tszimadia Tzéhnek Mesterei és a Tzéhnek Tagjai közönségesen, Felsőes Királyunk Rendeléséből adgyuk tudósításunkat a kiknek illik, hogy ez Levelünket

mutató Reményi Ede Nevezetű Tsizmadia Mester Legény, ki is élete idejére nézve 30 Esztendő, közép Termetű, szőke Hajú, a mi Tzéhünk Társaságába Augusztus 9-én 1860-ik évben tiszteletbeli tagnak fölvetetett; s a melyről bizonyosságot tészünk. Kérettetnek minden Városokban, és Tzéhes helyeken levő Tsizmadia Mester jó Uraink, hogy ezen Subscriptionkat, és Tzéhünk Pecsettjével meg-erősített Levelünket mutató Ifiat acceptálni, s Mesterségének rendes szokása szerint Mivhelyt rendelni ne terheltessenek. Költ Kézdi Vásárhely Várossában Augusztus 10-ik Napján 1860-dik Esztendőben. Szóts István mk. Első Tzéh Mester, Tóth József mk. Második Tzéh Mester.“

Ezzel azonban még korántsem nyert befejezést Reményi szépen induló és gyorsan fejlődő csizmadia-karrierje. Most már a különböző városok céhei keltek versenyre, hogy melyik tudja neki a nagyobb megtiszteltetést adni. Rövid időn belül a losonci csizmadiacéh mesterré léptette elő, Rimaszombaton pedig, ahol 1860 szeptember 19-én hangversenyzett, a a csizmadiamesterség netovábbját, a céhmesteri titulust ruházták rá.

Az ügyvel kapcsolatban a „Hölgyfutár“, amelyben adataim túlnyomó részét találtam, maliciózan ezt jegyzi meg: „azt hisszük, most már semmi sem áll útjában, hogy (Reményi) a nemzeti színpadon felléphessen.“ Bizony tévedett a Hölgyfutár. Hiába lett Reményiből céhmester, a titkos rendőrség éppúgy figyeltette továbbra is minden lépését s egyik hangversenyét a másik után tiltották be, mert műsorát nem volt hajlandó a hatóság felszólítására annak szájaíze szerint megváltoztatni, — sőt a Bánságból ki is tiltották.

Diósszilágyi Sámuel.

(Makó.)

IRODALOM

KÖNYVEK

Szilágyi Sándor: *Lavotta János. A kor és az ember.* A Könyvbarátok Szövetsége kiadása. (Kir. Magy. Egyetemi Nyomda.) Budapest, 1930. 8°, 150 l.

Szép, magyaros stílusú kötés, gyönyörű tipográfia, száz év előtti könyvdíszek: várapozással nyitom ki ezt a munkát, hiszen a szerző neve ismeretlen volt előttem. Vajjon az, amit a verbunkos muzsika nagymesteréről, a „virtuóz-triász” híres tagjáról itt megírt, egyenlő értékű lesz-e a mű pompás külsejével? Olvasom a fejezetek címeit: A bájoló hegedűs, A keret, Az ember, A művész, A mecénás. — Rozmaring- és levendulaillat emlegetésével kezdődik a könyv első fejezete. A második fejezetben Alba herceg véres öröngéseiről értesül az olvasó, majd megtudja, hogy „a hosszú török uralom alatt 2000 négyzetmérföld maradt míveletlen”. Megyek tovább, de Lavottáról még semmit sem tudok meg, pedig már a 30. lapon tartok. Hangzatos frázisok, nevek elképesztően nagy tömege, egymásra gereblyézett kultúrhistoriai és világtörténeti adatok, felesleges dilettantikus filozofálás az emberi lét és a kultúra történetének alapkérdéseiről! Ezek után pedig kiderül, hogy hősünk, Lavotta, „kívül marad a kereten”.^{*} Tehát hiába olvastunk el 30 oldalt.

Egyre fokozódik érdeklődésünk: mi lesz végre Lavottával? Róla még mindig nincsen szó, — ellenben a 34. lapon böcs

* „Kereten kívül” mutassunk rá itt néhány találmásra kiragadott, jellemző adatra: a holland festészetre vonatkozó elmékedések közben szerző nem tudta pontosan megkülönböztetni a vezetéknevet a keresztnévtől (17. l.), így Frans néven alighanem Frans Hals értendő. Corneliuszról nem tudjuk bizonyosan, hogy kicsoda. Hogy Veneer (hacsak nem elírás) néven kit említ a szerző, nem tudjuk. Tudunk egy Adriaen van de Venneről és a nagyhírű J. Vermeerről; Veneer nevű holland festőről azonban nem. — Angliában Erzsébet királynő idején „Elő-India és Kanada engedelmesen ontják a vagyont” (16. l.). Tudvalévő, hogy az angolok csak 1759-ben szorították ki a franciákat az akkor még nagyrészt lakatlan Kanadából, azaz több mint másfél századdal Erzsébet halála után.

intelmet olvashatunk azokról az életrajzírókról, „akik nem írók, de írnak, nem tudósok, de a tudomány módszereit mímelik. Bogárgyűjtők ezek” — mondja a szerző és kijelenti rögtön (rövid tizennégy mondat után), hogy Lavottával szemben nem lesz pletykaterjesztő. És négy oldallal később — már a 39. lapnál tartunk — csakugyan bele is fog az életrajzba.

Ne várja se a szerző, se az olvasó, hogy részletes bírálatba bocsátkozzunk. Mert ha rendes kritikai „szokás” szerint azzal kezdenők bírálatunkat, hogy mi az a tudományos anyag, amelyet Lavotta életrajzára való tekintettel fel kellett volna dolgozni, az egyértelmű volna egy új Lavotta-életrajz megírásával. Akkor kiderülne, hogy a szerző számos forrásművet és hozzáférhető adalékot nem ismer; közülök most példaképpen említem Ferenczi Zoltán *A kolozsvári színészet és színház története* (Kolozsvár, 1897) c. művét. Ez utóbbiból pedig könnyen megtudhatott volna közelebbieket Lavotta kolozsvári tartózkodására vonatkozólag. (Lavotta nem közvetlenül Pestről való eltávozása után került Kolozsvárra, hanem 1802 körül. Ezt az adatot már Lugosi Döme is közölte Lavottáról írt vázlatában, Zenevilág, 1906 okt. 20.)

Aki életrajzot ír, annak komoly kutató munkát kell végeznie, nehogy a megbízhatatlanság, felületesség vagy tudománytalanság vádjával illethessék munkáját. Szerzőnek legfőbb forrása Bernát Mihály sokszor emlegetett, de kevésbé ismert kéziratosa életrajza (1818. a M. N. Múzeum kéziratára); novum csupán Szemere Pál kéziratosa feljegyzése (Ráday-Könyvtár). Ez utóbbira egyébként történik utalás Wurzbach lexikonjában (*Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. 14. Wien, 1865. 231—232. l.).

A szerzőnek zenetörténetünkben való járatlanságára mutat, hogy — Bernát nyomán — Lavotta mesterül Cizlert, gróf Batthyány József hercegprimás „hangigazgatóját” teszi meg. Bernátnál ez a név *elírás*, helyesen: Zistler József hegedűs, nem pedig hangigazgató Batthyány-

nál (l. már Pohl Haydn életrajzában is, II. k. 1882. 54. l.). Éppen így elírás Lavotta másik zenetanítójának, Zavadi Bonaventurának a neve. Helyesen: Sabodi Bonaventura († 1779. febr. 7. Pozsony. „Bonaventura Sabodi Musikus, a. d. Nonnenbahn im Goldspinnerischen H. alt 55 J.” V. ö. *Pressburger Zeitung* 1779. febr. 13.). Sabodi sohasem volt tagja „Esterházy udvari zenekarának” (V. ö. Pohl id. műve). Azt azonban mindenki tudja, hogy Beethoven 1784—86 közt még nem volt Bécsben; csak 1787. év tavaszán került oda. Nem áll az sem, hogy Chudy Józsefről „nem sokat tudunk”. Életrajza olvasható a *Zenei Szemle* 1828. III—IV. füzetében, a *Nemzeti Ujság* 1928. évi április hó 29-i és a pozsonyi *Magyar Ujság* 1928. augusztus 29-i számában. A Lavotta 1792. júl. 22-i szereplésével kapcsolatos jegyzetben meg kellett volna említeni, hogy az Markó Miklósnak: *Izsépfalvi és kevelházi Lavotta János halálának századik évfordulójára, 1920. augusztus 10.* című műsorfüzetéből való (25. l.). Az idézet egyébként pontatlan.

Meg kell jegyezni, hogy a *Regélő Pesti Divatlap* 1842. ápr. 21. és 24-i (32. és 33.) számaiban megjelent Lavotta-életrajznak E.-betűvel szignált íróját is megtalálhatta volna a szerző, ha a „tudós ujságlevelekben” tovább kutatott volna. Az életrajz írója: Erdélyi János, adatait éppen Szemere Páltól nyerte.

„A művész” c. fejezetre egy szót se vesztegetnék, ha történetesen a szerző nem kényszerítene a megszólalásra. Amit Bihari koronázási nótájáról írtam tanulmányomban, azt most is változatlanul fenntartom. Megemlítettem ott, hogy Mátray a koronázási nótát Lavotta szerzeményének mondja és mégis: *ezt adja Bihari János, magyar népzeneész* c. cikke (Magyarország és Erdély Képekben, II. 1853) egyedüli mellékletként! Káldy is Bihari nevével közli; így hát Mátray állítását lapszusznak kell tekintenünk. Miért is közölte volna Bihari kompozíciójaként, ha az Lavotta műve! Különben nem derül ki sem Mátray cikkéből, sem pedig Bartalus Mátray-életrajzából (*Emlékezés Mátray Gábor felett, 1877.*), hogy ez ismerte volna Biharit. — A 111. lapon a következőket olvasom: „Látjuk például, hogy [Lavotta] egyik tanítványa nem Fáy István, hanem Fáy András, az író (l. Badics Ferenc: *Fáy András életrajza, 1890.*), másodszer ezt nem én állítom, hanem Bodó Károly kistályai lelkész (1874.); egyik zenedei

kéziratban szintén Bihari nevét látom cruzával e tánc fölé írva. Sem az itt említett két tánc (A, g), sem pedig az úgynevezett *Mezei álom* c. táncot nem találtam meg Lavottának a Nemzeti Zenedében levő kézíratai közt.

A legendák közé tartozik az is, hogy a Cserebogár Lavottától ered. Ábrányi Kornél, a „finomlelkű krónikás”, hozzá időben sokkal közelebb álló dolgokra sem emlékszik egyáltalán, vagy ha emlékszik, akkor rosszul.

Tévedés, hogy Káldy hibájából tartják Lavotta szerzeményének a közismert Lavotta első szerelmét. Így közölte már Fáy István gróf is (*Régi magyar zene gyöngyei, 5. füz.*). De az sem áll, hogy Kossovits ezt a dallamot *1813-ban* Csokonai A reményhez c. költeményére írta volna. (L. erre vonatkozólag Kossovitsről írott cikkemet, *Zenei Lexikon, I. k. 1930.*).

Lavotta kompozícióinak számát illetőleg a 106. lapon azt olvassuk: „A legvalószínűbb, hogy 120 műve volt.” De miért valószínű? Azért, mert (ezt Szilágyi nem mondja meg) Erdélyi a *Regélőben* írja? Hiszen a 120-nak csak kis töredékét állott módjában felsorolni a szerzőnek. Ehhez a mondathoz fűzi jegyzetben a Nemzeti Zenedében levő Lavotta-darabok listáját. A kótákat nem nézte meg, pedig találhatott volna azokban egy-két útbaigazító évszámot is. Természetes tehát, hogy a lista rossz: már a legelső mű, a 920. sz., helytelenül van idézve, mert az nemcsak Lavottatáncokat tartalmaz (*Ungarische Werbungs Tänze für zwey Violinen und Bass, von Lavotta und Csermák [1810.]*). A következő jegyzetben már velem levelez és vállveregetve ezt mondja: „Nagy szolgálatot tenne Major a magyar zenetörténetnek, ha vállalkoznék Lavotta műveinek katalógizálására is. Az ő szorgalmas kutatókedve praedestinálja őt erre a hálátnal, de hasznos munkára.”

Nagyfokú naivitás és talán történelmi írásokban egyedülálló specialitás az *1928. dec. 6-án kiállított halottlevél-másolatnak* mellékletként való közlése. Ezt a pseudo-facsimilét (nyomatott betűkkel!!) igazán megtakaríthatták volna. A szerző, úgy látszik, nem tudja, hogy csupán *eredeti* anyakönyvi bejegyzéseket szokás facsimilében közölni.

Mindezek mellett a sajtóhibák, elírások stb. már nem sokat ronthatnak. Mégis álljon itt közölök néhány — mutatónak. A 38. jegyzetben Hubay cikkéről azt olvasuk, hogy „önálló cikk és semmi köze a 22. jegyzetben bírált életrajzhoz”. A 22. jegyzet ezzel szemben így szól: „mennyit is keresett e sorok írója olyan tudós

ujság leveleket, amelyek Lavottával foglalkoznak. Sajnos — eredménytelenül!" Pleyel egyszer mint Pleil (idézet Hofmannsegg utazásának magyar fordításából), másszor mint Pleyst szerepel (pedig Kazinczy helyesen írta le, *Kaz. lev. XVII. k., 352. l.*). Két helyen áll Ditterdorf Dittersdorf helyett, Pomilóczky Pominoczy helyett (népdala nem 1510-ből, hanem 1515—20 közötti időből való).

Ahogy a könyv végére érünk, idézhetjük azt, amit a szerző Bernát Gáspár *Lavotta életéről* (1857) ír: „Az 59 oldalas füzet alig pár lapot szentel Lavottának, a többi inkább tarthatatlan elmélkedés a cigányzenéről...” Itt is alig néhány oldalon olvashatunk pozitívumokat Lavottáról, a többi itt is „tarthatatlan elmélkedés.” Amikor pozitívumokat kellene adni, a szerző kisiklik, sok mindenről beszél, csak Lavottáról nem. Két régi írás kompilációja alapján nem lehet ma Lavotta-életrajzot írni. Ez az életrajz nemcsak, hogy tudományos munkának rossz, hanem tévedései miatt népszerű életrajznak is hasznavehetetlen. Van már tehát két Lavotta-életrajzunk, de a jó Lavotta-életrajz ideje, úgy látszik, még nem érkezett el.

Sajnálatos, hogy a Magy. Kir. Egyetemi Nyomda, amely hivatva volna arra, hogy a tudomány minden ágában a legjobbat nyújtsa, zeneirodalmi kiadványai sorát ezzel a könyvvel kezdte meg.

Major Ervin.

Goldmark Károly 1830—1930. A Fővárosi Nyilvános Könyvtár Kiadása. (Aktuális kérdések irodalma, 49. sz.) 80., 41. l.

Már az 1927-i Beethoven-, majd az 1928-i Schubert-bibliografia mutatta, hogy a Fővárosi Könyvtár egyre fokozottabb mértékben igyekszik a zenei irodalom iránt érdeklődő közönség igényeit kielégíteni. Ez a bibliografia azonban messze felülmúlja az eddigieket; nem csupán a nagyközönségnek szól, hanem a kutatóknak is, sőt nélkülözhetetlen segédkönyve lesz mindazoknak, akik Goldmark életrajzával foglalkozni akarnak. Jelentős könnyebbség, hogy most először a cikkek bő kivonatát is közli a bibliografia, mely Koch Lajos könyvtári felügyelő kiválóan lelkiismeres munkája s amely kétségtelenül a Goldmark-centenárium legjelentősebb eseménye.

Hermann Scherchen: *Lehrbuch des Dirigierens.* J. J. ebers Illustrierte Handbücher. Leipzig, 1929. 322 l.

A mű három főrészből áll: az első a dirigálásról általában szól, a második a

zenekarral foglalkozik, a harmadik pedig a karmesternek az előadott műhöz való viszonyát tárgyalja. Az első rész főkérdései a muzikalitás fejlesztése s általában a karmesterség megtanulható részei körül forognak s ebben néhány általánosabb jellegű megállapítást is találunk. Szemben az- zal a tévhitel, hogy a dirigálást csak a gyakorlat útján lehet elsajátítani, továbbá, hogy a karmesterségre „születni kell”, azt hangsúlyozza, hogy a dirigálásnak igenis vannak megtanulható elemei, amelyeknek jó része a zenekarral való gyakorlati érintkezés megkezdése előtt is elsajátítható. A másik két rész beosztása csak látszólag szisztematikus, mert lényegileg csupán egyes esetekre vonatkozó tapasztalatokat csoportosít a zenekari hangszerek kategóriái szerint. A vonós, fafúvó, rézfúvó és ütőhangszerek technikáját elsősorban abból a szempontból tárgyalja, hogy mit kell a karmesternek erre vonatkozólag tudnia. A harmadik rész inkább a zenemű előadás- beli felépítésére nézve ad tanácsokat. A munka a karmesteri tevékenység szellemi oldalát erősen kidomborítja, a technikát (a mozdulatokat) illetőleg azonban meglehetősen szűkszavú. A rendszeres átgondolás hiánya sok helyütt ismétlésekre, másutt pedig hiányosságra vezet. A tankönyvnek szánt mű pedagógiai szempontból számos kifogás alá eshetnék. Fő értéke abban van, hogy markáns karmesteregénység gazdag gyakorlati tapasztalatait foglalja írásba, amelyek a klasszikus és romantikus zeneirodalom mellett az újabb, sőt legújabb zenekari művekre is kiterjednek. G. Z.

Kóta

Hollósy Kornél: *Magyar népdalok.* Musiikkikeskus. O. Y. kiadás, Helsinki (I—III.) füzet).

A szerző a miskolci Városi Zeneiskolának ambiciózus és képzett tanára, nevét pedig a pedagógiai irodalom terén ismerjük. Most megjelent népdalátiratai igazi zeneszerzői hivatottságról tesznek tanubizonyosságot. Már a legelső, „Lement a vacsoracsillag” kezdetű dal megfogja a hallgatót disztingvált, keresetlen, hangulatos harmonizálásával, mely Kodály hatását tükrözi. Ha utóbb találunk is engedményeket a kiegyensúlyozott harmónizálást illetőleg, azért mégis a magyar dalirodalom komoly nyereségének tekinthetjük Hollósy dalait és érdeklődéssel várjuk további munkálkodását a népdalfeldolgozások terén. Sz. E.

LAPSZEMLE

Anbruch (március). *Gustav Mahler-szám.* *Wiesengrund-Adorno* Mahler mai szerepéről és jelentőségéről, *Hans F. Redlich* Mahler stílár és szellemi hovatartozásáról, *Paul Stefan* Mahler viszonyáról a színházhoz, *Erwin Stein* Mahler objektivitásáról és a mai stílusra gyakorolt hatásáról, *Hans Gutman* Mahler alkotó banalitásáról, *Egon Wellesz* Mahler hangszereléséről ír.

Der Auftakt (március). *Georg Klaren: Zenei dualizmus.* A melodika és a harmonika világát két ellentétes szférának tartja.

Die Musik (március). *Raoul Biberhofer: „Vesta tüze”,* Beethoven első operaterve. Beethovennek a bécsi Gesellschaft der Musikfreunde könyvtárában őrzött vázlatait az opera fináléjához sikerült identifikálnia, mint Schikaneder „Vesta tüze” című szöveggönyvének megzenésítését. A tanulmány ismerteti a szöveget és a darab sorsát: Beethoven abbahagyta a munkát és inkább a *Fidelio* megzenésítését választotta. „Vesta tüze” három hónappal a „Fidelio” bemutatója előtt Josef Weigl zenéjével került színre, szövege miatt megbukott és a 17. előadás után lekerült a műsorról. Beethoven a *Fidelio*hoz használta fel első vázlatait. — *Peter Epstein: Új zongorazene* gyermekeknek: A legújabb pedagógiai célú produkció átnézete. — *Walther Krug: Átvezetések: A szonáta* expozíció fejlődéséről. — *Reinhold Bernhard: A „Kalte Arie”* Mozart Messias-át dolgozásában. — *Kurt Weill: Megjegyzések „Mahagonny”* című operáéhoz.

Melos (március). *Curt Sachs: A hangzás* ideál változása. Nem a technika szüli a művészi újításokat. Az utolsó évtizedek technikailag befolyásolt instrumentum-újításai hasznavehetetlenek. A kor szelleme diktálja a visszatérést a karcsú, világos és személytelen hangideálhoz. Ezért a régi hangszeresek feltámadása. A technikának segítenie kell az ideál megvalósításában. — *Egon Wellesz: A hangszerelés* ről: Az eddigi hangszerelést tanulás hibája, hogy eltereli a tanítványt tulajdon hangzásvizióinak realizálásától. Nemcsak az egyes elemeket kell megismertetni, hanem fejleszteni kell lehetőség szerint a képességet is, a hangszínek diszpozíciójára és a belső elképzelés megvalósítására. A művészi instrumentáláshoz azonban végered-

ményben több tudásra van szükség, mint képzésre, a művész maga tudja csak, hogy megoldotta-e a maga állította feladatot. — *Siegfried F. Nagel: Az új hangkép* problémája. — *Max Butting: A zene* interpretálása a rádióban: A stúdióról és az előadó speciális alkalmazkodásáról.

Zeitschrift f. Musikwissenschaft (március). *Heinrich Grössel: A lipcsei városi* könyvtár egy kéziratáról (288, 4°), adalék a zenei nevelés történetéhez 1600 körül. — *Wilhelm Heinitz: Két újjörög* korálvariáns összevetése. — *Friedrich Smend: A hang* nemek rendje Bach *Máté-passiójában*. — *Paul Löwenstein: Mozart-kuriosa.* — *Siegfried Nagel: Naturalizmus* a zenében. — *Otto Unsprung* folytatja polémiáját Peter Wagnerrel a középkori zene görög hatásairól, *Gombosi Ottó* Barbireau budai látogatásáról és a 16. század bizonyos ritmikus figuráiról ír.

La Revue Musicale (március): *Philippe Dutton Hurn és Waverley Lewis Rool: Wagner* első szerelme. Részlet egy készülő könyvből. — *Haraszi Emil: Klein* heinz Xavér Ferenc ismeretlen kompozíciói. — *Charles Dyke: A reformáció* hatása a zenére.

Musica d'oggi (március). *Carlo Clau-* *setti: A holnap* operája.

The Chesterian (március). *Edwin* *Evans: John Ireland. Művészetének* méltatása és műveinek ismertetése.

Zenei Szemle 1929. 3—4 kötet. *Hans Th. David: Bach* utolsó művei. Az író rámutat ezeknek az instruktív célzatú műveknek mélyebb eszmei tartalmára s ezzel indokolja a „Kunst der Fuge” általa szerkesztett új kiadásának a szükségességét. — *Hammerschlag János: A zenei* ornamentika problémái. II. Az előke (Vorschlag) értelmezése Bach J. S.-tól Beethovenig. — *Szabolcsi Bence: A 18. század* magyar kollégiumi zenéje. A nagyrékú tanulmány a református kollégiumokban kifejlesztett karéneknak a melodiáriumokban feljegyzett emlékeit vizsgálja a hangjelzés, kompozíciótechnika, forma és tartalom szempontjából, továbbá rámutat azokra a kultúrtörténeti tényezőkre, amelyek előmozdították a magyar kollégiumi vokális zene hatalmas fellendülését a XVIII. század második felében.

Nemzeti Múzeum ZENEI OSZTÁLYÁNAK KÖZLÉSEI

SZEMELVÉNYEK A ZENEI OSZTÁLY LEVELESTÁRÁBÓL

13—18. GOLDMARK KÁROLY — KÁLDY GYULÁHOZ.

Goldmark Károlynak alább következő levelei *A házi tücsök* első és *Sába királynője* századik előadására vonatkoznak. Kitűnik belőlük, hogy Goldmark milyen nagy súlyt helyezett mindkét előadás szereposztására: határozottan és nyomatékosan kifejezte többször is azt a kívánságát, hogy *A házi tücsök* Johnját Takáts Mihály énekelje. Kívánsága teljesítésétől tette függővé az előadáshoz való hozzájárulását.

A házi tücsök budapesti bemutatója 1896. október 4-én volt; John — nem Takáts, hanem Beck Vilmos énekelte, Goldmark kívánságát tehát nem vették figyelembe. Amikor a *Sába királynője* századik előadását megelőző estén színre került *A házi tücsök*, akkor már Takáts énekelte John szerepét.

13.

Gmunden, 20/8. 96.

Sehr verehrter Freund!

Bezüglich des Vertrags bin ich einverstanden, nicht minder bezüglich des Verlages. Was den Verleger Berté betrifft, so stehe ich mit ihm in den denkbarsten schlechten Beziehungen. Nichtsdestoweniger schreibe ich heute sogleich an ihn, dasz im Falle er Ihr Anerbieten (1000 Mark) für das gedruckte und correcte Material nicht annimmt, ich sofort Ihnen meine Partitur zur Abschrift übersende. Ich denke dass er Ihnen gegenüber keinerlei Rechte besitzt, um den Entgang von 1000 M. zu vermeiden muss er wohl annehmen. Es gibt auch gedruckte Clavierauszüge die falsch sind. Nur die zuletzt gedruckten sind bis auf einige leicht erkennbare Fehler rein. Sie müssen auf diese bestehen, überhaupt nur gegen correcte Chor u. Orchesterstimmen die Zahlung zu leisten. Er hängt Ihnen sonst schlechtes Material an. Mit besten Grüßen

Ihr sehr ergebener

Carl Goldmark.

Ich glaube Orchester u. Chorstimmen sind nicht gedruckt, oder nur theilweise.

14.

Gmunden, 9/9. 96.

Sehr geehrter Freund!

Sie erinnern sich, dass ich schon im Frühjahr die Besetzung des John mit Herrn Takács zur Bedingung der Aufführung gemacht. Wie ich nun erfahre, hat nun Herr Takács die Rolle doch nicht bekommen. Ich habe seinerzeit in Wien mit der Besetzung der May und jetzt eben wieder in Dresden mit der gänzlich ungeeigneten (!) Besetzung des Eduard, das beinahe die ganze Aufführung ruinirt hätte, jedenfalls aber den Erfolg sehr beeinträchtigt hat, die Erfahrung gemacht, dass für erste Aufführung das Beste gerade gut genug ist, Steht das Werk einmal befestigt, dann besetzen Sie wie Sie wollen, denn dann wird nicht mehr das Werk, das Gesamturtheil darüber geschädigt, sondern bloß der Abend, der minderer Besuch u. s. w.

Ich muss daher nochmals auf die Besetzung der Rolle mit Takács bestehen, im anderen Falle ich für jetzt auf die Aufführung verzichte. Ich glaube damit nicht bloß in meinem rein künstlerischen Interesse, sondern auch in dem des Theaters zu handeln. Die Losung bei einem neuen Werke heisst: Erfolg, und da treten alle anderen kleinlichen Rücksichten zurück. In der Hoffnung einer richtigen Würdigung dieser theatralischen Grundregeln

zeichnet mit besten Grüßen Ihr ergebener

Carl Goldmark.

15.

Gmunden, 17/9. 96.

Sehr verehrter Freund!

Der Vertrag wurde mir in ganz gleicher Weise zugestellt wie ihn schon einmal zurückgesendet. Zunächst muss ich bemerken, dass ich mich zur Lieferung einer Partitur nicht verpflichten kann, weil ich keine gedruckte Partitur besitze, der Verleger mir auch zu diesem Zwecke keine ablassen würde. Alle deutschen Bühnen haben das Material vom Verleger bezogen, auch habe ich im letzten Winter darauf hingewiesen.

Macht der Verleger, als in nicht deutscher Sprache (sic!) Ihnen Schwierigkeiten, so will, wie ich schon jüngst schrieb, Ihnen meine Originalpartitur zur Abschrift, wenn hiezu noch Zeit ist, gerne überlassen, desweiteren vermisste ich die ausdrückliche Zusage dass Herr Takács den John singt, ohne welche ich die Aufführung — nach den gemachten Erfahrungen in Dresden — nicht akzeptire. Drittens endlich unterschreibe ich nicht einen blossen Revers, sondern verlange einen von der Intendanz unterschriebenen gleichwertigen Contract, wie dies auch mit allen deutschen Hoftheatern der Fall ist. Gleichzeitig verweise ich die Erfüllung meines Wunsches bezüglich der Umschreibung des Drittels der Einnahme in ein adequates Einreihungshonorar. Indess das ist freier Wille und steht mir hierauf keine weitere Ingerenz zu.

Mit freundlichen Grüßen zeichnet hochachtungsvoll Ihr stets ergebenster

Carl Goldmark.

16.

Gmunden, 24/9. 96.

Sehr geehrter Herr Direktor!

Wie ich besimmt erfahren bereiten Sie das Heimchen für den 4 t. Oktober zur Aufführung vor, ohne die von mir so bestimmt verlangte Besetzung des John weiter zu berücksichtigen.

Ich habe diese Besetzung von aller Anfang gewünscht und Ihnen schon vor Wochen auf das Bestimmteste versichert, dass ich die Aufführung ohne diese Besetzung unter keinen Umständen gestatte. Da jedoch die Aufführung zum Namenstage des Königs stattfindet, so könnte ich dadurch leicht in eine unangenehme Zwangslage veresetzt wrden. In der festen Überzeugung dass diese Aufführ[ung] mit meiner loyalen Ergbenheit für unseren erhabenen Monarchen nichts zu thun hat, zeige ich Ihnen daher heute nochmal an — da es noch Zeit ist eine andere Aufführung vorzubereiten — dass ich die Aufführung ohne die von mir gewünschte Besetzung in keinem Falle gestatte und seiner Zeit nicht ermangeln würde, im Falle unliebsamer öffentlicher Erörterung auch meine Gründe hiefür in der ganzen Angelegenheit öffentlich bekannt zu geben. Im Falle der Annahme meiner Forderung komme ich den letzten Proben zu assistiren da mir nach den unwürdigen Angriffen gewisser deutscher Blätter alles daran gelegen ist, mein Werk mit den vorhandenen besten Kräften in der Heimat in würdigster Weise zur Darstellung zu bringen. Ich bitte umgehend um klare Antwort.

Hochachtungsvoll

Carl Goldmark.

17.

Wien, Neubaugasse 49. 5/2. 97.

Verehrter Freund!

Herzlichen Dank für Ihre freundliche Absicht; ich nehme an und werde kommen. Doch bitte ich das Heimchen nicht damit in Verbindung zu bringen, man soll dem Publikum nicht zuviel auf einmal zumuthen, man schädigt die Werke damit. Die 100te Aufführung der Saba in meiner lieben Heimath ist für mich ein Ehrentag und ich bin es dem trefflichen Institute schuldig mit meiner Anwesenheit und so gewissermassen persönlich zu danken. Aber dafür genügt die Saba allein. Lassen Sie mich vorläufig an den schönen Traum glauben, dass ich noch die 100t. Aufführung des Heimchens erlebe — und wäre es nur ein Traum.

Nochmals herzlichen Dank und Gruss von Ihrem treu ergebenen

Carl Goldmark.

18.

Wien, 16/2. 1896. (tollhiba 1897 helyett.)

Nicht zu grosse Bescheidenheit, wie Sie glauben — ich weiss ganz gut was und wieviel ich werth bin — ist der Grund, wenn ich mich einer zu häufigen „Feierung“ zu entziehen suche. Man hat mir im vorigen Winter eine ganze Festwoche

bereitet; ich habe sie nicht gesucht — ein Strom von Liebe kam mir entgegen. Am Schlusse macht mir das Publikum den Eindruck der Ermüdung, der Verstimmung, wie wenn man 3. Monate über Creta liesst.

Vor 4 Monate habe ich Heimchen aufgeführt und nun abermalen Festlichkeiten. Es ist und war mir von jeher eine widerstrebende und unliebsame Empfindung mit meiner Person für meine Sache eintreten zu müssen. Bei Neuauführungen, wo ich häufig selbst inscenirte, konnte ich es leider nicht immer vermeiden, leider auch dann nicht den Schein, als suchte ich die mir in die Seele verhasste Reclame. Dies die Gründe — und nicht die Bescheidenheit ist es, warum ich mich auf die Saba beschränken wollte. Durch die veränderte Stellung der beiden Werke im Repertoire der Woche ist es mir nun eher ermöglicht auch die Heimchenvorstellung — auf die ich mich jetzt sehr freue, mit zu machen, aber — ohne Reclame. Ich komme Samstag um 2 Uhr und gehe Abends im Theater — am liebsten ohne dass Jemand von meiner Anwesenheit was weiss.

Mit herzlichen und freundschaftlichen Grüßen

Ihr

Carl Goldmark.

FIGYELO

Színházkrízis van Németországban, főképen az operaszínpadoknál. Legutóbb Plauen, Baden-Baden és Heidelberg városi tanácsa határozta el anyagi okokból a városi színház bezárását. A mainzi színház redukált szezónban, redukált személyzettel fog dolgozni. A lübecki színház egész személyzetének felmondtak június 15-re.

Firenze városa megvásárolta a Politeama-színházat és saját kezelésébe veszi azt.

Zenei világkongresszus lesz Bécsben június 6—8. között.

A berlini ünnepi játékok anyagi okokból veszélyben forognak. A városi tanács a kellő segítséget nem szavazta meg. Az ünnepek műsorára eddig Toscanini vendégszereplése, Berlioz „Trójaiak”-ja, „Fidelio”, Wellesz „Alkestis”-e, egy modern balettest, Furtwängler Beethoven-estjei és egy kamaraciklus Edwin Fischerrel, Casalszal és Kreislerrel voltak tervbevéve.

Adam „Postillon de Lonjumeau”-ját felújította a berlini állami Operaház.

Arnold Bax III. szinfoniáját bemutatta a londoni rádió.

E. T. A. Hoffmann „Aurora” című operáját előadja a bambergi színház.

Az „Allgemeiner Deutscher Musikverein” idei ünnepejét június 4—8-ig tartja Königsbergben. Előadásra kerülnek a következő művek: W. v. Bartels csellószonáta, Erwin Schulhof divertimentója 3 fúvóhangszerre, St. Frenkel hegedűversenye, Conrad Bech „Ödipus halála” című kantátája, Alban Berg hangversenyáriája, Otto Bech ádventi kantátája, Nikolai Lopatnikoff szimfóniája, Hans Ebert zenekari szvitje, W. Fortner Mária-kantátája, Alf. Fischer 4 kórusa, Hans Gal szimfoniattája, Paul Gross darabja brácsára és fúvósokra, Alf. Jürgensen 6 dala kamarakísérettel, E. C. Klussmann vonósnégyese, Wilhelm Maler Concerto grosso-ja, Robert Obouscier kantátája, Rudolf Siegel „Heldenfeier” c. kantátája, Heinz Schubert szimfoniattája, Wladimir Vogel Sinfonia fugata-ja, Gerhard v.

Westermann 3 zenekari intermezzója, H. H. Wette „Der Schneider in der Höll” című kórusa. Egy sor új név — talán egy-egy siker is.

Kritikus-kongresszus lesz ősszel Prágában.

Hindemith „Lehrstück”-jét, a nyári baden-badeni botrány után, Münchenben vezényelte Scherchen nagy sikerrel. Az új brácsakoncertet pedig Furtwängler mutatta be Berlinben, a szerző közreműködésével.

Pfitzner „Das dunkle Reich” című új kórusművét október elején mutatják be egyszerre Kölnben (a szerző vezényletével) és Lipcsében (Bruno Walter alatt).

A német orgona-tanács kiadásában megjelenik Jakob Adlung „Musica mechanica organoedi” című kompendiuma, a 17. század végének és a 18. század elejének legfontosabb organológiai műve.

A berlini rádió megrendelésére Wladimir Vogel három Vokalise-t írt szólóra, kórus és 5 szaxofon kíséretével.

Eugene Goossens koncertinóját vonózenekarra bemutatták New-Yorkban.

Arthur Honegger „Amphion” című balettjén (Paul Valery szövegkönyvére) és egy szimfónián dolgozik, amely a Boston Symphony Orchestra 50 éves fennállásának ünnepe alkalmából kerül bemutatásra az ősz folyamán.

Angol zenei ünnepség lesz Cambridgeben június 7—13. között, amely az angol zene történetének legkimagaslóbb periódusait és műveit fogja bemutatni.

Jaromir Weinberger cseh tánc- és dalfeldolgozásait elsőnek a darmstadti városi zenekar adta elő.

Bartók és Szigeti közös estje volt a berlini hangversenyévad legutóbbi nagy eseménye. Telt ház és szokatlan meleg siker jelezte a magyar művészet hódítását.

Sopron. A Liszt Ferenc egyesület márc. 31-én nagysikerű zenekari hangversenyt rendezett, Zwinz Károly karnagy ve-

zetésével. Liszt, Berlioz, Weiner Leó művei mellett műsoron volt Mahler Lieder eines fahrenden Gesellen című ciklusa, Petó Imréné stílusos interpretációjában. Április 6-án a Szent Mihály-templom ének- és zenekara, a Liszt Ferenc Zeneegyesület tagjainak közreműködésével, Haydn „Teremtés”-ét adta elő Struglits Károly karnagy vezényletével.

Esztergom. A Buchner Antal főszékes-egyházi karnagy igazgatása alatt álló Városi Zeneiskola március 31-én magyar szerzők műveiből rendezett hangversenyt, amelyen Bartók, Molnár, Lányi, Buchner és Zimay szerzemények kerültek előadásra. — Április folyamán a Zenekedvelők Zenekara a székesegyházi és a belvárosi plébániatemplom egyesített énekkarával három ízben előadta Buchner Jeremiás című nagypénteki kantátéját és Seitz Passióját.

Kodály Zoltán számos műve szerepelt ebben az évadban New-York zenekari és

egyéb hangversenyein. A Toscanini vezényletével előadott Zsoltáron kívül több ízben játszották a Háry János-szvitet; legújabb opuszát: a Nyári est-et ugyancsak Toscanini adta elő s ezt a rádió közvetítette mindenfelé. Zenekari, kamarazene- és zongoraművein kívül magyar népdalkórusait is előadták.

Wagner Nibelungok gyűrűjét huszonöt év óta először adta minden rövidítés nélkül a Metropolitan Opera Bodanszky Artúr vezényletével. Az előadásokat óriási lelkesedéssel fogadták. Úgy látszik, New-York megkívánja a maga teljes Wagnerét.

Stravinszki „Le Sacre du Printemps”-ját és *Schönberg* „Glückliche Hand”-ját színpadi hatásokkal és teljes balettkarral adta elő a Philadelphia Orchestra, Stokowski vezényletével. A sajtó és a közönség nagy elismeréssel adózott mindkettőnek: előadásukat az évad legjelentékenyebb eseményének tekintették.

1. TURANDOT, lírai zenedráma 3 felvonásban. Szövegét írta: *G. Adami* és *R. Simoni*. Zenéjét szerezte: *G. Puccini*. Fordította: *Lányi Viktor*.
2. FALSTAFF, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *A. Boito*. Zenéjét szerezte: *G. Verdi*. Fordította: *Lányi Viktor*.
3. FARSANGI LAKODALOM, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *Vajda Ernő*. Zenéjét szerezte: *Poldini Ede*.
4. CSELRE-CSELT, vígopera 1 felvonásban. Szövegét írta: *J. F. Castelli*. Modern színre alkalmazta: *dr. Robert Hirschfeld*. Fordította: *Harsányi Zsolt*. Zenéjét szerezte: *Schubert*.
5. MŰZSA CSÓKJA, balett (Moments musicaux) 1 felvonásban. Meséjét írta: *Dohnányi-Galafres Elza*. Hangszerelte *Schubert* zongoraműveiből *Dohnányi Ernő*.
6. FIGARO HÁZASSÁGA, vígopera 4 felvonásban. — Szövegét írta: *Lorenzo da Ponte*, németre átdolgozta: *Levi Hermann*. Fordította: *Vidor Dezső*. Zenéjét írta: *Mozart*.
7. A TENOR, vígopera 3 felvonásban. Szövegét írta: *Goth Ernő*. Zenéjét szerezte: *Dohnányi Ernő*. Fordította: *Harsányi Zsolt*.
8. A VÉGZET HATALMA, opera 4 felvonásban. Zenéjét írta: *G. Verdi*. — Szövegét *F. M. Piave* olasz eredetije után átdolgozta: *F. Werfel*. Fordította: *Lányi Viktor*.
9. FRANCESCA DA RIMINI, G. d'Annunzio tragédiája 4 felvonásban. Operaszöveggé átdolgozta: *T. Ricordi*. Zenéjét írta: *R. Zandonai*. Olaszból fordította: *Lányi Viktor*.
10. AVARÁZSFUVOLA, dalmű 2 felvonásban. Szövegét írta: *Schikaneder Emanuel*. Németből fordította: *Harsányi Zsolt*. Zenéjét szerezte: *Mozart*.
11. A TRUBADUR, opera négy szakaszban, nyolc képből. Szövegét írta: *Salvadore Cammerano*. Olaszból fordította: *Hevesi Sándor*. Zenéjét szerezte: *Giuseppe Verdi*.
12. A HEGYEK ALJÁN, zenedráma egy előjátékban és 2 felvonásban. *Guimera A.* nyomán írta: *Lothar Rezső*. Fordította: *Várady Sándor*. Zenéjét szerezte: *D'Albert Jenő*.

A
MAGYAR
KIR.
OPERAHÁZ
SZÖVEG-
KÖNYVEI

RÁDIÓHALLGATÓK-
NAK IS
NÉLKÜLOZHETETLEN

AZ EGYES FÜZETEK
ÁRA

1 PENGŐ

KAPHATÓ MINDEN KÖNYV-
KERESKEDÉSBEN ÉS
A KIADÓNÁL

Kiadja:

CSÁTHY FERENC egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat rt. Debrecen

Fiókja: Budapest, I. kerület, Krisztina-körút 133. szám. Telefonszám: Krisztina 509-24.

Faint, mirrored text at the top of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Faint, mirrored text in the upper middle section of the page.

Faint, mirrored text in the middle section of the page.

Faint, mirrored text in the lower middle section of the page.

Faint, mirrored text in the lower section of the page.

Faint, mirrored text in the lower section of the page.

Faint, mirrored text in the lower section of the page.

Faint, mirrored text in the lower section of the page.

Faint, mirrored text in the lower section of the page.

Faint, mirrored text at the bottom of the page.

MAGYAR
SZEVEZ
KÖNYV

STÁDIUM
SAJTÓVÁLLALAT RT
BUDAPEST VI,
RÓZSA-U.